

PhD ÉRTEKEZÉS

dr. Szirota Szilvia

**MISKOLC
2014**

MISKOLCI EGYETEM

ÁLLAM- ÉS JOGTUDOMÁNYI KAR

DEÁK FERENC ÁLLAM- ÉS JOGTUDOMÁNYI

DOKTORI ISKOLA

dr. Szirota Szilvia

**A FIATALKORÚAKRA VONATKOZÓ SPECIÁLIS BÜNTETŐJOGI
SZABÁLYOK LÉTREJÖTTE, ÉS JOGTÖRTÉNETI FEJLŐDÉSE
A 20. SZÁZAD ELEJI MAGYARORSZÁGON**

(PhD értekezés)

**Deák Ferenc Állam- és Jogtudományi
Doktori Iskola**

A doktori iskola vezetője: Prof. Dr. Bragyova András

A doktori program címe: A magyar állam- és jogrendszer, jogtudomány
továbbfejlesztése; különös tekintettel az európai
fejlődési tendenciákra

A program címe: Az európai jog közös történeti, társadalmi gyökerei

Tudományos vezető: Dr. Koncz Ibolya Katalin PhD

MISKOLC
2014

TARTALOMJEGYZÉK

BEVEZETÉS	4
I. A FIATALKORÚAK KÜLÖNLEGES BÜNTETŐJOGI MEGÍTÉLÉSÉNEK KIALAKULÁSA	10
1. A fiatalkor fogalma.....	10
2. A reformmozgalom	16
A) <i>Büntethetőség korhatára</i>	22
B) <i>Egyéniesítés – individualizáció jelentősége</i>	24
C) <i>A nevelés</i>	29
3. Gyermekvédelem és büntetőjog kapcsolata.....	33
II. A FIATALKORÚAK BÜNTETŐJOGÁNAK NEMZETKÖZI JOGTÖRTÉNETE	37
1. Speciális intézmények és speciális eljárás kialakulása.....	37
2. Egyes országok eljárásának összevetése	42
A) <i>A társadalom szerepe</i>	45
B) <i>A jogintézmény szerepe</i>	48
C) <i>A bíróság hatásköre</i>	50
D) <i>Eljárás megindítása</i>	59
E) <i>A nyilvánosság korlátozása</i>	60
F) <i>A tárgyalás</i>	62
G) <i>A védelem</i>	63
H) <i>Vallomástétel</i>	64
I) <i>Előélet és életviszonyok megállapítása</i>	64
J) <i>Büntetés, intézkedés</i>	65
K) <i>Próbára bocsátás</i>	69
L) <i>Speciális letartóztatási helyek, javítóintézet szerepe</i>	73
M) <i>Az előzetes letartóztatás és a vizsgálati fogság mellőzése</i>	78
N) <i>Határozatok</i>	80
O) <i>Jogorvoslatok</i>	80
III. A MAGYAR RECEPCIÓ.....	83
1. A hazai büntetőjogi javaslatok	83
2. Az igazságügyi bizottság jelentése a javaslatról.....	89
3. A képviselőházi vélemények a büntetőjogi reformról.....	93
A) <i>A javaslat időszerűsége, szükségessége</i>	94
B) <i>A társadalom szerepe</i>	96

C) <i>A büntethetőség feltételei</i>	99
D) <i>Az új büntetési rendszer</i>	100
E) <i>Jogorvoslat</i>	103
F) <i>Az értékelés</i>	103
4. A főrendi ház álláspontja a tervezetről	108
5. A rendeleti módon történő jogalkalmazás	109
A) <i>A rendőri gyermekbíróságok</i>	111
B) <i>A kialakult gyakorlat</i>	112
IV. A BÜNTETŐ NOVELLA FIATALKORÚAKRA VONATKOZÓ RENDELKEZÉSEI	118
1. A novellával kapcsolatos gyakorlati kérdések.....	118
A) <i>Az életkor</i>	119
B) <i>Az intézkedések</i>	121
C) <i>Feltételes elítélés</i>	127
D) <i>Végrehajtás felfüggesztése</i>	131
E) <i>Fogházbüntetés tartama</i>	137
F) <i>Fiatalkorúak Felügyelő Hatósága</i>	140
G) <i>Törvényes képviselő vallomástétele</i>	142
H) <i>Pártfogó meghallgatása</i>	143
I) <i>Védő közreműködése</i>	145
J) <i>Vizsgálati fogság</i>	148
K) <i>Ítélet hatása</i>	154
L) <i>A jogalkalmazók nehézségei</i>	155
2. Büntető novella értékelése és összevetése a külföldi normákkal	156
V. A MAGYAR FIATALKORÚAK BÍRÓSÁGA	159
1. Az új szervezeti és eljárási törvényjavaslat	159
2. A törvényjavaslat a képviselőházi hozzászólások tükrében	164
3. A bíróság eljárásáról szóló törvény	177
4. Jogalkalmazás gyakorlati nehézségei	187
A) <i>A fiatalkorúk bírójának hatásköre</i>	188
B) <i>Életkorhoz kapcsolódó értelmezés</i>	192
C) <i>Bűnügyi költség viselésének kérdése</i>	193
D) <i>Előzetes eljárás</i>	194
E) <i>Magánvádló – főmagánvádló jogállása</i>	200
F) <i>Perorvoslat</i>	203

VI. A PATRONAGE KIBONTAKOZÁSA	206
1. Gyermekvédelem – prevenció	206
A) <i>A történeti fejlődés 1901-ig</i>	209
B) <i>A gyermekvédelem fejlődése</i>	214
a) <i>Az állami intézményrendszer</i>	217
b) <i>Gyermekvédő Liga</i>	221
2. A patronázs fogalma	229
3. A fejlődés üteme	235
A) <i>Az első kongresszus</i>	235
B) <i>A pécsi egyesületek</i>	239
C) <i>A második kongresszus</i>	243
D) <i>A harmadik kongresszus</i>	249
ÖSSZEGZÉS	254
MAGYAR ÖSSZEFOGLALÓ	265
IDEGEN NYELVŰ ÖSSZEFOGLALÓ	267
HIVATKOZOTT IRODALOM	269
Szakirodalom	269
Országgyűlési nyomtatványok	309
Folyóiratok, évkönyvek és egyéb felhasznált dokumentumok	311
Jogforrások	313
A) <i>Törvények</i>	313
B) <i>Törvényerejű rendelet</i>	313
C) <i>Miniszteri rendeletek</i>	314
RÖVIDÍTÉSEK JEGYZÉKE	316
<i>NYILATKOZAT</i>	317
<i>NYILATKOZAT</i>	318

„A fiataikorúak igazságszolgáltatási rendszerét minden egyes ország a nemzeti fejlődési folyamatának integráns részeként alakítsa ki, a társadalmi igazságosság minden fiatalot megillető keretén belül, és úgy, hogy a rendszer hozzájáruljon a fiatalok védelméhez és a társadalom békés rendjének a fenntartásához”¹

BEVEZETÉS

A PhD értekezésben az életkori, a biológiai és pszichés sajátosságai miatt speciális elkövetői körre, a fiataikorúakra vonatkozó – felnőttektől eltérő – magyar büntető anyagi jogi és eljárásjogi szabályok kialakulásáról, fejlődéséről adok történeti áttekintést. Két olyan büntető jogszabály elemzését állítottam a kutatás középpontjába, amelyek büntetőjogi-jogtörténeti jelentősége felbecsülhetetlen.

Átfogóan értékelem az 1908. évi XXXVI. és az 1913. évi VII. törvények megalkotása során felmerülő jogalkotói álláspontokat. Részletesen vizsgálom ezen büntető normák fiataikorúakra vonatkozó rendelkezéseit, amelyek célja a fiatal elkövetők vonatkozásában a reformeszmék alap gondolatai – elsősorban az egyéniesítés eszméjének előretörése – által a hazai büntetőjog gyökeres megváltoztatása. A 20. század elején a magyar büntetőjogászok gondolkodásmódja, valamint a törvényhozás nyitott és fogékony volt az új eszmék iránt, amelyeket egységes kódex hiányában, előbb rendeletekben, majd a büntető novellában és a fiataikorúak bíróságairól szóló törvényben rögzítettek. A büntetőjogi korhatár meghatározása az elemzés alá vont anyagi normában a büntetőjogi elveknek megfelelően változott. A gyermek fejlődésének korszakait tekintve határozták meg a büntettesek egyes csoportjait – a fiataikorúakat. Az I. Büntető novella teremtette meg a nevelés és a megmentés gondolatán nyugodva a fiataikorúak büntetési rendszerét. Az 1913. évi VII. törvény jelentőségét az adta, hogy az amerikai juvenile court

¹ ENSZ Közgyűlés 40/33/1985. számú határozat 1. 4. pont

mintájára megteremtette a fiatalkorúak bíróságát. Bemutatom az eljárás menetét, amelyben a rendes büntetőeljárás hatálya alól kivont fiatalok ügyeinek intézését kijelölt bíróra bízták.

Az értekezésben alaposan elemzem a hivatkozott két jogszabály megalkotása során a fiatal elkövetők büntetőjogi megítélésére vonatkozó képviselői felszólalásokat.

Hangsúlyozom, hogy a novella történeti előzményét jelentő és klasszikus büntetőjogi elveket képviselő első Büntető törvénykönyvünk nem követte a büntettek kor szerinti osztályozását. A fiatalkorúak büntethetőségét a bűnösség felismeréséhez szükséges belátási képességhez kötötte, így a cselekményének jellegét, bűnösségét és társadalmi veszélyességét ugyanolyannak tekintette, mint a felnőttekét. Életkori sajátosságait sem vette számításba. A bűnvádi perrendtartásról szóló 1896. évi XXXIII. törvény egyes paragrafusaira elsősorban csak az új elvek alapján lefolytatásra kerülő eljárásban felmerülő gyakorlati kérdések megoldása érdekében hivatkozok.

A kutatómunka időszerűségét igazolja, hogy hazánkban a fiatalkorúak felnőttektől elkülönülő büntetőjogi megítélésére – anyagi és eljárásjogi norma jogalkotására és joggyakorlatára – vonatkozó korabeli jogászok, politikusok véleményét, tevékenységét felölelő átfogó értékelésre mindeddig még nem került sor.

A PhD értekezés első részében a magyar büntető jogalkotásra hatást gyakorló észak-amerikai jogintézmények – gyermekvédelmi intézetek, reformatory, próbára bocsátás, pártfogó tisztviselői intézmény – kialakulását ismertetem. A bűncselekmény elkövetésének megelőzését és a fiatalkorúak javító nevelését hirdetve a fiatalkorúak új büntetőjoga bontakozott ki Észak-Amerikában. A modern büntetőjogi felfogást a nyugat-európai államok átvették. Az értekezésben párhuzamot vonok az amerikai és európai államokban, a fiatalkorúak speciális büntetőjoga érdekében bevezetett intézmények és eljárás között.

Vizsgálom a magyarországi gyermekvédelem és patronázs kialakulását 1901-től, az első gyermekvédelmi törvény megalkotásától kezdődően. Bemutatom, hogy ezek az intézmények hogyan szolgálták a bűnözésnek kitett vagy züllésnek indult gyermekek és fiatalok védelmét, segítését. Rávilágítok, hogy a gyermekvédelem kibővített fogalma magába foglalta a felelősségre nem vonható fiatalokra vonatkozó intézkedéseket is. Ezáltal azokat a veszélyeztetett környezetben élő gyermekeket vette gondozásba, akik még nem léptek a bűn útjára.

Kutatásom egyik célja, hogy büntetőjog és gyermekvédelem szoros kapcsolatára – a választott tárgykör kapcsán is – rámutathassak. Fontosnak tartom, hogy történeti áttekintést adjak a büntetőjog normáival összhangban álló, és azokat kiegészíteni törekvő gyermekvédelemről.

Hazánkban a 19-20. század fordulóját követően mind a szociálpolitika, mind a büntetőjog az erkölcsi züllésnek kitett, züllésnek indult, vagy a már büntetett gyermek érdekében fejtette ki tevékenységét a törvényhozás által megalkotott új normáknak megfelelően. Kiemelem Balogh Jenő egyetemi tanár munkásságát, aki a fiatalok megmentésének folyamatában hangsúlyozta a társadalom szerepét, ennek jegyében felkarolta a patronázs-tevékenységet.

A PhD értekezés keretében megvizsgálom, hogy milyen volt Amerika illetve Európa egyes államaiban a fiatalok elkövetők speciális büntetőjogi megítélése. Kérdésként vetődik fel miért az amerikai jogfejlődés hatott az európai és magyar jogalkotásra, joggyakorlatra. Nyomon követem a vizsgált időszakban a magyar jogba meghonosított új jogintézmény, a fiatalok bíróságának jelentőségét. Megvizsgálom, hogy milyen reformelvek hatottak a fiatalokra vonatkozó hazai anyagi és eljárásjogi normák megalkotásakor. Vizsgálom a magyar jogalkotói célkitűzéseket a fiatalokra vonatkozó büntető anyagi és eljárás jogi normák vonatkozásában. Felmerül a kérdés, hogy indokolt volt-e a Csemegi-kódex adott szempont szerinti felülvizsgálata. Keresem a választ arra, hogy a vizsgált időszakban honatyáink felemelték-e szavukat az új elvek magyar jogba ültetése érdekében, ülték-e olyanok a parlament soraiban, akiket a változás szele meg nem érintett.

Megfogalmazódik az a kérdés, miért nem került sor a Bn.-ban az anyagi normák mellett az eljárásjogi normák megalkotására. A kutatást arra is kiterjesztem, hogy a novella fiatalkorúakra vonatkozó szabályainak gyakorlati alkalmazásakor merültek-e fel problémák, azokra a korszak jogászai adtak-e érdemi választ. Annak bemutatására törekszem, hogy a magyar jogalkotás által létrehozott fiatalkorúak bírósága mennyire közelítette meg az eredeti amerikai jogintézményt. Elemzem, hogyan illeszkedett a fiatalkorúak bíróságáról szóló törvény a vizsgált időszakban a kontinensen megalkotott hasonló tárgyú normák sorába.

Kutatásom során azokra a kérdésekre keresem a választ, kik jogosultak a züllésnek indult fiatalkorúak ügyében eljárni, és azokkal szemben milyen elvárást támasztottak. Kik voltak azok a jogalkotók és ők milyen megfontolásokra tekintettel szorgalmazták a fiatalkorúakra vonatkozó büntető eljárásjogi szabályok törvénybe iktatását. A szakirodalmi vizsgálódásban érintett kérdések elemzése mellett fontosnak tartottam annak kutatását, hogy az 1913. évi VII. törvény melyik rendelkezését tudták nehezebben beültetni a joggyakorlatba. Vizsgálom, hogy a gyermekvédelem és a fiatalkorúak bírósága között mi képezte az összekötő kapcsot.

A disszertáció során alkalmazott kutatási módszer vegyes jellegű. Megjelenik a jogszabályok értelmezése, jog-összehasonlító módszerrel történő vizsgálat, adott helyeken a nemzetközi jogi normák komparatív bemutatása. A dolgozat egészét végigkíséri a leíró-elemző és a jog-összehasonlító módszerek alkalmazása.

A PhD értekezés tárgyi köre kifejezetten Magyarországra szorítkozik. A magyar rendelkezések megértése érdekében, összehasonlítóképpen helyenként utalok a nemzetközi szabályozásra. Alapvetően az anyagi jogi szabályokat tárgyalom, de azok a büntető eljárásjogi normával kölcsönösen összekapcsolódnak. Az új anyagi jogi intézmények új eljárási szabályokat követeltek.

Történeti megközelítéssel ismertetem a fiatalkorúak büntetőjogának magyarországi kialakulását. A módszer alapvetően dogmatikai és történeti

elemző, kiegészülve a jogtörténeti kutatásból és az európai kitekintésből levonható következtetésekkel. Bemutatom a jogszabályi háttérrel, valamint a képviselőházi felszólalások összevetésekor rámutatok azokra a jogalkotói megfontolásokra is, amelyek a Bn. és a Fb. normáiban megjelentek.

A fiatalkorúakra vonatkozó büntető anyagi jogi és eljárásjogi szabályokat kronológiai sorrendet követve elemzem. Sorra veszem a vizsgált időszakban a magyar jogalkotás által elfogadott és az adott életkorú elkövetőkre vonatkozó, büntető tárgyú jogszabályait és történelmi fejlődés nyomán bekövetkezett módosításait.

A jogtörténeti kutatás lehetővé tette, hogy párhuzamokat vonjak a vizsgált időszakban keletkezett hazai és külföldi jogszabályok között. A magyar büntetőjog a fiatalkorúakra vonatkozó szabályozás tekintetében kezdetektől igyekezett követni a nemzetközi jogfejlődést. Vizsgálom a külföldi jogelvek, jogszabályok, jogintézmények sajátosságait, és azoknak a magyar büntető jogrendbe történő illesztését. Különösen az amerikai joggyakorlat elemzése nyújtott támpontot a konzekvencia megfogalmazásában.

Nehezítette a kutatást, hogy a választott vizsgálati szempont alapján a tárgykört eddig tudományos szempontból kevesen elemezték. A magyar büntetőjogi gondolkodásban elsősorban az általam tanulmányozott büntetőnormák alapelveit, felelősségi és büntetési rendszerét érintették a szakemberek.

Feldolgoztam a téma szerint releváns szakirodalmat. A történeti elemzéseknél elsősorban Angyal Pál, Fayer László, Finkey Ferenc, nem utolsósorban Vámbéry Rusztem munkái jelentették a kiindulópontot. Kiemelkedő elméleti és gyakorlati útmutatóul szolgált Balogh Jenő 1909-ben megjelent műve, amelyet a szerző a külföldi jogi gyakorlati és szakmai ismereteire támaszkodva alkotott meg. A magas forrásértékkel bíró munka hitelesen elemzi saját korának alkotását, a fiatalkorúak bíróságát.

A történeti megismerést elsődlegesen a primer források feldolgozása segítette. Középpontba állítom az Országgyűlési Könyvtár iratai között

fellelhető 1906-10. évi valamint 1910-1915. évi országgyűlések képviselőházi és főrendiházi dokumentumainak tanulmányozását. Ez által nyertem ismeretanyagot a fiatakorúakra vonatkozó rendelkezések megalkotásának a körülményeiről, honatyáink álláspontjáról, a fiatakorúak bíróságának felállításáról szóló törvényjavaslatról. Forrásul szolgáltak az egyes patronázs-egyesületek, és kongresszusok korabeli keltezésű iratai, naplói, jelentései.

A rendelkezésre álló szakirodalom és primer forrás felhasználásán túl nagy figyelmet szenteltem az adott időszakban megjelent nyomtatott sajtótermékeknek. Különösen a Jogtudományi Közlöny című jogi folyóirat cikkeit tanulmányoztam. Nem hagytam figyelmen kívül, hogy a sajtó munkatársai részt vettek a törvény-előkészítés napi munkálataiban. Hasábjain jogalkotással kapcsolatos élénk viták folytak. A péntekenként megjelenő lap fontos dokumentum a vizsgált korszak kodifikációs tendenciáinak megismerésében. A korabeli törvényhozás és jogalkalmazás szinte minden elvi és gyakorlati kérdésével mind bíráló, mind javaslat formájában foglalkozott.

A kutatás feldolgozandó tudományos matériáját elsősorban a nagyobb terjedelmű, tudományos igényű cikkek adták. A korabeli jogintézmények megismerését a kisebb rovatokban megjelent, azonban szakmai szempontból jelentős értékű közlemények, valamint a napi jogi élethez, eseményekhez kapcsolódó írások is segítették. Részletesen tanulmányoztam a hátrányos helyzetű, csavargó és koldus gyerekekkel, állami gondozásban, csonka családban, illetve szociálisan veszélyeztetett körülmények között élő gyerekekkel kapcsolatos cikkeket – elsősorban a Budapesti Szemle és Jogtörténeti Szemle orgánumban közöltek. Az újságírói közléseknek tekinthető írásokat a korszak kiemelkedő, gyakorlott jogászai rögzítették nyomban a korabeli események időpontjában – hiteles és elsősorban objektív tájékoztatásra törekedve.

Az értekezés terjedelmi korlátai miatt, későbbi kutatómunka során bővebb nemzetközi szakirodalomra támaszkodva kívánom e témát elemezni, valamint a vizsgált normákat a hatályos büntetőjogi szabályokkal összevetni.

I. A FIATALKORÚAK KÜLÖNLEGES BÜNTETŐJOGI MEGÍTÉLÉSÉNEK KIALAKULÁSA

A társadalom fejlődésével együtt alakult a jogtudomány és a büntetőjog, közben megjelent a fiatalkorúakra vonatkozó büntetőjogi szabályozás. Egyre nagyobb hangsúlyt fektettek a jogalkotók a fiatalkorúak nevelésére, és az általuk elkövetett bűncselekmények csökkentésére. Az életkor jogi szempontból fontos kategóriává vált, különösen amikortól a jogászok felismerték, hogy jelentősen befolyásolja a büntetőjogi felelősséget. A büntetőjog rendelkezései csak bizonyos életkorra vonatkoztak, a gyermekkor és a fiatalkor fogalmát egymástól nem határolták el.² A büntetőjogi korhatár meghatározása befolyásolta a gyermek- és a fiatalkorú elkövetők büntetőjogi megítélését. Ez nem volt mindig egyértelmű. A sajátos eszméket tükröző, elkülönült szabályok fokozatosan alakultak ki a 19-20. század fordulóján.³

1. A fiatalkor fogalma

A büntetőjog történetében a legkorábbi időszakban semmiféle személyi feltételt nem kívántak meg a felelősségre vonáshoz. Annak csak objektív feltételei voltak. Nem határozta meg egyetlen norma sem az alannyá válás alsó korhatárát. Nem vélelmeztek a jogalkotók egy életkort, amely egyfajta fejlettség bekövetkezése által feltételt jelentett volna a büntetőjogi felelősségre vonáshoz.⁴

Az életkor és az ún. bűncselekmény előrelátási-értékelő képesség közötti összefüggést a jogalkotók a történeti fejlődés során különbözőképpen szabályozták.⁵ A büntetőjogban az elkövető kora határozta meg az alannyá

² A Magyar Kriminológiai Társaság 2007-ben az első tudományos ülését január 26-án tartotta „Életkor és belátási képesség” címmel. Dr. Vaskuti András, a Fővárosi Bíróság tanácselnöke, előadásában rövid történeti áttekintést adott a felelősségre vonás korhatárának változtatásáról. *Dr. Vaskuti András: Életkor és belátási képesség a magyar büntetőjogban - jogalkotási és jogalkalmazási kérdések. Kriminológiai Közlemények. 65., valamint Vaskuti András: A kiskorúak a büntetőjogban. VAKUTI, 2005, 12., CSEMÁNÉ, 2007.*

³ MÁRKUS, 1904, 12.

⁴ FÖLDVÁRY, 2006, 145.

⁵ CSEMÁNÉ, 2007.

válás lehetőségét. Fokozatosan megjelentek azok a nézetek, melyek az adott személynél a meghatározott képességek kialakulását vették figyelembe. Ennek megfelelően a későbbiekben bizonyos értelmi jellegű képesség meglététől vagy hiányától tehették függővé az elkövető büntethetőségét.⁶

A régi magyar jogban a gyermekkort mint beszámítást kizáró okot vették figyelembe, annak ellenére, hogy a tételes jog nem vonta meg a büntethetőségi korhatárt. Közfelfogás szerint gyermeknek nevezték az embert születésétől a pubertás koráig. A tradicionális magyar büntető jogfelfogás szerint a büntethetőségi korhatár az ún. törvényes kor eléréséhez igazodott, azaz *a férfiakat a tizennegyedik, míg a nőket a tizenkettedik életévük betöltésétől tekintették vétőképesnek.* Az első hiteles adat a 16. században került rögzítésre: „1505 tájékán egységesítették a két nemre vonatkozó korhatárokat, ettől kezdve a *tizenkettedik életév betöltése* jelentette a törvényes kor elérését. A törvényes kor betöltése után a bíró dönthette el, hogy a bűncselekmény elbírálása során figyelembe veszi-e az elkövető fiatal korát. Később a 17. században a tizenégy éven aluli gyermekeket már beszámítási képességük hiányára hivatkozva nem büntették, a vétőképtelen kor határa tehát némileg kitolódott.”⁷

Pauler Tivadar⁸ szerint a 19. századi bírói gyakorlat a *12. életévben* húzta meg a határvonalat, amikortól kezdődően már a bűncselekmény elkövetőit büntetőjogi felelősségre vonhatták.⁹ A fiatalkort – büntetőjogi szempontból az érettebb megfontolás hiánya miatt – ún. bűnösséget kisebbítő alanyi tényezőként vették számításba. Szintén nem törvényben, hanem

⁶ FÖLDVÁRY, 2006, 145.

⁷ BALOGH, 2010, 135.

⁸ Pauler Tivadar Budán született 1816. április 9-én; Budapesten halt meg 1886. április 30-án. Jogból 1836-ban doktorált. Az első büntetőtörvényünk megalkotásának egyik fő előkészítője volt. Jelentős munkát folytatott börtönügy fejlesztése, a börtönök korszerűsítése, építése érdekében. Legfőbb érdeme ezen a téren, hogy ő alapította Közép-Európa első javítóintézetét Aszódon. ZSITVAY, 1905, 121.

⁹ Pauler Tivadar pesti egyetemi jogtanár, igazságügy miniszter. A magyar büntetőtörvénykönyv törvényhozási tárgyalásánál a képviselőház előadója. 1864-ben jelent meg a magyar büntető jogtan nagy kézikönyve, amelyben korának sajátos joggyakorlati helyzetéhez idomulva feldolgozta a régi magyar büntető-törvényeknek és törvényes gyakorlatnak anyagát, valamint az 1843. évi javaslat egész terjedelmét, sőt még az osztrák Btk. szabályait is. ZSITVAY, 1905, 121.

szokásjogilag szabták meg a felső határpontját a 20. életév betöltésében.¹⁰ Szlemenics¹¹ a „kegyelembeli büntetés-lágyító okok”¹² között helyezte el a tettes ún. növedékkorát.¹³ Az elnevezéssel és annak büntetőjogi jellegével arra utalt, hogy a fiatal elkövetők elsősorban „életkorukból adódó hevességből”¹⁴ követtek el büntetendő cselekményeket.

Hazánkban először az 1795. évi büntetőjogi javaslatokban fogalmazódott meg a fiatalkorúak felnőttektől eltérő kezelésének gondolata. A követelmény kimondásánál tovább egyelőre nem jutottak. A statáriális eljárást szabályozó 1813. január 29-én kelt királyi rendelet csupán a büntetőeljárás szempontjából vette figyelembe a fiatal korban lévőket. A rendelet a 20. életévét be nem töltött elkövetőket kivette a rögtönítélő bíró illetékessége alól. A magyar jogászok sorából Vuchetich Mátyás¹⁵ tűnt ki azzal, hogy 1819-ben „A magyar büntetőjog rendszere” címmel megjelent munkájában a bűncselekmény elkövetőjének felelősségre vonásához „feltételt támasztott.”¹⁶ Meghatározott értelmi képesség megléte biztosította a bűnösség megállapítását. Vuchetich szerint: „A bűncselekmény alanya tehát lehet I. minden személy, amíg értelem használatának birtokában van; aki tehát az értelem használatának nem örvendezhet, az bűncselekmény elkövetésére sem képes, ilyenek a gyermekek.”¹⁷ Ezen definíciója alapján bűncselekmény elkövetői között különbséget tett egy, meghatározott képességük alapján. E képesség az értelem, amelynek hiánya esetén zárta ki a büntethetőséget. Vuchetich álláspontja, hogy bizonyos életkorú elkövetők bűnösségét nem állapíthatták meg, ha az értelmi képesség hiányzott, ez utóbbi fogalmat

¹⁰ MÁRKUS, 1904, 12.

¹¹ Szlemenics Pál 1783-ban született Kecskeméten, 1856-ban hunyt el Pozsonyban. A pozsonyi királyi jogakadémián jogtanár. A király 1838-ban nemesi levéllel tüntette ki. RÉVAI, 1911, 674.

¹² E témakörben jelent meg: Szlemenics Pál: Fenyítő törvényszéki magyar törvény. Pest 1847. 1. kötet. Szlemenics Pál: Törvényeink története 1740-1848-ig. Buda 1860. 1 kötet. Szlemenics Pál: Elementa juris Hungarici. Posonii, 1829. 3 kötet. MÁRKUS, 1904, 12.

¹³ MÁRKUS, 1904, 12.

¹⁴ MÁRKUS, 1904, 12.

¹⁵ Vuchetich 1767-ben született, 1824-ben hunyt el. A pesti egyetem büntetőjogi professzora, aki a büntetőjogot tisztán közjogi jellegűnek tartotta. 1819-ben alkotta meg Institutiones Iuris criminalis címmel az első tudományos értékű büntetőjogi kézikönyvet. Összeállította az első magyar büntetőtörvény gyűjteményt Conspectus legum criminalium apud Hungaros címmel. RÉVAI, 1911, 843.

¹⁶ VUCHETICH, 2007. 88.

¹⁷ VUCHETICH, 2007. 88.

körülírta az alábbi megfogalmazásában: „Ami a *gyermekeket, csecsemőket* illeti, nem kétséges, hogy a tiltott cselekményükért járó minden nyilvános megtorlástól mentesíteni kell őket, minthogy *nem tudják megkülönböztetni a jót a rossztól, valamint sem szándékosságra, sem gondatlanságra nem képesek*. Ugyanazon indok a serdületlenek esetében, vagy ahogyan a mi jogunk mondja, azoknak az esetében, akik törvénytelen korban vannak, akiknek hasonlóan az ítélőképesség gyengesége a büntetés ellen szól, és őket a szülők, a gyámok házi fegyelem gyakorlására bízzák, nem a büntetés jellege miatt, hanem hogy az ilyen megrovással biztosítsák, hogy a jövőben hasonló cselekmények ne forduljanak elő.”¹⁸ Vuchetich Mátyás érdeme, hogy a *gyermek*kort beszámítási képességet kizáró körülménynek tekintette.

Az 1843. évi büntetőtörvény javaslat¹⁹ a büntethetőség alsó korhatárát tizenkettő életévben határozta meg. Ezen életkor alatti gyermekeket bűnvádi eljárás helyett a szülei vagy felügyelőik általi megfenyítésre ítélte. Jogszabályi szinten, a fiatakorú elkövetők felnőttektől eltérő büntetőjogi megítélésének gondolata először szintén az 1843. évi büntetőjogi törvényjavaslatban – annak részét képező börtönügyi javaslatban – fogalmazódott meg.²⁰ A 16. életévnél fiatalabbakkal szemben már a nevelést alkalmazták volna, amihez szükség volt a javító-iskola felállítására, az alábbiak szerint: „indítvány tétetvén, hogy a kerületi börtönökkel javító iskola név alatt olyan intézet kapcsolassék össze, melyben a fiatal, talán *16. éven alól levő bűnösök külön*, az intézet nevének megfelelő bánásmód mellett, *taníttassanak*: többen ugyan oda nyilatkoztak, hogy ezen javító iskolákat inkább a törvényhatósági börtönökkel kellene összekapcsolni, föltehető lévén, hogy az azokban bezárandó egyének nagyobb száma kisebb vétségekben

¹⁸ VUCHETICH, 2007. 189.

¹⁹ Fayer László műve a magyar büntető törvényalkotás egyik legkiemelkedőbb alkotása, amely a magyar jogászság és jogtudomány olyan produktuma, méltán tartott igényt a nemzetközi elismerésre. Fayer a bűnözés megelőzését tartotta a büntető igazságszolgáltatás alapvető feladatának. Mint eljárásjogász a századvég liberális és humanista elveinek harcosa volt. Összegyűjtötte a joganyagot, majd bevezetéssel és magyarázatokkal látta el, valamint kiadta az 1843. évi büntetőjogi kodifikáció anyaggyűjteményeként. A munkát a szabályozás tartalmi és technikai nívója a legkitűnőbb kontinentális jogszabályok közé emelte, bár törvényerőre nem emelkedett. Az alsó tábla annak ellenére, hogy elfogadta, a felsőtábla a halálbüntetés eltörlése miatt elvetette. FAYER, 1896, 16.

²⁰ BALOGH, 2001, 45-51.

elítéltekből fog állni, abban mindazonáltal egyetértett az egész országos választmány, hogy ha valahol, úgy a fiatal korúaknál a *javítási czélnak* egyensúlyban kell állnia a fenytékivel, s ennél fogva arra utasított a választmány nyilatkozzék az iránt is, hogy a *javítási és tanító elem mikép egyessítessék.*²¹ Fayer László a tizenhat éven aluli bűnelkövető fiatalkorúak részére javító-iskola megteremtését indítványozta, abban a formában, hogy ez, mint a büntetés-végrehajtási intézetek egyik fajtája a nevelést helyezze az előtérbe. Tehát a fiatalkorú és felnőtt elítéltek elkülönítését célozta.²² A javaslat meghaladta korát. A klasszikus iskola meghatározó „fenytéki”, azaz megtorlási elve mellett már a nevelési, javítási gondolatot is megfogalmazta.²³

Kiemelést érdemel, hogy a magyar büntetőjogban a 19. század közepén az elkövetők életkorát kizárólag csupán a testi fenytés alkalmazásakor méltányolták. Ezt támasztotta alá 1845. június 17-én, a Helytartótanács a 22.555. számú leiratában foglaltak alapján: a 18. életévét be nem töltöttek bot és korbács helyett vessző-fenyítést kaptak. A fiatal kort büntetés kiszabásakor enyhítő körülményként értékelték.²⁴

A klasszikus büntetőjogi elveken felépülő büntetőjogi rendszerek közül utoljára került kodifikálásra az első magyar büntetőtörvénykönyv,²⁵ az 1878. évi V. törvény,²⁶ amely a Code Pénal felfogását elfogadta.²⁷ Elsődleges jelentősége, hogy a fiatalkor fogalmát definiálta, amelyet *beszámítást kizáró vagy enyhítő körülménynek* tekintett.²⁸ A benne érvényesülő klasszikus büntetőjogi elvek azonban kifejezték az adott kor politikai és társadalmi szükségleteit is. A fiatalkorúakra továbbra is a felnőttekre érvényes szabályok vonatkoztak – a büntetőjogi felelősség feltételei, a büntetési rendszer és a

²¹ FAYER, 1896, 117.

²² HEVESI, 1906, 402., SÖMJÉN, 1906, 426., BALOGH, 1907./b., 366-368.; FAYER, 1896, 16.

²³ FEYER, 1896, 16.

²⁴ MÁRKUS, 1904, 12.

²⁵ SZIROTA, 2012, 151-162.

²⁶ Csemegi nem hivatásos politikus, de múltjára és közéleti szereplésére tekintettel bírta Deák Ferenc és pártjának bizalmát. Elismerés övezte a jogásztársadalomban. Kiemelkedő kodifikátor - nevéhez fűződött már az igazságszolgáltatást a közigazgatástól elválasztó, a bírói hatalom gyakorlásáról szóló 1869. évi IV. törvény, a bíróságok és az ügyészségek szervezetéről rendelkező 1871. évi törvények megalkotása. Megbízatásához híven, a másféléves országgyűlési vita után elfogadásra került a több éves munkával elkészített büntető törvénykönyv tervezete. HORVÁTH, 2001, 24-36.

²⁷ FINKEY, 1901./b., 1-6.

²⁸ ILLÉS, 1909, 549.

büntetés végrehajtás tekintetében.²⁹ Büntetőjogunkból hiányzott a gyermekkor, fiatalkor meghatározása ezt megelőzően. *Werner E. Rezső*³⁰ a büntetőjog álláspontját foglalta össze a *gyermekkor* fogalmáról: „E kor határidejére nézve eltérők a törvényhozások intézkedései. 8 – 14 éves életkort vesznek föl. Ez előtt hazai jogunk e kornak határidejét nem állapította meg, de a gyakorlat a törvényes korig (betöltött 12 év) nem alkalmazott büntetést, hanem a gyermek gonoszsága korát túlhaladó értelmi fejlettségnek bizonyosságát nem adta, minek megítélése a bíró bölcs belátásától függött. A hazai büntetőtörvény a gyermekkort szintén a betöltött 12 éves életkorig terjeszti ki és pedig nemi különbségre való tekintet nélkül.”³¹

Kozma Sándor királyi főügyész³² szintén szükségesnek tartotta, hogy törvény állítson korlátot a bíróságoknak, mivel hazánkban 7 éves gyermeket is ítélt 2 évi börtönre törvényszék.³³ Illés Károly³⁴ összegezte kódexünk rendszerét és alap gondolatát. A 12. életév alatti személyt szabad akaratnyilvánításra képtelennek tekintette. A 12 – 16 életév közötti elkövetők esetében csak akkor indulhatott bünvádi eljárás, ha annak okát látta a bíróság. Feltételezhette az eljáró bíró, hogy a 16. év alatti fiatal nem rendelkezett a cselekménye bűnösségének felismeréséhez szükséges belátási képességgel.³⁵

A 19. század második felében új irányok léptek fel a büntetőjogban. A kriminalitást előidéző életviszonyok tanulmányozására, és azok káros hatásainak megszüntetésére helyezték a hangsúlyt. Hadat üzentek a klasszikus büntetőjognak, amely egyoldalúan, az ember életviszonyaitól függetlenül

²⁹ A témát érinti: VARGHA, 1895., FINKEY, 1948., SZALÓKI, 2006.; BALOGH, 1909./a., 118.

³⁰ Werner Kalocsán született 1838-ban, Budapesten 1907-ben hunyt el. Jogász végzettségű, egyetemi tanár. Főbb művei: A jogtudomány történelme. Budapest, 1881. A magyar büntetőjog általános elvei az 1878. 5. és 1879. 60. tc. alapján. Budapest, 1881. WERNER, 1898, 23.

³¹ WERNER, 1898, 57.

³² Kozma (Kőröshegy, 1825. szeptember 2. – Budapest, 1897. augusztus 5.) a magyar királyi államügyészség megteremtője, első államügyésze. A Magyar Igazságügy című folyóirat főmunkatársa volt. A rabsegélyező egyletek felállításában szerepet vállalt. ESTÓK, 2010, 71-77.

³³ LÖW, 1880, 527.

³⁴ Illés Károly (Somogyszil, 1842. június 26. – Budapest, 1919. április 6.) jogi doktor, jog- és váltóügyvéd, királyi ügyész. ILLÉS, 1882, 5.

³⁵ ILLÉS, 1882, 236.

vizsgálta a bűnösséget. „Nem ismerte a klasszikus iskola a büntettest és azokat az okokat, amelyek a bűnt megteremtik.”³⁶

2. A reformmozgalom

A klasszikus büntetőjogi elvek felülvizsgálata iránt tett elgondolások időszerűek voltak, mivel a megfogalmazott új eszmék már nem fogadták el azt, hogy 8 – 9 vagy 12 – 13 éves gyermek fegyházzal, börtönnel, esetleg (mint Angliában többször megtörtént) halállal legyen büntethető. Azok a büntetések még csak-csak beilleszkedhettek a középkor kegyetlen századaiba, azonban a 19. században már a korhoz nem illő vonásnak számítottak. A 18. század végétől, főleg a klasszikus büntetőjogi iskola legnagyobb képviselőjének, Cesare Beccaria³⁷ „*Dei delitti et delle pene*” A büntettekről és büntetésekről címmel 1764-ben megjelent főműveinek a hatása alatt következett be változás a büntetések rendszerében. Lerakta a modern büntetőjog alapelveit, a polgári átalakulás által szakított a feudális önkény elveivel. Az ún. tettekörpöntú büntetőjogi iskola ennek ellenére továbbra sem tett különbséget, hogy az elkövető hány éves. Az első bűncselekményét elkövető fiatalokút ugyanúgy büntették, mint a többszörösen visszaesőt.³⁸

Megállapítható, hogy a büntetések enyhítésére egyre inkább törekedtek a művelődés élén haladó államokban. Eltörölték a testcsontkító büntetéseket, és a legtöbb jogrendszerben megszüntették a botozást, a vesszőzést a fiatalokúakkal szemben. A halálbüntetést, ha hatályban maradt is, a felnőttekre is csak a legritkább esetekben alkalmazták, a fiatalokúakra pedig egyáltalán nem. A halál és a testi büntetések helyébe léptek a szabadságvesztés büntetések különböző nemei és a pénzbüntetés.³⁹

³⁶ FINKEY, 1948, 23., BALOGH-BERNOLÁK, 1908, 18.

³⁷ Beccaria olasz író, a klasszikus büntetőjogi iskola képviselője, kiváló büntetőjogász és tudós. Fő alkotásának tekintett „Bűnökről és büntetésekről” (*Dei Delitti e Delle Pene*) című írásában a „Nullum crimen sine lege, nulla poena sine lege” elveket fogalmazta meg. Fontosnak tartotta azt is, hogy a büntetési tétel arányos, proporcionális és nyilvános legyen. Ily módon lefektette a jogállami büntetőjog alapjait. RÉVAI, 1911, 746.

³⁸ KIRÁLY – MÁTHÉ – MEZEY, 2003, 303-304.

³⁹ AUDLER – MUELLER – LAUFER, 2000, 23., KIRÁLY – MÁTHÉ – MEZEY, 2003, 303-304., BALOGH, 1909./a., 138.

A klasszikus büntetőjog régóta lappangó válságának volt a leleplezője Balogh Jenő.⁴⁰ Szerinte „A tételes jogszabályoknak s különösen a büntetési rendszernek teljes csődjét bizonyára semmi sem tünteti fel olyan sötétnek, mint a fiatakorúak kriminalitásának progresszív arányokban való ijesztő növekedése és az, hogy a társadalomnak önmagának kell saját védelmére tömörülni.”⁴¹ Balogh szerint a büntetőjog az elvont merev rendszerével nem tudott a társadalom változó szükségleteihez alkalmazkodni.⁴² A büntetőjog új irányát megtestesítő⁴³ embertani és büntető szociológiai iskola követői azt állították, hogy az embernek nincs szabad akarat,⁴⁴ a büntetett külső viszonyok által determinálva követte el a bűncselekményt.⁴⁵ Ezzel szemben a klasszikus iskola hívei azt a felfogást fejtették ki – amelyet a magyar büntető törvénykönyv is elfogadott – hogy az „emberi akaratnak szabad elhatározási képessége” van.⁴⁶ A kriminál antropológiai iskola megalapítójának *Caesare Lombrosot* tekintik.⁴⁷ Alapelve, hogy a bűn oka a tettesek testi-lelki rendellenességeiben rejlik, ezért azt tanácsolta, hogy nem büntetni, hanem inkább gyógyítani kell a bűnöst. A kriminál szociológia iskola a bűn okát a társadalmi környezetben, társadalmi bajokban, alkoholizmusban és nyomorban látta.⁴⁸ A büntetést a bűncselekmény eszközének tekintette. Úgy vélték követői, elsősorban *Gabriel Tarde* (1843-1904) bíró és szociológus, hogy a kriminalitás ellen hatásos a megelőzés és a társadalom

⁴⁰ Balogh Devecserben született 1864-ben. Jogi tanulmányait a budapesti tudomány egyetemen végezte. Majd ugyanott a büntetőjog és bűnvádi eljárásjog magántanára. 1901-től az MTA levelező tagja. 1910-ben államtitkárrá nevezték ki. Művei: Börtönügyi viszonyaink reformjához. 1888., A bűnvádi perrendtartás magyarázata. 1910. RÉVAI, 1911, 515.

⁴¹ BALOGH, 1909./a., 238.

⁴² BALOGH, 1909./a., 238.

⁴³ Az új irányok két fő ágát a bűnügyi embertani, azaz a kriminalantropológia, és a bűnügyi társadalomtani, azaz a kriminálszociológiai iskola képezte. Ezek után jelent meg a közvetítő iskola. az új eszmék között közvetítő álláspontot foglalt el, az által, hogy a régi büntetőjogból is fenntartotta a helyes eszméket. A bűncselekményt, a bűn okait minden oldalról vizsgálta. Ennek köszönhető, hogy ez az iskola a büntető jogászok legnagyobb csoportját felölelte. RÉVAI, 1911, 177.

⁴⁴ QUETELET, 1836, 94-97.

⁴⁵ ESTERHÁZY, 1894, 27.

⁴⁶ BALOGH, 1909./a., 105.

⁴⁷ Lombroso, turini fegyházorvos, büntetőjog-tanár, különbséget tett született, szokásos, alkalmi, szenvedély- és örült bűnözők között. RÉVAI, 1911, 835. LOMBROSO, 1876. 23.; BALOGH, 1906, 321-332.; TÖRÖK, 1906, 313-331.

⁴⁸ KÁRMÁN, 1913, 181-183.

védekezése.⁴⁹ Megállapítható, hogy az antropológiai és szociológiai iskolák közös jellemvonása, hogy legfontosabb vezéreszméik a megelőzés, társadalmi védekezés, egyéniesítés. Mindkettőnek közös sajátossága, hogy a bűnösség határait minél alacsonyabbra igyekeztek leszállítani.⁵⁰ A klasszikus iskola és a kriminológiai szemléletmódú iskolák közötti ellentét feloldására törekedett a legnagyobb horderejű büntetéselmélet kidolgozója *Franz von Liszt*.⁵¹ Az 1882-ben közzétette *A célgondolat a büntetőjogban* című munkája nyomán a speciális prevenciót előtérbe helyező kriminálpolitikai program megvalósítását célozta. Liszt teret nyitott a szubjektív tulajdonságok jelentőségét hirdető felfogásnak. A bűncselekmények létrejöttében jelentőséget tulajdonított a büntettes szubjektív tulajdonságainak.⁵²

A fiatakorúak tekintetében először Liszt állította fel a különleges büntetőjogi elbírálás követelményét. A büntetőjogi iskolák nyomán új társadalmi felfogás bontakozott ki, amely a fiatakort „átmeneti társadalmi helyzetnek” tekintette, és e korosztálynak a felnőttekétől eltérő szociológiai jellemzőket tulajdonított. A bekövetkezett szemléletváltozásnak az volt a lényege, hogy az elhanyagolt, bűnelkövető fiatalokkal való törődés már nemcsak a család, hanem az állam kötelessége is, annak érdekében, hogy megmentse őket, és megelőzzék az újabb bűnelkövetést.⁵³

Külföld legtekintélyesebb iskolája hazánkban is követőkre talált. Képviselői sorából Balogh Jenőt emelhetjük ki,⁵⁴ aki a bűncselekmény tényezőit elemezte, amelyhez szerinte a büntettes egyéniségét kellett alaposan ismerni. A társadalmi tényezők elleni küzdelemben az államnak és a

⁴⁹ Tarde vizsgálóbíró volt Sariat-ban, Dordogne kerület kis városában. 1899-ben a Collège de France-on a modern filozófia tanárává nevezték ki. Munkái közül a következők emelhetők ki: *L'opposition universelle* (1897), *Essais melanges sociologiques* (1897), *Les lois sociales, esquisse d'une sociologie* (1898), *Les transformations du pouvoir* (1899), *L'opinion et la foule* (1901). VÁMBÉRY, 1904, 1-13.

⁵⁰ ESTERHÁZY, 1894, 27.

⁵¹ Liszt a közvetítői iskola képviselője. 1899-1916 között Berlinben tanított büntetőjogot. 1902-től tagja volt annak a tudományos bizottságnak, amely az igazságügyi minisztérium megbízásából a büntetőjog reformját készítette elő. 1882-ben a Marburgi Egyetemen tartott székfoglaló beszéde által bevezette a speciálprevenció fogalmát a büntetések tanába. Ő hozta először szoros kapcsolatba a büntetőjogot a kriminálpolitikával. FROMMEL, 1985, 704.

⁵² SZABÓ, 1961, 23-25.

⁵³ SZABÓ, 1961, 23-25.

⁵⁴ BALOGH, 1900, 243.

társadalomnak egyaránt ki kellett vennie a részét.⁵⁵ Az elhagyatott társadalmi osztályok közül elsősorban a gyermekek védelmét tartotta legfontosabbnak.⁵⁶ Finkey Ferenc⁵⁷ elismerte a klasszikus iskola előnyeit, de az új irányok fontosságát hangsúlyozta, elfogadta a haladást.⁵⁸ Angyal Pál⁵⁹ – szintén a közvetítő iskola híveként – a társadalmi okok megszüntethetőségében bízott. Különösen azért, hogy hatást gyakorolhattak a büntetett egyéniségére.⁶⁰ A kriminológia hatására megváltozott a büntetőjogi gondolkozásmód, elsősorban a bűncselekmény lényegéről és a büntetés céljáról. Kialakult a fiatalkorúak új büntetőjoga. A fiatalkorúak kriminalitásának a tanulmányozása nyomán új kriminálpolitikai feladatok fogalmazódtak meg.

A közvetítő iskola szolgálatára alakult a Liszt által alapított *Nemzetközi Büntetőjogi Egyesület*.⁶¹ Alapelve az a meggyőződés, hogy a büntetést és a büntetést nemcsak jogi, hanem társadalmi (szociológiai) szempontból is méltányolni kell. A bűncselekményt jogi, antropológiai és szociológiai szempontból vizsgálta. Kutatta a kriminalitás csökkentésére szükséges eszközöket. Az egyesület hathatós tevékenységét segítette, hogy a századfordulót követően rendszeresen, ötévente a Nemzetközi Börtönügyi Kongresszus – az elnevezésétől függetlenül – börtönügyi témák mellett a büntetőjog időszerű reformját érintő tanácskozásokat szervezett. 1890-től négy

⁵⁵ BALOGH, 1900, 243. Az új eszmékkel foglalkozó korabeli munkák: Finkey Ferenc: A büntetőjog alapjai (1896); Heil Fausztin: Naturalismus a büntetőjogban (1884), Magyar jogász- egyleti értekezések 21. füzet; Moravcsik E. Emil: A degeneratív tünetek jelentősége (orvosi és elmeorvosi szempontból) a Gyógyászat 1891. 2. sz. és Gyakorlati elmeorvosi 2. kiadás 497.; Reichard Zsigmond: Az anthropológikus büntetőjogról, Magyar jogászegyleti értekezések 72. füzet. A bűncselekmények osztályozása kriminológikus szempontból u. o. 169 füzet; Tóth Lőrincz: A Magyar Tudomány Akadémia ért. XI. kötet, 1891. 4. sz.

⁵⁶ SZABÓ, 1961, 23-25.

⁵⁷ Finkey Ferenc 1870. január 30-án született Sárospatakon. Jogi tanulmányait 1887–1891-ig szülővárosában a Református Jogakadémián és – az utolsó félévet – a kolozsvári Ferenc József Tudományegyetemen végezte. Az anyagi büntetőjog prominens képviselője, a büntetőeljárás liberális irányzatának híve, a büntetéstani alapjainak megteremtője, a következetes és humánus büntetés-végrehajtás szószólója volt. Társelnöke a Magyar Büntetőjogi és Kriminológiai Társaságnak, elnöke a Sárospataki Diákok Szövetségének, tagja a Magyar Jogászegyletnek és a Nemzetközi Büntetőjogi Egyesületnek. HORVÁTH, 2006, 77-81.

⁵⁸ MAGYAR, 1900, 17., FINKEY, 1905. 25.

⁵⁹ Angyal Pécselt született 1873. július 12-én, jog- és államtudományból 1895-ben Budapesten doktorált. Büntetőjogász, a klasszikus büntetőjogi iskola híve volt. Több országban tanulmányozta a börtönügyet és a fiatalkorúak bíróságait. A magyar kormányt több nemzetközi konferencián képviselte. RÉVAI, 1911, 653.

⁶⁰ SZABÓ, 1961, 23-25., DEGRÉ, 1938, 380–381.

⁶¹ Hat közgyűlést tartottak: Brüsszelben (1889), Bernben (1890), Kristianában (1891), Párizsban (1893), Antwerpenben (1894), Linzben (1896). RÉVAI, 1911. 23.

szakosztályra oszlott a munkaköre: Az I. a büntetőjogi törvényhozás, a II. a börtönügyi intézmények, a III. a megelőző intézmények, és végül a IV. a fiatalkorúakra és gyermekekre vonatkozó kérdések tárgyalása.⁶² Az Egyesület 1889-ben, majd 1890-ben tartott kongresszusa a programjában foglalkozott azzal, hogy

- célszerű-e a fiatalkorúak büntetését attól tenni függővé, hogy rendelkeznek-e a cselekmény bűnösségének felismeréséhez szükséges belátási képességgel;
- a klasszikus kódexek korhatára a modern követelményeknek megfelel-e;
- a javító-nevelés milyen feltételek mellett alkalmazható.⁶³

A modern büntetőjog feladatát legpontosabban a Nemzetközi Büntetőjogi Egyesület 1897-ben *Lisszabonban* tartott kongresszusán határozták meg.⁶⁴ A bűnös személyiségének kutatásában a jogi szempont mellett – társadalmi és természettudományost is figyelembe kellett venni. A képviselők a tételes büntetőjog reformálására törekedtek.⁶⁵ A büntetőjog nemzetközi fejlődési irányáról a magyar szakemberek is kellő tájékoztatásban részesültek. Ezt támasztja alá, hogy a magyar igazságügy miniszter a Magyar Jogászegylet elnökét átiratában tájékoztatta a külföld jeles büntetőjogi tárgyú vitákat biztosító eseményekről. Kiemelte a büntetőjog körébe tartozó kérdések tudományos megvitatásával foglalkozó *Commission penitentiaire internationale* 1895-ben Párizsban tartott V. nagygyűlés tevékenységét. A

⁶² A *Nemzetközi Börtönügyi Kongresszus* eredetét tekintve megállapítható, hogy először a XIX. század közepétől olasz és német jogászok szerveztek hazájukban a saját börtönügyi kérdések megvitatása céljából gyűléseket. A nemzetközi méretű összejövetelekre 1846-ban és 1857-ben Frankfurtban, illetve 1847-ben Brüsszelben került sor. A Londonban 1872-ben tartott kongresszus jelentőségét az adta, hogy az amerikai dr. Wines kezdeményezésére a legtöbb európai állam hivatalos képviselői mellett az Egyesült-Államok is részt vett. A következő 1878-ban Stockholmban került megrendezésre. A 26 állam képviselője megalakította az állandó nemzetközi börtönügyi bizottságot. Ez az új szervezet a résztvevő államok hivatalos képviselőiből állt össze, és a feladata lett a kongresszus rendszeres megszervezése annak érdekében, hogy a börtönügyi kérdésekben a nemzetközi együttműködést előmozdítsák. Felállították Bern székhellyel az állandó irodáját, amely 1910-től Groningenbe helyeződött át. Az elnök mindig a legközelebbi kongresszus megszervezésre hivatott állam képviselője lett. Ezeknek megfelelően 1885-ben Róma, 1890-ben Szent-Pétervár, 1895-ben Párizs, 1900-ban Brüsszel, 1905-ben Budapest, 1910-ben Washington, majd 1915-ben London biztosította helyszínt. A tanácskozásról készített jegyzőkönyveket francia nyelven rögzítették. RÉVAI, 1911, 666-667.

⁶³ *Jogtudományi Közlöny*. 1900. 7. sz. 55-56.

⁶⁴ JESCHECK, 1987, 260-265.

⁶⁵ FINKEY, 1909, 5.

belga királyi kormány meghívására a legközelebbi nagygyűlést 1900. július 14-ére tűzték, helyszínül a belga fővárost, Brüsszelt jelölték ki. Az ún. IV. Szakosztály napirendjén gyermekekre és kiskorúakra vonatkozó kérdések szerepeltek. Az alábbi 4. pontban foglalták azokat össze:

- A kiskorúakkal szemben mily feltételekhez kössék a visszaesés megállapítását és annak következményének meghatározását,
- A fiatalkorú bűnösökre kötelezővé tegyék-e a „védő felügyeletét” és hogyan szervezzék meg a „gyámolító bizottság közvetítését” azok részére, akiknek a büntetés végrehajtását feltételelesen elengedték,
- A fiatalkorúak intézeteiben hogyan szervezzék meg a „hivatásszerű tanítást”,
- A fiatalkorú büntettek, gonosz indulatú, vagy csak erkölcsi elzüllésnek kitett gyermekek intézeti nevelését – ésszerű nevelés biztosítása végett – hogyan egyesítsék oly rendszerrel, hogy a gyermeket ellátásra családhoz adhassák?”⁶⁶

Vámbéry Ruzstem⁶⁷ a kriminológia egyik első hazai művelője, behatóan foglalkozott a fiatalkorú bűnözéssel. A Büntetőpolitikai követelések címmel 1900-ban megjelent művében⁶⁸ a Nemzetközi Büntetőjogi Egyesület hatására kifejlődött büntetőpolitika szerepét hangsúlyozta, amely az „egyéniesítést, az ún. büntettek csoportjaival,”⁶⁹ különösen a fiatalkorúakkal szemben követendő megfelelő bánásmódot hirdette. Wlassics Gyula hívta fel a figyelmet arra, hogy mindezeket a gondolatokat, vezéreszméket kiváló jogásznak, Balogh Jenő a *Fiatalkorúak és büntetőjog* című munkájában összefoglalta.⁷⁰ Ezt a könyvet értékelve kiemelte, hogy a szerző „hűen tájékoztató modorban foglalkozik a probléma körül fölmerült

⁶⁶ Jogtudományi Közlöny. 1900. 7. sz. 55-56.

⁶⁷ Vámbéry (Budapest, 1872. február 29. – New York, 1948. október 24.) ügyvéd, 1902-től a büntetőjog magántanára a budapesti Királyi Magyar Tudományegyetemen. E tárgyban írt munkája: *A fiatalkorúak büntetőjoga az újabb külföldi törvényhozásban*. Budapest, 1918. VÁMBÉRY, 1916, 13.

⁶⁸ A büntető politika felölelte mindazokat az elveket, amelyeket az állam és a társadalom a büntett elleni küzdelemben követ. Ezek az elvek a büntetések és a megelőző intézkedések rendszerének kiépítését segítették. RÉVAI, 1911, 177.

⁶⁹ VÁMBÉRY, 1916, 23.

⁷⁰ A báró (Zalaegerszeg, 1852. márc. 17. – Bp., 1937. márc. 30.) jogász, egyetemi tanár, miniszter, kultúrpolitikus és az MTA tagja volt. RÉVAI, 1911, 848.

reformeszmékkal. Az *osztályozás és egyéniesítés* (individualizáció) jelentőségét plasztikusan domborítja ki.”⁷¹

A büntetőjog új irányai az egész társadalom gondolkodásának az átalakítására törekedtek. Az „emberiesség, az egyénítés”⁷² került az előtérbe. Balogh Jenő álláspontja, hogy „Az új irányok nem egy-két írónak lángeszéből pattantak ki, de azokat több mint egy évszázaddal ezelőtt kifejtett tudományos tanokra, új tudományágakra,⁷³ s úttörő más tudósok fejtegetéseire alapították.”⁷⁴ A régi, klasszikus büntetőjogot önálló tudományként elszigetelten művelték. Az új irányok a büntetőjogot kapcsolatba hozták a többi tudománnyal, közöttük létrejött viszony által segédtudományok keletkeztek. Frissítve a büntetőjogot, a bűncselekményt már minden irányból vizsgálták. Alig találtak a tudományoknak olyan ágát, amellyel a büntetőjog nem állt volna kölcsönhatásban.

A) Büntethetőség korhatára

A magyar büntetőtörvény hatályba lépésekor az orvostudományi és a lélektani kutatások már újabb eredményekre hivatkozva – a fiatalok büntetéseivel foglalkozó korabeli jogi kongresszusok, valamint ezt a kérdést boncolgató szakirodalom – egyértelműen követelték a büntethetőség alsó korhatárának felemelését.

Elfogadták, hogy a 16-18 éves korban levő fiatal emberek még nem rendelkeztek azzal az erkölcsi és értelmi fejlettséggel, amelyet a teljes büntetőjogi beszámíthatóság megkívánt.⁷⁵ A büntetőjogi felelősség feltétele tehát nem a bűnösség felismerésére való képesség, hanem a *büntethetőséghez szükséges értelmi és erkölcsi fejlettség* megléte.⁷⁶ Vámbéry Rusztem részletesen foglalkozott a fiatalok értelmi és erkölcsi fejlettségének

⁷¹ WCLASSICS, 1909, 368.

⁷² BALOGH, 1906, 322.

⁷³ Fayer László szerint „a természettudomány a maga áradatával jórészt elborította a büntetőjog területét.” FAYER, 1893, 314.

⁷⁴ BALOGH, 1906, 322.

⁷⁵ KI 1908. XIV. 455.

⁷⁶ DEGRÉ, 1913, 31.

kérdésével. Meghatározását igen nehéz feladatnak tartotta. Degré Miklós⁷⁷ az alábbiak szerint méltatta érdemeit: „nem emlékezem, hogy e fogalmak ezideig bárhol is oly tüzetesen ki lettek volna fejtve, mint az előttem fekvő munkában. Szerző az értelmi és erkölcsi fejlettség fennforgását igen szűk körre szorítja, amennyiben nem csak azt kívánja meg, hogy a fiatalkorú a cselekményének következményeit s ennek megengedett vagy meg nem engedett voltát felismerni képes legyen, de megkívánja azt is, hogy benne a kísértésekkel szemben ellenállási képesség legyen.”⁷⁸ Írk Albert is elismerte a fiatalkorúak új büntetőjogának első fényes eredményét, vagyis a „karakter primer értékelésén nyugvó beszámítást”.⁷⁹

A büntethetőség alsó korhatárának meghatározását vizsgálva eltéréseket találunk. Az angol jog e tárgykörre vonatkozó szabályai a magyar kódex paragrafusaiban foglaltaknál szigorúbban rendelkeztek. Az *angol jog* csupán a 7 évnél fiatalabb gyermek által elkövetett cselekményt nem minősítette büntetendőnek. A 14. életévét be nem töltött gyermek pedig kizárólag akkor volt büntethető, ha bizonyították, hogy elég belátása volt annak felismerésére, hogy a cselekménye jogtalan. A magyar joggal szemben, már a 14. életév betöltése után a teljes felelősség korszaka kezdődött. A változás Angliában is – hasonlóan a magyar joghoz – 1908-ban következett be. Ekkor az angol törvénykezés felemelte a feltételes felelősség alsó korhatárát, így már 12 – 16 éves terheltekről rendelkezett.⁸⁰

Az alsó korhatár felemelésének kérdésére az Union Internationale de Droit Pénal (nemzetközi büntetőjogi egyesület) németországi osztályának Halléban 1891. március 25-én és 26-án tartott ülése hívta fel a figyelmet. Ez az ülés bizottságot küldött ki, hogy a gyermekkriminalitás leküzdésére

⁷⁷ Degré (Vác, 1867. október 14. – Budapest, 1945. február 27.) szerkesztője volt a Büntető Jog Tára büntetőjogi szaklapnak. 1913-tól 1921-ig A büntető igazságszolgáltatás évi bírói gyakorlatáról címmel összefoglaló cikkeket írt. Főbb művei: Magyar büntetőtörvények zsebkönyve (az Edvi Illés Károly-féle könyv átdolgozása és kiadása (Bp., 1924, 1930), Az új büntetőnovella (Bp., 1928). RUHMANN, 1927. 5.

⁷⁸ DEGRÉ, 1913, 31.

⁷⁹ Írk (Csernátfalva, 1884. aug. 18. – Pécs, 1952. okt. 21.) jogász, egyetemi tanár, az MTA levelező tagja (1936–1949), az állam- és jogtudományok kandidátusa (1952). ÍRK, 1913, 26.

⁸⁰ BALOGH, 1909./a., 119.

javaslatot dolgozzon ki. A bizottság végül az alsó korhatárnak tizennégy évre való felemelését javasolta.⁸¹

Nem volt egyöntetű a nemzetközi álláspont a büntethetőség felső korhatárát tekintve. A nemzetközi fórumok eltérően vélekedtek:

- az 1890. évi pétervári börtönügyi kongresszus és az eisenachi tanácskozás a 16. életév,
- az 1895. évi párizsi börtönügyi kongresszus már a 18. életév,
- a nemzetközi büntetőjogi egyesület berni gyűlése pedig a 14. életév betöltéséig kívánta a büntetőjogi kiskorúságot meghosszabbítani.⁸²

Balogh Jenő szerint büntetőjogi szempontból az lett volna indokolt, ha „a fiatalkorú minél későbbi éveiben” került volna a hatóság elé.⁸³ A teljes felelőtlenség korának 14. életéven túl történő kiterjesztését aggasztónak tartotta, mert a bűnügyi statisztika adatai szerint ennél fiatalabb életkorban nagyobb fokú a kriminalitás. A törvényhozás viszont a túl magas mértékben megállapított alsó korhatárt azzal indokolta, hogy az adott korban a gyermekek korán értek.⁸⁴

B) Egyéniesítés – individualizáció jelentősége

Az egymástól eltérő jellemű bűnelkövetőket nem kezelhették egyformán. Finkey szerint ezt elsősorban az igazság követelménye és a társadalom védelme igényelte, ezért az elkövető személyiségét, egyéniségét figyelembe véve kezelték a különböző ún. büntettes jellemcsoportokat.⁸⁵ Írk megfogalmazása szerint az individualizáció a büntetés nemének és mértékének a büntettes karakteréhez való alkalmazását jelentette. Ez az elv szakított a klasszikus büntetőjog büntetés tanának egyenlőségi elvével.⁸⁶

A gyermekvédelem és a fiatalkorúak büntetőjoga terén a jogfejlődés legnagyobb vívmányának tekintette Balogh Jenő, hogy végre évezredek után

⁸¹ KI 1908. XIV. 454.

⁸² VÁMBÉRY, 1900, 177.

⁸³ BALOGH, 1909./a., 177.

⁸⁴ BALOGH, 1909./a., 176-178.

⁸⁵ Kiemelte Finkey a bűnelkövetők alábbi csoportosítását: 1. gyermek-és fiatalkorúak, 2. elmebeteg és a gyengeelméjű, 3. közveszélyes munkakerülők, 4. megrögzött büntettesek, valamint 5. első ízben, kisebb alkalmi bűnelkövetők körét. FINKEY, 1933, 5.

⁸⁶ ÍRK, 1913, 91.

megértették Arisztotelész bölcs mondását: „*A nem egyenlőkkel egyenlően elbánni, a legnagyobb igazságtalanság.*”⁸⁷ Ez az emberi igazság eszméje vezette a büntetőjogászokat az individualizáció elvére. Wahlberg 1869-ben – még Lombroso munkássága előtt – a modern büntetőjog vezérelvéről, az individualizmusról, és a büntettek osztályozásáról írt művében.⁸⁸ Wahlberg elvetette azt, amit a jogegyenlőség elve érvényre juttatott. Kiemelte, „a büntetteknek születésre, műveltségre, társadalmi állásra és nemzetségevaló tekintet nélkül, sansculottei abszolút egyenlő elbánás alá vonása tetszetős eszménye mutatkozott a felvilágosodás korának kozmopolita és filantropikus fantáziái közt.”⁸⁹ Majd a bűnügyi embertan fiziológiai és lélektani szempontból, a szociológiai iskola a társadalom hatékony védelme érdekében állította a középpontba a büntettek osztályozását.

A klasszikus elveken álló büntetőjog nem tett különbséget a büntettek osztályai között. Liszt azonban kifejtette, hogy ha a konkrét bűncselekmény létrejöttében a tettes szubjektív tulajdonságainak van döntő szerepe, akkor a büntetésnek a tettesre kell hatnia. Írk Albert ezt azzal támasztotta alá, hogy a „büntettek nem alkotnak homogén tömeget, hanem a karakteralakító tényezők következtében különböző lélektani csoportokat.”⁹⁰ A tökéletes individualizáció elérése érdekében tanácsolta, hogy büntetéseket osztályozzák. Az ún. egyéniesítés elve került az előtérbe, amely szerint nem lehetett a fiatalkorúakat kicsi felnőttekként kezelni, hanem figyelembe kellett venni az életkori sajátosságaikat, egyéni tulajdonságaikat. Nem csak a bűncselekmény megismerésére, hanem az elkövető és annak körülményeinek megismerésére is törekedtek.⁹¹ Megváltozott az egyéniesítés által a büntetőjog célja. A büntettek osztályozása ugyanis segítette a bűnös egyénben rejlő veszélyek feltárását is. Vizsgálták az egyes osztályok kifejlődésének az okait, és az okok megszüntetésére szolgáló eszközöket. A fiatalkorúak osztályozására irányuló kísérletek már a legelső nemzetközi börtönügyi

⁸⁷ BALOGH, 1909./a., 163.

⁸⁸ WAHLBERG, 1869, 5.; BALOGH, 1909, 162.

⁸⁹ BALOGH, 1909, 162.

⁹⁰ ÍRK, 1913, 91.

⁹¹ GERZSENYI, 2001, 175.

kongresszusok napirendjére kerültek, azonban még nélkülözték a megfelelő tudományos alapot.

Balogh Jenő foglalta össze a börtönügyi kongresszusok osztályozással kapcsolatos határozatait. A Rómában 1885-ben megtartott kongresszus jelentőségét abban látta, hogy a családi nevelés rendszere mellett rendelkezett a javító intézetben elhelyezett 10. életévüket betöltötték felekezet, nem és kor szerinti besorolásáról. Az 1895. évi párizsi kongresszuson kezdett mélyebb megítélésben részesülni ez a kérdéskör. A kongresszus előkészítő bizottsága napirendre tűzte azt a kérdést, hogy megoldható lenne-e ha „a fiatakorúak különböző csoportjai számára”⁹² különböző javító intézetek lennének rendelve. A beérkezett 16 darab vélemény alapján 1895. július 9-én a kongresszus⁹³ teljes ülése a következő határozatot fogadta el: „az igazságszolgáltatás kezébe került gyermekek koruk, továbbá a vád tárgyává tett cselekmények természete és belátási képességük fokozata szerint különböző állami és magánintézetekbe küldhetők.”⁹⁴ Különös fontosságúnak tartották Henderson R. Károly a chicagói egyetem szociológia tanára nagyszabású tanulmányát, amelyet, mint a Nemzetközi Börtönügyi Kongresszus elnöke 1905-ben, a Budapesten tartott⁹⁵ VII. Nemzetközi Börtönügyi Kongresszuson⁹⁶ terjesztett elő. Ez az *osztályozási javaslat* alapul szolgált a későbbi kodifikációs munkákhoz. Henderson az elhagyatott, az erkölcsi romlás veszélyének kitett, a züllésnek induló vagy már elzüllött fiatakorúakat, továbbá a nehezen fegyelmezhető és büntetett fiatakorúakat a

⁹² BALOGH, 1909./a, 167.

⁹³ 1900. július 30-tól augusztus 5-ig tartotta üléseit Párizsban a kongresszus, négy osztálya működött. Az elsőnek a munkaköre a gyermekek és serdülők védelme. Az alábbi kérdést tűzték ki a teljes ülésének napirendjére: Miként kell bánni és nevelni a szegényügyi kormányzat és a magánjótékonyság által magukhoz vett azokkal a gyermekekkel, akiket valamely erkölcsi okból nem lehet családokban elhelyezni (reform-, óvó- és javító-iskolák). Ezen belül főkérdéseket tárgyaltak: A gyermekek védelme a csavargás és koldulás ellen; iskola útján való segítség; az igazságszolgáltatásnak átadott gyermekek. A gyermekek segítése a betegségeik ellen való védekezésre irányuló rendszabályok végrehajtásában. A serdülőknek az iskolából való kilépésüktől 21 éves korukig való védelme. A gyermekek ideiglenes oltalma az alatt az idő alatt, amíg szülei valamilyen okból nem képesek fenntartásukról gondoskodni. Jogtudományi közlöny, 1900. 13. sz. 104.

⁹⁴ BALOGH, 1919./a, 168.

⁹⁵ FRIEDMANN, 1905, 285.

⁹⁶ A Budapesten, 1905. szeptember 03-án megnyílt VII. Nemzetközi Börtönügyi Kongresszuson először fogalmazódott meg nemzetközi szinten a szabadságelvönással nem járó, alternatív büntetések és azokat végrehajtó szervezet jelentősége, ami Magyarországon 1908-ban törvényben is megjelent. BALOGH, 1909./a., 168-170.

következő négy osztályba sorolta, azokat pedig alcsoportokba az alábbiak szerint:

1. osztályba tartoztak: a *testileg egészséges rendes elmeállapotúak*; akiket alcsoportokba differenciálta annak megfelelően, hogy
 - a. szülő tisztességes, de vagyoni, vagy testi oknál fogva nem tudja gyermekeinek gondját viselni,
 - b. a szülők vagy azok egyike züllött,
 - c. a szülők lelki fogyatkozása vagy műveletlensége teszi lehetetlenné a nevelést,
 - d. a szülőkre való minden tekintet nélkül: az árvák, lelencek.
2. osztályba sorolta a *testi vagy lelki „fogyatkozásban” szenvedőket*; külön alcsoportokba osztotta:
 - a. vakokat,
 - b. gyengeelme tehetségűeket, valamint
 - c. még nevelhető kórosan gyengeelme tehetségűeket.
3. csoportba tartoztak az „*abnormisok*”; hülye, epileptikus és elmebajos fiatalok, kik munkára nem nevelhetők.
4. csoportba az önhibájukból *elzüllött és büntettesek* tartoztak, az alábbi alcsoportok szerint:
 - a. rakoncátlan fegyelmezetlen;
 - b. elhanyagolt, erkölcsi romlás veszélyének kitéve; lusták, munka- és iskolakerülők, csavargók, koldusok, prostituáltak,
 - c. alkalmi és
 - d. szokásos büntettes fiatalok.⁹⁷

A csoportoknál megkülönböztette az illető gyermeknek vagy fiataloknak a korát, amely egyúttal élettani, értelmi és lelki fejlődésének fokát jelezte. Az osztályozás alapja a családi és társadalmi viszonyok, amelyek közt a fiatalok élt.⁹⁸ A második szempont: az életkor. Három csoportot határolt el:

1. serdületleneket, vagyis a 12. életév alattiakat,

⁹⁷ BALOGH, 1909./a., 169.

⁹⁸ BALOGH, 1909./a., 169.

2. serdülőket, akik 12-16 életév közötti elkövetőket, (majd a novella felemelte 18. életévre a felső határt)
3. teljes korúakat, akik 16. életévüket betöltötték.⁹⁹

A harmadikként a büntetést vizsgálta. Itt vagy első bűncselekményt elkövető bűnösök vagy visszaesők lehettek. Arra az elvire helyezte a hangsúlyt, hogy a nem egyenlőkkel szemben a büntetés nem lehet egyenlő.

A büntetőjogi *reformmozgalmak eszméinek magyarországi elterjedését* a Magyar Jogász Egylet előadássorozata biztosította. 1895-ben az előadásokon megvitatták a büntetési rendszer reformját és a fiatalok megkülönböztetett büntetőjogi programját. Széleskörű elméleti munka indult meg.¹⁰⁰ Az egyéniesítés felé mutatott Salgó Jakab,¹⁰¹ aki a fiatalok bűnösöket a „kor és szellemi összállapot” alapján különítette el „idiotikus, imbecilis, és a szellemileg ép egyénekre”. A felállított csoportok alapján állapította volna meg a bíró az elhelyezés, a nevelés időtartamát.¹⁰² A hazai szakirodalomban a büntettek főcsoportja mellett két alcsoportot képeztek, a fiatalokét és a közveszélyes büntettekét.

A Nemzetközi Büntetőjogi Egyesület magyar csoportja 1907-ben alakult, akkori tb. elnökei Balogh Jenő és Wlassics Gyula, elnöke Rickl Gyula, alelnökei Angyal Pál, Moravcsik Emil, Pekáry Ferenc, akik a vitáik során a nemzetközi büntetőjogi eredményeknek adtak hangot. Hazánk büntetőjogában is megtalálhattuk a bűnösök osztályozását, mint az új eszmének a gyakorlati megvalósítását. Balogh Jenő foglalkozott a fiatalok osztályozásának kérdésével. Arra helyezte a hangsúlyt, hogy „a fiatalok züllését és bűncselekményeit nem lehet csupán egy vagy egy-két tényezőnek kizárólagos befolyására visszavezetni”.¹⁰³ Külön választotta azokat, akiknek nem rendes elmeállapotát, illetőleg korlátozott beszámíthatóságát az arra hivatott szakértők megállapították. A rendes elmeállapotúak között alosztályokat

⁹⁹ BALOGH, 1909./a., 169.

¹⁰⁰ BALOGH, 1909./a., 122.

¹⁰¹ Salgó (Pest, 1849. aug. 16. – Bp., 1918. jún. 29.) a lipótmezei állami elmeorvosintézet főorvosa, igazságügyi orvosszakértő, e témában írt műve: *Az elmeorvos tanácskönyve* (Bp., 1888., 1892.) *Az idegességről* (Bp. 1907.). RÉVAI, 1911, 504.

¹⁰² SALGÓ, 1895, 9.

¹⁰³ BALOGH, 1909./a., 170.

különített el. A csupán elhagyatott, de nem romlott környezetben levő, és nem züllött fiatakorúakat a veszélyeztető környezetben levőktől határolta el. A harmadik alosztályába azok tartoztak, „kiknek megátalkodottságát és rosszra való hajlamát a szülői nevelés nem bírja fékezni, vagy akik a szülei házat önként és ok nélkül odahagyva, csavarognak.”¹⁰⁴ Negyedik alosztályba a már züllésnek indult fiatakorúakat sorolta. Balogh Jenő még külön három csoportot különböztetett meg; ezekbe tartoztak azok:

1. akik anélkül, hogy erre őket mások kényszerítenék, önként, sőt tilalom ellenére szokásszerűen csavarognak, illetőleg koldulnak,
2. akik büntetendő cselekményt követtek el,
3. akik az úgynevezett rakoncátlanok vagy nehezen fegyelmezhetőek.¹⁰⁵

Tehát mind a büntetőjogban, mind a büntetés végrehajtása során a tettesek osztályozását vették figyelembe, és az elítéltek között erkölcsi osztályozást végeztek.

A büntetőjogászok megállapították, hogy a züllött vagy büntetett gyermekek és fiatakorúak következképpen nem egyformák. Különbözö csoportokba sorolták a megfelelő osztályozás alapján, és ennek megfelelően egyéniségük eltérö jellegéhez képest egyéni elbánásban részesítették őket.¹⁰⁶

C) A nevelés

A büntető jogtudomány új irányjai a megtorlás gondolatát elvetve, a nevelés és a megmentés eszméit juttatták érvényre a gyermekekkel és fiatakorúakkal szemben.¹⁰⁷ Írk Albert szerint az újabb kriminológiai kutatások rávilágítottak arra, hogy a bűncselekményt elkövetők javíthatók, illetve átalakíthatók. Az átalakítás gondolatát az 1910. évi washingtoni nemzetközi börtönügyi kongresszus határozatában mondta ki, hogy „senki sem mondható javításra képtelennek, bármily korú, és bármily előéletű is legyen.”¹⁰⁸ Általánosan elfogadottá vált, az átalakító intézkedéseknek a fiatakorú elkövetőknél jutott

¹⁰⁴ BALOGH, 1909./a., 170-175.

¹⁰⁵ BALOGH, 1909./a., 175.

¹⁰⁶ FINKEY, 1914, 18.

¹⁰⁷ Beccaria ezt az elvet fogalmazta meg: „A bűncselekmény megelőzésének legbiztosabb, de legnehezebb eszköze a nevelés tökéletesítése.” BECCARIA, 1967, 139.

¹⁰⁸ ÍRK, 1913, 131.

nagyobb szerep. A javítást a tettes egész egyéniségére kiható erő kifejtésnek tekintették. Írk Albert álláspontja, hogy az észak-amerikai reformatory az „egyéniég-átalakítónevelés ideális formája”.¹⁰⁹

A fiatalokúra szellemi és erkölcsi fejlettségtől függően büntetés helyett – egyéniesítés segítségével – nevelő jellegű intézkedéseket alkalmaztak.¹¹⁰ A szankció megválasztásakor megvizsgálták, hogy a társadalom érdekében büntetést vagy nevelést szabjanak-e ki, és hogy az a fiatalokúra milyen hatást fog gyakorolni. A vizsgálatok eredményeképpen megállapították, hogy a fiatal korban lévő egyénekre előnyösebb javító intézkedés kivetése.¹¹¹ A javító-nevelés széleskörű alkalmazásával egy időben arra az álláspontra jutottak, hogy a gyermek „kriminális állapotára”¹¹² nem a büntetés, hanem a nevelés gyakorolja a kellő hatást. Finkey kifejezetten elengedhetetlennek tartotta a fenytést és az enyhébb, majd szigorúbb jellegű, de nevelési célzattal alkalmazott intézkedést.¹¹³ Balogh ugyanezen elvet vallva a büntetőjog reformját azért tűzte napirendre, mert az 1878-ban alkotott kódexünk büntetőjogi felelősség rendszerét konzervatívnak, megtorló jellegűnek tartotta. A fiatalokú bűnelkövetőkkel szemben a hosszabb tartamú vagy határozatlan idejű szabadságelvonást vagy javítóintézeti nevelést kezdeményezte.¹¹⁴ Balogh a nevelés speciális esetének tekintette a munkára nevelést, mivel úgy ítélte meg, hogy a bűncselekményt elkövetett fiatalokúval, „aki sokszor inkább szerencsétlen, semmint bűnös, meg kell ismertetni a becsületes munkás életet és meg kell acélozni akaraterejét arra, hogy önuralmat gyakorolva, saját elhatározásból, tisztességes munkával keresse boldogulását és jövőjét.”¹¹⁵ Nagyiványi Fekete Gyula¹¹⁶ már 1891-ben

¹⁰⁹ ÍRK, 1913, 132.

¹¹⁰ E témában: VARGHA, 1895., RANSCHNURG, 1905., RÉVAI, 1911, 214.

¹¹¹ GERZSENYI, 2001, 176-177.

¹¹² FINKEY, 1933, 25.

¹¹³ FINKEY, 1933, 25.

¹¹⁴ BALOGH, 1907, 5-6.

¹¹⁵ BALOGH, 1907, 9.

¹¹⁶ Fekete Gyula (Varjúfalva, 1840. júl. 26. – Bp., 1919) bíró, jogi író, jogi tanulmányai után 1869-től eperjesi jogakadémia tanára, 1878-tól 1906-ig budapesti törvényszéki bíró. A kriminálaetiológia egyik hazai úttörője, amellet számos időszerű témával foglalkozott. A büntetési rendszer reformja, a fiatalokúak bűnözése a fő kutatási területe. FEKETE, 1893, 5.

javasolta a csavargók és a koldusok¹¹⁷ dologházi elhelyezését.¹¹⁸ Finkey pedig a 18 évesnél fiatalabb gyermekek, serdülőkorú csavargók és koldusok számára külön ún. munkás iskolák létrehozását javasolta.¹¹⁹ A bűnelkövetővé válás megelőzése érdekében Balogh felvetette a hivatásos pártfogó felügyelői hálózat kiépítését is. Ezt olyan felügyeleti módszerek tartotta, amely szabadságelvonás nélkül is képes megállítani a züllés útján elindult, de viszonylag biztonságos családi környezetben nevelkedő fiatalokat. Hasonlóan jó eszköznek tekintette a szabadságelvonást követő időszakban a pártfogó felügyeletet.¹²⁰

A fiataikorúakkal szemben alkalmazható intézkedéseket csoportosították. A jó környezetben levő pajkos gyermekekre és fiataikorúra vonatkozó intézkedéseket elhatárolták az erkölcsrontó miliőben levő gyermek- és fiataikorúra kiszabhatóaktól. Az előbbi körbe tartozókat a hatóságot képező fiataikorúak bírója vagy rendőri büntetőbíróság:

- házi fenyítés végett átadhatta a házi fegyelemre jogosítottnak,
- iskolai fenyítés végett az iskolai hatóságnak,
- figyelmeztethette a szülőt a gyermek szigorúbb felügyeletére, gondosabb nevelésére,
- a házi felügyelet alatt tartást rendelhetett el a 12-18 évesekre,
- próbára bocsátást vagy
- nappali őrizetben tartást a bíróság helyiségében rendelhetett el.

Az erkölcsrontó környezetben lévő gyermek és fiataikorú pedig:

- állami gyermekmenhelybe utalható,

¹¹⁷ E kérdést érintia SCHULER, 1935. LÉDERE – TENCZER – ULICSKA, 1998. munka.

¹¹⁸ A humán intézmények egyikéhez szólt hozzá a szerző. Kézdi-Vásárhelyen felállított árva-leány-szeretetház fejlesztését és annak árva-fiu-leány-szeretetházzá való szélesítését tanácsolta. Háromszékmegyében egy szeretetház működött, ahol lehetőséget teremtettek arra, hogy a két nemű árva testvéreket ne szakítsák szét, különösen akkor, ha a szülői háznál addig együtt nevelkedhettek. A meglévő szeretetház homlokzatán ezt olvashatnák: „A székely huszárcsaládok fiu és leányárvaháza. Ilyen formában a leghamarabb segítve lenne a szegény árvákon s a két nemű árvákat nemsokára együtt láthatnók nevelkedni.” Szacsva, 1878. február 18. PUSKÁS, 1878, 63.

¹¹⁹ FINKEY, 1905./b., 12.

¹²⁰ A fiataikorú bűnösöknek évről-évre emelkedő számarányát sokan főképp a törvénytelen gyermekek szaporodásának tulajdonították. Hangoztatták, hogy a fiataikorú bűnösök számának nagymérvű emelkedése nagyrészt az elhanyagolt nevelésre, a szülők nembánomságára vezethető vissza. Ezért helyes intézkedésnek tartották, ha a gyámhatóságnak megadták a jogot, hogy szükség esetén a szülőt gyermekének gondos nevelésére kötelezhették. In: A gyermek személyére vonatkozó szülői jog a polgári törvénykönyv tervezetében. Jogtudományi Közlöny. 1900. 11. sz. 84.

- javító nevelés alá vehető,
- ideiglenesen gyermekvédő vagy patronage egyletre bízható.¹²¹

A fiatalkorúak és a gyermekek züllése, illetve kriminalitása megelőzése érdekében a patronázs fogalmában egyesített állami és társadalmi feladat jutott elsődleges jelentőséghez. Széleskörű, intenzív küzdelmet kellett folytatni ezen a téren, elsősorban a tudatlanság, a testi és lelki elsovadás, a nyomor, az alkoholizmus, a család diszharmóniája ellen, vagyis a fiatalkorúak züllésének és kriminalitásának tényezőivel szemben. A patronázs egyesület keretében az értelmileg nem hibás, de lelki konfliktusokkal küzdő gyermekeket gondozták.¹²²

A modern kriminálpolitika elve abban fogalmazódott meg, hogy a bűncselekményt lehetőleg meg kell előzni. Különös jelentőséghez jutott a prevenció eszméje éppen a fiatalkorúaknál, mert itt ez „az elv gazdasági és erkölcsi értékmegmentést egyesített” magában.¹²³ A büntetőjogászok feladatát ezért Finkey az alábbiak szerint határozta meg: „A nevelést azonban, mint a fiatalkorú elkövetőkkel szemben a legfőbb és voltaképpen egyetlen célt, azért kell hangoztatnunk, mert a fiatalkorúak fiziológiai szempontból is még nemcsak rászorulnak a testi, értelmi és erkölcsi edzésre, de ezt a szükséges fejlesztést, a nevelést tőlük nincs jogunk és okunk megtagadni azért, mert büntettet követtek el, [...] mert ha az ily rossz erkölcsű, elhagyatott vagy már züllés útjára kerülő fiatalokat engedjük nevetlenül felnőni, vagy éppen a felnőtt büntetésekkel együvé zárjuk őket a rendes fogházakba, [...] a fiatal bűnösök legnagyobb részéből igazi büntetettek fognak kifejlődni, akiket pedig okos, helyes neveléssel még szinte megközelítő biztonsággal meg lehetett volna mentenünk.”¹²⁴

¹²¹ IRK, 1915. 125.

¹²² CSORNA, 1929, 63.

¹²³ IRK, 1915. 125.

¹²⁴ FINKEY, 1922, 79-80.

3. Gyermekvédelem és büntetőjog kapcsolata

Irk Albert rámutatott, hogy a modern kriminálpolitikának alapköve a gyermekvédelem. Ez eredményezte, hogy összefonódott a gyermek megmentésére irányuló tevékenység a fiatalkorúak kriminalitása elleni küzdelemmel. A fiatalkorúak büntetőjogát nem tekintették másnak, mint „a gyermekvédelemmel kezdődő nagyszabású kriminálpolitika legközvetlenebb folytatásának.”¹²⁵

A gyermekeknek a „testi és erkölcsi elzülléstől való megmentése, a társadalom számára becsületes polgárokká nevelése”¹²⁶ nem más, mint a *gyermekvédelem*. Észak-Amerikában a gyermekvédelem fontosságát hirdették. A mozgalom elismert úttörője, Charles Loring Brace¹²⁷ 1853-ban megalapította New York-ban a gyermekvédelmi társulatot, ezáltal megindította a társadalmi mozgalmat az elhagyatott és elhanyagolt gyermekek megmentésére.¹²⁸ Elsősorban Franciaország, Anglia és Amerika emelkedett ki,¹²⁹ ahol a gyermek- és ifjúságvédelem ellátása körül az egyének és a társadalom szerveinek (egyesületek, alapítványok, intézetek) a legnagyobb szerep jutott. Gyermekvédelemmel,¹³⁰ főleg patronage-üggyel foglalkoztak. Gegus Dánielnek a hatósági és társadalmi gyermekvédelem című, 1914-ben írott művében rögzítette, hogy „Az állami gyermekvédelem ott kezdődik, amikor a törvény kimondja, hogy minden elhagyott gyermeknek joga van az állam gondozását igénybe venni, joga van az állami ellátására. Viszont az

¹²⁵ IRK, 1915. 127.

¹²⁶ RÉVAI, 1911, 671.

¹²⁷ Brace teológiát tanult New-Yorkban és a szegényeknek szentelt az életét. Egész Európát beutazta, majd a Children's Aid Society titkára lett. Művei sorában található az 1852-ben a Hungary in 1851. címmel megjelent alkotást. RÉVAI, 1911, 671.

¹²⁸ FINKEY, 1913./b., 48.

¹²⁹ Az alapján, hogy a gyermekvédelmi igazgatás *terheit* ki viselte, *három csoportját* különböztették meg a gyermek-és ifjúságvédelmi rendszereknek: 1. a germán, 2. a latin, 3. és az angol-szász rendszert. Az *elsőbe* Ausztria, Németország tartozott, a gyermek-és ifjúságvédelem feladatainak elvégzésére jogszabály útján *külön szervezet* létesítettek, és a *feladatok zömét a helyi hatóság* vállaira rakták. A *második rendszer* a francia, belga, olasz, spanyol stb. gyermek- és ifjúságvédelmi szervezetek köre, jellemvonásuk a *nemzeti jelleg*, az *elhagyott gyermek az állami* gondoskodás tárgyát képezték. *Harmadik rendszerbe* Európában Anglia, továbbá Észak-Amerika sorolhatók, sajátosága, a terhek túlnyomó része a *társadalom* vállán nyugodott. Ezen témában Vajkai Júlia 1929-ben az Igazságügyi gyermekvédelem Angliában címmel jelentette meg írását A Gyermekvédelem Lapja 1. számában. CSORNA, 1929, 8.

¹³⁰ A gyermekvédelem történetéről a GERGELY, 1997. munka részletes ismereteket nyújt.

államnak pedig kötelessége minden elhagyott gyermek gondját felvenni. Az állami gondozáshoz tehát egyetlen kvalifikáció szükséges: az elhagyottság.”¹³¹

Csorna László összegezte azt a társadalompolitikai látásmódot, hogy az államnak el kell ismernie, hogy „a ma fiatalsága holnap a nemzet zömét alkotja”,¹³² éppen ezért a fiatalkorúak testi, lelki, erkölcsi gondozására, nevelésére különös figyelmet kell fordítani. A gyermekvédelem alatt az ún. „gyermek- és ifjúság jóléti gondozást”¹³³ értett, amely a család, a hatóság és a társadalom által foganatba vett azon intézkedések és általuk alkalmazott berendezések összessége, amelyek a fiatalkorúak gazdasági, testi és szellem-erkölcsi javának előmozdítását célozzák a megszületéstől az önjogúság eléréig.”¹³⁴ Ennek megfelelően egyik legfontosabb feladata a nevelés lett. E körben kifejtett tevékenységet felosztották a főfeladatok szerint: jogi, egészségügyi és nevelő védelemre. Ezek közül az elsőt emelem ki, mivel az ölelte föl a bűnöző fiatalkorúak jogi védelmét. A fiatalkorúak igazságügyi védelmét a következő szervek látták el: a fiatalkorúak bírósága, a közigazgatási hatóság, bizonyos vegyes összetételű szerv és a társadalom.¹³⁵ Négy olyan munkaterület alakult meg, amelyen a gyermek-és ifjúságvédelem fejlődésnek indult, mégpedig:

- a nyilvános oktatás-és nevelésügy,
- a szegény és árva-, a talált és törvénytelen gyermekek védelme,
- a *züllés veszélyének kitett és bűnöző*¹³⁶ *gyermekek oltalmazása és*
- az ipari gyermekvédelem.

¹³¹ GEGUS, 1914, 4-5.

¹³² RANSCHBURG, 1905, 157.; CSORNA, 1929, 8.

¹³³ Csorna László szerint az első világháború idején a magyar népjóléti gondozás speciális ága a fiatalkorúak gondozását célozta, az egyéniesítést szem előtt tartva és a felnőttek gondozásától elkülönítve érvényesült. CSORNA, 1929, 8.

¹³⁴ CSORNA, 1929, 8.

¹³⁵ CSORNA, 1929, 239.

¹³⁶ Johann Heinrich Wichern (1808-1881), protestáns lelkész megalapítója a züllött gyermekek nevelésügyének. 1833-ban az általa megalapított első gyermekotthonban, Hamburgban az erkölcsi romlásnak kitett gyermekek gondozásával foglalkozott. 120 árvának, utcákon nevelkedő gyerekeknek adott otthont. Az *Evangelisches Johannesstift Berlin Alapítványt 1858-ban* hozta létre. A diakónus szellemiségét mindmáig megőrző létesítmény fő célja kezdettől fogva a szolgálat, segíteni annak, akinek kell, segíteni ott, ahol kell: szociálisan vagy lelkiileg rászorultaknak, gyerekeknek, fiatalkorúaknak, fogyatékosoknak, időseknek egyaránt. A belmisszióinak állami területen végzendő konkrét feladatának tekintette a bűntevők gondozását, amely a legégetőbb feladat. Munkája jutalmazásaként IV. Frigyes Vilmos kinevezte konzisztóriumai főtanácsossá és a belügy-minisztériumban a letartóztatási intézetek és szegényügyek előadó tanácsosává. BOTTA, 1948, 40-65.

A 3. terület képezi jelen értekezés tárgyát. *Két fő ágát* különböztették meg a magyar gyermekvédelemnek, úgymint: az általános védelmet és az igazságügyi védelmet.¹³⁷ Az általános védelem alatt még nem a *szociális védelmet* értették,¹³⁸ hanem ez a kifejezés csak gyűjtőfogalma mindannak a gyermekvédelmi tevékenységnek, amelyet az állam, a helyi hatóság és a társadalom végez. A züllött, a bűnöző és züllés veszélyének kitett fiatakorúak védelmét *kivéve*. Ez utóbbi védelmi tevékenységet ugyanis az *igazságügyi gyermekvédelem* ölelte fel.¹³⁹ Csorna László azon az állásponton volt, hogy a magyar gyermekvédelem az 1908. évi XXXVI. és 1913. évi VII. törvényekkel és a vonatkozó rendeletekkel az ún. *igazságügyi gyermekvédelmet* foglalja össze.¹⁴⁰

Az intézményeket és szerveket az anyagi eszközökkel e célból az igazságügyi minisztérium az állami és társadalmi munka összehangolása céljából hozta létre. Az igazságügy miniszternek a patronage célokra rendelkezésre állott a büntetéspénzek országos alapja. Mindehhez járult a szoros értelemben vett *társadalmi szerveknek* (egyesületek, alapítványok stb.) külön, illetve a hatósági munkát támogató, kiegészítő tevékenysége.¹⁴¹ A társadalom szerepe az igazságügyi gyermekvédelemben egyrészt javító-nevelő intézetek, szeretetházak fenntartásában jelentkezett, másrészt az ún. pártfogó (patronázs) tevékenység ellátására irányult.¹⁴² Angyal Pál határozta meg kiterjesztőbb értelmezéssel a patronage definícióját: „a bűnözésnek kitett egyének (gyermekek, fiatakorúak, feltételesen szabadon bocsátottak és feltételesen elítéltek, továbbá büntetett előéletűek stb.) oltalmát célzó különböző intézmények és intézkedések (segélyezés, munkaszerzés, munkaeszközökkel való ellátás, menedéknyújtás stb.)”¹⁴³ összességét jelentette. Ez a „modern kriminálpolitika kiegészítő részét” képezte, mivel a

¹³⁷ KÁDÁR, 1927, 115.

¹³⁸ KÁDÁR, 1927, 115.

¹³⁹ CSORNA, 1929, 156.

¹⁴⁰ A jogszabályok elemezése részletesen kifejtve Edvi Illés Károly A fiatakorúak bíróságáról szóló törvény magyarázata, valamint A Büntetőnovella zsebkönyve című munkáiban, továbbá Angyal és Kun A fiatakorúakra vonatkozó büntető jogszabályok magyarázata című művekben.

¹⁴¹ CSORNA, 1929, 158.

¹⁴² CSORNA, 1929, 255.

¹⁴³ ANGYAL, 1919./b., 233.

bűncselekmény-elkövetés megelőzését szolgálta.¹⁴⁴ A gyermek és fiatalkorúak kriminalitása ellen való küzdelemnek két formája bontakozott ki: az erkölcsi züllés veszélyének kitett gyermekekről való gondoskodás és a már züllött és büntetett fiatalok vonatkozásában a javítóintézetek átnevelő tevékenysége. Az első esetben az állami gondozásba vett gyermekeket 12 éves kor alatt nevelőszülői családoknál helyezték el, az idősebbekről patronáló egyesületek révén gondoskodtak. Az utóbbi esetben intézeti elhelyezést biztosítottak a büntetett, személyiségfejlődésükben, szocializációjukban károsodott fiataloknak, zárt intézeti nevelés keretében. A Gyermekvédelem és rendőrség című munkában kiemelte Gegus Dániel, hogy „a gyermekvédelemben a legnagyobb eszme a prevenció. Megelőzni azt, hogy a fiatalkorú a bűn lejtőjére tévedjen. A munka így könnyebb is, mert amikor a bűnbe belekóstol a fogékony gyermeklélek, már sokkal nehezebb feladat hárul azokra, akik mentőként jelentkeznek.”¹⁴⁵ Tehát így kapcsolódott össze a két tudomány terület: a büntetőjog és a gyermekvédelem.

Balogh Jenő megfogalmazását idézem zárógondolatként, amely egyrészt összegzi ezen rész következtetéseit, másrészt előrevetíti a soron lévő kutatási célt: „[...] az összes bűncselekményeket vagy ezeknek bizonyos fajtáit nem lehet egy okra visszavezetni, hanem azokat a különböző tényezők öszszehatása idézi elő [...], csak utólag, az adott esetben, a büntetett *egyéniiségének, életviszonyainak*, valamint a bűncselekmény indító okainak *tüzetes megvizsgálása* alapján lehet (legalább valószínűséggel) megállapítani azt, hogy melyik tényezőnek volt túlsúlya a bűncselekmény véghezvitelére [...] Mind az államnak, és pedig törvényhozási szabályokkal és kormányzati intézkedésekkel, mind a társadalomnak módjában áll a bűncselekmények társadalmi tényezői ellen hathatós küzdelmet kifejteni. [...] Legfontosabb és legtöbb sikerrel biztatónak tekintem az *elhagyott társadalmi osztályok védelmét, különösen a gyermekvédelmet.*”¹⁴⁶

¹⁴⁴ ANGYAL, 1919./b., 233.

¹⁴⁵ GEGUS, é. n., 19-20.

¹⁴⁶ KÓNYÁNÉ, 1988, 58-59.

II. A FIATALKORÚAK BÜNTETŐJOGÁNAK NEMZETKÖZI JOGTÖRTÉNETE

A büntetőjogi eszmék szoros kapcsolatban álltak az adott társadalom fejlettségi szintjével, csak ott tudtak terjedni, ahol a társadalom elfogadta azokat. A 19. század közepétől a gazdasági-technikai és demográfiai fejlődés által az Egyesült Államok gazdasági és politikai nagyhatalommá vált.¹⁴⁷ A jogfejlődés terén is vezető szerepet vívott ki. Nem véletlen, hogy Finkey „az észak-amerikai társadalom és büntetőjog főbb jellemvonását”¹⁴⁸ tanulmányozta. A szabadság és egyenlőség – Európában oly régóta áhított – eszméi soha nem látott gyorsasággal és teljességgel valósultak meg, „mintegy kísérleti lehetőséget nyújtva ezzel az öreg kontinens gondolkodóinak.”¹⁴⁹

A 19. század Európájának számos országa Amerika felé fordult, választ keresve a saját hazájában megoldásra váró kérdésekre. Finkey a büntetőjogi intézmény struktúrájának elemzésékor megállapította, hogy „hasonló kultúra, hasonló jogot teremt.”¹⁵⁰ Egyforma alapelveket, vezéreszméket követett minden észak-amerikai állam büntetőjoga. A büntettek, különösen a fiatalok értelmi-erkölcsi „átalakítására, züllésének meggátolására”¹⁵¹ helyezték a hangsúlyt. Ez a terület új lehetőségeket tárt fel a társadalom és a büntetőjog reformja számára egyaránt.

1. Speciális intézmények és speciális eljárás kialakulása

Az észak-amerikai büntetőjog a 19. század második felétől kezdődően sajátos irányt mutatott. A fiatalokra vonatkozó gondozó és büntető szabályokat hoztak, és különböző gyermekvédelmi intézeteket létesítettek.¹⁵² A bűnöző, züllő vagy züllés veszélyének kitett gyermekekre kiterjesztették az állami

¹⁴⁷ DIÓSZEGI, 1997, 202.

¹⁴⁸ FINKEY, 1913, 13.

¹⁴⁹ MENNEL, 1973, 41.; DÉNES, 1993, 13.

¹⁵⁰ FINKEY, 1913, 13.

¹⁵¹ JUNGER-TAS, 2006, 506-508., FINKEY, 1913, 13.

¹⁵² JENSEN, 2006, 89.; SZIROTA, 2007./b. 297-319.

gondoskodást.¹⁵³ A fiatalkorúak kriminalitásával pedig úgy szálltak szembe, hogy a büntető anyagi jog szabályait a hozzá kapcsolódó elveknek köszönhetően megreformálták. Felismerték, hogy a fiatalkorúak védelme érdekében a bünvádi eljárás során is szükség van intézkedésekre. Az anyagi jogi intézményekkel szinte egyszerre történt a bírói szervezet és az eljárási szabályok gyökeres revíziója.¹⁵⁴ Fokozatosan elfogadottá vált, hogy erkölcsi megmentésük érdekében kiemelték a bűncselekményt elkövetett fiatalokat a közönséges büntetőeljárás hatálya alól.¹⁵⁵

A fiatalkorúak büntető ügyében először Észak-Amerika egyes államaiban tartottak tárgyalásokat külön a fiatalkorú és külön a felnőtt vádlottak számára.¹⁵⁶ A fiatalkorúakkal szemben lefolytatandó eljárás gyakorlati megvalósítása érdekében a törvények sorát alkották. Finkey Ferenc kiemelte az amerikai nemzetek sorából Massachusetts államot – a próbára bocsátás hazáját, – amely már 1870-ban törvényben rendelte el a fiatalkorúak bűnügyében a fő tárgyalás felnőtt vádlottaktól való elkülönítését.¹⁵⁷ A fiatalok erkölcsi gondozását az 1872. és 1877. évi törvényekkel megerősítették, ezek készítettek elő a talajt az új intézmény kialakulásához.¹⁵⁸ Massachusetts példáját New-York 1877-ben követte, azzal a rendelkezéssel, hogy a 16 életévet be nem töltötteket a büntetőeljárás során meghatározott intézményben helyezhették el – a vádlottak életkora alapján történő elkülönítés miatt. A rendőri állomások, vizsgálati fogházak helyett jótékony-egyesület menházában¹⁵⁹ őrizhették a fiatalkorúakat. Fontos reformelv került rögzítésre,

¹⁵³ Korabeli forrás a témában Lindsey-nek *The Colorado juvenile Court* címmel 1905-ben, Barrowsnak *Children Courts in the United States* címmel 1904-ben megjelent munkák, valamint VÁMBÉRY, 1911.; BALOGH – ILLÉS – VARGHA, 1910. alatt hivatkozott művek.

¹⁵⁴ ENGELBERG, 1909, 13.

¹⁵⁵ FINKEY, 1913, 87.

¹⁵⁶ A témát részletesen feldolgozta: Fellows Jenkins: *Origin of the juvenile court*. 1905., Hartmann: *Die Strafrechtspflege in Amerika*. Berlin, 1906., Bakonyi Kálmán: *A fiatalkorú terheltek bíróságának működése* munkák. *Gyermekvédelmi Lap*, 1908. 5. 33-37. BALOGH, 1908, 173.

¹⁵⁷ KAHN, 1953, 3-4.; FINKEY, 1914, 16.

¹⁵⁸ FINKEY, 1914, 27.

¹⁵⁹ A jótékony-egyesület menháza, azaz *Society for the Prevention of cruelty to children* felállítására került sor.

amikor ez a törvény megtiltotta, hogy a tárgyalóteremben a felnőtt büntetésekkkel együtt megjelenjenek a 16 életévnél fiatalabbak.¹⁶⁰

A fiataikorúak bíróságáról szóló magyar törvényjavaslat indokolása az előzőekben meghatározotthoz képest későbbi időpontra tette a new-york-i gyermekbíróságot megalapozó elemek kialakulását. Ennek értelmében egy 1884. évi törvény rendelkezett, hogy a 16 évnél fiatalabb vádlottat vétség miatt nem ítélték fogház- vagy elzárásbüntetésre, hanem hatóságilag elismert jótékonyági vagy nevelőintézetbe utalták.¹⁶¹ Elérték, hogy a fiataikorúakra már nem a szigorú anyagi és merev perjogi szabályokat alkalmazták, annak érdekében, hogy az eljárási formák mellőzősével romlástól megmentse őket. Mindez előkészítette a talajt az *önálló gyermekbíróság* megszületéséhez.¹⁶²

A gyermekbíróságok fejlődésében két irányt különböztettek meg: az egyik New-York-ból indult ki, amelyet csak néhány állam követett, a másik viszont Illinois nyomán az államok többségében meghonosodott.¹⁶³ Ez utóbbi a fiataikorú ellen folyó eljárást nem büntető eljárásnak tekintette. Csak akkor indították meg a meghatározott életkort betöltött fiataikorú ellen, ha a gyermekbíró a büntető eljárás lefolytatását a fiataikorú vagy az állam érdekében szükségesnek tartotta – az ügyet a rendes hatáskörű büntető bírósághoz áttette.¹⁶⁴

Illinois állam központjában, *Chicagóban* egy 1898-ban tartott tárgyalás vált a gyermekbíróság történetében döntő jelentőségűvé. Ez jelentette a külön bíróság megszületését. Harvey B. Hurd bíró vezetésével egy vegyes bizottságot küldtek ki, hogy a törvényhozás elé terjesztendő javaslatot kidolgozza. Az első tervezetet *Hastings H. Hart*¹⁶⁵ készítette.¹⁶⁶ Finkey álláspontja, hogy Illinois törvényhozása az amerikai államok közül azért tudott eredményt elérni, mert az ifjak felnőttektől elkülönített fogházban való elhelyezéséért, és azok különleges kezeléséért a chicagói női klub is erélyesen

¹⁶⁰ KAHN, 1953, 4.; JENSEN, 2006, 88.

¹⁶¹ KI 1913. XXIV. 104.

¹⁶² A témát elemzi a MENNEL, 1973. jelzetű munka.

¹⁶³ ENGELBERG, 1909, 11.

¹⁶⁴ KI 1913. XXIV. 105.

¹⁶⁵ Hart az illinoisi Children's Home and Aid Society szuperintendense.

¹⁶⁶ RÓTH-VÁRADI, 1994, 136.

fellépett.¹⁶⁷ Már az 1899. április 21-én megalkotott jogszabály kivette a rendes bíróság hatásköre alól az elhagyatott és büntetett fiatalokat.¹⁶⁸ A magyar Fb. indokolása Finkeytől eltérően kicsit későbbre datálta, vagyis 1899. július 1-jét jelölte meg az ún. *chicagói „juvenile court law”* elfogadását.¹⁶⁹ Ezt úgy pontosította Finkey, hogy akkor, Chicagóban az első önálló gyermekbíróság kezdte meg a működését. Az új intézmény jelentőségét az adta, hogy a gyermekvédelmi mozgalom több évtizedes törekvésének megfelelően az elhagyatott, elhanyagolt és büntetett gyermekeket az állam gyámoltjainak (the wards of the state) tekintette.¹⁷⁰ Az 1899. évi törvényt a vizsgált időszakban négyszer dolgozták át, az utolsó az 1907. július 1-jén került elfogadásra. Ezt az ún. alaptörvényt kiegészítette az 1905. évi gyermekek elhagyása, elhanyagolása, vagy bűnelkövetése miatt felelős személyek büntetéséről rendelkező, valamint a gyermekek letartóztató helyeiről (Children’s detention home) szóló 1907. évi törvény.¹⁷¹ Illinois példáját követve *Pennsylvania* 1901-ben hasonló törvényt alkotott – nem akadályok nélkül. Már két éve hatályban volt, amikor 1903-ban a legfőbb ítélőszék (Supreme Court) alkotmányba ütközőnek nyilvánította és csak heves politikai küzdelem árán sikerült az alkotmányt a gyermekbírósági törvénynek megfelelően módosítani.¹⁷²

Illinois állam mintájára vette át a joganyagot 1903-ban *Colorado*, törvényeik a fiatalok védelméről és a gyermekbíróságról lényegében megegyeztek.¹⁷³ Colorado fővárosának, Denvernek az érdeket a fiatalok bírójává választott *Ben B. Lindsey* szerezte meg. Igazi fiatalos lelkesedéssel, mérhetetlen optimizmussal fogott az új intézmény megteremtéséhez. Alig pár évi munkájával kivívta magának a legkitűnőbb *gyermekbíró* nevet és a fiatalok bíróságának apjának tekintették nemcsak

¹⁶⁷ FINKEY, 1914, 16.

¹⁶⁸ A témáról részletesen a HOFFMAN, 2000. hivatkozású munka.

¹⁶⁹ KI 1913. XXIV. 105.

¹⁷⁰ FINKEY, 1913, 89.

¹⁷¹ FINKEY, 1914, 23.

¹⁷² WOLFGANG, 1982, 13.; KI 1913. XXIV. 105.

¹⁷³ Törvényt alkotott Colorado a fiatalok bűnelkövetésében közreműködők büntetéséről, a fiatalok elhanyagolása és elhagyatottsága miatt felelős személyek büntetéséről (1905), az elhagyatott és elhanyagolt gyermekekről (1907), a letartóztató otthonokról (1907) valamint az iskolakerülő gyermekekről és a gyermekmunkáról. FINKEY, 1914, 25.

Amerikában, hanem Európában is. Célszerű reformjai és módszere a denveri fiataikorúak bíróságát rövidesen a legismertebbé, és mintaképpé tette. Figyelemreméltóak Lindseynek a gyermekbíróság feladatáról szóló megjegyzései: „A gyermekbíróságot inkább iskolának, mint törvényszéknek kell tekinteni. Az csak egy neme az ifjúság erkölcsi emelésére és javítására szolgáló társadalmi intézményeknek.”¹⁷⁴ Baernreither – az amerikai reformintézmények legalaposabb kritikusa – a legnagyobb elragadtatással mutatta be Lindsey rendszerét. Igazi pedagógusként tüntette fel, aki legmélyebben fogta fel a gyermekbíróság jelentőségét.¹⁷⁵ Fokozatosan a többi észak-amerikai állam is Illinois jogalkotásának a nyomába lépett. Az 1910. évi nemzetközi börtönügyi kongresszus kimutatása szerint 41 állam szervezte meg a fiataikorúak bíróságát.¹⁷⁶ Csupán kilenc állam (Arizona, Delaware, Mississippi, Új-Mexikó, Észak- és Dél Karolina, Észak- Dakota, Nyugat-Virginia és Wyoming) törvényhozásában nem alkottak rendelkezést a gyermekbíróság intézményéről. Az egyes államban elfogadott jogszabályok nem minden esetben voltak hatályosak az egész területére. Előfordult, hogy a gyermekbíróság az állam egyik részén felállításra került, a másokban pedig nem.¹⁷⁷

Észak-Amerikában az új büntetőjogi intézmény megjelölésére a gyermekbíróság (children’s court, majd a juvenile court) kifejezést használták, amely kevésbé fejezte ki az intézmény fogalmát. Egyrészt azért, mert nemcsak gyermekek ügyeiben járt el, mivel azon a véleményen voltak, hogy a 15 – 16 éves fiatakorút nem minden esetben nevezhették gyermeknek. Másrészt azért, mert nem, mint bíróság funkcionált. Az amerikai államok többségében úgy értelmezték, hogy a Juvenile court a gyermek védelmében működő *közigazgatási hatóság*. A célja nem jogviták eldöntése, hanem a fiataikorúak

¹⁷⁴ FINKEY, 1913./b., 117.

¹⁷⁵ Baernreither J. M. osztrák államférfi, művének előszavában a fiatakorúak gondozását és a fiatakorúak bíróságát definiálta, és úgy vélte azok „nem elkülönített tárgyai a törvényhozásnak és a közigazgatásnak, hanem kultúrfeladatok, nevelési politika feladatai”. Kiemelkedő alkotása: Jugendfürsorge und Strafrecht in den Vereinigten Staaten von Amerika. Leipzig. 1905. A témával foglalkozik: Bulletin de l’Union XV. 517-536.

¹⁷⁶ Hastings H. Hart korabeli műve tárja fel a témát, amely New-York-ban, 1910-ben Juvenile Court Laws in the United States címmel jelent meg.

¹⁷⁷ KI 1913. XXIV. 105.

érdekében szükséges *gyámhatósági intézkedések* elrendelése és foganatosítása.¹⁷⁸ A hatáskörük kiterjedt nemcsak a bűnelkövető, hanem az elhanyagolt, a züllött és az elhagyatott gyermekek összes ügyeinek intézésére.¹⁷⁹ Ez a jelleg sajátos volt, eltért az európai államoktól.

A speciális bíróságnak az lett a feladata, hogy a fiatalkorúnak olyan gondozást, felügyeletet, támogatást irányítást biztosítson, amelyet a szülőnek kellett volna. A gyermekbíró ennek megfelelően, mint gyám járt el, akire a társadalom rábízta a gyermek gondozását.¹⁸⁰ Az amerikaiak elismerték a gyermek értékét. Ez a gondolat alapozta meg a fiatalkorúak bíróságának alapeszméjét. Az elhagyatott, bűnelkövető, a „szülői gondozástól megfosztott gyermek”¹⁸¹ megmentését, felnevelését biztosító, gondozó, gyámolító, hasznos polgárrá nevelő központi szervezetként működött. Ennek megfelelően az eljáró bíró megállapíthatta, hogy a gondozás nélküli gyermek az állam gondozására és támogatására szorult.¹⁸²

2. Egyes országok eljárásának összevetése

Finkey hangsúlyozta, hogy a 19. század első felében Európából a szakemberek nem véletlen, hogy Észak-Amerikába *mentek tanulmányozni* a büntető joggyakorlatot. Balogh Jenő is ezt támasztotta alá. Szerinte is kedvezően hatott, hogy *az amerikai büntetőjog jellemző vonásait* már egészen korán megismerték a kontinensen. Kiemelte, hogy hazánkból 1833 júliusában Bölöni Farkas Sándor három honfitársával együtt – mint az első magyar – ment ki Észak-Amerikába, hogy az ottani viszonyokat több hónapra terjedő utazás alatt behatóbban tanulmányozza. Visszatérése után Farkas Sándor *Utazás Észak-Amerikában* címmel Kolozsvárott 1834-ben közzétette munkáját. Többek között részletesen tárgyalta az amerikai börtönügyi viszonyokat is. A

¹⁷⁸ SZOKOLA, 1930, 207.; KI 1913. XXIV. 105.

¹⁷⁹ FINKEY, 1914, 29.

¹⁸⁰ KI 1913. XXIV. 103.

¹⁸¹ New-York város bizottságának 1909. évi jelentése rögzítette a fiatalkorúak bírósága elé került fiatalkorúak körét, ahogy Finkey Ferenc 1914-ben megjelent cikkében összegezte erre vonatkozó nézeteit. FINKEY, 1914, 29.

¹⁸² FINKEY, 1914, 19.

könyv nagy hatást tett későbbi büntetőjogi reformjainkra.¹⁸³ A század másik nagy magyar utazója, Haraszthy Ágoston mintegy tíz évvel később hasonló képet festett az Új Világról. Az amerikai modell elemzésén keresztül mindketten saját hazájuk viszonyait tárgyalták, többé-kevésbé kritikai hangvétellel.¹⁸⁴ Amerika-képének közvetlen befolyását láthatjuk azokban a börtön-rendszer-elméletekben, amelyek a magyar politikai-jogi gondolkodás nagyjainál éppúgy fellelhetők, mint Angliában, vagy Franciaországban.¹⁸⁵

Az amerikai eszmék megjelenésének eredményeként a bűnelkövető ifjakra Európában *sem alkalmazták a rendes büntetési eszközöket*, az erkölcsileg veszélyeztetetteket állami gondozásba vették, a gyermekvédelmet az európai államok is támogatták.¹⁸⁶ Európában, 1896-ban Norvégia alkotott először önálló törvényt a gyermekvédelem és az elhagyatott gyermekek rendszeres állami gondozásáról. Majd Magyarország 1901-ben elfogadta a hasonló tárgykörben megalkotott törvényt. Az anyagi jogi reformot először 1901-ben Hollandiában valósították meg, majd 1902-ben Svédországban és Norvégiában. 1905-ben Dániában, és csak ezeket követte a sorban Anglia. 1902-ben Svédországban jött létre az első fiatalokúakra vonatkozó eljárási törvény. 1905 szeptemberében, a *Budapesten* tartott *VII. Nemzetközi Börtönügyi Kongresszus* mérföldkövet jelentett az európai jogéletében. Samuel J. Barrows az 1895., 1900. és 1905. évi Nemzetközi Börtönügyi Kongresszus amerikai képviselője. Érdeme, hogy az 1905. évi VII. Nemzetközi Börtönügyi Kongresszuson az Egyesült-Államok hivatalos küldöttjeként 203 oldalon keresztül terjesztette elő a fiatalokúak bíróságáról, *Children's Court in the United States* címmel Washingtonban 1904-ben kelt jelentését.¹⁸⁷

A fiatalokúak bíróságát egyhangú lelkesedéssel támogatták a szakemberek. Ezért írhatta Hastings H. Hart, hogy a jogtörténelem alig ismert olyan intézményt, amely ilyen gyorsan elterjedt, és alig egy évtized alatt

¹⁸³ BALOGH, 1908, 440.

¹⁸⁴ Ennek következtében Bölöni útleírását a cenzúra a tiltott könyvek listájára tette.

¹⁸⁵ GÁL, 1972, 38.-39.

¹⁸⁶ Erről részletesen a TRÉPANIER, 1999., KRYGIER, 2008., KAHN, 1953. jelzetű munkák.

¹⁸⁷ BALOGH, 1909./c., 193.

meghódította a világot. A 19-20. század fordulóján majdnem minden európai kultúrállamban megvalósult, vagy a megvalósulás küszöbéig jutott. Az amerikai és a kontinentális intézmények között különbségek mutatkoztak.¹⁸⁸ Nemzeti és nemzetközi tudományos összejöveteleken napirendi pont lett az új büntetőjogi intézmény elvei, gyakorlati megvalósításának kérdése. Finkey kiemelte:

- az 1907. évi francia nemzeti patronage-kongresszus,
- a nemzetközi büntetőjogi egyesület német csoportja által 1909, 1910 és 1912-ben rendezett gyermekbírósági konferencia,
- az 1910. évi washingtoni börtönügyi kongresszus, valamint
- az 1914. évi párizsi első gyermekbírósági kongresszus határozatait.¹⁸⁹

Az európai államok közül Hollandiában, Dániában, Oroszországban valamint több svájci kantonban is hasonló törekvések, kísérletek indultak a juvenile court nyomán.¹⁹⁰ A mozgalom nemzetközi kiterjedését igazolták az 1911. év nyarán Párizsban és Antwerpenben tartott kongresszusok. E tárgykörben ezt követően Spanyolországban,¹⁹¹ 1912. október 28-án terjesztettek javaslatot a szenátus elé.

Ismertetem azoknak az államoknak a speciális szabályait, amelyek a vizsgált időszakban a fiatalkorúak elleni eljárás tárgyában már törvényt alkottak, vagy törvényjavaslatokat dolgoztak ki, illetve amelyek rendeleti úton vagy szokásjogilag léptették életbe az új szabályokat. Meghatározott szempontok alapján vetem össze az észak-amerikai és egyes európai államok fiatalkorúak bíróságának szervezetére, hatáskörére, eljárására vonatkozó jellemző vonásokat, valamint a fiatalkorúakkal szemben kiszabható intézkedéseket, büntetéseket. A forrásanyagot elsősorban a magyar fiatalkorúak bíróságáról szóló törvény indokolása biztosította.

¹⁸⁸ FINKEY, 1914, 18.

¹⁸⁹ FINKEY, 1914, 18.

¹⁹⁰ STEARNS, 1975, 88.

¹⁹¹ Részletes adat: Irish Reformatory Schools Act, 1868, 1868, c. 59; Summary Jurisdiction over Children (Ireland) Act, 1884.c.19. ALBEROLA – MOLINA, 2006, 327.

A) A társadalom szerepe

Amerikában a 19. század közepétől kezdődően a jótékonyági egyesületek egész sora alakult, amelyek célkitűzése a gyermekvédelem, valamint megakadályozni a gyermekek ellen irányuló kegyetlenkedést.¹⁹² Az első gyermekvédő-egyesület (Childrens Aid Society) 1853-ban,¹⁹³ a gyermekkínzás elleni legnevezetesebb egyesület, a Guerry Society 1874-ben alakult meg New-Yorkban. Minden nagyobb város követte a példát. Ezek az egyesületek a gyermeket támogatták. Egyedül a büntető igazságszolgáltatásból származó kegyetlenség ellen nem nyújtottak védelmet.¹⁹⁴ Megindult a társadalmi mozgalom az elhagyatott és elhanyagolt gyermekek megmentésére.¹⁹⁵

Az első specializált *gyermekbíróság Birminghamben 1905.* április 14-én kezdte meg működését. Felállítását annak köszönhető, hogy általánosan elfogadottá vált, a fiatakorúakat meg kellett óvni attól a káros hatástól, amely őket a rendes bírósági tárgyalásokon fenyegette.¹⁹⁶ Amerikával ellentétben, *Angliában*¹⁹⁷ még 1905-ben sem állami kezdeményezésre indult el a fiatakorúak bíróságának gyakorlati megvalósítása, hanem a helyi hatóságok tevékenysége nyomán. Ezek felügyelete alatt állt a békebírói¹⁹⁸ intézmény is. A manchesteri gyermekbíróság eljárása során az igazságszolgáltatás és a

¹⁹² GÖRGÉNYI, 1994, 74-104., SZIROTA, 2008, 17-27.

¹⁹³ A becslések szerint 30.000 gyermek volt hajléktalan New York City-ben az 1850-es években. Charles Loring Brace, és a társadalmi reformerek csoportja megalapította a gyermekeket védő egyesületet New York-ban. Ez a nem vallási alapon szerveződő gyermekvédő egyesület csökkentette a bűnözést, csavargást, és munkája nyomán megváltoztatta a gyermekek jogának és a szülői felelősségnek a fogalmát. FINKEY, 1913, 48.

¹⁹⁴ KI 1913. XXIV. 104.

¹⁹⁵ FINKEY, 1913, 48.

¹⁹⁶ KI 1913. XXIV. 112-113.

¹⁹⁷ Angliában 1847-ben megjelent a *Juvenile Offenders Act*, amely a fiatakorúak elleni bűnvádi eljárás gyorsítása érdekében a petty sessionsé utalta a tizennégy életév alatti fiatakorúakat, akiket lopással vádoltak. Továbbá feljogosította a bíróságot arra, hogy szabadlábbon hagyhatta a terheltet. A törvényt hatályon kívül helyezte az 1879. évi Summary Jurisdiction Act, amely a 12 évnél fiatalabb gyermekeket megkülönböztette a 12 – 16 éves fiatakorúaktól. Két vagy több ugyanazon kerülethez tartozó békebíró vagy az egyes bíróként eljáró rendőrbíró járt el az ún. kis ülés, petty session esetében. Ez egyszerű és formáságokhoz nem kötött összejövétel volt hivatalos ügyek elintézése végett. GRÜNWARD, 1876, 50.

¹⁹⁸ III. Eduárd 1360-ban intézkedése honosította meg ezt az intézményt, amely szerint az állam a magasabb társadalmi osztályok önkéntes közreműködését a személy és a vagyon védelmére vette igénybe. Minden grófság részére egy-egy bizottságot állítottak fel. Aki a békebizottságba bejegyeztette magát, hivatalos esküt tett és oklevelet (writ of dedimus potestatem) nyert, mint békebíró (justice of the peace), annak ügykörébe tartozott a csekély jelentőségű polgári jogügyek és egyes rendőri ügyek ellátása. Angliában az önkormányzat főtámaszait képezték. 1885-től a legnépesebb városokban és olyan kerületekben, ahol nagy gyáripár működött, ott békebizottságokat szerveztek vizsgáló bírákkal. Az angol békebíró hatáskörét mutatja be GRÜNWARD, 1876, 45-55.

jótékonyági intézmények között fennálló szoros kapcsolat tette lehetővé az előzetes letartóztatás elkerülését - három felekezeti jellegű menhely szolgált a fiatakorú őrizetére, mielőtt az a bíró előtt megjelent.¹⁹⁹ Anglia büntetőjoga megkívánta az egységes joggyakorlatot. A gyermekbíróságok egységes szervezését a *Children Act* – fiatakorúak Magna Charta-ja – biztosította. Hiányossága abban mutatkozott, hogy nem tartalmazta a gyermekbíróságra vagy a gyermekbíróságként működő békebíróságok eljárására vonatkozó részletszabályokat – csak az anyagi jog szabályait. Visszalépést jelentett a jogalkotói szándékhoz képest azzal, hogy kizárólag Londonban tette kötelezővé a fiatakorúak bíróságainak a felállítását – legkésőbb 1910. január 1-jei határidőre.²⁰⁰

A francia gyermekbírósági mozgalmat is a társadalmi erők mozgatták. A francia intézkedések a *Children Act*-hez hasonlóan kezdetben csak a fővárosban érvényesültek. Paul Deschanel²⁰¹ tette meg az első lépést, hogy Párizs határain kívül is mentsék meg a büntető eljárás során a fiatakorúakat, azzal, hogy 1909. március 22-én a Fiatakorúak külön bíróságának felállításáról és a próbára bocsátásról (*mise en liberté surveillé*) szóló törvényjavaslatot benyújtotta a képviselőházhoz. A szajnai törvényszék elnöke 1909-ben kibocsátott rendelete nyomatékosan hangsúlyozta az előkészítő eljárás jelentőségét a fiatakorúak ügyeiben. Ez nemcsak a bíróság határozatának alapjául szolgált, hanem a patronage- egyesületek közbelépését is segítette. A fiatakorúak bűnügyeire vonatkozó, gyakorlatban kifejlődött speciális szabályokat ugyanis kiegészítette a társadalmi elemek közreműködése. 1906-tól a Patronage de l'Enfance látta el a bíróság által próbára bocsátott fiatakorúak felügyeletét.²⁰² Conseil supérieur des prisons-ban folytatott tanácskozások alapján Dreyfus és Bérenger szenátorok 1910. június 7-én egy újabb törvényjavaslatot nyújtottak be a szenátushoz. Az

¹⁹⁹ KI 1913. XXIV. 113-116.

²⁰⁰ FINKEY, 1914, 33.

²⁰¹ Paul Deschanel (1855–1922) francia író, politikus és az első világháborút követően Franciaország elnöke. Elnöksége alatt írta alá a magyar fél a trianoni békeszerződést a franciaországi Nagy-Trianon-kastélyban. RÉVAI, 1911, 134.

²⁰² 1910-ig 560 fiatakorút vett gondozásába, közülük 127 fiatakorúra nézve a próbaidő sikeresen eltelt. KI 1913. XXIV. 118.

amerikai mintától, az angol és belga gyermektörvényektől abban tért el, hogy kizárólag csak a bűnelkövető gyermekek és fiatalok ügyére vonatkozott.²⁰³

A gyermekbíróági törekvések kiindulópontja *Olaszországban*²⁰⁴ is a gyermekvédő- és patronage-egyesületek agitációja. 1908 januárjában a firenzei törvényszéknél a bíróság elnöke a patronage-egyesület kezdeményezésére rendelt el új szabályozást. Ezáltal a fiatalkorúak ügyeit minden hét ugyanazon napján a tanácselnök vezetésével tárgyalták. A vizsgálat teljesítésére egy vizsgálóbírókat jelöltek ki.²⁰⁵

A társadalom fiatalkorúak iránti elkötelezettsége elsősorban *Belgiumban* emelkedett ki. A magyar jogalkotók véleménye szerint is „a belga patronáznak fejlett szervezete párját ritkította Európában”.²⁰⁶ *Le Jeune* igazságügy miniszter büntetőjogi reformot sürgetett. Finkey őt tekintette a „*fiatalkorúak modern büntetőjogának apostolának,*”²⁰⁷ mivel a gyermekvédelemre és a fiatalkorúakra vonatkozó átfogó egységes törvényjavaslatot dolgozott ki. 1889-ben pedig beterjesztette a törvényhozás elé, de politikai körülmények miatt nem vált törvénnyé.²⁰⁸ Majd az 1912. évi belga törvény által a fiatalkorúak bírója a nyilvános vagy magán gyermekvédő, jótékony vagy oktatási intézetek tagjai közül jelölte ki a fiatalkorúak felett felügyeletet gyakorló ún. gyermekvédelmi megbízottakat. A fiatalkorúval érintkeztek, meglátogatták, megfigyelték a környezetét, hajlamait és magaviseletét. Havonként legalább egyszer a bírónak jelentést tettek.²⁰⁹ Finkey abban látta a törvény jelentőségét, hogy az angol Children Act mintájára felölelte a gyermekvédelem teljes joganyagát valamint a

²⁰³ FINKEY, 1914, 38.

²⁰⁴ Az olasz igazságügy miniszter a fenti eredmények miatt 1909. november 7-én kelt királyi dekrétummal egy bizottságot hívott össze a fiatalkorúak kriminalitásának tanulmányozására, valamint a kriminalitás emelkedését megakadályozó törvényhozási javaslatok kidolgozására. A bizottság előadója Vacca római főügyész volt, aki radikális újításokat tervezett. 1910-ben kidolgozott olasz törvényjavaslat. KI 1913. XXIV. 122.

²⁰⁵ KI 1913. XXIV. 122.

²⁰⁶ KI 1913. XXIV. 128.

²⁰⁷ FINKEY, 1914, 35.

²⁰⁸ A törvényt 1891. november 27-én fogadták el (sur le vagabondage et la mendicité), amelynek a 24 – 34. §-ai határozták meg a fiatalkorúakkal szemben alkalmazható büntetéseket és intézkedéseket. A módosítása 1912. május 15-én szentesítette az ún. gyermekvédelmi törvényt (Loi sur la protection de l'enfance). FINKEY, 1914, 35.

²⁰⁹ KI 1913. XXIV. 128.

fiatalkorú bűnelkövetőkkel kapcsolatos főbb kérdéseket is.²¹⁰ Az angol kódexnél viszont annyiban bővebb a belga törvény, hogy a fiatalkorúak bíróságát részletesebben szabályozta, ezáltal az anyagi jogi szabályokon túl már felölelte az eljárásjogi normákat is. Finkey a fentiekben leírt indokok miatt az 1913. október 1-jén hatályba lépett legterjedelmesebb gyermek-kódexet egyben *eljárásjogi törvénynek is tekintette, mivel a legkimerítőbb és legszabatosabb joganyag volt az egész korabeli Európában.*²¹¹

A *német jog* viszonylag későn ismerte fel a társadalom jótékony szerepét. Csak az 1909. évi bírói szervezeti törvény valamint a bűnvádi perrendtartás javaslata szorgalmazta,²¹² hogy a fiatalkorúak bírósága a gyermekvédő hatóságokkal és egyesületekkel karöltve működjön.²¹³ A fiatalkorúak külön bíróságának felállítását az 1907. évi első osztrák gyermekvédelmi kongresszus kezdeményezte, amelynek nyomán az 1908. október 21-én kiadott rendelet a fiatalok bűnügyeinek elkülönített intézését írta elő.²¹⁴ A fiatalkorúak büntetőjogáról szóló külön törvény javaslatát 1911. július 19-én a kormány nyújtotta be, amely elsősorban az anyagi jog reformját tartalmazta, és felölelte a fiatalkorúak bíróságát is.²¹⁵

B) A jogintézmény szerepe

Észak-Amerikának a bírósággal kapcsolatos sajátos jogfelfogása abban mutatkozott meg, hogy összekötő kapocsnak tekintette azt a gyermekvédelem és a büntető jogszabályok között. Perjogi tekintetben már az 1892. évi New York-i törvény előrelépést mutatott. Előírta a fiatalkorú terheltek bűnügyeinek

²¹⁰ FINKEY, 1914, 35.

²¹¹ FINKEY, 1914, 35.

²¹² Adminisztratív úton felállították az első német gyermekbíróságot, 1908. január 1-jén Kölnben. A porosz igazságügy miniszter 1908. június 1-jén, a bajor 1908. július 25-én kelt rendeletével, majd több kisebb német állam hasonlóan rendelettel léptette életbe a fiatalok ügyeinek elkülönített és külön kijelölt bíró vagy tanács előtti tárgyalását. Frankfurtban és Berlinben 1908. júniustól, 1910-ben pedig már 60 bíróságnál működött az új intézmény. KI 1913. XXIV. 131-132.

²¹³ A birodalmi igazságügyi miniszter külön törvényjavaslatot dolgoztatott ki. Ezt a német birodalmi gyűléshez 1912. november 29-én, mint a *fiatalkorúak elleni eljárásról* szóló külön törvényjavaslatot nyújtotta be – a fiatalkorúak ügyeiben alkalmazandó bűnvádi eljárásnak reformját érintve. KI 1913. XXIV. 135.

²¹⁴ KI 1913. XXIV. 140.

²¹⁵ KI 1913. XXIV. 143-144.

felnőttektől eltérő napokon történő tárgyalását.²¹⁶ Ezen az alapon kezdett szerveződni a külön bírói szerv, amelynek társadalommentő és nemzeterősítő feladatot tulajdonítottak. Lindsey a fiatalok denveri bírójának éppen ezért inkább iskolának, mint törvényszéknek nevezte. Hivatása szerint a fiatalok bírósága valójában nem szorosán vett ítélkező bíróság, hanem a bűncselekményt elkövető gyermekek és fiatalok megmentésére hivatott hatóság. Az amerikai törvények többsége a fiatalokat nem tekintette büntetendőknek, csak bűnelkövető, veszélyeztetett és ezért oltalomra szoruló ifjúknak. Az ilyen ifjú ügyekben eljáró bíróság vált az általános népnevelés különleges szervévé.²¹⁷ Finkey szerint – ép a bíróság sajátos szerepe miatt – Lindsey mint bíró nem csak a tárgyaláson, vagy a bírói szobájában intézte a fiatal ügyét, hanem a „legtevékenyebb pártfogójuk”²¹⁸ is volt egyben. Elrendelte, hogy a családjukhoz vagy munkaadójukhoz visszabocsátott ifjak kéthetente írásbeli jelentést tegyenek magaviseletükről. Lindsey ellenőrzést gyakorolt a felügyelete alá helyezett felett. A fiatalok sorsa érdekében erkölcsi megbeszélésekkel, vitatkozásokkal segítette a javulásukat, a tisztességes élet útjára terelve, mentette az ifjakat a javítóintézetbe vagy a fogházba jutástól.²¹⁹

A gyermekbíróság szervezete és eljárásának szabályai lényegesen eltértek a büntetőbíróságok szervezetétől és eljárásától. Az eljárás részletei fogalmilag nem annyira meghatározhatók. A gyermekbíró *büntetőbíró és gyámhatóság szerepkörét* is betöltötte, valamint a próbára bocsátás és a javítóintézetek felügyelője, vagyis bizalmi férfi és hatóság volt egy személyben. Az amerikai elvhez hasonló fogalmakat meg az 1909. évi francia törvényjavaslatban. Kifejezésre jutatta azt a gondolatot, hogy a fiatalok a fiatalok bíróságának gyámsága alatt állt.²²⁰

A német birodalomban a büntetett és züllött fiatalok ügyei elsősorban a járásbíróságnál összpontosultak. Bűnügyekben, mint Schöff-

²¹⁶ KI 1913. XXIV. 104.

²¹⁷ KI 1913. XXIV. 106-108.

²¹⁸ FINKEY, 1914, 26.

²¹⁹ FINKEY, 1914, 26.

²²⁰ KAHN, 1953, 3., KI 1913. XXIV. 118-119.

bíróság, a kényszernevelés tárgyában pedig, mint gyámbíróság járt el.²²¹ A gyermekbíróságok szervezésére a bíróságoknál megindult autonóm mozgalom éppen ezért inkább a járásbíróságok körében jelentkezett. Az egyes bíróként működő fiatalkorúak bírójának kezében egyesült a fiatalkorúakra vonatkozó *büntető és gyámhatósági hatáskör*. Ennek a kettős funkciónak az egységesítése által hasonlított a német gyermekbíróság az amerikai fiatalkorúak bíróságához.²²²

A német bírói szervezeti törvény és a bünvádi perrendtartás javasolta, hogy a fiatalkorúak bírósága ne szorítkozzon kizárólag a fiatalkorúak bűnügyeinek ellátására, hanem hatásköre kiterjedjen személyes ügyére is. Kimondta, hogy az új jogintézmény gyámbírósági felügyeletet gyakoroljon, vagy legalább a gyámbírósággal együttműködve járjon el.²²³

C) A bíróság hatásköre

A gyermekbíró hatásköre a legtöbb amerikai államban a gyermek életkorát tekintve a fiatalkorú 16. vagy 17. életévéig terjedt. Ettől eltért két állam, ahol a fiú vádlott ügye 17, a leány vádlotté pedig 18 éves koráig tartozott a gyermekbíróság elé, három államban nemre való tekintet nélkül 18 év volt a korhatár, Utahban pedig 19 év.²²⁴

Illinois állam jelentőségét az adta, hogy az erkölcsileg veszélyeztetett ifjak három csoportját különítette el.²²⁵ A gyermekbíró egyrészt meghatározott életkort betöltött személlyel szemben, másrészt a fiatalkorú ellen nemcsak akkor járt el, ha bűncselekményt követett el (criminal), hanem akkor is, amikor erkölcsileg rossz útra tért és támogatást igényelt (delinquent). Csak akkor tekintették vétkezőnek (delinquent), ha törvényt sértő cselekményt követett el vagy javíthatatlannak bizonyult. Ezt a felfogást tíz állam

²²¹ CSORNA, 1914, 78.

²²² DÜNKEL, 2006. jelzetű munka dolgozta fel a témát. KI 1913. XXIV. 134-135.

²²³ KI 1913. XXIV. 134.

²²⁴ KI 1913. XXIV. 104.

²²⁵ FINKEY, 1914, 24.

fiatalkorúak bíróságára vonatkozó törvénye követte.²²⁶ Illinois államtól eltérően a bűnelkövetők egy külön kategóriáját különböztette meg a *bostoni* 1906. évi fiatalok bíróságát (the Boston juvenile court) megszervezett törvény. A züllöttek (wayward) körét alkották a bűnös vagy erkölcstelen személyek társaságában vagy erkölcstelen, bűnre vezető körülmények között élők. 1909-ben, a new-york-i büntetőtörvénykönyv módosításáról szóló törvény a 7 – 16 éveseket bűnelkövetéskor nem marasztalta el. Fiatalkorú „bűnelkövetőnek” tekintette őket, így a chicagóiak elvi álláspontjára helyezkedett.²²⁷

Az 1912-ben elfogadott francia törvény a gyermekbíróságot a vádlott életkorától függően eltérően szervezte meg: a 13 évnél fiatalabb és büntetőjogilag nem felelős gyermekekre más elvek érvényesültek, mint a 13-18. éves fiatalkorú vádlottak ügyeiben.²²⁸

Amerikában esküdtbíróság fiatalkorúak ügyeiben nem ítélezett, de 15 államban a fiatalkorú egy hattagú esküdtszék²²⁹ alkalmazását kérhette, vagy a bíró, ha célszerűnek találta, az esküdtek közreműködését is elrendelhetette.²³⁰

A chicagói „juvenile court-law” szerint 500.000-nél népesebb kerületekben szervezték a fiatalkorúak bíróságát – egyes bírákat az adott kerületi bíróság tagjai közül jelölték ki, míg más kerületekben a járási és kerületi rendes bíróságok (circuit and country courts) jártak el.²³¹ Ezzel szemben Massachusetts államban a fiatalkorúak ellen a büntetőeljárás szabályait nem

²²⁶ Ezzel szemben tizennégy állam újabb törvényhozása megállapította, hogy a gyermekbíró hatáskörébe tartozott az a fiatalkorú is, amelyik:

- a) tolvajokkal vagy más erkölcstelen személyekkel érintkezett;
- b) otthonát szülője vagy gyámja beleegyezése nélkül kellő ok hiányában elhagyta;
- c) lustaságban vagy bűnben élt;
- d) rosszhírű házat látogatott;
- e) korcsmákba vagy kártyaházakba járt;
- f) éjjel az utcán vagy pályaudvarokon csavargott;
- g) a vonatokra fel- és leugrált;
- h) aljas, trágár vagy szemérmetlen kifejezéseket használt;
- i) erkölcstelen vagy szemérmetlen viseletű volt. KI 1913. XXIV. 105.

²²⁷ FINKEY, 1914, 28.

²²⁸ KI 1913. XXIV. 121.

²²⁹ FINKEY, 1914, 24.

²³⁰ KI 1913. XXIV. 122.

²³¹ FINKEY, 1914, 23.

alkalmazhatták, csak halállal vagy életfogytiglani börtönnel büntetendő cselekmény miatt rendelhetette el a bíró a rendes büntetőeljárást.²³²

Észak-Amerika 41 állama törvénnyel rendelkezett az új intézményről, de mindössze csak kilenc államban szerveztek külön – kizárólag fiatalkorúak bűnügyeivel foglalkozó – bíróságot. A többi államban a fiatalkorúak bíróságának jogkörét a törvény egy már meglévő bírói szervezetre (circuit, district vagy county court) ruházta.²³³ Ez utóbbi esetben a bíróság tagjai vagy turnusokban szerepeltek, mint gyermekbírák, vagy a bíróság választás útján jelölte ki őket egy év tartamára. Erre jó példa volt New-York, ahol az első fokú törvényszék bírái négy hónaponként felváltva látták el a gyermekbírói tisztet. Ezt a joggyakorlatot kevésbé találták utánzásra alkalmasnak.²³⁴ Más államokban a nép közvetlenül választotta a gyermekbírókat, ugyanúgy, mint minden más bírót. Kivételes Utah állam törvénye, amely lehetővé tette, hogy minden polgár kijelölhető gyermekbírónak. Ennek gyökeres ellentétje volt Indiana államé, amely a jogi minősítésen felül meghatározta a minimális életkorát és a családi állapotát is, ugyanis legalább negyven éves családapává válhatott fiatalkorúak bírójává.²³⁵ A denveri bíróság szervezetében a chicagóitól abban tért el, hogy a fiatalkorúak bíróját a többi bírákhoz hasonlóan népszavazással választották 4 évre.²³⁶ Az előzőekben ismertetett amerikai államoktól a bostoni szabály különbözött, amely szerint a fiatalkorúak bíróját az államkormányzó nevezte ki öt évre.²³⁷

Európában amerikai mintától eltérően miniszteri rendelettel, vagy bírói gyakorlat alapján bízták meg a bírakat, vagy a bíróságokat a fiatalok ügyeinek intézésével.²³⁸ Nagy-Britanniában 1905 előtt a fiatalkorúak bírósága oly

²³² FINKEY, 1914, 27.

²³³ KI 1913. XXIV. 105.

²³⁴ A denveri, detroit-i és new-orleansi Juvenile Court bíráit négy évre választották, a bostoni és baltimorei gyermekbírókat az állam kormányzója nevezte ki öt év tartamára, a washingtoni (D. C.) gyermekbírókat az Unió elnöke hat évre bízta meg, Utahban pedig a gyermekbírókat a Juvenile Court Commission (amely a kormányzóból, a főügyészből és a közoktatási osztály főnökéből áll) jelölte ki. KI 1913. XXIV. 113.

²³⁵ FINKEY, 1914, 25.

²³⁶ FINKEY, 1914, 25.

²³⁷ FINKEY, 1914, 28.

²³⁸ Európai joggyakorlatot vizsgáló munkák: VAN KALMTHOUT – TAK, 1996., TRÉPANIER, 1999. hivatkozású művek.

értelemben, amely a bíró személyének, a tárgyalás helyének és az eljárási szabályoknak specializálását jelentette, nem működött.²³⁹ A gyermekek és a fiatalok ellen a békebírósági sommás eljárás ugyanazon szabályok szerint folyt, mint a felnőttek ellen. *Angliában* az alsó szintről elindult reform eredményezte, hogy a belügyminisztérium végül 1905. június 30-án kibocsátotta azt a rendeletet, amely a városi rendőrbíróságok (metropolitan police court) számára kötelezően megszabta a fiatalok bűnügyeiben követendő rendelkezéseket:²⁴⁰

- A gyermekek bűnügyeit a többi tárgyalásoktól elkülönítve akár az ülés kezdetén, akár annak végén tárgyalták;
- A letartóztatott gyermekeket, akik ügyük tárgyalását várták, javító vagy nevelő intézetbe vagy menhelyre (Remand-Home) szállították. A bíróság várótermében vagy azzal összefüggő más helyiségben őrizték, ahová más letartóztatottakat nem bocsátottak;
- A gyermek a tárgyalóterembe nem maradhatott miután ügyét elintézték;
- A fiatalok ügyének tárgyalásán csak az érintett felnőtt vádlott lehetett jelen;
- A vádlott gyermek nem a vádlottak padján (dock), hanem oldalt vagy előtte foglalt helyet.²⁴¹

A rendelet a rendőrbíróságokra és a megyei békebíróságokra is hatást gyakorolt. 1907-ben Angliában és Wales-ben 40, Skóciában 7 Juvenile court működött a megyei békebíróságok (petty sessions) és a városi bíróságok (borough courts) keretében.²⁴² Az *1908. évi Children Act* a külön bíróságot csak a fővárosi rendőrbírósági kerületben szervezte, míg a többi sommás eljárásban ítélező bíróságoknál²⁴³ a gyermekek és fiatalok ügyeinek csak idő és hely szerint való elkülönítését rendelte el. Az esküdtbíróságoknak a

²³⁹ NÉMETH, 1935, 231.

²⁴⁰ KI 1913. XXIV. 113.

²⁴¹ KI 1913. XXIV. 113.

²⁴² KI 1913. XXIV. 113.

²⁴³ Az 1879-iki Summary Jurisdiction Act rendelkezései értelmében a gyermekek és fiatalok bűnügyeit a sommás bíróságok hatáskörébe vonták, gyakorlatilag az esküdtbíróság hatásköre pedig csak kivételes volt. KI 1913. XXIV. 115-116.

fiatalkorúakra vonatkozó hatáskörét egyáltalában nem érintette.²⁴⁴ A békebíróóság (Petty sessional court) hatáskörébe tartozott a 14 évnél fiatalabbak nevelőintézetben (industrial school) való elhelyezése, ha a gyermek koldult, csavargott, elhagyatott, szülője vagy gyámja erkölcstelen életmódot folytatott vagy olyan környezetben élt, amelyben a prostitúció veszélye fenyegette. Nem állapíthatták meg, hogy a bíróság, mint gyermekbíróóság járt el.²⁴⁵ A *Children Act* értelmében a büntető eljárás lefolytatása nem volt kötve fiatalok életkorához, így ha rendes eljárás során került megállapításra, hogy a terhelt 16. életévét még nem töltötte be, az nem akadályozta az ügy befejezését. Mindez, viszont is igaz volt, vagyis a fiatalok-bírója eljárhatott a 16. életévét már betöltött terhelt ügyében is. Az esküdtbíróóság ítélezett, ha a hatáskörébe tartozó büntettet fiatalkorúak követték el.²⁴⁶

A francia Bp. a fiatalkorúakra vonatkozó külön szabályokat nem ismerte. A tudományos propagandát a VII. nemzeti patronázs kongresszus tanácskozásaival indították meg. Eredménye, hogy 1906-ban – a párizsi ügyészség kezdeményezésére – külön vizsgálóbírókat bízta meg a fiatalkorúak bűnügyeinek ellátásával. Az alapot az 1898. évi április 19-én megalkotott törvény biztosította. A vizsgálóbíró a 16 évnél fiatalabb vádlott gondozását (droit de garde) ha belátási képességét nem állapíthatta meg, ideiglenesen jótékony intézetre, az Assistance publique-ra vagy magánszemélyre bízta. A párizsi ún. nyolcadik tanács, mint a fiatalkorúak bírósága a fiatalkorúak ügyeiben a hétnek egy napján ítélezett. A fiatalkorúakat egyenként állították a bíróság elé és a nyilvánosság korlátozása érdekében hallgatóságot nem engedtek be a terembe.²⁴⁷ A fiatalkorúak külön bíróságának kiépítése érdekében 1909-ben az ún. Cour d'Appel egy tanácsát bízta meg a fiatalkorúak ügyeivel, amely szintén a hétnek egy meghatározott napján az ülés kezdetén ítélezett a fiatalkorúak ügyében.²⁴⁸ Az 1909. március

²⁴⁴ KI 1913. XXIV. 115-116.

²⁴⁵ KI 1913. XXIV. 115-116.

²⁴⁶ FINKEY, 1914, 33.

²⁴⁷ KI 1913. XXIV. 117.

²⁴⁸ KI 1913. XXIV. 118.

22-én benyújtott francia törvényjavaslat²⁴⁹ a fiatalkorúak külön bíróságának (tribunal pour enfants) felállításáról rendelkezett, de csak a 100.000-nél népesebb városokban, míg a többi székhelyen egy tanácsa járt el. Külön vizsgálóbírákra bízta a fiatalkorúak ügyeit. Hatáskörébe utalták a 18 évnél fiatalabbak által elkövetett összes büntetendő cselekményeket, valamint a fiatalkorúak sérelmére elkövetett és felsorolt deliktumokat. A gyermekbíróság tehát, mint polgári tanács határozott mindazokban az ügyekben, amelyek az atyai nevelő hatalom gyakorlására, a fiatalkorúak prostitúciójáról szóló 1908. évi törvény végrehajtására és az atyai hatalom elvesztésére vonatkozott. A gyermekbírósághoz tartozó büntető ügyekben külön vizsgálóbíró járt el. Kimondta a javaslat, hogy kiskorú vádlott esetében a tárgyalást a többi vádlottak távollétében, illetve a nyilvánosság kizárásával tartsák.²⁵⁰

Az 1912. évi francia anyagi jogi szabály a cselekmény elkövetésekor 13-ik életévét még be nem töltött ellen csak nevelő intézkedéseknek adott helyt. Elrendelésére a polgári bíróság gyermekbíróságként eljáró tanácsa jogosult. Az ügyészség a 13 évnél fiatalabb gyermek által elkövetett bűncselekmény gyanúja esetében feljelentést tett a fiatalkorúak külön vizsgálóbírójánál. Ideiglenesen intézkedett a gyermek elhelyezéséről, értesítette a gyermek törvényes képviselőjét, a gyermekvédő-bizottságot és hivatalból védőt rendelt. A gyermek ügyében a nyomozást a vizsgálóbíró végezte. Az eljárást megszüntette – az ügyész meghallgatása után, – ha a gyermek terhére rótt cselekmény nem büntetendő vagy nem bizonyítható. Ellenkező esetben a gyermekbírósági tanács által évenként saját tagjai vagy más alkalmas személyek (nyugalmazott bírák, közjegyzők, ügyvédek, pártfogó vagy gyermekvédő egyesületek tagjai) közül kijelölt és a vizsgálóbíró által megbízott előadó folytatta a gyermek személyére és családi körülményeire vonatkozó adatok beszerzését. Kihallgatta a gyermeket, a szülőt vagy gyámot, a tanukat. Tájékozást szerzett a gyermek előéletéről, a

²⁴⁹ A Fiatalkorúak külön bíróságának felállításáról és a próbára bocsátásról (mise en liberté surveillé) szólt a javaslat. Vizsgálja a WYVEKENDS, 2006. hivatkozású munka. DAVOLA, 2006, 91., KI 1913. XXIV. 118.

²⁵⁰ KI 1913. XXIV. 118-119.

család helyzetéről. A nyomozás befejezésével a vizsgálóbíró az iratokat a gyermekbírósági tanácshoz tette át, amely a gyermek, a szülők, a nyomozást végző előadó, a tanúk, az ügyészség és a védő meghallgatásával határozott és a következő intézkedéseket tehetette:²⁵¹

- A gyermeket családjának adta vissza és pártfogó (délegaé) felügyelete alá helyezte;
- Más megfelelő magánszemélynél vagy intézetben helyezte el;
- Az Assistance Publique-nek adta át.²⁵²

A gyermekbíróság e határozata ellen, jogorvoslatnak volt helye a Cour d'appellehez. Egy évvel a gyermekbíróság határozatának végrehajtása után a szülő vagy a gyám kérhette a gyermekbíróságot, hogy a gyermeket adja vissza. A gyermekbíróság bármikor hivatalból is megváltoztathatta a gyermek elhelyezésére vonatkozó intézkedését.²⁵³ Eltérő a 13 – 18 éves fiatakorúak felett ítélező bíróság szervezete. Rendes büntetőbíróságok az illetékesek, azonban ha a törvényszéknél több büntetőtanács működött, közülük egyet kijelölhettek, mint fiatakorúak bírósága. A 16 – 18 évesek ügyében az esküdtbíróságok hatásköre fennmaradt, valamint a kihágásokban a rendőri bíróságok (tribunal de simplé police) jártak el.²⁵⁴

A vizsgálóbíró a 18 évnél fiatalabb vádlott és családjának anyagi és erkölcsi helyzetét elemezte. Még ebben az esetben sem teljes a fiatakorúak ügyeiben ítéző tanács specializációja, mivel a tanács tagjai más tanácsok üléseiben is részt vehettek. Az ügy a rendes bírósági hatáskörbe tartozott, amikor a fiatakorú, mint tettes vagy részes valamely bűnügyben felnőtt vádlottakkal együtt szerepelt.²⁵⁵

Az 1910. évi *olasz törvénytervezet* szerint a fiatakorúak bíróját törvényszéki és a járási székhelyeken nevezték ki. A törvényszéki székhelyen szakbíró, mint egyes bíró járt el, akinek hatásköre a 16 évnél fiatalabb vádlottak ügyeiben a vizsgálatra, ítélethozatalra és az ítélet végrehajtására is

²⁵¹ KI 1913. XXIV. 119-120.

²⁵² KI 1913. XXIV. 120.

²⁵³ KI 1913. XXIV. 122.

²⁵⁴ DAVOLA, 2006., WYVEKENS, 2006. hivatkozású munkák elemzik e kérdést.

²⁵⁵ KI 1913. XXIV. 120.

kiterjedt. Tehát annak ellenére, hogy a fiatakorúak alatt a javaslat általában a 18 évesnél ifjabbakat értette, a fiatakorúak egyes bírái elé csak a 14 évesnél fiatalabbak tartoztak. A 16 – 18 éves elkövetők ügyében továbbra is a rendes bíróság járt el. A szakbírót, vagyis a fiatakorúak bíróját a tervezet szerint 5 évre nevezték ki, a fiatakorúak járásbírói bíróját pedig – a szakbíró javaslatára 3 évi időtartamra jelölték ki – 25 éves kifogástalan magaviseletű, erre a feladatra alkalmas, házasságban élő olasz állampolgárok sorából. Amíg a fiatakorúak törvényszéki bíróját vizsgálóbírói hatáskör illette, addig a járásbírói laikus bírósági bírósági bíróját csak az első nyomozást végezhetette, állandóan a szakbíró felügyelete mellett. Egyáltalán nem vett részt a vizsgálatban a királyi ügyész.²⁵⁶

Az 1912. évi *belga törvény* szerint király minden törvényszéknél egy bírót jelölt ki három évre, mint fiatakorúak bíróját. A törvényszék elnöke egy vagy több vizsgálóbírót jelölt ki.²⁵⁷ A fiatakorúak bírójának hatásköre kiterjedt a *bűnelkövetéssel* vádolt ifjakra, valamint a 18 évesnél fiatalabb *csavargó és kolduló*, a *rossz viseletű* és szülőik vagy gondozóik iránt *engedetlen, fegyelmezhetetlen* fiatalokra, és a 16 évesnél fiatalabb *züllésnek indult* erkölcstelen életű gyermekekre is.²⁵⁸ A törvény felhatalmazta a bírót, hogy a testileg vagy szellemileg fogyatékosnak tűnt fiatakorú testi vagy szellemi állapotát orvos szakértővel megvizsgálta.²⁵⁹

A *német* birodalmi Btk. 55 – 56 – 57. §-ai határozták meg a fiatakorúak felelősségre vonásának szabályait. Az 55. § szerint a 12. életévét még be nem töltött büntetőjogilag felelősségre nem vonható. Ez alól kivételt képezett egyes szövetséges államok törvényeinek rendelkezése, amely lehetővé tette a javításra és felügyeletre vonatkozó intézkedések megtételét. A Btk. 56. §-a szerint 12 – 18. életév között felmentették, ha a büntethetőség felismeréséhez szükséges belátási képesség hiányzott. A családjának adták át vagy nevelő- illetve javítóintézetben helyezték el. Ellenkező esetben a Btk.

²⁵⁶ KI 1913. XXIV. 123.

²⁵⁷ KI 1913. XXIV. 126.

²⁵⁸ FINKEY, 1914, 36.

²⁵⁹ FINKEY, 1914, 37.

57. §-a szerint redukált büntetéseket állapíthatott meg a bíróság: dorgálást, halállal vagy életfogytig tartó szabadságvesztés büntetéssel büntetendő esetekben pedig max. 15 évig terjedő fogház- vagy várfogházbüntetést. A német Btk. fiatalkorúakra vonatkozó rendelkezéseit kiegészítették az egyes szövetséges államoknak a Kényszernevelést (Fürsorgeerziehung) szabályozó törvényei.²⁶⁰ Elsősorban az 1900. július 2-án elfogadott porosz törvény szolgált mintául.²⁶¹

A büntetendő cselekménnyel vádolt fiatalkorúak ügyei a német bíróságok rendes hatáskörétől eltérően, csak a Schöffen-bíróságok (járásbíróság) vagy a törvényszékek hatáskörébe tartoztak, az esküdtbíróságok kizárásával.²⁶²

A német birodalmi gyűléshez 1909. március 26-án nyújtották be a Btk. tervezetét, amelynek 68. §-a a büntetőjogi felelősség korhatárát a 14. életévre emelte fel. Ennek értelmében a 14 évnél fiatalabb vádlottal szemben büntetés alkalmazását kizárta. A 14 – 18 évesek beszámíthatóságát a tervezet nem kötötte külön feltételhez. Velük szemben fogház- vagy elzárásbüntetés alkalmazásának is helyt adott. Kizárólag fiatalkorúaknak szolgáló intézetekben vagy a fogházaknak elkülönített részében hajtották végre. A bíróság büntetés helyett állami felügyelet alatti nevelést is elrendelhetett, illetve nevelő- vagy javítóintézeti elhelyezést. A feltételes elítélést a fiatalkorúakra is alkalmazhatták.²⁶³ Az *1908. október 21-én kelt osztrák rendelet* a fiatalkorúak bűnügyeiben – a 18. életévüket még be nem töltötték vonatkozásában – az ítélő fórumok specializációját mondta ki: törvényszékek illetve kizárólag büntető hatáskörben, mint büntető és gyámügyi bíróságok gyakorló járásbíróságok jártak el.²⁶⁴

²⁶⁰ KI 1913. XXIV. 132.

²⁶¹ DÜNKEL, 2006, 241.

²⁶² KI 1913. XXIV. 133.

²⁶³ DÜNKEL, 2006. jelzetű forrás vizsgálja a kérdést. KI 1913. XXIV. 135.

²⁶⁴ KI 1913. XXIV. 141.

D) Eljárás megindítása

Vizsgálták, hogy egyes államokban hogyan indult meg a fiatalkorúak bírósága előtt az eljárás. A különbség elsősorban abból adódott, hogy egyik esetben az adott észak-amerikai állam törvénye a gyermekbíróság joghatóságát a vétkező, míg a másik esetben csak a büntetett fiatalkorúakra terjesztette ki. Az előbbi esetben az eljárást kérvény (petition) útján indíthatták meg. Bármely ún. jó hírnevű egyén (reputable person) benyújthatta, aki információ vagy meggyőződés alapján állította, hogy a megnevezett fiatalkorú bűntevő, elhagyott vagy züllésnek indult. Az utóbbi esetben panasz (complaint) alapján indult meg az eljárás, és csak a büntetett fiatalkorúakra terjedt ki a gyermekbíróságok hatásköre. Pennsylvániában a fiatalkorúak bírósága kérvény alapján vagy akkor járt el, ha akár a kerületi ügyész, akár a fiatalkorúak bírósága úgy ítélte meg, hogy a bűnügyet a fiatalkorú érdekében nem kellett esküdtbíróság elé vinni. Indiana államban az eskü alatt tett panasz (complaint under oath) az eljárás megindításának kötelező feltétele. A chicagói eljárás feljelentéssel indult, ellenben Denverben – mivel a vádelvet fenntartották – az eljárás a kerületi ügyész (district attorney) indítványára, vagy Indianához hasonlóan esküvel megerősített panasszal.²⁶⁵

A harmadik csoportot azok az államok alkották, amelyekben a törvény sem kérvényről sem panaszról kifejezetten nem rendelkezett, ezért az eljárás ugyanúgy indult meg a gyermekbíróság előtt, mint a felnőttek bűnügyeiben.²⁶⁶ Finkey ez utóbbit erősítette meg, amikor azt írta munkájában, hogy az ún. kifogástalan személy feljelentést tehetett a bíróság titkáránál.²⁶⁷

A német jogban – az európai államok többségéhez hasonlóan – az eljárás hivatalból vagy az elsőfokú közigazgatási tisztviselő (Landrat, Oberamtmann stb) indítványára indult el.²⁶⁸

²⁶⁵ MENNEL, 1973. hivatkozású munka érinti a témát. FINKEY, 1914, 26.

²⁶⁶ KI 1913. XXIV. 107.

²⁶⁷ FINLEY, 1914, 24.

²⁶⁸ KI 1913. XXIV. 143.

E) A nyilvánosság korlátozása

Hat észak-amerikai államban a nyilvánosság a fiatakorúak tárgyalásairól törvénynél fogva ki volt zárva. A többi államban a bíróra bízta a törvény, hogy az ügyben nem érdekelt személyeket kizárta vagy sem. Sajátos jellemvonása a bostoni fiatalok-bíróságának a zárt ajtók mögötti tárgyalás. A nyilvánosság kizárását olyan szigorúan megtartották, hogy a hírlapok sem közölhettek tudósítást.²⁶⁹ Manhattan az az állam, ellentétben Massachusetts nézetével, amely a tárgyalás nyilvánosságát hirdette, így a Children Court nagy tárgyalótermébe az utcáról benyithatott a hallgatóság.²⁷⁰ Az 1910. évi rochesteri gyermekbírósági törvény egyértelműen megkövetelte annak elismerését, hogy a szülők és hozzátartozók, sőt barátok is jogosultak a tárgyaláson jelen lenni.²⁷¹ A manchesteri gyermekbíróság eljárása során a hallgatóságot kizárták a tárgyalásról.²⁷²

Az európai államok bizonyos feltételek támasztásával a nyilvánosságot kizárták. Több esetben a felnőtt vádlottól történő elkülönítéssel függött össze. A Children Act, szervezetre vonatkozó 111. §-a meghatározta, hogy a 16 évnél fiatalabb elkövetők a bíróságon, a tárgyalás előtt vagy után sem érintkezhetnek a felnőtt vádlottakkal, kivéve, ha ez utóbbiak ellen emelt vád összefüggött a 16 évnél fiatalabb személy ellen emeltével. Korlátozta továbbá a fiatakorúak bírósági tárgyalásán jelenlévők körét: – bírósági engedély hiányában – csak a bíróság tagjai és tisztviselői, a felek, azok ügyvédjei és jogi képviselői és az ügyben közvetlenül érdekelt személyek tartózkodhattak a tárgyalóteremben.²⁷³

A Children Act 111. §. 4. pontját kiegészítette a 114. §., amely feljogosította a bíróságot, hogy a tárgyalás nyilvánosságát kizárhatta. Ez két irányban érvényesült: a gyermek vagy a fiatakorú tanúkénti kihallgatásakor tarthattak zárt tárgyalást, illetve a gyermekkorú hallgatóság esetében is.²⁷⁴

²⁶⁹ FINKEY, 1914, 27.

²⁷⁰ FINKEY, 1914, 28.

²⁷¹ KI 1913. XXIV. 108.

²⁷² A témában íródott a MENNEL, 1973. hivatkozású munka.

²⁷³ FINKEY, 1914, 27.

²⁷⁴ KI 1913. XXIV. 115-116.

A Children Act szerint a vádlottak ügyében tartott tárgyalásra a szülőt vagy gyámot is megidéztek, mivel a gyermek vagy fiatalkorú magaviseletéért felelősséggel tartoztak. A vádlottak helyett a szülőt vagy gyámot pénzbüntetés, kártérítés és bűnügyi költség viselésére kötelezhették. Az 1910. évi *olasz* törvénytervezet ezen angol szabályhoz hasonlóan pénzbüntetéssel sújtotta a gyermek szülőjét vagy gondozóját azért, hogy a jövőben a gyermekre jobban vigyázzon.²⁷⁵ Az 1912. évi belga törvény rendelkezése szerint a fiatal felügyeletével megbízott személyt pénzbüntetésre és/vagy egytől hét napig terjedő fogházbüntetésre ítélték. Az idézésre meg nem jelent kiskorú távollmaradását igazolta.²⁷⁶

Az 1912. évi *francia* törvény alapján a tárgyalást a nyilvánosság korlátozásával folytatták. Hallgatóságként csak a fiatalkorú hozzátartozói, bírák, ügyvédek, pártfogók és a gyermekvédelemmel foglalkozó egyesületek tagjai lehettek jelen. Figyelemreméltó rendelkezése a törvénynek, hogy a fiatalkorúak tárgyalásairól szóló hírlapi közlemények, a tettet vagy a tettet ábrázoló képek közzétételét büntetés terhével tiltotta. Hasonlóan került rögzítésre az 1910. évi *olasz* tervezetben, amely fiatalkorúak ügyeiben a tárgyalásra vagy az ügy irataira vonatkozó napi közlést büntetés terhe mellett megtiltotta.²⁷⁷ Az 1910. évi *olasz* törvényjavaslat szerint a fiatalkorúak bírāja alakítások mellőzésével, a nyilvánosság kizárásával tartotta a tárgyalást a közvetlen, családi jelleg fenntartása érdekében. A fiatalkorút és a törvényes képviselőjét idézték, jelenlétük kötelező volt. Királyi ügyész, védő nem vett részt a tárgyaláson. Azzal indokolták, hogy az alkalmazható intézkedéseknek nem volt büntető jellege. Tárgyaláson a gyermekvédő-bizottságok megbízottai megjelenhettek.²⁷⁸ A 18 évnél fiatalabb vádlott esetében az eljáró tanácsot is feljogosították arra, hogy a nyilvánosságot kizárja, ha az ügy felnőtt vádlott ügyével nem állt kapcsolatban.²⁷⁹

²⁷⁵ KI 1913. XXIV. 123.

²⁷⁶ KI 1913. XXIV. 131.

²⁷⁷ KI 1913. XXIV. 120.

²⁷⁸ KI 1913. XXIV. 123.

²⁷⁹ KI 1913. XXIV. 124.

A *belga* fiataikorúak bírása az 1912. évi törvény értelmében maga elé idézhette a kiskorút, azokat a személyeket, akik gondozták és a gyermekvédelmi megbízottakat.²⁸⁰

A *német* fiataikorú vádlott távollétében főtárgyalást nem tarthattak, azonban arról a nyilvánosságot teljesen kizárhatták, vagy korlátozhatták.²⁸¹

F) A tárgyalás

Észak- Amerikában a tárgyalás helyére is a felnőttektől való elkülönítés elve érvényesült. Azonban csak Chicagóban és Milwaukeeban tudták a fiataikorúak bíróságát külön épületben elhelyezni, míg tizenhárom államban külön terem jelölték ki az igazságügyi palotában. 1901-ben New-York város I. kerületében külön épületben megszervezték ún. Manhattan Childrens Court-et. Felállították Buffalo-ban, majd 1903-ban Brooklyn-ban, Albany-ban a külön gyermekbíróságot. A new-yorki childrens court az előbbiektől főleg abban különbözött, hogy 1909-ig alkalmazta a rendes büntető perjogi szabályokat.²⁸² Chicagóban 1907-ben épült fel a speciális bíróság háromemeletes palotája. Első emeletén a tárgyaló termekkel, valamint a bírák és a pártfogó tisztviselők szobáival, második és harmadik emeletén a fiatalok ideiglenes letartóztatására szolgáló helyiségekkel.²⁸³ Jellemző külsőség, hogy ahol a bíróság rendes tárgyalótermében tartották a tárgyalást, a gyermekbíró nem az emelvényen, hanem a gyermekek között foglalt helyet. Finkey Ferenc szerint a tárgyalást alakszerűség mellőzésével tartották, amely fesztelen megbeszélésként folyt le.²⁸⁴ A bíró és a gyermek közt mielőbb benső, barátságos viszony jöhetett létre.²⁸⁵

Az *angol* jogban az 1879. évi Summary Jurisdiction Act 20. cikkének 5. §-a feljogosította a békebírákat, hogy az üléseket a bírósági épületen kívül tartásuk. Az angol bíró külön szobában – a büntetőbíróságtól távol – ítélkezett. A tárgyalásra kijelölt hely is eltért az angol bírósági terem hagyományos

²⁸⁰ KI 1913. XXIV. 129.

²⁸¹ DÜNKEL, 2006. hivatkozás vizsgálja a témát.

²⁸² FINKEY, 1914, 28.

²⁸³ FINKEY, 1914, 23.

²⁸⁴ FINKEY, 1914, 23.

²⁸⁵ KI 1913. XXIV. 109.

külsejétől, berendezése más volt. A bíró ez által a közvetlenség hangján érintkezett a fiatakorúval.²⁸⁶ Az 1908. évi Children Act 111. §-ának 1. pontja is rögzítette, hogy a gyermek, vagy fiatakorú elleni büntető tárgyalást *más épületben vagy teremben, illetve más napokon vagy más időszakban* tartották – mint a rendes üléseket.²⁸⁷

Az 1912. évi *francia* törvény úgy rendelkezett, hogy a vizsgálat befejezése után a vizsgálóbíró jelentést tett a tanácsnak, az iratokat beterjesztette. A tanács pedig formális tárgyalás után határozott.²⁸⁸

A *német* bíróság specializációját –gyámi funkcióját – kiegészítette a tárgyalás helyének elkülönítése: Berlinben, Frankfurtban, Münchenben, elsősorban a nagyobb városokban a fiatakorúak bírójának hivatalos helyisége a bírósági épület polgári bíróságok elhelyezésére szolgáló részében került elhelyezésre. A bíró a tárgyalást a reggeli órákban tartotta.²⁸⁹ Az európai államok közül elsősorban a német jog mutatott ebben a tekintetben legnagyobb hasonlóságot az amerikai joggal.²⁹⁰

G) A védelem

Az észak-amerikai tárgyalásokon az állami ügyészség a tárgyaláson nem vehetett részt, sőt rendszerint a védő sem. Egyes államok törvényei feljogosították a fiatakorút vagy hozzátartozóját, hogy védő kirendelését kérje. Manchesteri gyermekbíróságon a kötelező védelem elve nem érvényesült.²⁹¹

Az 1912. évi *olasz* törvénytervezet az amerikai gyakorlatot követve az ügyvédi védelemnek a vizsgálat alatt nem adott helyt. A fiatakorút hozzátartozója vagy a patronázs-egylet tagja támogathatta.²⁹² Az osztrák

²⁸⁶ KI 1913. XXIV. 112.

²⁸⁷ FINKEY, 1914, 33.

²⁸⁸ DAVOLA, 1992, 92.

²⁸⁹ KI 1913. XXIV. 133.

²⁹⁰ A témát feldolgozza: DÜNKEL, 2006. jelzetű irodalom.

²⁹¹ KI 1913. XXIV. 114.

²⁹² KI 1913. XXIV. 122.

törvényszéki ügyekben a védelem akkor volt kötelező, amikor a vádlott tizenhatodik életévét még nem töltötte be.²⁹³

H) Vallomástétel

Az *amerikai* államok a fiatalkorút vallomásra szoríthatták, és kihallgathatták a tanúk távollétében is. Ha a fiatalkorú bűnösnek vallotta magát (pleading guilty), a tanúk kihallgatását mellőzhették. Az 1912. évi *belga* törvény a 18. életévnél fiatalabbakat tanúvallomásra kötelezhette.²⁹⁴ Az osztrák jog szerint a tárgyaláson meg kellett hallgatni a fiatalkorú szüleit, a törvényes képviselőt, a községi elöljárót, tanítót és lelkészt.²⁹⁵

I) Előélet és életviszonyok megállapítása

Az *észak-amerikai* társadalmat az optimizmus jellemezte. A gyermeket, ha rosszat tett, még nem tartotta büntettnak és feltételezte, hogy a „jó befolyást biztosító megfelelő nevelés” a fiatalkorút jó útra képes terelni. „Nem a javítástól (reformation), inkább a neveléstől (formation) vártak”²⁹⁶ hatást. A fiatalkorút 18 éves koráig gyermeknek tekintették.

A szajnai törvényszék elnöke által 1909-ben kibocsátott rendelet értelmében az előkészítő eljárásban a fiatalkorúak ügyeiben *használt kérdőív* kiterjedt a fiatalkorú személyi adatain felül annak testi és erkölcsi állapotára, valamint szüleinek viszonyaira és életkörülményeire. A fiatalkorú személyi viszonyaira vonatkozó nyomozást a rendőri hatóság illetve a védő saját hatáskörében is végezte, mint ún. felderítő szolgálat. Az 1912. évi *francia* törvény értelmében a vizsgálóbíró kinyomozta a fiatalkorú személyi és családi körülményeit, életviszonyait, amelynek ismeretében esetleg orvosi vizsgálatot rendelt el. Ezt a feladatot ún. tudósítókra (rapporteur) bízhatta. Ezek évi lajstromába vagy működő, vagy nyugalomban levő bírósági hivatalnokok, ügyvédek, ügyészek, patronage-egyletek tagjait vették fel.²⁹⁷

²⁹³ KI 1913. XXIV. 143.

²⁹⁴ KI 1913. XXIV. 130.

²⁹⁵ KI 1913. XXIV. 143.

²⁹⁶ KI 1913. XXIV. 106.

²⁹⁷ A kérdést feldolgozza: DAVOLA, 2006. hivatkozás; FINKEY, 1914, 39.

Az 1910. évi *olasz* törvénytervezet szerint a fiatalokú vádlottokról egységesen megállapítandó minta szerint *életrajzi vázlatot* szereztek be. Ez lehetővé tette, hogy a bíró kimerítő tájékozódást nyerjen a fiatalokú egyéniségéről. A 14 – 16 valamint a 16 – 18 életéves fiatalokúakról a vizsgálatot azoknál a törvényszékeknél, amelyeknél több vizsgálóbíró működött, egy külön megbízott vizsgálóbíró végezte. A büntett tárgyi körülményeiről, sőt a vádlott személyi viszonyairól is összegyűjtötte az adatokat.²⁹⁸

A *belga* fiatalokúak bírása – az 1912. évi törvény szerint – adatot szerzett a fiatalokú személyazonosságáról és életkoráról, „kinyomozta” testi és szellemi állapotát, valamint a társadalmi és erkölcsi helyzetet, amelyben élt. A gyermekvédelmi megbízottak útján, vagy akár közvetlenül beszerezhetette a községi hatóságoknak, a lelkészeknek, az iskolai hatóságnak, a házi orvosnak, a kiskorú munkaadójának, a szegénylátogatóknak, a patronázs-bizottságoknak a véleményét, akik a fiatalokúval foglalkoztak.²⁹⁹

J) Büntetés, intézkedés

Finkey összefoglalta, hogy *Illinois államban* az elhagyatott és elhanyagolt fiatalokúval szemben a bíró mely intézkedéseket tehetette:

- elrendelte a próbára bocsátást, vagyis az illetőt addigi környezetében hagyta egy pártfogó felügyelete mellett;
- ha az addigi környezet alkalmatlan, akkor a kirendelt, alkalmas gondozónál (guardian) helyezte el;
- megfelelő nevelőintézetbe utalta;
- gyermekvédő egyesületnek adta át.³⁰⁰

A bűnelkövető fiatalokúval szemben ezeken túl speciális javítóiskolába utalást rendelhetett el a bíró. Legtöbb *amerikai államban* a fiatalokút nem ítélték a felnőttek ellen alkalmazható büntetésre. Négy államban a törvény, mint a fiatalokú elleni végleges intézkedésnek a fogház- vagy

²⁹⁸ KI 1913. XXIV. 123.

²⁹⁹ FINKEY, 1914, 37.

³⁰⁰ FINKEY, 1914, 24.

pénzbüntetésnek is helyt adott: az eredeti bűncselekmény elkövetése vagy a próbára bocsátás feltételeinek megszegése miatt. A fiatalkorúval szemben alkalmazható intézkedés elsősorban javító vagy nevelő iskolában vagy intézetben történő elhelyezés³⁰¹ lehetett.³⁰² Massachusetts-ben a leggyakoribb intézkedés a próbára bocsátás, míg New-Yorkban inkább az intézetbe utalás.³⁰³

A fiatalkorúak büntetési rendszerének reformja *Angliában* a 19. század közepére tehető. Azt megelőzően a fiatal elkövetők a 14. életév betöltését követően a felnőtt bűnelkövetőkkel azonos elbírálás alá estek. Az 1908. évi Children Act megóvta a gyermekeket a szabadságvesztéstől. A 14 évesnél fiatalabbat büntetéssel nem sújthatták. A 107. §-a szerint a fiatalkorú elítéltek ellen a bíróság különféle – összesen tizenhárom-féle – intézkedést tehetett.³⁰⁴ Ennek az volt az oka, hogy nem állapítottak meg a fiatalkorú büntettesekre új anyagi jogszabályokat, hanem a történeti fejlődésben kialakult rendelkezéseket foglalták össze.³⁰⁵ Az addigi angol szabályoktól eltérően gyermeket vagy fiatalkorút halálbüntetésre, sőt a gyermeket fegyház vagy fogházbüntetésre sem ítélték. Helyette a bíróság a határozatlan illetőleg határozott időre a kormány rendelkezésére bocsátotta a vádlottakat: a belügyminiszter a gyermeket vagy fiatalkorút belátása szerint a megfelelő intézetben elhelyezte.³⁰⁶ A büntetés végrehajtására szolgáló intézet – az ún. Borstal intézet – lényegében javító-iskola.³⁰⁷

Az 1912. évi *francia* törvény szerint a belátási képességgel rendelkező 13–18 éves vádlottal szemben a büntetőtörvénykönyvben megállapított büntetések helyett intézkedéseket szabtak ki. Javító neveléssel helyettesítették a szabadságvesztés-büntetést. Szigorúbb – 10-20 évig tartó – javítónevelést (*colonie correctionelle*) alkalmaztak a halállal, kényszermunkával (*travaux*

³⁰¹ PEIRCE, 1969. jelzetű munka elemzi a kérdést.

³⁰² KI 1913. XXIV. 109.

³⁰³ FINKEY, 1914, 28.

³⁰⁴ LŐRINCZ, 1992, 73.

³⁰⁵ A 14-16 életévűeket reformatory school-ba utalták, 3-5 évi tartamra és legkésőbb 19. életévük betöltésekor kiengedték őket. RUGGLES-BRIESE, 1994, 101-107.

³⁰⁶ KI 1913. XXIV. 116.

³⁰⁷ LŐRINCZ, 2004, 400.

forcés) vagy fegyházzal büntetendő cselekmény elkövetésekor. A belátási képességgel nem rendelkezőt (sans discernement) felmentették, visszaadták a családjának, megbízott magánszemélyhez, jótékony intézetbe vagy nevelő intézetbe helyezték egészen 21 éves koráig. Kihágás miatt a gyermeket a rendőrbíróság a szülők figyelmeztetésével csak dorgálásra ítélt. Visszaesés esetén a polgári törvényszéknek adta át.³⁰⁸

Az *olasz* törvény az életkor alapján határozta meg a fiatalokkal szemben kiszabható szankciókat. Nem vonhatták büntetőjogi felelősségre a 9. életévénél fiatalabb gyermeket. Kivételt képezett, ha az elkövetett cselekményt egy évnél súlyosabb szabadságvesztéssel büntették: a polgári bíróság elnöke – a minisztérium indítványára – elrendelhetette a gyermek nagykorúságáig a nevelőintézeti elhelyezést. A szülőt, nevelőt pénzbüntetésre ítéltette annak érdekében, hogy a gyermek nevelése felett jobban őrködjön. A 14. életévét még be nem töltött és belátási képességgel nem rendelkező büntetessel szemben ugyanoly nevelő intézkedéseket alkalmazhattak, mint a 9. életévnél fiatalabbakra. Ezt a törvényszék vádтанácsa állapította meg. Kényszernevelő intézkedéseket szabott ki a 18. életévüket még be nem töltött csavargó, kolduló fiatalok ellen. A 14. életévét már betöltött és belátási képességgel rendelkezőkkel szemben nagykorúságuk eléréséig redukált büntetéseket alkalmaztak. A 18. életévét még be nem töltött fiatal a kiszabott szabadságvesztés büntetést javítóintézetben tölthette ki vagy külön mezőgazdasági telepeken a felnőttektől elkülönítve helyezték el.³⁰⁹ A bírót az 1912. évi olasz tervezet szerint teljesen diszkrecionárius jog illette a fiatalokorra vonatkozó intézkedésében – csak saját lelkiismerete és a fiatalok érdeke kötötte. Felmenthette a büntetés alól, vagy a büntett elkövetésének megállapításakor a következő intézkedések valamelyikét szabhatta ki: dorgálás, próbára bocsátás, házi fogság, javító vagy nevelőintézet, a rendellenes fiatalok gyógypedagógiai intézete, a fiatalok törvényes képviselőjének marasztalása a költségekben. Az olasz

³⁰⁸ A témában íródott: WYVEKENS, 2006.; FINKEY, 1914, 40. hivatkozású munkák.

³⁰⁹ Az olasz jogot elemzi: GIUSEPPE, 2001., TRÉPANIER, 1999. jelzetű írások.; KI 1913. XXIV. 123.

bíróság a 14–18 évnél fiatalabb vádlott ellen fegyház- (reclusione) vagy fogházbüntetést (detenzione) alkalmazhatott. A büntetéseket – az elzárásbüntetést (arresto) is – a fiatakorúak speciális büntetőtelepein vagy a község által létesített őrizeti helyeken hajtották végre. A 14–18 éves olasz fiatakorút a bíróság pénzbüntetésre ítélt. Szabadságvesztés büntetésre nem, de fizetésektelenség esetében – nemcsak az állam vagy a község részére teljesítendő – közmunkára, hanem a bíróság által meghatározott munka teljesítésére is átváltoztathatták.³¹⁰

A *belga* 1891. évi törvény értelmében a büntetés helyett megdorgálták a fiatakorút vagy a kormány rendelkezésére bocsátották. Az utóbbi intézkedés – az állami nevelőintézetben való elhelyezést jelentette.³¹¹ Elrendelheték:

- a 18 évnél fiatalabb szokásos csavargók és koldusok;
- a belátási képesség hiányában felmentett vagy kihágás miatt vádlott 16 évnél fiatalabb büntettek, végül
- a 18 évnél fiatalabb egyének ellen, akiknek javító nevelését a község kérte.³¹²

A belga Btk. 71 – 74. §-ai alapján a belátási képességgel rendelkező fiatakorút egy hónapot meghaladó fogházzal büntethették. A büntetést a gand-i fogháznak fiatakorúak részére szolgáló osztályában hajtották végre. A fiatakorúak büntetőjogának reformjában az 1897. február 15-ei törvény előrelépést jelentett, mivel a 16 életévnél fiatalabb büntettekkel szemben a kihágás miatt kiszabott szabadságvesztést és pénzbüntetést megszüntette, de nagykorúságuk eléréséig a kormány rendelkezésére bocsátotta.³¹³ Mindezen túlmutatott az 1912. évi belga törvény, amely a fiatakorúakra az alábbi védőnevelő- és óvóintézkedések alkalmazását engedte meg: megdorgálták, illetve nagykorúságukig egy magánszemélyre, egyesületre, magán vagy nyilvános jótékony- vagy nevelőintézetre bízták, valamint a „kormány rendelkezésére bocsátották”.³¹⁴ A kiskorúak tartásának és nevelésének, a fiatakorúak bírójá

³¹⁰ KI 1913. XXIV. 124.

³¹¹ KI 1913. XXIV. 125.

³¹² KI 1913. XXIV. 125.

³¹³ KI 1913. XXIV. 125.

³¹⁴ KI 1913. XXIV. 125.

által elrendelt intézkedésekből eredő költségeit elsősorban a fiatalok vagy szülői viselték, illetve fizetéseiket az állam.³¹⁵

Az 1852. évi *osztrák* Btk. három büntetési fokozatot állított fel:

- a 10 évnél fiatalabb gyermekek büntetőjogilag nem felelősek, ha bűncselekményt követtek el, házi fenyítékben részesültek;
- a 10 – 14 éves fiatalokat büntetés miatt egy naptól hat hónapig terjedő külön őrizeti helyen végrehajtandó elzárással büntették; vétség vagy kihágás miatt házi fenyítékben részesültek, de szükség esetén fenyítés vagy megelőző intézkedés végett a rendőri hatóságnak adták át; végül
- a 14 – 20 éves fiatalok esetében enyhítő körülményt jelentett, ha értelmileg fejletlen vagy elhanyagolt nevelésű. Halál- és életfogytiglani börtönbüntetés helyett 10 – 20 évi börtönre ítélték.³¹⁶

K) Próbára bocsátás

Finkey Ferenc a fiatalok „bírájának kiegészítő segédszervének”³¹⁷ tartotta a pártfogó tisztviselőket, mivel fontos szerepet töltöttek be az eljárásban. Működésük a gyermekbíráóság intézményének a gerincévé vált. *Amerikában* egy vezető (chief probation officer) irányítása alatt álltak. A próbára bocsátást 1903-ban fogadta el New-York a fiatalokra. Megkezdődött a pártfogó-tisztviselői intézmény kiépítése. Az 1907-ben felállított „állami pártfogóbizottság” (State Probation Commission) szorgalmazta a tisztviselők kinevezését. 1910-ben 106 fizetéses és 497 önkéntes pártfogó-tisztviselő működött New-York államban. A chicago-i gyermekbíráóság mellett csak néhány pártfogó működött. 1908-ban számuk már 74-re emelkedett. A pártfogó tisztviselők működési körét kerületenként, illetve nyelvismereteik vagy faji hozzátartozásuk alapján a főpártfogó

³¹⁵ FINKEY, 1914, 36.

³¹⁶ KI 1913. XXIV. 140.

³¹⁷ FINKEY, 1914, 23.

tisztviselő állapította meg, aki a gyermekbíróságnál megindított ügyeket közöttük kiosztotta és tevékenységüket ellenőrizte.³¹⁸

A fő- és alárendelt pártfogó tisztviselőt legtöbb államban a fiataikorúak bírója nevezte ki. Ettől Rhode Island tért el – a főpártfogó nevezte ki beosztottjait. Legtöbb államban fizetett pártfogók mellett önkéntesek látták el a tisztséget. Kifejezésre jutott, hogy összekötő kapocsként funkcionáltak a gyermekbíróság állami és társadalmi munkája között. Ennek megfelelően a pártfogó a hatóság közhivatalnoki jelleggel bíró szerve, de nem rendőrtisztviselő, tevékenysége a társadalom közreműködését fejezte ki. Gyakran alkalmaztak nőket: Massachusetts-ben 1904-ben 83 pártfogó tisztviselő közül 4 volt nő, Chicagóban fele részük, Philadelphiában pedig majdnem kizárólag nők látták el e tiszteket.³¹⁹ Bostonban, mint fizetéses hivatalnokokat alkalmazta a bíróság – erre a bizalmi természetű állásra – ameddig megfelelően látták el a feladataikat.³²⁰

A tárgyaláson jelen lévő pártfogó tisztviselő kötelességeit a legtöbb állam törvénye egyformán határozta meg. Feladatává tették a bíróság elé kerülő fiataikorú tanulmányozását (to investigate), a gyermek érdekeinek képviselését a tárgyaláson, a bíró részére információ szolgáltatását, a gyermek gondozását a tárgyalás előtt és után. A pártfogó tisztviselő legfontosabb kötelessége a próbára bocsátott fiataikorúak ellenőrzése és támogatása. Utah államban ezeket kiegészítették: köteles volt a fiataikorú ügyét panasz által a bíróság tudomására hozni és fellépni a gyermeket elhagyott szülők ellen.³²¹

Az *angol* jogban az 1907. évi Probation of Offenders Act rakta le a pártfogó intézmény és próbára bocsátás alapját. A fiataikorúak külön pártfogójának (Childrens Probation Officer) alkalmazását kötelezővé tették, különösen a 16 évesnél fiatalabbak esetében. A tisztviselő kiválasztását minden korlátozás nélkül a békebírókra bízta.³²² Az angol jog sajátossága, hogy nem tekintette a fiataikorúak elleni eljárás jellegzetes elemének a

³¹⁸ KI 1913. XXIV. 109.

³¹⁹ KI 1913. XXIV. 109.

³²⁰ FINKEY, 1914, 27.

³²¹ KI 1913. XXIV. 110.

³²² FINKEY, 1914, 33.

próbára bocsátást. Az 1907. évi Probation of Offenders Act szerint a nem fiatalokú bűnözőkre is alkalmazhatták. Különösen, ha a bűncselekmény jelentéktelen súlya és az eset egyéni és tárgyi körülményei indokolták, akkor a béke vagy rendőrbíróság a vád alaposága ellenére is mellőzte a büntetés megállapítását. Lehetőség esetén az eljárást bizonyos feltételek megszabásával legfeljebb három évi tartamra felfüggesztette. A próbára bocsátáshoz hasonlóan a pártfogó tisztviselő (probation officer) sem kifejezetten a fiatalokúak ügyeiben megjelenő speciális jogi elem. Ez a tisztviselő a fiatalokúak érdekében eljáró személy. A törvény annyit határozott meg, hogy a fiatalokúak pártfogójául lehetőleg erre a célra kiképzett tisztviselőket alkalmazzanak.³²³

Érdekes ellentét alakult ki az angol joggyakorlatban, mivel egyes városok az 1907. évi Probation of Offenders Act előtt is kiszabták a próbára bocsátást. Az alkalmazására hivatott specializált bíróság megalakulását nem várták meg. Más városok viszont külön gyermekbíróságot szerveztek, de pártfogó személyzet és törvényes alap hiányában vonakodtak a próbára bocsátás alkalmazásától. 1907-től feljogosították a bíróságot, hogy a gyermeket menhelybe, a fiatalokút nevelőintézetbe (industrial school) helyezze el akkor is, ha a büntetés kiszabása vált esedékessé. A manchesteri gyermekbíróság a próbára bocsátást nem alkalmazta, azonban az ítélethozatal felfüggesztése gyakori volt. Liverpoolban sajátos volt az eljárás, a próbára bocsátást már 1907. előtt is alkalmazták, valamint a rendőrség egy osztálya (Reformatory Office) végezte annak az ellenőrzését, és készítette a pártfogó tisztviselők helyett a környezettanulmányt a fiatalokú ügyének tárgyalása előtt. Angliában a gyermekbíróknak 1908-ban három probation officer állt a rendelkezésére. A próbára bocsátottakat a bíróságnál külön jegyzékben³²⁴ (Probation register) tartották nyilván. A bíróság az esetek többségében próbára bocsátást szabott ki.³²⁵

³²³ KI 1913. XXIV 113-114.

³²⁴ A próbára bocsátottak nevét, a személyére és a családjára vonatkozó adatokat és a pártfogó tisztviselők észrevételeit tartalmazta.

³²⁵ KI 1913. XXIV 113-114.

A próbára bocsátás végrehajtása céljából az 1910. évi *olasz* tervezet az állami és a társadalmi erők együttműködésével felállította a pártfogó tisztviselők intézményét. Mint az állam tisztviselői, fizetésben részesültek és a fiatakorúak bírójának ellenőrzése alatt álltak. Fő feladatuk a felügyeletük alá helyezett, vagyis a próbára bocsátott ifjak gondozása és ellenőrzése. A fiatakorúakról a bírónak időközönként jelentést tettek – 8 naponként írásban, sürgős esetekben, szóban. A bíró feloldhatta a felügyeletet, ha megállapította, hogy a fiatakorú megjavult.³²⁶

A *német* jogban a fiatakorúak bíróságainak működését előmozdították a pártfogók (Jugendgeriöhtshilfe) és a bíróság által a kényszernevelés végrehajtására kirendelt gondozók (Fürsorger). A pártfogók tagjai a gyermekvédő-egyesületek (Jugendfürsorgerverein) vagy erre a célra alakult egyesületek (Jugendgerichtshilfenvereine) soraiból kerültek ki. Hatósági felügyelet alatt rendszerint ingyenesen működtek, azonban voltak díjazottak is vagy az egyesületek részesültek állami vagy községi segélyben. A pártfogó a fiatakorú családi és lélektani körülményeit tárta fel, illetve dorgálásra ítélt fiatakorúra felügyelt és magaviseletéről időnként jelentést tett.³²⁷

A *francia* bíróság elfogadta és alkalmazta azt a reformelvet, hogy a fiatakorúval szemben büntetés helyett kizárólag nevelő intézkedések alkalmazása a célszerű. A próbára bocsátás intézményét *gyakorlati úton* megvalósították, még a törvényi rendelkezés előtt. Az 1898. évi törvény 5. cikke értelmében a fiatakorút ideiglenesen szüleinek adták át, azzal a kikötéssel, hogy a fiatakorút rossz magaviselete esetében felügyelet alá helyezik. A pártfogók részben önkéntesek, részben a rendőrség tagjai közül kerültek kirendelésre.³²⁸ A próbára bocsátás másik módja: a belátási képesség hiányában felmentett fiatal javítóintézetbe utalása. A fiatal megfelelően tanúsított magaviselet esetén ideiglenesen szabadságra bocsátották, míg ellenkező esetben javítóintézetbe utalták. Az 1909. évi *francia* javaslat C. P. 66. §-ának módosításával rögzítette a próbára bocsátást. A bíróság, ha a

³²⁶ Az olasz jogot vizsgálja: GIUSEPPE, 2001. hivatkozású munka.; FINKEY, 1914, 42.

³²⁷ A kérdést elemzi: DÜNKEL, 2006. jelzetű munka.

³²⁸ FINKEY, 1914, 40.

fiatalkorú gondozását hozzátartozójára, karitatív magánszemélyre vagy egyesületre bízta, elrendelhetette, hogy a fiatalkorú felügyelet (sous le régime de la liberté surveillée) alá kerüljön.³²⁹ Az 1912-ben elfogadott francia törvény harmadik része a fiatalkorúak próbára bocsátását szabályozta, arra az esetre, ha a bíróság intézkedése a fiatalkorút szülőnél, más magánszemélynél vagy jótékony intézetben helyezte el. A próbára bocsátás tartama legfeljebb a fiatalkorú 21. életévéig terjedt. A fiatalkorú felügyeletét a gyermekvédő bizottságok és más jótékony intézetek tagjai közül bíróság által kijelölt pártfogók (délégués) látták el – az amerikai pártfogó tisztviselők mintájára. Kötelességévé tették a próbára bocsátott időnkénti meglátogatását, és magaviseletéről a törvényszék elnökének jelentés tételét. A rossz magaviseletű vagy környezetében erkölcsi veszélynek kitett fiatalkorút a bíróság a legközelebbi tárgyalásra megidézte és újabb megfelelő intézkedést tett.³³⁰

Az 1912. évi belga törvény állami intézetbe nem helyezett fiatalkorúakat nagykorúságukig próbára bocsáthatta. Ellenben a német gyermekbíróságoknál nem létezett.³³¹

L) Speciális letartóztatási helyek, javítóintézet szerepe

Az züllött és züllésnek induló gyermekekről 1885-ben megalkotott ún. *New-York-i törvény* a csavargó, kolduló, rossz társaságban élő gyermeket szülőjének vagy gyámjának meghallgatása után nevelő- vagy javítóintézetben helyezte el.³³² 1909. évi május 25-ei New-York-i törvény értelmében a fiatalkorút úgy büntették, mint a felnőttet, bár figyelembe vették a 16 évnél fiatalabb vádlottakra vonatkozó speciális rendelkezéseket. A gyermekbírósági jelleg abban jutott kifejezésre, hogy az ítélethozatalt felfüggeszthették, a fiatalkorút próbára bocsáthatták, illetve ha családi környezete nem volt

³²⁹ A francia jogot vizsgálja: DAVOLA, 2006., WYVEKENS, 2006., VAN KALMTHOUT – TAK, 1996. hivatkozású munkák., KI 1913. XXIV. 123.

³³⁰ FINKEY, 1914, 40.

³³¹ KI 1913. XXIV. 139.

³³² KI 1913. XXIV. 104.

megfelelő, előzetes letartóztatása helyett javító iskolában helyezhették el.³³³ Ha a bíróság a fiatalokot intézetbe helyezte el, egyes államokban továbbra is a bíróság ellenőrzése alatt maradt. Öt államban csak a bíróság rendeletére bocsáthatták szabadon, míg Ohióban az intézet vezetősége döntött. Kivételt képezett Oregon, ahol az elbocsátáshoz a bíróság és az intézet egyetértő határozatára volt szükséges. Nyolc államban az intézetek felett az állami jótekonysági hivatal gyakorolta a felügyeletet, három államban a bíróság által kijelölt felügyelő hatóság. Egyes államokban a gyermekbíróság az intézettől megkövetelhetette, hogy az ott elhelyezett fiatalokot gondozásáról és előmeneteléről jelentést tegyen. Más államokban az iskolai hatóság készítette el az elemzést.³³⁴

Az átalakítás kriminálpolitikai értelemben a tettes egész egyéniségére kiható javítás. A „karakter-átalakító büntetés”³³⁵ a reformatory-rendszer (reformatory system)³³⁶ formájában Észak-Amerikában jelent meg. Irk Albert szerint ennél az intézménynél tapasztalható, hogy megfelelő elméleti megalapozás hiányában is alkalmazták. A kriminológia jelentőségét jelentette, hogy előbb a gyakorlati átültetés valósult meg, majd az utólagos elméleti igazolás is megtörtént.³³⁷ Finkey Ferenc megfogalmazta a reformatory system elveit:

- a reformatoryba csak javulásra képes fiatalokat vettek fel;
- az intézetbe beutalás mindig relatíve határozatlan időre, a tényleges megjavulás időpontjáig tartott;
- a beutalt rendszeres testi, értelmi és erkölcsi nevelésben részesült;
- a munka nem fogházi jellegű, hanem szakszerű ipari kiképzést jelentett;

³³³ KI 1913. XXIV. 105.

³³⁴ ELMORE, 1884. mű elemzi a kérdést.; KI 1913. XXIV. 110-111.

³³⁵ ÍRK, 1915, 143.

³³⁶ Boies szerint a reformatory system 5 nélkülözhetetlen elemből tevődik össze: 1. határozatlan tartamú ítélet; 2. megfelelő börtönök vagy plantek megfelelő szakemberekkel és berendezésekkel, 3. magasan kvalifikált, tapasztalt börtönparancsnok megfelelő szakember gárdával; 4. értelmes reformatory nevelés és bánásmód; 5. parole és probation. Véleménye szerint, ha ezen elemek bármelyike is hiányzik, a rendszer megsemmisül, s a várt hatás nem következik be. BOIES, 1901,162.

³³⁷ ÍRK, 1915, 143.

- az osztályzás, a jegyrendszer, és a fokozatos jutalmazások által az önfegyelmzésre és önuralomra nevelés történt;
- a becsületszóra szabadon bocsátásban részesítették”³³⁸.

A reformatory elsősorban a javítható fiatalokú büntetettek esetében, súlyosabb megítélésű bűncselekmények elkövetésekor alkalmazhatták, ha az egyszerű erkölcsi megintés, fegyelmzés vagy próbára bocsátás nem volt elegendő. A cél eléréséhez vezető főeszközt pedig a munkára való nevelés, az ún. industrial training jelentette. Ezt annak érdekében alkalmazták, hogy az emberek szorgalmassá és becsületesé váljanak.³³⁹ Az individualizáló jegy- és osztályrendszeren nyugodott ez az új nevelési forma. Megállapították, hogy a „fiatal bűnelkövetők nagyrészt testi és lelki elcsenevészesedés veszélyének”³⁴⁰ voltak kitéve. Az „egyéni séget átgyúró nevelést a satnya gyermeki szervezet megedzésével” kezdték.³⁴¹ A reformatory ezt naponta 2 óráig tartó katonai gyakorlatozással igyekezett elérni, amely a testedzés mellett versenyre is alkalmat nyújtott a magasabb kitüntetések elnyerése reményében. A következő lépcsőfokot az értelmi és erkölcsi művelés jelentette. Az értelmi kiképzés főelve értelmében a mindennapi élethez szükséges gyakorlati ismeretek minél tökéletesebb elsajátítására helyezték a hangsúlyt. A munkatanítás – észak-amerikai természeti-gazdasági viszonyaira tekintettel – főleg ipari munkák oktatásában mutatkozott meg.³⁴² Sajátosan alakult az osztály- és jegyrendszer.

A fiatalokúakat az intézetbe való beutalásuk alkalmával az ún. közömbös osztályba (II.) sorolták. Másik osztályba bizonyos idő eltöltése után kerülhettek. Ha jó magaviseletet és előmenetelt tanúsítottak, akkor előre léptek az I. osztályba. Ellenkező esetben pedig a III. osztályba. Mindegyik szinten más és más jutalomban és bánásmódban részesültek. Az I. osztály több kedvezménnyel vonzotta a fiatalokat – így például egyletekbe lépés, lapok, könyvek olvasása, változatosabb étrend lehetőségével. A III. osztály hátrányos jelzőkkel – megszegyenítő vörös ruhájával, kevésbé változatos étrendjével,

³³⁸ FINKEY, 1909, 215.

³³⁹ ÍRK, 1913, 132.

³⁴⁰ ÍRK, 1913, 132.

³⁴¹ ÍRK, 1913, 132.

³⁴² ÍRK, 1913, 133.

kevés vagy semmi munkabérrel – távol tartotta. Ha a növendék rossz magaviseletet vagy gyenge előmenetelt tanúsított, járulékából arányos levonással büntették. A II. osztályból az I.-be való bejutás előfeltételévé tették hat sikeres hónap kiállítását.³⁴³ A III. osztályból való előlépés pedig csak egy kifogástalan hónap elteltével történhetett meg. A reformatory gerince a határozatlan időre való beutalás.³⁴⁴

A kriminálpolitikai törekvések a klasszikus büntetőjog rövidtartamú szabadságvesztés büntetéseihez irányultak. A fiatalkorú elkövetők esetében ez hatványozottabb mértékben érvényesült. A modern kriminálpolitikai elvek gyakorlatban történő alkalmazása azonban nem mehetett végbe egyik napról a másikra. A cincinnati börtönügyi kongresszus ezt megerősítve kimondta, hogy a reformálás időt igényel. A határozatlan időtartam kiszabásában pedagógiai szándék húzódtott – a fiatalkorú ún. önfelküzdésének elsőrangú eszközét is a kezében tartotta. Ezáltal döntési joggal rendelkezett. Jó magaviseletétől és előmenetelétől tették függővé, mikor szabadulhatott.³⁴⁵ A reformatory lényeges elemét az eljárás végső szakaszában az ún. parole, vagyis a becsületszóra való szabadon bocsátás jelentette. Ez az angol progresszív rendszer utolsó fázisának, a feltételes szabadon bocsátás intézményének felelt meg. Előfeltételei egyrészt a bizonyos minimális idő kifogástalan eltöltése az I. osztályban, másrészt munkavállalás vagy alkalmazás, és nem utolsósorban az igazgató engedélye. A parole ideje alatt a szabadon bocsátott állandó felügyelet alatt állt, és ha ennek tartamát becsületesen töltötte ki, akkor az igazgatóság kiadta a végleges szabadságot.³⁴⁶

Angliában már az 1854-ben megalkotott törvény (Middlesex Industrial School Act) felállította a nevelőintézeteket a 14 évnél fiatalabb csavargók és koldusok és a 12 évnél fiatalabb büntettek részére. A javítóiskolák rendszerét (reformatory school) az 1854. évi The Reformatory School Act

³⁴³ FINKEY, 1913, 234.237.

³⁴⁴ ÍRK, 1913, 133.

³⁴⁵ FINKEY, 1913, 237.

³⁴⁶ FINKEY, 1909, 240.

építette ki.³⁴⁷ Finkey álláspontja eltért a magyar fiatalok bíróságáról rendelkező törvény indokolásában foglaltaktól. Kifejtette, hogy Angliában a javító-nevelés, és nem utolsósorban a gyermekvédelem alapját két alapvető jogszabály 1854-ben és 1857-ben fektette le. Kiemelte az 1854. évi Reformatory School Act normáit, amelyek megszervezték a *javító-iskolákat*, mint a fiatalok büntetéseinek javító-nevelését végző intézeteket. Finkey hangsúlyozta, hogy az elhagyatott ifjak részére szolgáló *nevelő intézeteket* ennél egy kicsit később, 1857-ben alapozták meg. Az Industrial School Act viszont az ún. *munkás-iskolákat* építette ki.³⁴⁸ Ezt a két törvényt aztán többször megreformálták.³⁴⁹

Az 1891. évi Lord Leight's Act választást engedett a bírónak, hogy a fiatalokra javítónevelést a büntetés mellett vagy helyett alkalmazza. Az 1899. évi törvény pedig kötelezte a bírót, vagy büntetést, vagy javítónevelést szabjon ki. Friedmann ezt az álláspontot megcáfolva azt állította, hogy 1899-től már csak javító iskolába utalhatták a fiatalokat.³⁵⁰

Az angol jogalkotás fontos állomása volt az 1901. évi Youthful Offenders Act, amely a fiatalokat a bűnösség megállapítása ellenére nem javító-, hanem nevelőintézetbe helyezte. Finkey szerint majd az 1908. évi *Children Act* összefoglalta e tárgykörre vonatkozó valamennyi szabályt.

Az 1912. évi *belga törvény* a 16-18 éveseket nem sújtotta büntetéssel, tehát fogházzal sem. A javító-nevelés az erkölcsi megjavítás idejét a teljes erkölcsi züllés esetén kitolta – a társadalom biztosítása végett. A javító-iskola társadalombiztosító jellegét és jelentőségét domborította ki. Finkey szerint a „belga törvény a határozatlan időre internálás eszméjét” fogadta el.³⁵¹ Az 1910. évi *olasz törvénytervezet* azt állapította meg, hogy ha a szülő vagy gondozó személye nem nyújtott biztosítékot a gyermek jövőjére, vagy ha a

³⁴⁷ A bírót a 16. életévét még be nem töltött gyermekeket büntetésük letöltése után börtönbe vagy javító intézetbe utalta. A 16. életév az angol jogban (the age of criminal majority) a büntetőjogi nagykorúságot jelentette. Ezt megelőzően a 14. életév volt a vízválasztó. Később 18. évre emelték fel a felső korhatárt, amit az 1891. évi Lord Leight's Act már 19. életévben határozta meg. RUGGLES-BRIESE, 1921. hivatkozású munka elemzi a kérdést.

³⁴⁸ FINKEY, 1914, 31.

³⁴⁹ RUGGLES-BRIESE, 1921. jelzetű munka elemzi a témát.

³⁵⁰ FRIEDMANN, 1910, 164-167.

³⁵¹ FINKEY, 1914, 36.

gyermek újabb bűncselekményt követett el, akkor teljes korúságáig a patronage-ra bízhatták vagy javítóintézetbe utalhatták. Ezt az intézkedést alkalmazhatták a 9 – 14, sőt a 14 – 16 éves fiatakorúak ellen is.

Az 1852. évi *osztrák Btk.* rendelkezéseit kiegészítette az 1885. május 24-én elfogadott két törvény. Az első a csavargás és koldulás repressziójáról rendelkezett (Vagabundengesetz). Ez a 10 – 14 éves fiatakorút javítóintézetben helyezte el, ha a büntett miatt kihágási büntetéssel sújtották. Vétség vagy kihágás miatt a rendőri hatóság elrendelhetette a fiatakorúak javítóintézetben való elhelyezését, ha a fiatakorú teljesen züllött és nem nevelhető másként. A kényszernevelő és javítóintézetekről szóló második norma 13. §-a a 18. életévét még be nem töltött vádlottat – meghatározott kihágások esetében – a büntetésen felül javítóintézetbe utalta.³⁵²

M) Az előzetes letartóztatás és a vizsgálati fogság mellőzése

Az *Amerikai államokban* 1884. évi törvény elrendelte, hogy a 16 évnél fiatalabb vádlott esetében a hatóságilag elismert jótékonyági vagy nevelőintézetben hajtsák végre a vizsgálati fogságot. A büntett miatt szabadság-vesztésbüntetésre ítélt fiatakorút a felnőtt elítéltektől elkülönítették.³⁵³ Rögzítették az észak-amerikai államokban, hogy meghatározott életkor eléréséig nem rendelhetek el vizsgálati fogságot – elsősorban 12., 14., 16., sőt két államban 17. életév betöltéséig. A fiatalot nem helyezhették el ugyanabban az épületben, amelyikben a felnőttet. Tizenöt államban a törvény elrendelte, hogy a megyei közigazgatási testület (county commission) e célra szolgáló iskolát vagy otthont tartson fenn családfők (superintendent and matron) felügyelete alatt. Két államban a fiatakorút szükség esetén kórházban helyezhették el.³⁵⁴

Angliában társadalmi mozgalom indult, hogy a fiatakorú terheltek számára őrizeti helyeket különítsenek el. A megoldást az 1901. évi Youthful Offenders Act tette lehetővé. Elrendelte, hogy a fiatakorú vizsgálati fogság

³⁵² KI 1913. XXIV. 140.

³⁵³ KI 1913. XXIV. 104.

³⁵⁴ KI 1913. XXIV. 108.

helyett menhelybe internálható vagy megfelelő magánszemélynek adható át gondozás végett. A törvény eredményeként a Metropolitan Asylum Board (városi menhelyosztály) Londonban már 1901-ben három ún. Remand Home-ot állított fel.³⁵⁵ Az 1908. évi Children Act részletesen elemezte a gyermekek és fiatalok őrizetét. Előírta, hogy előzetes letartóztatás fiataikorú ellen csak súlyos bűntett miatt rendelhető el. A vizsgálati fogság mellőzése érdekében a letartóztatott fiataikorút – az elkövetett cselekmény súlyától függően – kezesség mellett szabadlábon hagyta vagy a tárgyalásig őrizetben tartotta a részére szolgáló őrizeti helyen (place of detention). Ez utóbbiak felállításáról minden békebíró kerületében a rendőri hatóság gondoskodott, mivel ott fogatosították a vizsgálati fogságot – nem fogházban. Megvalósították, hogy a fiataikorú terhelt a hivatalos helyiségben nem tartózkodott együtt felnőtt bűntettesekkel.³⁵⁶

Az angol jog szerint a fiataikorút csak kivételes esetben helyezhették vizsgálati fogságba: ha nem utalhatták őrizeti helyre testi vagy lelki állapota, illetve jelleme miatt. Kikötötték, hogy nem érintkezhetnek felnőtt vádlottakkal. Olaszországban az 1904. június 26-án kelt feltételes elítélésről szóló törvénybe lényeges módosítást foglaltak. A 14. életévét még be nem töltöttet – bűntett miatt még elítélve nem volt – vizsgálati fogságba nem helyezhették, hanem javító- vagy nevelőintézetben tarthatták őrizetben. Az 1910. évi olasz tervezet értelmében minden törvényszék és minden járásbíróság területén gondoskodtak őrizeti hely felállításáról, illetve a bíró vagy a rendőrség a fiataikorú őrizetét családjára vagy jótékonyági intézetre bízhatta. Követve az angol elvet, vizsgálati fogságot fiataikorú ellen nem alkalmazhattak. A 14 – 16. életév közöttiek sem a vizsgálati fogság alatt, sem a büntetés végrehajtásában nem kerülhettek érintkezésbe a felnőtt elítéltekkel.³⁵⁷ Az 1912. évi *német* törvényjavaslat kizárta, hogy fiataikorú ellen vizsgálati

³⁵⁵ KI 1913. XXIV. 112.

³⁵⁶ KI 1913. XXIV 114., LŐRINCZ, 1992, 73.

³⁵⁷ KI 1913. XXIV. 122.

fogságot rendeljenek el. Ha szükségesnek mutatkozott, akkor javító intézetbe helyezhették az eljárás idejére.³⁵⁸

N) Határozatok

Jellemző vonása az észak-amerikai gyermekbírósági rendszernek, hogy a tárgyalás nem eredményezett végleges határozatot. Legtöbb állam feljogosította a bírót, hogy a fiatakorút a tárgyalás befejezése után is időről-időre újra maga elé idézze és kihallgassa. Időközben a fiatakorú a pártfogó tisztviselő felügyelete alatt otthonában, esetleg más megfelelő családnál vagy intézetben nyert elhelyezést. Alapvetően a bíró úgy intézkedett, hogy a gyermek a probation officer ellenőrzése mellett szüleinél maradt. („I give You a chance! – még egyszer megadom a lehetőséget!”)³⁵⁹ Végző esetben elvette a szüleitől és állami felügyelet (ward of the state) alá helyezte. A legtöbb államban a bíró is meggyőződött a próbára bocsátás eredményéről, amelytől a próbaidő letelte után a végleges határozat függött. Végleges határozatában a gyermekbíróságot a törvény nem kötötte meg.³⁶⁰

Az 1912. évi *belga* törvény szerint a fiatakorúak bírója elrendelhetette a határozatának ideiglenes végrehajtását. Az 1910. évi *olasz* javaslat értelmében a bírói határozat rendelkezhetett felmentésről, dorgálásról, házi fogságról (20 napi maximum), próbára bocsátásról, illetve javító- vagy gyógyintézeti elhelyezésről. A végrehajtást a bíró személyesen vezette – pártfogó vagy más közhivatalnok igénybevételével.³⁶¹

O) Jogorvoslatok

A gyermekbíróság végleges döntése ellen kilenc *észak-amerikai* állam törvénye kifejezetten perorvoslati jogot adott – csak a fiatakorúnak vagy a hozzátartozóknak is – különösen ott, ahol a fiatakorúak bírósága nem külön bíróság.³⁶² A *francia* jogban ideiglenesen a fiatakorú elhelyezéséről a

³⁵⁸ LŐRINCZ, 1992, 71., FINKEY, 1914, 44.

³⁵⁹ KI 1913. XXIV. 110.

³⁶⁰ KI 1913. XXIV. 110.

³⁶¹ FINKEY, 1914, 42.

³⁶² KI 1913. XXIV. 110.

vizsgáló bíró intézkedett az ügyészség meghallgatása után, ezért határozata ellen a fiataikorú hozzátartozói és az ügyészség is perorvoslással élhetett.³⁶³

Az 1912. évi *olasz* törvénytervezet értelmében a bíró intézkedése nem büntetés, a bűnügyi nyilvántartásba nem került. Ezzel magyarázható, hogy fellebbezésnek nem adtak helyt és semmisségi panasszal is csak a királyi ügyész, a törvényes képviselő vagy a patronage-egylet elnöke támadhatta meg a hatáskör vagy az illetékesség túllépése miatt a bíró határozatát.³⁶⁴

A *belga* fiataikorúak bírójának határozatai ellen a királyi ügyészség a törvényes határidőn belül élhetett fellebbezéssel. A fiataikorú, annak szülei, gyámja vagy nevelője csak akkor fellebbezhetett, ha az intézkedés a fiataikorút a szülő, gyám vagy gondozó felügyelete alól elvonta. A királyi ügyészség meghallgatása után, a király által a fellebbezési bíróság tagjai közül három évre kijelölt bíró döntött.³⁶⁵

Az angol és amerikai minta a gyámhatósági és büntetőbírói tevékenységet egy kézbe vonta össze.³⁶⁶ Azonban ez utóbbiak gyám bíróságot nem szerveztek, ezért a nevelési feladatok a büntetőbíró hatáskörébe kerültek, ellenben az osztrák és német jogban a gyám bírók lettek felruházva a fiataikorúak büntetőbírójának tevékenységével. A német fiataikorúak bíróságának sajátosságát azzal magyarázta Csorna, hogy *vegyes bíróságként* (Schöffengericht) működött, egy bírói és két esküdt taggal (kleines Jugendgericht).³⁶⁷

Vámbéry Ruzstem bírálata szerinte: „az európai utánpótlások a társadalmi előfeltételek hiánya miatt csak száználmas paródiákká váltak, hiszen például: a német gyerekbírói eljárás kimerült abban, hogy a vádlottat letegezték magázás helyett.”³⁶⁸ Finkey Ferenc azonban kiemelte a belgák és az olaszok jól sikerült fiataikorúak bíróságára vonatkozó törvényét. Az előbbi bátran és

³⁶³ FINKEY, 1914, 39.

³⁶⁴ FINKEY, 1914, 42.

³⁶⁵ FINKEY, 1914, 37.

³⁶⁶ NÉMETH, 1935, 230-237.

³⁶⁷ CSORNA, 1929, 54.

³⁶⁸ VÁMBÉRY, 1911, 5.

követésre méltóan szabályozta főleg az eljárási jogot, az utóbbi inkább kompromisszumhoz folyamodott a középút megtalálása érdekében.

Kiemelést érdemel az osztrák és a német megoldás, amelyek a fiatalkorúak bíróságát *nevelőbíróságnak* tekintették. Az ún. gyámbírók lettek felruházva a fiatalkorúak büntetőbírójának tevékenységével. A kontinens gyakorlatában is a megtorlást, valamint a felnőttekre megállapított büntetőjogi szabályokat igyekeztek mellőzni a fiatalkorúakkal szemben. Az új jogintézmény, mint ahogy Balogh Jenő kiemelte, „valójában nem ítélező bíróság, hanem a bűncselekményt elkövetett fiatalkorúak megmentésére szervezett hatósággá” vált.³⁶⁹

³⁶⁹ FINKEY, 1913./b., 85.

III. A MAGYAR RECEPCIÓ

A 19-20. század fordulóján Európában a reformmozgalom következtében új törvények kerültek megalkotásra a fiatalkorúak büntetési rendszerének szabályozásáról. A magyar büntetőjogászok, jogalkotók a nyugat-európai joggyakorlat vívmányait elemezve ennek jelét látták. Hazánkban a büntetőtörvénykönyvről szóló 1878. évi V. törvény (Btk.) valamint a kihágásokról szóló 1879. évi XL. törvény (Kbtk.) az 1880. évi XXXVII. törvény által 1880. szeptember 1-jén léptek és közel három évtizedig maradtak hatályba. Ezen intervallum alatt a büntetőjog tudománya és a külföldi büntető törvényhozás nagy haladást ért el.³⁷⁰

A hosszú ideje változatlanul érvényben lévő magyar joganyag ellen a jogtudomány képviselői számos elvi kifogást emeltek, a gyakorlati jogalkalmazók is rámutattak a rendelkezések szembetűnő hézagaira.³⁷¹ Elsősorban kiemelhető, hogy valamennyi büntettesre, nevezetesen a fiatalkorú, az alkalmi büntettesekre, valamint a megrögzött, szokásszerű gonosztevőkre ugyanazon büntetési eszközöket rendelte alkalmazni.³⁷² A korabeli tudományos kutatások megállapították, hogy a büntető törvényhozás során különösen súlyt kell helyezni a büntettesek személyiségére,³⁷³ valamint arra, hogy a büntetendő cselekmények elkövetése és számuk növekedése a megelőzés és a büntetés végrehajtás eszközeivel visszaszorításra kerüljenek.³⁷⁴

1. A hazai büntetőjogi javaslatok

Hazánkban a Csemegi-kódex hatályba lépését követően szerzett gyakorlati tapasztalatok és a reformerek szorgalmazták a fiatalkorú elkövetőkkel való külön bánásmód bevezetését. Erre ösztönözték az igazságügyi minisztériumot is. Egymást követően több, e szakterületen jártas személyt bízott meg a

³⁷⁰ TRINCZ, 1999, 219-232.

³⁷¹ GERZSENYI, 2001, 171.

³⁷² KI. 1907. XIV. 566. 419.

³⁷³ KI. 1907. XIV. 566. 420.

³⁷⁴ VÁRADI – LÉVAY, 1994, 133-134.

novella előkészítésével.³⁷⁵ Eredménnyel, mert már 1888 májusában megindultak a Btk. kiegészítésére és módosítására vonatkozó előmunkálatok. A képviselőház Igazságügyi Bizottsága pedig már az 1890-es évek óta előtérbe állította a büntetőjog reformjának kérdését.³⁷⁶ 1891-ben Schedius Lajos szerkesztette a novella első tervezetét.³⁷⁷

Szilágyi Dezső igazságügyi miniszter 1892. május 18-án már beterjesztette az *első novellajavaslatot* a parlament elé,³⁷⁸ amely a fiatalok büntetéseivel szemben már a javítás-nevelés eszméjére helyezte a hangsúlyt és szabadságvesztés helyébe erkölcsi büntetéseket léptetett, valamint a büntethetőség alsó korhatárának felemelésére törekedett. Sajnálatos, hogy nem emelkedett törvényerőre, mivel sem a képviselőház, sem annak igazságügyi bizottsága érdemben nem foglalkozott vele, más nagy jelentőségű javaslatok vártak elintézésre. Ez a novelláris munkálat még bizottsági tárgyalás alá sem került.³⁷⁹ Erdély Sándor igazságügyi miniszter az 1895. évi igazságügyi költségvetés tárgyalása alkalmával az 1892. évi javaslatot visszavonta és újabb törvényelőkészítő munkálatokat indított meg.³⁸⁰

Az éveken át tartó jogalkotási tevékenység nem hozta meg az eredményt, de a kódex revíziója továbbra is napirenden maradt.³⁸¹ A büntetőtörvénykönyvek módosítása és kiegészítése tárgyában már 1898-ban nagyobb terjedelmű tervezetet készítettek elő.³⁸² 1900-ban Plósz Sándor igazságügyi miniszter által összehívott tanácskozás elfogadta Balogh Jenőnek azt az álláspontját, hogy először a Btk. lényegesebb hibáit küszöböljék ki a

³⁷⁵ SZIROTA, 2006, 241-245.

³⁷⁶ KI. 1907. XIV. 566. 419.

³⁷⁷ Schedius 1841-ben Budán született. 1871-ben királyi ügyész Pozsonyban. A nagyszabeni törvényszék elnökévé 1876-ban nevezték ki, majd kúriai bírává 1887-ben. 1886-88 között a kodifikációs bizottság tagjaként kidolgozta a büntető eljárás javaslatát. 1893-94 között a bűnvádi perrendtartás szerkesztő bizottságának tanácskozásait vezette. RÉVAI, 1911, 619.

³⁷⁸ RÉVAI, 1911, 619., GERŐCZ, 1912, 57.

³⁷⁹ Szilágyi Dezső tárgyba vágó tevékenységére: ANTAL, 2010.; STIPTA, 1995, 111-115.; STIPTA, 2004, 137-152.

³⁸⁰ E tárgykört érinti: RÁTH, 1861, 32-36.; ZSITVAY, 1905, 121.; GRATZ, 1934, 305.; KOZÁRI, 2005, 30-31.; MEZEY, 1983, 169-179.

³⁸¹ SZIROTA, 2010./b. 121-130.

³⁸² TRINCZ, 1999, 221.

tervbe vett novella által.³⁸³ Finkey Ferenc egyetértett ezzel.³⁸⁴ 1901 júniusában úgy vélte, hogy a gyökeres revízióval, vagyis a kódex átalakításával még nem kellett foglalkozni, mert annak rendszere egészben véve még hosszú ideig megtartható. Finkey a hazai viszonyainkat tekintve, a 16 éven aluliakra erkölcsi, társadalmi és antropológiai szempontból egyenesen káros dolognak tartotta a közönséges büntetések alkalmazását, ezért e vonatkozásban a Btk. 83-86. §-ainak megreformálását ajánlotta.³⁸⁵ Elfogadta a korban uralkodó vezéreszméket, amelyek: „a megtorlás és a megelőzés, vagyis az egyéni felelősség és a társadalmi védekezés, az egyénítés és az emberiség.”³⁸⁶ Szükségesnek tartotta, hogy fiatalok esetében a beszámítás ne csak a belátási képességtől, hanem a szellemi és erkölcsi fejlettségtől is függjön. Azzal érvelt, hogy a klasszikus büntetőjogi alapelvek – amelyek önmagukban túlzottan merevek – bizonyos esetekben igenis áthághatók, sőt áthágandók, s ide sorolta a fiatalok büntetéseivel való bánásmód esetét.³⁸⁷ Finkey sok hazai jogásztársához hasonlóan *a büntetlenség korhatárát a 14-ik életév betöltéséig* javasolta kiterjeszteni, ezáltal a 83. § esetében a 12. évi korhatár felemelését tanácsolta.³⁸⁸ A büntetőtörvény módosítása érdekében 1901-ben kifejtett munkáját és annak szükségességét³⁸⁹ a következőkben értékelte: „Jó

³⁸³ Vámbéry Rusztem a Búcsú című írásában az alábbiak szerint méltatta a folyóirat jelentőségét: A Jogtudományi Közlöny „Nem csak tanúja és krónikása volt az idő múlásának, hanem tényezője is. tevékeny részt vett abban a hatalmas munkában, amely a régi magyar jogot az abszolút korszak után feltörő nyugateurópai irányzatokkal [...] egyesítette. In: VÁMBÉRY, 1934, 285-286.

³⁸⁴ FINKEY, 1901./a. 205.

³⁸⁵ Finkey kifejtette, hogy a Btk. újraszabályozása során, a Novellában elsősorban az 1878. évi V. tc. 42., 83-86. §-ai, valamint az 1879. évi XL. tc. 19. és 65. §-ai azok, amelyek lényeges módosításra szorulnak. FINKEY, 1901./a., 206.

³⁸⁶ FINKEY, 1916, 51.

³⁸⁷ FINKEY, 1916, 175-177.

³⁸⁸ Bevezetését azonban még korainak tartotta elvi, gyakorlati szempontból egyaránt. A reform elkerülhetetlen előfeltételei ugyanis még hazánkban hiányosak, mert a gyermekvédelem törvényhozási szabályozása, valamint az elzúllott, erkölcsi romlásnak kitett gyermekek neveléséről való rendszeres intézkedés még nem ment végbe. A nevelő-intézetek az angol industrial school-ok mintájára még nem kerültek felállításra. Előrelépést mutatott azonban a gyermekvédelem ügyének rendezésére irányuló rendszeres törvényhozási javaslatok. FINKEY, 1901./a., 206.

³⁸⁹ Finkey Ferenc, amikor javaslatot tett a fiatalok büntetési rendszerének megreformálására - azzal közel egy időben - Oroszországban egy 1897. évben megalkotott törvény rendelkezéseit 1901-ben módosították. Az új szabályozás által a büntetőjogi immunitás a tízedik életév betöltésével ért véget, továbbá a jogalkotók meghatározták, hogy a redukált büntetési tételek alkalmazandók a 14. életévüket be nem töltött, valamint a 14-17. évesekre is. Kodifikálták büntetőjogi szempontból a nagykorúság fogalmát, amelynek alsó korszakhatára csak a 21. életév betöltésével következett be. A fiatalok büntetési rendszere Oroszországban. Nemzetközi Szemle. Jogtudományi Közlöny, 1902. 42. sz. 352.

tudom, hogy javaslataim sok kifogás alá eshetnek, az új irányok hívei nagyon is megalkuvónak, a konzervatív gondolkozásúak igen is szabadelvűnek fogják tartani, de a reformok kérdésében mindenki nem is lehet egy véleményen. S a vélemények őszinte feltárása nem is árthat az ügynek, mert így tudjuk meg az igazi közvéleményt. A kérdés, azt hiszem, elég fontos arra, hogy érdemesnek tekintsük a részletes megvitatásra. A felvetett reform elméleti része a szakemberek előtt eléggé ismeretes, ideje, hogy egyenesen a részletekkel foglalkozzunk.”³⁹⁰

1902-ben a Csemegi-kódex módosítását Plósz Sándor igazságügyi miniszter megbízásából *Balogh Jenő* egyetemi tanár szerkesztette angol és amerikai eszmék hatása alatt. Megállapítást nyert, hogy mellőzte a fiatalkorúak tekintetében a cselekmény bűnösségének felismeréséhez szükséges belátási képességet, mint a büntethetőség feltételét, és a fiatalkorú büntetőjogi felelősségre vonásának alapjául a büntethetőséghez szükséges értelmi és erkölcsi fejlettséget állapította meg. Balogh³⁹¹ kriminológiai munkásságában nagy jelentőséget tulajdonított a fiatalkorúak esetében a prevenciónak, a megtorlás helyett a züllés és a bűncselekmények okainak a feltárására helyezte a hangsúlyt.³⁹² Érdemben e javaslattal sem foglalkoztak. Balogh Jenő 1906-ban az Igazságügyi Minisztérium törvényelőkészítő osztályán, mint beosztott királyi ítélőtáblai bíró kapott állást. Ez arra enged következtetni, hogy jogalkotói tevékenységét elismerték.³⁹³ Azt az álláspontot képviselte, hogy amíg a Csemegi-kódex egészét felülvizsgáló, hosszabb időt igénybevevő törvényelőkészítő munkálatok be nem fejeződnek, addig egy

³⁹⁰ FINKEY, 1901./a., 208.

³⁹¹ Miniszterségének idejére tehető a fiatalkorúakkal kapcsolatos büntető jogszabályok reformja, a fiatalkorúak büntetőbíróságának a felállítása. Kinevezését követően látogatást tett néhány, fiatalkorúak elhelyezésére kijelölt fogházban, a tapasztaltak alapján elhatározta a végrehajtási rendszer egyszerűsítését, a nevelési és foglalkoztatási célok szakszerűbb megvalósítása érdekében a fiatalkorúak részére országos fogház létrehozását. RÉVAI, 1911, 516.

³⁹² ESTÓK, 2009, 123-126.

³⁹³ Vámbéry Ruzstem úgy vélekedett - Balogh Jenő tudományos érdemeit tekintve – hogy különösen a büntetőperjog Magyarországon sokat köszönhetett neki. Azonban bírálójaként úgy gondolta, hogy a miniszteri ténykedése, főleg „az újabb büntetőjogi törvényhozás ezeket aligha öregbítette”. Mivel minden tudományos komolysággal ellenkezett az az ötletszerűség, amely „az utolsó év büntetőjogi törvényhozását jellemezi s valóságos kigúnyolása a tudománynak, hogy a miniszter a szaktörvényjavaslatokat következetesen kivonja a tudományos bírálat lehetősége alól.” In: VÁMBÉRY, 1914, 324-325.

kisebbségi terjedelmű törvényjavaslatban korrigálják annak legsürgősebb hiányait. A gyakorlati élet tapasztalatai és a jogászi közvélemény már elodázhatatlan feladatnak tekintette ezt a munkát. A képviselőház igazságügyi bizottsága Balogh Jenővel egyetértve helyeselte, hogy a törvényhozás a sürgős rendelkezéseket külön törvénybe foglalja össze, a revízió előmunkálatait pedig később folytassa.³⁹⁴ Mindezek által szétválasztották a novellát és a revíziót.³⁹⁵

Az 1902. évi munkának a továbbfejlesztése által *1906 októberében*, Balogh Jenő az igazságügyi minisztertől kapott újabb megbízás alapján egy olyan tervezetet készített, amely a „büntető törvénykönyvek alkalmazása körül észlelt legnagyobb visszasságok és igazságtalanság javítását, illetőleg a leglényegesebb hiányok és hézagok pótlását”³⁹⁶ célozta. Az előkészítő munkában és a végleges szöveg szerkesztésénél a legnagyobb érdemeket Tőry Gusztáv államtitkár és Szászy Béla miniszteri tanácsos szerezték. Az indoklás legnagyobb részét Bernolák Nándor szerkesztette.³⁹⁷ A tervezet előrelépést jelentett, mert a büntetendő cselekményt elkövetett fiatalokkal szemben az alábbi intézkedések alkalmazását engedte:

- a szülői, vagy iskolai fenytést,
- a bírói dorgálást,
- a szigorúbb felügyelet mellett próbára szabadlábon hagyást,
- a javító nevelést és
- a fogházbüntetést.³⁹⁸

Angyal Pál álláspontja, hogy Balogh Jenő javaslata szerint³⁹⁹ a fiatalok büntetőjogi felelősségének megállapításához elegendő annak meghatározása, hogy a büntetendő cselekmény elkövetésekor rendelkezett-e anyai fejlettséggel, hogy különbséget tudjon tenni jó és rossz, megengedett és

³⁹⁴ GERZSENYI, 2001, 171.

³⁹⁵ BALOGH, 1909./a., 249.

³⁹⁶ BALOGH, 1909./a., 250.

³⁹⁷ BALOGH, 1909./a., 250.

³⁹⁸ BALOGH, 1909/a., 133-136.

³⁹⁹ Balogh Jenő hatására megismerkedtek a legmodernebb büntetőjogi irányzatokkal, amelyek a klasszikus iskola eredményeit elismerve elsősorban a bűnelkövetők egyéniségének megismerése és a megelőzés problematikája felé fordultak. Ezek az eszmék egész tudományos felfogását meghatározták. P. SZABÓ, 2011, 13- 31.

büntetendő között.⁴⁰⁰ Nem differenciált büntetőjogi felelősségre vonható és nem vonható fiatal elkövetők között.⁴⁰¹ A javaslat végeredményben nem érintette a büntetőtörvénykönyvek rendszerét, hanem néhány kisebb jelentőségű, de szintén sürgősnek jelzett módosítás mellett, négy tárgyra szorítkozott:

- 1) Beilleszteni a magyar joganyagba is az ún. feltételes elítélés, helyesebben a büntetés feltételes felfüggesztésének intézményét;
- 2) hatályon kívül helyezte a büntető törvénykönyvnek a 12 éven aluli terheltekre, valamint a 12 – 16 éves fiatakorúakra vonatkozó rendelkezéseit és azok helyett új rendelkezéseket vett fel;
- 3) módosította a lopást és a tulajdon elleni kihágást tárgyaló rendelkezéseket;
- 4) kezdeményezte a leánykereskedés üzelmek továbbterjedésének meggátolását.⁴⁰²

Jelen értekezés a 2) pontban foglaltak vonatkozásában elemzi a büntető tárgyú törvényalkotás folyamatát.

Hazánkban is sürgős feladatnak tartották a büntető jogszabályok, különösen a fiatakorú elkövetőkre vonatkozó rendelkezések felülvizsgálatát, amelyek időszerűségét Bernolák Nándor alábbi véleménye támasztott alá: „Új eszmék forronganak az egész világon s a *büntetőjog terén is egészen új gondolatok járnak át az embereket. A művelt nyugat államai nem késnek kivenni részüket a törvényalkotás terén sem e mozgalomból. Az a régi harc, amely az akaratszabadság és a determinizmus terén s a kettőnek egymás közti viszonyában az embereket századok óta foglalkoztatta, a *büntetőjog terére néhány évtized óta sokkal erősebben csap át, mint az bármely korban észlelhető.*”⁴⁰³*

⁴⁰⁰ TRINCZ, 1999, 203.

⁴⁰¹ ANGYAL, 1911, 49.

⁴⁰² KI 1908. XIV. 420.

⁴⁰³ BERNOLÁK, 1905, 259.

2. Az igazságügyi bizottság jelentése a javaslatról⁴⁰⁴

A fiatalok külön büntetőjogának kialakulását elemezve, a magyar parlament igazságügyi bizottságának jelentése magas forrásértékkel bír. A képviselőház csak a bizottság jelentését követően foglalkozott érdemben a benyújtott törvénytervezettel. Az országgyűlés alsó háza első lépésben elfogadta, hogy a fiatal elkövetőkre vonatkozó reformeszméket előtérbe állítva egy novellában kerüljön sor az első büntető törvénykönyvünk módosítására.⁴⁰⁵ Azt követően, az 1907. július 5-én megnyílt 192. számú ülésnapon az igazságügyi miniszter, *Günther Antal*⁴⁰⁶ benyújtotta a büntetőtörvénykönyv módosításáról szóló 566. számú törvényjavaslatot. A képviselőház élénk helyesléssel fogadta. Az igazságügyi miniszter felkérte a házat, hogy tanulmányozás, véleménynyilvánítás végett az igazságügyi bizottsághoz küldje meg.

A bizottság megvitatta az eléje került törvényjavaslatot, az arról alkotott véleményét az alábbiak szerint értékelem. Az igazságügyi bizottság a javaslat időszerűségét és újszerűségét hirdette, mert az „megelőzve az európai kontinens összes nagy államait, az újabb büntetőjogi irányok megállapodásaihoz képest egészen új rendelkezéseket illeszt be jogrendszerünkbe s azokkal a fiatalok büntetéseik erkölcsi megmentésére törekszik.”⁴⁰⁷ Hangsúlyozom, hogy a javaslat a fiatalok büntetéseikkel szemben a büntetés megtorló jellegét háttérbe szorította, annak érdekében,

⁴⁰⁴ KI. 1907. XIV. 449-484.

⁴⁰⁵ SZIROTA, 2011, 141-147.

⁴⁰⁶ Pesti Napló munkatársaként 1875-ben megszerezte az ügyvédi oklevelet. Közjogi kérdésekben írt vezércikkeivel a fúzió után a Deák-párt alkotmányjogi tradícióit képviselte. 1878-ban nagy feltűnést keltett és a magyar jogászyűlés is magáévá tette azt, az igazságügyi kormányzat ellen valóságos tüntetésnek minősített terjedelmes szakvéleményét, melyet a bírói kinevezések és előléptetések kérdésében adott Csemegi Károly akkori igazságügy miniszteri államtitkár véleményével szemben. Az 1901-i választások alatt a magyaróvári kerületben szabadelvű párti programmal a néppárti jelölttel szemben győzött. Az akkori képviselőház igazságügyi bizottságának tagja lett és a bizottság az országgyűlés elé terjesztett legnagyobb kodifikatórius alkotásnak, a polgári perrendtartásról szóló törvényjavaslatnak előadójaul választotta meg. Apponyi Albert gróffal együtt a függetlenségi és 48-as pártba lépett be s e párt programja alapján az 1905. évi általános választások alkalmával az iglói kerületben választották meg. Polónyi igazságügyi miniszter mellé államtitkárrá, lemondása után 1907 elején igazságügy miniszterré nevezte ki a király. A büntetőtörvénykönyv novellájának megalkotásával új korszakot nyitott meg a büntető igazságszolgáltatás terén, különösen a föltételes elítélés intézményének behozatalával és a fiatalok elleni külön eljárás megteremtésével. FABRO – ÚJLAKI, 1906, 109-110.

⁴⁰⁷ KI. 1908. XX. 430.

hogy kivételes hangsúlyt tudjon helyezni a megmentésükre, nevelésükre. Az új eszmék a bíró szerepét megváltoztatták, mert más feladat hárult rájuk a bevezetni szándékozott intézkedések alkalmazásakor. A fiatal elkövető esetében, az eljáró bíró már nem csak az elkövetett cselekmény jogi lényegét, hanem a bűnöző erkölcsi fejlődésének érdekeit is vizsgálta.

A bizottság egyetértett azzal, hogy a vizsgált korszakban hatályos büntető rendelkezések teljesen elavultak, mivel a fiatalkorúakkal szemben csak a felnőttektől enyhébb, de nem más elbánást írtak elő. Elsőként azt emelte ki, hogy a javaslat a „büntettes egyéniségének”⁴⁰⁸ vizsgálatára helyezte a hangsúlyt, ami jelentős előrelépésnek számított a Csemegi-kódexben érvényesült büntetőjogi elvekhez képest. A tervezet elvárta, hogy azt a bíró ne csak a cselekmény súlyának elbírálásánál, hanem az alkalmazni kívánt büntető vagy javító jellegű intézkedések megválasztásánál is vegye figyelembe. Az új intézkedéseknek a büntettes erkölcsi érdekét is szolgálnia kellett.⁴⁰⁹ A törvényjavaslat arra az álláspontra helyezkedett, hogy „az elkövetők testi, szellemi és erkölcsi fejlettsége az akarati elhatározásnál, mint determináló tényezők”⁴¹⁰ hatottak, ezért a büntetőjog feladataként meghatározta, hogy a bírák ne csak a külső cselekményt, hanem az elkövető belső, erkölcsi élete alakulását is vizsgálják. A büntettek okainak, úgymint a gyermeknevelés elhanyagolása, csavargás, koldulás stb., feltárását is szorgalmazták.

Az igazságügyi miniszter előrevetítette, hogy mindezek gyakorlatban történő alkalmazása megkívánta további új rendelkezések megalkotását.⁴¹¹ A tervezet fontos újjáélesztésként hangsúlyozta – amit már a korábbi javaslatok is megcéloztak – a fiatalkorúság felső korhatárának tizennyolcadik évre történő felemelését. A bizottság álláspontja szerint pontosításra szorult a miniszteri javaslatban szereplő „megfelelő fejlettség” kifejezés, mert az a bíróságnak nem határozta meg, hogy milyen fejlettség az, amelynek hiányában a fiatal elkövető büntetőjogi felelősséggel nem tartozott. Ehelyett indokoltnak tartotta

⁴⁰⁸ KI. 1908. XX. 427.

⁴⁰⁹ GERZSENYI, 2001, 174.

⁴¹⁰ KI. 1908. XX. 427.

⁴¹¹ KI. 1908. XX. 427.

a konkrétebb értelmű "a büntethetőséghez szükséges" szókapcsolat használatát. Hangsúlyozta, hogy a büntethetőséghez szükséges értelmi és erkölcsi fejlettség meglétét a bűncselekmény elkövetésének időpontjában kell vizsgálni. Ezzel magyarázta, hogy a 16. § első bekezdésében "Az ellen a bíróság büntetést nem alkalmazhat" kifejezés helyébe "A büntetőjogi felelősségre nem vonható" került.⁴¹² A bizottság szerint csak így juthat kifejezésre, hogy a cselekmény elkövetésének időpontjában a büntethetőséghez szükséges értelmi és erkölcsi fejlettség hiánya indokolta a büntetés elmaradását. A bizottság fontos újításnak tartotta, hogy a javaslat a büntetett egyénisége szerint különböző intézkedések megtételére jogosította fel a bíróságot. Kiemelte, hogy azok célja is meghatározásra került: „az erkölcsi bukásnak indult fiatalkorú megmentése, az arra alkalmas eszközökkel”.⁴¹³

Elfogadta a bizottság, ha a fiatal értelmileg nem volt elég fejlett, hogy cselekménye bűnösségét felismerje, és a jövőbeni fejlődése érdekében intézkedésre nem volt szükség, akkor a bíróság az eljárást megszüntethette. A bizottság támogatta azt a felvetést, hogy a fiatalkorúak fogháza olyan „elszeparált intézetté váljon, ahol a megtévedt ifjúság erkölcsi megmentése, mint elsődleges cél” érvényesülhetett.⁴¹⁴ Megállapította, hogy a fiatalkorúakkal szemben alkalmazható enyhébb intézkedések jogi természete már a törvény szövegéből kitűntek. A bizottság fentiekben bemutatott, néhány kisebb jelentőségű módosítással támogatta az előterjesztést, annak érdekében, hogy elfogadásával meggátolhatják a kriminalitás állandó növekedését és, hogy a „megbotlott fiatalkorúak erkölcsi megmentése is megvalósítható” legyen.⁴¹⁵

Az igazságügyi bizottság a rövid terjedelmű módosító javaslattal *1908. január 10-én* a tervezetet a képviselőháznak elfogadásra ajánlotta. Csizmazia

⁴¹² KI. 1908. XX. 434.

⁴¹³ KI. 1908. XX. 433.

⁴¹⁴ KI. 1908. XX. 434.

⁴¹⁵ KI. 1908. XX. 434.

Endre, az igazságügyi bizottság előadója⁴¹⁶ az 566. számú törvényjavaslat tárgyában készített jelentés bemutatása végett, kérte a napirendre tűzést.⁴¹⁷ Erre 1908. február 3-án került sor. Wekerle Sándor miniszterelnök nyomban felszólalt és néhány módosítást, illetőleg kiegészítést adott be. Indítványozta, hogy a törvényjavaslatot újabb tárgyalás végett igazságügyi bizottsághoz ismét küldjék meg.

Az 1908. május 15-én elkészült újabb jelentésben a bizottság kiemelte, hogy a képviselőház elé már 1908. január 10-én beterjesztett javaslatot az előző ülészak igazságügyi bizottsága beható tárgyalás után elfogadta. Nyomatékosította, hogy 1908. február 20-án csak a hárszabályok revíziója miatt vonták vissza. Az igazságügyi bizottság nagy jelentőségűnek tekintette a javaslatot. Nem kerülte el a bizottság figyelmét, hogy az adott időszakban külföldön is egyre inkább hasonló tartalmú törvényjavaslatot alkottak.⁴¹⁸ Hangsúlyozta, hogy a javaslat első tervezetének közzététele, és a törvényhozás elé terjesztése óta a nyugat-európai országokban számos törvény készült, amelyek jelentőségét az adta, hogy a büntetés feltételes felfüggesztésének intézményét a jogrendszerükbe beillesztették, illetve a fiatalkorúakkal szemben az eddigiektől eltérő rendelkezéseket állapítottak meg. Megnyugvással látta a bizottság, hogy a javaslat rendelkezéseinek végrehajtásához szükséges társadalmi előfeltételek hazánkban is egyre jobban megvalósultak. Elsősorban az országos Patronázs-egyesületeknek, valamint a pécsi országos rabsegélyző kongresszuson a patronázs-egyesületek szövetségének előkészítésére kiküldött bizottság tevékenysége igyekezett előre biztosítani a novella sikerét.⁴¹⁹ A bizottság új javaslatának legjelentősebb pontjait emelem ki:

- A javaslat 6. pontjában: A 16. § első bekezdése helyébe a következő szöveget illesztette: „Az aki a büntett vagy vétség elkövetésekor

⁴¹⁶ Csizmazia a budapesti és a kolozsvári tudomány-egyetem jogi fakultásán tanulmányai befejezése után joggyakornok lett a győri kir. törvényszéken. Az 1906. évi általános választásokon Sopron városa a függetlenségi és 48-as programmal egyhangúan képviselővé választotta. FABRO – ÚJLAKI, 1906, 80.

⁴¹⁷ KN. 1908. XIX. 5.

⁴¹⁸ LENKOVICS, 2008, 33.

⁴¹⁹ KN. 1908. XIX. 183.

életének tizenkettedik évét már meghaladta, de tizennyolczadik évét még be nem töltötte (fiatalkorú), ha a büntethetőséghez szükséges értelmi és erkölcsi fejlettsége nem volt meg, büntetőjogi felelősségre nem vonható.” A bizottság a második bekezdés eltörlését ajánlotta.

- A javaslat 12. pontjában: A 20. § első bekezdése helyére a következő szöveg iktatását ajánlotta: „Ha szigorúbb intézkedésre van szükség, a bíróság a fiatalkorút a törvény szerint halállal, fegyházzal, börtönnel, vagy fogházzal büntetendő cselekmény miatt fogház-büntetésre, államfogházzal büntetendő cselekmény miatt államfogház-büntetésre ítéli.”⁴²⁰

A bizottság ugyanazt a javaslatot, amelyet már a megelőző ülészak igazságügyi bizottsága az általa szükségesnek talált módosításokkal elfogadott, néhány változtatással helybenhagyta.

3. A képviselőházi vélemények a büntetőjogi reformról

A 325. számú ülésen 1908. május 16-án Csizmazia Endre előadó ismét bemutatta az igazságügyi bizottság kiegészítő, módosító jelentését a büntetőtörvénykönyvek és a bünvádi perrendtartás kiegészítéséről és módosításáról⁴²¹ szóló 566. számú igazságügy miniszteri törvényjavaslat tárgyában. 1908. május 27-én, Návay Lajos elnöklete alatt a 333. valamint az 1908. május 29-én, Rakovszky István elnöklete alatt a 334. számú ülésen napirendre került a büntetőtörvénykönyvek és a bünvádi eljárás módosításáról szóló törvényjavaslat tárgyalása.⁴²²

A javaslat képviselőházi vitája során azokat a felszólalásokat elemzem, amelyek a fiatalkorúakra vonatkozó büntető anyagi jogi rendelkezések módosítását érintették. A nemzetközi kitekintés nyomán arra keresek választ, hogy a magyar jogalkotók hasonló szempontok alapján vizsgálták-e a

⁴²⁰ KI 1908. XXIV. 181-188.

⁴²¹ Öszefoglaló munkák a témában: MADAI, 2008, 21-28. MEZEY, 1983, 169-179. MÁTHÉ, 1982, 126-132. BAUMGARTNER, 1905., PESTI, 1999., GRATZ, 1934., MÁRKUS, 1905, 317-318.,

⁴²² KN. 1908. XIX. 385.

törvényjavaslatot, mint amilyenek alapján az előző fejezetekben elemzett nyugat-európai országok szabályozták a fiatalkorúak külön büntetőjogát.

A) A javaslat időszerűsége, szükségessége

A képviselőház több tagja hangsúlyozta a fiatal elkövetőkre vonatkozó normák újraszabályozásának szükségességét. Meg is indokolták, hogy miért szükséges éppen ezeknek a büntető rendelkezéseknek a nyugati törvénykönyvek passzusaival való összhangba hozatala.⁴²³

*Bródy Ernő*⁴²⁴ képviselő tartotta a nyitóbeszédet a törvényjavaslat fiatalkorúakra vonatkozó rendelkezéseiről. Előadta, hogy a büntető jogtudományban helyesen jutott kifejezésre a „fiatal bűnösök káros befolyástól való megmentésének követelménye”. Ezt akkor tudták elérni, ha a jogalkotók megoldást találnak arra is, hogy be se kerüljenek azokba az intézetekbe, ahol „veszedelmes öreg gonosztevőkkel” kerülhetnek kapcsolatba, amely „igen rosszíratással van a fiatal lelkekre”. Meggyőződve támogatta azt a javaslatot, amelynek „a fiatalkorúakra vonatkozó intézkedése egy új, szabadabb irányt, új, szabadabb levegőt honosít meg”.⁴²⁵ *Visontai Soma*⁴²⁶ 1908. június 2-án a következőképpen összegezte a módosítás szükségességét: „Mindenki tudja, törvényhozó és jogász egyaránt, hogy olyan tökéletes törvényt alkotni, a mely az idők hosszú sorára egy nemzet igényeit kielégítse, nem lehet. Az idők változtával és különösen akkor, hogyha azon a területen, a melyre a törvény vonatkozik, más jelenségek merülnek fel, a társadalom is más szempontokat táplál, mert nemcsak a társadalom felfogása, hanem a tudomány és annak keretében a felfogások is változnak: akkor az a törvény hivatását már betöltötte és módosításra szorul.”⁴²⁷

⁴²³ NAGY, 1994, 285-293.

⁴²⁴ Bródy Miskolcon 1875. szeptember 12-én született. A budapesti tudományegyetem „jogtudori” oklevelet szerzett. Az 1906. évi általános választások alkalmával a nagyszöllősi kerület demokrata program alapján küldte a képviselőházba. Régebben hírlapíró volt, a Magyar Hírlapnak éveken át politikai rovatvezetője. FABRO – ÚJLAKI, 1906, 73.

⁴²⁵ KN. 1908. XIX. 295.

⁴²⁶ Visontai a magyar jogászvilág kiemelkedő tagja, ügyvédként a legkeresettebbek egyike a fővárosban. Az országgyűlés plénuma előtt jogi tudásával és szónoki képességeivel tűnt fel.

⁴²⁷ KN. 1908. XIX. 385.

Fenyvesi Soma is arra kereste a magyarázatot, miért van kiemelkedő jelentősége annak, hogy a fiatalkorúakra vonatkozó rendelkezések *elfogadásra kerüljenek*. Szerinte ennek során „nemcsak humanizmus gondolata és érzése az, amely a törvényhozót irányítja. Itt az érző és gondolkodó ember maga előtt látja a gyermeket, akit sokszor a szélvihar, mint a falevelet, felkap, magával visz, sárban-porban, erkölcsi pocsolyában megforgatja, nincs része az anyai szeretetben, az iskolát nem ismeri, a templomot kerüli, és kikerül az életbe jóformán úgy, hogy meg se tudja különböztetni a jót a rossztól. Ennek a gyermeknek a társadalom nem megy a segítségére, hanem, ha botlást követett el, akkor jön a társadalom a maga kegyetlenségével, szigorával, a kiskorú gyermeket a fogházba viszik,“⁴²⁸ ezért tanácsolta, hogy meg kell azt akadályozni, meg kell menteni a fiatait. *Kelemen Samu*⁴²⁹ *azzal magyarázta, hogy eredménytelenül, 20 év óta folyamatban volt a büntető törvény módosítása, hogy az igazságügyi miniszterek „azzal az ambícióval rendelkeztek, hogy minden törvényre saját egyéniségük bélyegét akarták ráütni.”* Bízott abban, hogy az igazságügyi miniszter „lesz az a hódító királyfiú, ki az aranycipellővel megváltja a hamupipókat eddigi szenvedéseitől.”⁴³⁰

*Bakonyi Samu*⁴³¹ 1908. május 27-én elhangzott képviselőházi felszólalásában kiemelte, hogy miért indokolt a speciális elkövetői körre vonatkozóan az új rendelkezések elfogadása. Szerinte a figyelmet a gyermekek megmentésére kell fordítani, mivel az „ifjúnak az erkölcsi zülléstől és a romlástól való megóvása a legszebb feladat, amely a társadalomra, a végrehajtó hatalomra és a törvényhozásra hárulhat”.⁴³² Előrevetítette, hogy az

⁴²⁸ KN. 1908. XIX. 381.

⁴²⁹ Kelemen Szatmár város függetlenségi és 48-as párti képviselője 1905 és 1906 választások alkalmával, igazságügyi bizottságban is helyet foglalt. Szatmár megye legkeresettebb védőügyvédje, országos elismertségre tett szert a testvérgyilkos Papp Béla védőjeként. FABRO – ÚJLAKI, 1906, 142.

⁴³⁰ KN. 1908. XIX. 362.

⁴³¹ Bakonyi Debrecenben született 1862-ben. Mint kiváló védőügyvéd ismert névre tett szert. Részt vett a város ügyeiben és politikai életében, mint törvényhatósági bizottsági tag és a függetlenségi párt egyik vezére. A "Független Magyarország" napilap főmunkatársa. 1906-ban egyhangúan újra megválasztották és a II. bíráló, az igazságügyi és a véderő-bizottság tagja. FABRO – ÚJLAKI, 1906, 46.

⁴³² KN. 1908. XIX. 271.

állam és a társadalom együttesen képes ezt a célt elérni. Meggyőződése, hogy nincsen rossz gyermek, és éppen ezért velük szemben az indokolatlan szigort, az indokolatlan börtönbüntetés kiszabását kegyetlenségnek tartotta. Különösen azért, mert olyan életkorban lévőkkel szemben jártak el a bírák, akik esetében a nevelés mulasztásait még pótolni lehetett volna. Helytelen megoldásnak tartotta, hogy „kiragadták a becsületes társadalom kezéből, és megbélyegezve betették olyan vádlottak társaságába, akiktől csak rosszat tanulhattak.”⁴³³ Képviselőtársai is helyeselték álláspontját.

B) A társadalom szerepe

Bródy Ernő a javaslat gyakorlati megvalósulásával kapcsolatos aggályainak a következőképpen adott hangot: „fájdalom, ennek az *országnak intézményei még nincsenek* úgy kiépítve, hogy ez a reform biztos kézzel legyen átültethető az életbe.”⁴³⁴ Tudták a magyar jogalkotók, hogy a társadalom intézményei nélkül nem lehet a fiatalok elkövetők megmentését, javítását elérni.

*Nagy Sándor*⁴³⁵ képviselő azonban a legnagyobb elismeréssel szólt igazságügyi miniszterünknek a patronázs tekintetében kifejtett tevékenységéről, amellyel a büntető novellának a sikere érdekében is eljárta. A pécsi rabsegélyző kongresszuson fejtette ki, hogy mindent megtesz annak érdekében, hogy a „gyermekvédelem, és a patronage a maga egészében, a maga teljességében életbe lépjen”.⁴³⁶ Fenyvesi Soma is kiemelte a gyermekvédelem intézményének szerepét. Bár fejlődött, a jövőben a parlament irányításával támogassák a társadalomnak ezt a munkásságát. Szerinte ez fontos, de „nemcsak a humanizmus szempontjából, nemcsak azért, mert gyönyörűség lehet minden érző és gondolkodó emberre nézve, ha egy gyermeket megmentett a végromlástól, hanem azért is, mert a megmentett

⁴³³ KN. 1908. XIX. 271.

⁴³⁴ KN. 1908. XIX. 295.

⁴³⁵ Nagy Sándor Szarvason 1871. április 2-án született. Jogot végzett a budapesti egyetemen, majd Aradon ügyvédi irodát nyitott. Aradi Hétfői Újság szerkesztője. Arad város törvényhatósági bizottsági tagja s több aradi kereskedelmi és társadalmi testület ügyésze. Először 1904. március 5-én Kristóffy Józsefnek főispánná való kinevezése után választották meg Nagylakon függetlenségi programmal. Az 1905-i, valamint az 1906-i általános választások alkalmával újra e kerület képviselője lett. A VI. bíráló s az igazságügyi bizottság tagja. FABRO – ÚJLAKI, 1906, 184.

⁴³⁶ KN. 1908. XIX. 372.

gyermekkel, mint megmentett munkaerővel a társadalom számára szereznek vagyont”.⁴³⁷

Nagy György⁴³⁸ ellenben *bírálatát* fogalmazta meg ezzel a társadalmi szervezettel kapcsolatban. A patronázs-ügyet szervezni és rendezni kellett volna, különösen annak érdekében, hogy megvalósíthassák azt a feladatot, ami a jogalkotókra várt, vagyis hogy minél hamarabb gyermekvédelmi törvényt alkossanak. Ez a jogszabály ugyanis szerinte segítséget nyújthatott abban, hogy a büntetőtörvénykönyv intézkedéseivel összhangban a fiatalkorú bűnösöket „meg tudják menteni a tisztességes élet számára, és hogy őket a társadalomnak hasznos, derék, számottevő polgáraivá neveljük.”⁴³⁹ Nagyon elkeserítette, hogy a patronázs-ügy nálunk csecsemőkorát élte, amiért azonban nemcsak a törvényhozást hibáztatta, hanem a társadalmat is. Megítélése szerint a „törvényhozás érzéktelen” volt e szociális kérdés iránt.⁴⁴⁰

Fenyvesi Soma véleménye, hogy a törvényjavaslat csak akkor léphet életbe, ha egy *gyermekvédelmi törvény* megalkotására is sor kerül.⁴⁴¹ Bródy Ernő Fenyvesi álláspontját alátámasztva méltatta beszédében a gyermekvédelmi rendszerünket, hogy „Magyarország ezen az egy téren igenis a Nyugat színvonalán”⁴⁴² állt. A képviselőház szinte egyhangúan helyeselte, hogy Széll Kálmán⁴⁴³ volt az az államférfiú, aki „gyermekvédelmi törvénnyel az első szociális alkotást” hozta létre hazánkban. Bródy szerint „Széll Kálmán *gyermekvédelmi törvénye az az útmutató*, amelynek nyomán elindult a társadalom és rövid idő alatt olyan alkotásokat létesített, amelyek büszkeséggel tölthetnek el minden magyar embert.”⁴⁴⁴ Kiemelte továbbá a *gyermekvédő liga* szerepét, amely társadalmi úton megteremtette azokat a szervezeteket, amelyek a fiatalkorúak nevelése és a javítása érdekében

⁴³⁷ KN. 1908. XIX. 381.

⁴³⁸ Nagy György Sepsiszentgyörgyön ügyvédi irodát nyitott, és megválasztották a függetlenségi párt elnökévé. 1906-ban a Ház megalakulásakor korjegyzőnek választották. FABRO – ÚJLAKI, 1906, 184.

⁴³⁹ KN. 1908. XIX. 303.

⁴⁴⁰ KN. 1908. XIX. 303.

⁴⁴¹ KN. 1908. XIX. 377.

⁴⁴² KN. 1908. XIX. 295.

⁴⁴³ Részletesen taglalja: EGRESSI, 1928. 277-286.

⁴⁴⁴ KN. 1908. XIX. 295.

elsődlegesek. Bakonyi Samu Bródy véleményét az alábbiak szerint fogadta el: „örömmel látjuk, hogy Magyarországon a gyermekvédő liga oly áldásos tevékenységet fejt ki a kiskorú gyermekek megmentése terén, mikor azt látjuk, hogy a budapesti ügyvédi kör szintén hatalmasan támogatja ezt az intézményt [...] Csak mindezen *hatóságok és intézmények összműködése* folytán érhetjük el azt a legszebb, legnemesebb feladatot, hogy a kiskorút megmentjük az elzülléstől, az elromlástól és a hazának hasznos kiváló, polgárává neveljük.”⁴⁴⁵ Mindezek mellett Bródy hangsúlyozta, hogy *további jogintézmény léte szükséges az eredményes kodifikációhoz*, vagyis az ügyvédi kör működése nélkül a törvényjavaslat elvei és intenciói az életben nem valósulhatnak meg.⁴⁴⁶

Nagy Dezső az állami gyermekmenhelyekre helyezte a hangsúlyt, amikor méltatta azok működését. Képviselőtársainak figyelemébe ajánlotta a hazánkban már megalkotott *állami gyermekmenhelyekről szóló* törvényt, amely hatályba lépését követően a gyakorlatban is érvényesülni tudott.⁴⁴⁷ Kiemelte, hogy az egész országot behálózták az állami gyermekmenhelyek: Budapesten, Kolozsvárott, Debrecenben, Aradon, Nagyváradon, Veszprémben megtalálhatók. Feladatukat nemcsak a városokban, hanem vidéken is ellátták. Hangsúlyozta a belügyminiszter ún. 60.000. számú rendeletében foglaltakat, amely kimondta, hogy elhagyott gyermekek alatt nemcsak azok értendők, akiket fizikailag elhagytak, hanem azok is, akik minden erkölcsi nevelést nélkülöztek, vagy akik nem részesülhettek abban a nevelésben, amelyben részesülniük kellett volna. Ezzel a jogszabállyal alátámasztotta a képviselő, hogy minden lehetőség adott arra, hogy a menhelyeken mindazokat a gyermekeket felvegyék, akik „a jövő romlásának, társadalom egyik fekélyének alapját képezik.”⁴⁴⁸ Egy konkrét példát is felhozott arra, hogy miért

⁴⁴⁵ KN. 1908. XIX. 271.

⁴⁴⁶ KN. 1908. XIX. 295.

⁴⁴⁷ Nagy Dezső 1855-ben Kisújszálláson született. a kultuszminiszter külföldi tanulmányútra küldte. Hosszabb időt töltött Heidelbergben, Párisban és Berlinben, amely idő alatt kereskedelmi, jogi és perrendtartási tanulmányokkal foglalkozott. Az 1906-i általános választások alkalmával Budapest székesfőváros VIII. kerületében pótválasztáson megválasztották. A függetlenségi és 48-as párt híve. FABRO – ÚJLAKI, 1906, 180.

⁴⁴⁸ KN. 1908. XIX. 374.

járt élen e jogintézményünk. Az 1900-ban Budapesten megrendezett országos nemzetközi gyermekvédő kongresszuson Zuckermann, a híres prágai professzor, a gyermekvédelemnek élharcosaként felszólalt, és Angliát állította példaként, ahol az elhagyott gyermekek menhelyén 40.000 gyermeket neveltek. Ezzel szemben hazánkban 38.500-at gondoztak. Tehát a gyermekvédelem őshazájában, Angliában csak 1500-zal többet, ami – a képviselő véleménye szerint – hazánk fejlettségét mutatta e téren. Megállapította, hogy Angliában a fejlődést az segítette, hogy a társadalom az állammal közreműködött a gyermekvédelemben.⁴⁴⁹ Megítélése szerint Magyarországon a gyermeknevelés ügye nagymértékű fejlődésben volt. Kiemelte a gyermektudományi társaságot, amely által a gyermektanulmányozás európai színvonalúvá vált, és az eredményeket német nyelven is publikálták.⁴⁵⁰

C) A büntethetőség feltételei

A következőkben *Bakonyi* azt vizsgálta, indokolt-e a belátási képesség helyett új jogi fogalom bevezetése. Álláspontja, hogy a „bűncselekmény mértékénél már az *erkölcsi és értelmi fejlettséget*” akkor vegyék figyelembe, ha a gyermek „erkölcsi és értelmi fejlettsége kifejlődött.”⁴⁵¹ *Bródy Ernő* is támogatta, hogy a „bűncselekmény elkövetésének megállapíthatóságához az elkövetőnek ne a belátási képességét, hanem az értelmi és erkölcsi fejlődését” vegyék alapul.⁴⁵² Felszólalásában azt is összefoglalta, hogy milyen szankciók kiszabására kerülhet sor egy „könnyelműen megtévedett fiatalemberrel” szemben.⁴⁵³

A képviselők kifejtették nézeteiket, hogy milyen életkor között kell fiatalkorúnak tekinteni az elkövetőket. *Nagy György* a törvényjavaslat érdemének tekintette, hogy a szentpétervári börtönügyi kongresszus határozataiból átvette azt az elvet, hogy a „kiskorúnak nem belátási

⁴⁴⁹ KN. 1908. XIX. 375.

⁴⁵⁰ KN. 1908. XIX. 375.

⁴⁵¹ KN. 1908. XIX. 271.

⁴⁵² KN. 1908. XIX. 295.

⁴⁵³ KN. 1908. XIX. 295.

képessége, hanem értelmi és erkölcsi fejlettsége szolgál irányadóul”.⁴⁵⁴ Ugyanakkor bírálta is, mert az volt az álláspontja, hogy a „korhatárt 12. életévről a 14. életévig kellett volna kiterjeszteni,”⁴⁵⁵ amit azzal támasztott alá, hogy a „magyar jogászvilág többsége is emellett a korhatár mellett” állt ki.⁴⁵⁶ Hasonló véleményt fogalmazott meg *Bródy Ernő*, amikor a büntethetőség alsó korhatárát tekintve a vitára bocsátott javaslatot összevetette a korábbi javaslatokkal. Megállapította, hogy az első tervezet szerint a 14. életév alatti elkövető ellen bűnvád nem emelhető. Bírálta a jelen törvényjavaslatot, mert az alsó korhatárt leszállította a 12. életévre. Az volt a nézete, hogy ha az megengedhető, hogy a büntett vagy vétség elkövetésekor életének 12. évét még be nem töltött fiatal a hatóság megfenyítés végett a házi fegyelem gyakorlására jogosított egyének vagy az iskolai hatóságnak átadják dorgálás vagy iskolai elzárás végett, akkor ezeket az intézkedéseket alkalmazhatták a 14 éven alulival szemben is.⁴⁵⁷ A képviselő a büntethetőség alsó korhatárának felemelését az alábbiakban indokolta: „Azt hiszem, mikor ennyire belenyúlnak a családi életbe, a gyermek fiatal korába, akkor azt a két évet még szabadon kellene hagyni, hogy az ilyen bűnözőkkel szemben is ne rögtön a börtön ajtaja nyitassék meg.”⁴⁵⁸ Bródy a büntethetőség alsó korhatárának 14. életévre való felemeléséért szállt síkra. A felső korhatár 18. életévben való megállapítását ugyanakkor helyénvalónak tartotta.⁴⁵⁹

D) Az új büntetési rendszer

A képviselők beszédeikben vizsgálták a bevezetni tervezett büntetési rendszert, annak célját és összevetették a külföldön már kodifikált joganyaggal. *Fenyvesi Soma* megfogalmazta a fiatalok büntetésének célját, melynek a „javításnak kell lennie, annak a *javításnak*, a mely módot ad arra, hogy azok az egyének, a kik megbotlottak, megjavulhassanak, a társadalomból ne dobassanak ki és részükre az erkölcsi felemelkedés lehetővé

⁴⁵⁴ KN. 1908. XIX. 303.

⁴⁵⁵ KN. 1908. XIX. 303.

⁴⁵⁶ KN. 1908. XIX. 303.

⁴⁵⁷ KN. 1908. XIX. 294.

⁴⁵⁸ KN. 1908. XIX. 294.

⁴⁵⁹ KN. 1908. XIX. 294.

téessék, és megjavulás útján erkölcsileg és gazdaságilag ismét megnyerhetőek és értékesíthetők legyenek.”⁴⁶⁰

Bakonyi Samu szerint a fiatalkorú büntetésekkel szemben az egészen új „büntetési rendszer megvalósítása leginkább helyénvaló a társadalmi védelem szempontjából, mivel így megakadályozható a visszaesés”.⁴⁶¹

Nagy Dezső 1908. június 2-án arra kereste a választ, *miért olyan magas az ifjúság körében a bűnöket elkövetők száma*, és ugyanarra az álláspontra jutott, mint *Bakonyi*. A megtorlás elméletét állítva az előtérbe vizsgálta, hogy milyen okok vezették az ifjakat a büntettek elkövetésére. Megállapította, hogy a fiatalkorúak közül rendszerint azok estek bűnbe, akik nem részesültek kellő nevelésben; akik romlott légkörben éltek, zsúfolt lakásokban, erkölcsileg megromlott emberek társaságában nőttek fel. Ennek következtében bennük megfelelő erkölcsi érzék és értelem nem fejlődhetett ki. Ezek esetében az értelmi és erkölcsi fejlődés összezavarodott, mindaddig, amíg valamilyen külső, főleg hatósági beavatkozás közbe nem avatkozik *Nagy Dezső* természetesnek találta, hogy éppen ezért ezekkel szemben ugyanazt a retorziót alkalmazni, mint a magasabb értelmi és erkölcsi fejlettséggel bírókkal szemben, egyáltalán nem lehet.⁴⁶² *Esterházy Móricz* éppen ezért *Nagy Dezső* véleményét alátámasztva megállapította, hogy az erkölcsi és értelmi fejlettség kellő fokát elért fiatalkorúakra nézve a törvényjavaslat az addigi gyakorlattal és kodifikációval teljesen ellentétesen *négyféle intézkedést* tett lehetővé: a dorgálást, a próbára bocsátást, a javító nevelést, és végül a fogházat és államfogházat.⁴⁶³

Nagy Dezső is méltatta a novellának a fiatal elkövetőkre vonatkozó büntetési rendszerét. Fontosnak tartotta kiemelni, hogy a fiatalkorúakra vonatkozólag már megfelelő intézkedések sorát vették fel a novellába. Megkérdőjelezte azt az állítást, hogy más művelt államok ebben a tekintetben a hazai joggyakorlatot már nagyon megelőzték: „bátor vagyok tisztelettel

⁴⁶⁰ KN. 1908. XIX. 377.

⁴⁶¹ KN. 1908. XIX. 285.

⁴⁶² KN. 1908. XIX. 374.

⁴⁶³ KN. 1908. XIX. 376.

felemlíteni, hogy ez tévedés, mert mondhatom, hogy *Magyarország ebben a tekintetben* nem hogy hátramaradott volna, hanem az *első zászlóvivők között* van. A *fiatalkorúakra vonatkozó különös intézkedések*, a melyek a novellában vannak, ilyen kimerítő és helyes irányban *Európa egyetlen büntetőtörvénykönyvében sincsenek meg.*⁴⁶⁴ Ezt támasztotta alá a Büntető novella indokolása is. 1910 – 1912-ben került sor Nyugat-Európa egyes államaiban egységes tartalommal rendelkező Btk-k elfogadására. Nagy György képviselő vizsgálat alá vonta a *javító nevelést*, elemezte jelentőségét. Megállapította, hogy *Svájc* járt elől példaként, ahol megszervezték a bűnösök javító nevelését, amely kétféle alakban működött: az ún. „*indusztriális és az ún. reformatorius*” nevelésben. Az első célja tisztán a javító, a másiké pedig a büntetve javító nevelés. Tanácsolta, hogy ehhez hasonlóan nálunk is különbséget kellene tenni, már csak azért is, mert a törvényjavaslat szerint ne csak azokat utasítsák javító nevelésre, akik még fogházban nem voltak, akiknél mintha ott kezdődött volna a javításnak a rendszere, hanem azok is ugyanezekbe az intézetekbe kerüljenek, akik már fogházbüntetést letöltöttek.⁴⁶⁵ Esterházy Móricz⁴⁶⁶ Nagy Györgyhez hasonlóan a javító nevelés negatív vonására hívta fel a figyelmet, tekintettel arra, hogy „a javítóintézetekben [...] 920 vagy nem egészen 1000 gyermek helyezhető el, és hogy az elhelyezettek számának egy része olyan, kik nem ítélet által erre minősítve kerültek oda, hanem akár szülői, akár gyámi beleegyezéssel és tudjuk, hogy [...] 3000 fiatalkorú ítéltetik el, a helyiségek teljesen elégtelen voltánál fogva nagy részek rendőri börtönben vagy toloncházban, szóval oly helyeken nyer kényszerelhelyezést, hol javításuk korántsem érhető el.”⁴⁶⁷

⁴⁶⁴ KN. 1908. XIX. 374.

⁴⁶⁵ KN. 1908. XIX. 303.

⁴⁶⁶ Esterházy Móricz gróf 1881. április 27-én született a komárommegyei Pusztamajkon. A budapesti és oxfordi egyetemen tanult. A főrendiháznak örökös jogon tagja. 1906-ban, alkotmánypárti programmal kerületi képviselővé választották. FABRO – ÚJLAKI, 1906, 7.

⁴⁶⁷ KN. 1908. XIX. 377.

E) Jogorvoslat

Nagy György sajnálattal állapította meg, hogy az új büntető törvényjavaslat a kiskorú törvényes képviselőjét kizárta abból a jogából, hogy *perorvoslattal élhessen*. Meggyőződése, hogy „valóságos szükségét képez e hibának kijavítása, szükségét képez, hogy kimondjuk, hogy hogy a törvényes képviselőnek is megadjuk a jogot, hogy fellebbezhessen.”⁴⁶⁸ Nagy György ezért a 10. § első pontja helyébe a következő szövegezést indítványozta: „A felfüggesztés kérdésében az elítélt javára csak az elítélt, törvényes képviselője és védője, az elítélt terhére pedig a királyi bíróság hatáskörébe tartozó ügyekben csak a királyi ügyészség élhet fellebbezéssel.”⁴⁶⁹

F) Az értékelés

*Petrogalli Oszkár*⁴⁷⁰ 1908. május 29-én a Deák-féle kodifikációs javaslatra tett utalást, amely megalkotásakor büntető jogtudományi törekvésében meghaladta korát. Azt párhuzamba állítva a novellával, megállapította, hogy nélküle nem kerülhetett volna sor az új javaslat elfogadására sem: „T. ház! Teljesen egyetértek az igen T. előadó úrnak, valamint Bakonyi Samu T. barátomnak azon álláspontjával, hogy ezen novella-javaslat igen fontos és igen üdvös újításokat tartalmaz, hogy büntetőjogunk fejlődésének újabb, a mostaninál helyesebb, igazságosabb és humánusabb irányait nyitja meg. S én itt, T. ház, visszatérek Bakonyi Samu T. képviselőtársamnak azon fejtegetéseire, a melyeknek során az *1843-iki javaslatot méltatta*. És itt, T. képviselőház, most a novella tárgyalásánál is láthatjuk, hogy amikor mi az 1878. V. t.-cikket reformálni, s a modernebb fejlődésnek megfelelő intézkedéseket akarunk büntető jogunkban elhelyezni, akkor tulajdonképpen ez a fejlődés abban áll, hogy vissza kell térnünk a 43-iki javaslatához, *a 43-iki javaslat szelleméhez és intézkedéseire;* és itt, T. képviselőház, mindnyájan a magyar jog fejlődésének

⁴⁶⁸ KN. 1908. XIX. 399.

⁴⁶⁹ KN. 1908. XIX. 399.

⁴⁷⁰ Petrogalli Aradon 1877-ben született. Besztercebányán gyakorló ügyvéd, és részt vett a függetlenségi párt és a zólyommegyei szövetkezet ellenzék szervezésében. A szövetkezett ellenzék lapjának, a Figyelőnek felelős szerkesztője. Az 1906. évi általános választások alkalmával Besztercebánya sz. kir. város egyhangulag választotta meg képviselőjévé függetlenségi és 48-as programmal. FABRO – ÚJLAKI, 1906, 193.

szempontjából jóleső érzéssel konstatálhatjuk, hogy az egyes törvényhozások csak most jutnak el a fejlődés ama magaslatára, a melyet a magyar büntetőjog fejlődése már 1843-ban elért.⁴⁷¹

Nagy György a képviselő ház előtt megtartott beszédében összegezte, hogy a javaslatban megfogalmazott *elvek a büntető jogtudományon belül hol helyezhetőek el*: „T. képviselőház! A kriminál-politika terén már régibb idő óta két iskola vivja egymással a harczát. Az egyik iskola a klasszikus, vagy helyesebben dogmatikus iskola. Ennek az iskolának a hívei a kódex dogmáihoz ragaszkodnak, attól nem tángítanak, nem annyira a törvény szellemét, mint betűjét magyarázzák. Ennek az iskolának hívei elsősorban a társadalmat védik az egyén ellen. [...] Erősúlypontja tehát a társadalmi érdekek megvédésén nyugszik. A klasszikus iskola hívei magát a bűncselekményt nézik és a büntetés kimérésekor tulajdonképen magát a bűncselekményt büntetik. Ezzel szemben ott van a másik iskola, a melynek több alosztálya is van; az újabb iskolák, a melyeknek tanítómesteréül újabb időben *Listet ismerték el*. Ez az iskola az *egyént állítja a kriminálpolitika központjába*; az egyént akarja büntetni s a büntetést úgy óhajtja szabályozni, hogy azzal az egyén vegye el *méltó büntetését* és igyekszik a társadalom és az egyén érdekét összhangzásba hozni.”⁴⁷²

Képviselőtársai élénken helyeselték az általa elmondottakat. Felszólalásában elismerte, hogy ő maga ez utóbbi iskolának a híve. Megállapította, hogy hosszú időn át egyik iskola tábora se tudott a másik felett győzelmet aratni, és az a benyomása alakult ki, hogy a törvényjavaslat tulajdonképpen a két iskola közötti kompromisszum eredménye. Sem az egyik, sem a másik iskolának elvei nincsenek a javaslatban tökéletesen lefektetve és megvalósítva.⁴⁷³

Az 1908. évi *novella érdemeit* több képviselő méltatta felszólalásaiban. A képviselő ház mielőtt elfogadta volna a büntető törvénykönyv módosítására vonatkozó javaslatot, a képviselők sora elismerően nyilatkozott. *Giesswein*

⁴⁷¹ KN. 1908. XIX. 290.

⁴⁷² KN. 1908. XIX. 297.

⁴⁷³ KN. 1908. XIX. 297.

Sándor⁴⁷⁴ alábbiak szerint értékelte a módosítást: „ebben a novellában mintegy hajnalhasadását látom ennek az új korszaknak és irányynak. [...] mindnyájan örömmel járulhatunk hozzá a javaslatához, mert ez azt mutatja, hogy általánosan megvan az a törekvés, hogy *gazdasági és szociális viszonyainkhoz* képest, nemzeti sajátosságaink tekintetbevételével akarjuk átalakítani jogrendszerünket.”⁴⁷⁵

Csizmazia Endre előadó is minősítette a büntető jogalkotás nyomán megalkotott kiemelkedő jelentőségű új normákat magába foglaló javaslatot és a kodifikációs munkálatokat: „T. ház! [...] Itt ezen törvényjavaslat felett egy széleskörű, igen mélyreható és magas színvonalú vita fejlődött ki. [...] Ez a törvényjavaslat nem olyan szűkkeretű, mint a hogy szakaszainál fogva azt gondolni lehetne. Ez a törvényjavaslat egy *egészen új intézményt iktat be a mi büntetőjogrendszerünkbe: a feltételes elítélést, ezen kívül a fiatalkorúak büntető rendszerét egészen átalakítja, tehát nem tekinthető csupán novelláris alkotásnak*, amely csak a büntetőtörvénykönyv egyes szakaszait fejleszti, hanem egy *nagy, új elveket rendszeresítő alkotásnak*, amely határozottan megérdemelte azt a *magas színvonalú vitát*, amelyben ebben a házban részesült.”⁴⁷⁶

Bródy Ernő alábbiak szerint értékelte a novellát: „Én azt hiszem, hogy ez a törvényjavaslat *nagy előrehaladás a magyar büntetőjog tudományának életében*. Azt hiszem, hogy úgy a feltételes elítélések, mint a fiatalkorúakra való intézkedések alkalmasak lesznek arra, hogy itt egy *új generációt neveljenek*, és alkalmasak lesznek arra, hogy azok a fiatal, könnyelmű bűnösök, a kiket a szenvedély pillanatnyi behatása, a nyomor, a nélkülözés, avagy nagyvárosban – mint Budapesten – tréfa vagy hecz juttatott a börtönökbe, ilyen javító nevelés által, ezen humánus intézkedések által vissza lesznek adhatók az életnek, a becsületnek, a társadalomnak.”⁴⁷⁷ *Petrogalli* azonban annyiban *bírálta* a módosítást, hogy az „nem képezi a

⁴⁷⁴ Geisswein magyaróvári kerület katolikus néppárti jelöltként kapott mandátumot 1905-ben, közel húsz éven át parlament tagja maradt. FABRO – ÚJLAKI, 1906, 104-106.

⁴⁷⁵ KN. 1908. XIX. 387.

⁴⁷⁶ KN. 1908. XIX. 388.

⁴⁷⁷ KN. 1908. XIX. 297.

büntetőtörvénykönyv szerves és egész reformját, csupán igen szűk körre szorítkozik.”⁴⁷⁸ *Giesswein Sándor* támogatta a törvényjavaslatot, de nem az érdemei miatt, hanem az alapján, hogy „tényleg kezdeni kell már valamit ezen a téren, mert vannak olyan dolgok, amelyek eddig úgyszólván szégyenfoltjai voltak a magyar törvénykezésnek Európa szemében.”⁴⁷⁹ *Nagy Sándor* pedig óvatosságra intette képviselő társait, hiszen egyértelműnek találta, hogy nem elegendő a büntető joggyakorlatunk számára az adott módosítás elfogadása: „Kétségtelen, és ez az érvelés kifejezést nyer az összes jogászegyleti értekezésekben, hogy a míg meg nem alkotjuk Magyarországon a gyermekvédelmet, a patronázs minden intézményét, addig nem lesz ennek a büntető-novellának az a nagy sikere, a melyet tőle elvárunk.”⁴⁸⁰ „Igaz! Úgy van!” – hangzott a baloldal támogatása.⁴⁸¹ *Esterházy Móricz* azonban Nagy Sándor véleményével szemben úgy látta, hogy a korszakos jelentőségű rendelkezések elfogadása maga után vonja a társadalmi intézmények fejlődését. Szerinte: a „novellának két leglényegesebb intézkedése és haladása a múlttal szemben, mint ismeretes, a feltételes elítélés és a fiatakorúakra vonatkozó rendelkezés. Ezen utóbbi rendelkezések kapcsán, melyek a korhatár megállapítására, a dicernementnek eltörlésére és a bíróság hatáskörének kiterjesztésére, szóval az egyénesítés elvére vonatkoznak, önkéntelenül is eljutunk a szociális reformok egész sorozatához.”⁴⁸²

Günther Antal igazságügyi miniszter is a *javaslat elfogadása mellett érvelt*: „T. képviselőház! Nagyon röviden kívánok nyilatkozni, mert a magam részéről is elősegíteni kívánom azt, hogy ez a fontos törvényjavaslat, mely – mint a bizottsági előadó ur igen helyesen mondta – egész *új irányt képvisel* a mi büntető törvényhozásunkban, mielőbb törvénnyé váljék.”⁴⁸³ *Esterházy Móricz* felszólalásában kinyilvánította, hogy a javaslatot elfogadta. Hangsúlyozta, hogy erre elsősorban az a magyarázata, hogy kiemelkedően

⁴⁷⁸ KN. 1908. XIX. 290.

⁴⁷⁹ KN. 1908. XIX. 387.

⁴⁸⁰ KN. 1908. XIX. 371.

⁴⁸¹ KN. 1908. XIX. 371.

⁴⁸² KN. 1908. XIX. 376.

⁴⁸³ KN. 1908. XIX. 390.

fontos, hogy a büntetőjog védelmezze a fiatalok elkövetőit: „A gyermek mintegy elődje, mintegy apja a férfinak. Az a parancs, a mely kötelességgé teszi a szülői tiszteletet, eme vonatkozásban azt hiszem nem jelent mást, sőt azt jelenti: tiszteld a gyermeket. Igenis t. ház, tiszteljük a gyermeket, tiszteljük a gyermekben a jövőt, tiszteljük a gyermekben a jövő kort, [...] ennek a kornak összes vágyódását, öntudatát, erejét és lelkiismeretét; [...] de tiszteljük viszont a gyermekben saját cselekedeteinknek, tetteinknek, szóval: jelenünknek majdani örökösét és bíróját. A törvényjavaslatot különben *elfogadom.*”⁴⁸⁴

A képviselőház 337. számú ülésén 1908. év június 2-án a törvényjavaslatot általánosságban az igazságügyi bizottság szövegezése szerint elfogadta. A 339. számú ülésén 1908. június 4-én a tervezet harmadszor is felolvasták. A törvényjavaslatot a ház elfogadta, és tárgyalás és hozzájárulás céljából a főrendiházhoz áttette.⁴⁸⁵

A magyar képviselőház tagjai a fiatalok felnőttektől eltérő büntetőjogi megítélésével kapcsolatosan kifejtették álláspontjukat. Elsősorban a novella időszerűségét indokolták felszólalásaikban. Hangsúlyozták a társadalom szerveinek, a patronázs nélkülözhetetlen jelentőségét. Kiemelték, a gyermekvédelmi szabályozás fontosságát, és megállapították, hogy hazánknak a gyermekvédelem terén nincs lemaradása, európai színvonalúnak tartották a joganyagot. Vizsgálták a büntethetőség feltételét, az alsó korhatár felemelésének lehetőségét. A bevezetni kívánt új büntetési rendszert is elemezték, különösen a javító nevelés kérdését érintették beszédeikben. Többen a büntetőjavaslatot értékelve, azt a magyar büntetőjogban szükséges előrelépésnek tekintették.

⁴⁸⁴ KN. 1908. XIX. 377.

⁴⁸⁵ KN. 1908. XIX. 416.

4. A főrendi ház álláspontja a tervezetről

A magyar országgyűlés második kamarájának véleménye szerint a javaslat szellemében az egyéniség figyelembevétele szempontjából a törvényhozásnak arra kellett törekednie, hogy a fiatalkorúakat megmentsék a szabadságvesztés büntetés megbélyegző hatásától, és a rövid tartamú közös fogság rendszerint rontó befolyásától, különösen akkor, ha erkölcsi romlásba jutásukat többnyire társadalmi környezetük hatása idézte elő.⁴⁸⁶

Az első Büntető törvénykönyvünk rendelkezései a főrendi ház szerint is célszerűtlenek, hiszen a fiatalkorúakkal szemben csak enyhébb, de nem más elbánást alkalmaztak, mint a felnőttekre. A javaslat megelőzve az európai kontinens összes nagy államát, az újabb büntetőjogi irányok megállapodásaihoz képest olyan rendelkezéseket céloz jogrendszerünkbe beilleszteni, amelyek a fiatalkorú büntettek erkölcsi megmentésére törekedtek. Számoltak a bűncselekmény előidézésére ható okokkal, és a büntettes egyénisége szerint különböző intézkedésekre jogosították fel a bíróságot. Az intézkedés egyetlen célja, hogy megmentse az erkölcsi bukásnak indult fiatalkorút a megmentésre alkalmas eszközökkel. Továbbá a fiatal kor felső határát a javaslat 16 évről 18 évre emelte fel, a gyermekkorban, 12 éven aluli korban lévő és fejletlen fiatalkorú büntettekkel szemben is szükség esetére megfelelő intézkedéseket terveztek bevezetni. „Az összes módosított rendelkezés azt célozta, hogy azok helyes alkalmazásával ne csak megakassza a kriminalitás állandó növekedését, hanem a fiatalkorúak erkölcsi megmentésével azt egyenesen le is szállítsa.”⁴⁸⁷ Megállapította a felsőház, hogy a Btk. egyéb hiányait pótolni az általános revízió feladata maradt. A javaslat tervezte a büntetés felfüggesztése intézményének bevezetését is jogrendszerünkbe. Az angol-amerikai helyett a francia-belga rendszert javasolta meghonosítani. A büntetés feltételes felfüggesztésének bevezetését a jogászi közvélemény és a törvényhozás is többször sürgette. A jogintézmény teret engedett a bírónak az individualizációra. Érdemeit kiemelve a főrendi ház

⁴⁸⁶ FI 1910. XVI. 309.

⁴⁸⁷ FI 1910. XVI. 309.

úgy találta, hogy meg fog felelni a rövid tartamú szabadságvesztés-büntetések elkerülésére. Ezáltal a kriminalitás csökkenése várható. Az intézmény előfeltételeit a patronage jelentette.

1908. július 3-án a főrendiház XXXVI. ülésén Dessewffy Aurél elnöklete alatt került sor a büntetőtörvénykönyvek és a bűnvádi perrendtartás kiegészítéséről és módosításáról szóló törvényjavaslat tárgyalására. A jelenlévők azonban nem kérték a bizottsági jelentés felolvasását, továbbá senki sem kívánt a törvényjavaslatához hozzászólni. Így a részletes tárgyalás alapjául a törvényjavaslatot általánosságban elfogadták. A részletes tárgyaláson Degenfeld Pál jegyző a törvényjavaslatot felolvasta, majd a javaslatot végszerkezetben is elfogadta a főrendi ház.⁴⁸⁸ A büntetőtörvények és a bűnvádi perrendtartás kiegészítéséről és módosításáról szóló törvényjavaslatokat a király 1913. március 31-én szentesítette, és azok, mint az 1908. évi XXXVI. törvénycikkeket az országos törvénytárban 1913. április 12-én hirdették ki.⁴⁸⁹

5. A rendeleti módon történő jogalkalmazás

Az 1908. évi XXXVI. törvény, a Bn. II. fejezete a *20.001/1908. I. M. számú rendelet*⁴⁹⁰ értelmében csak *1910. január 1-jével* lépett hatályba. Így azt megelőzően nem vehették figyelembe azt a rendelkezését, hogy az enyhébb beszámítás alá eső fiatalok felső határa a 18. életév. Az ellentétes helyzet feloldása érdekében – az új jogszabály hatályba lépéséig – gyakorlatban is alkalmazható intézkedésre volt szükség.⁴⁹¹

Megoldásra várt, norma mondja ki, hogy a 15 – 18 év közötti csavargók, züllöttek – a 15 éven aluliakhoz hasonlóan – közvetlenül a rendőrség által felelősségre vonhatók. A büntetőjogászok azonban méltatták azt a megfontolást, hogy a novella második fejezetének életbeléptetését elhalasztották. Meggyőződésük, hogy ha az már a kihirdetéskor hatályba lépett

⁴⁸⁸ FN 1910. III. 45.

⁴⁸⁹ KN. 1908. XIX. 27.

⁴⁹⁰ Igazságügyi Közlöny, XVII. évfolyam, 1908. 8. sz. 235 – 239.

⁴⁹¹ FINKEY, 1901./b, 131.

volna, akkor kiütközött volna a „társadalomnak a gyermekvédelem terén látható szervezetlensége”. Elfogadták, hogy az igazságügyi miniszter rendelete segítette előkészíteni a talajt a novella gyakorlati alkalmazásához.⁴⁹² A novellában már rögzített büntetőjogi reformot az igazságügyi kormányzat 1908. augusztus 17-én kiadott *20.003/1908. I. M. számú rendelettel*⁴⁹³ egészítette ki – 1909. évi január 1-jén kezdődő hatállyal – amely a gyermekbírárságot állította fel. Átmenetileg segíteni igyekeztek azon a hiányon, hogy a Büntető novellának a fiatakorúakról szóló második fejezete még nem volt hatályos. E rendelet megszövegezésénél is a chicagói és a denveri rendszert tekintették mintának. A bűnügyekkel foglalkozó bírák közül – a személyes tulajdonságainál fogva legalkalmasabbakat – jelölte ki a fiatakorúak bírójának a járásbírárság vezetője illetve a törvényszék elnöke, mert a nagyobb forgalmú járásbírárságainknál és törvényszékeinknél jelentkezett elsősorban a fiatal elkövetők ügyeinek a tárgyalása.⁴⁹⁴

Sokan támadták az egyesbíró általi ítélezést, attól tartottak, hogy a bírák hosszabb tartamú büntetéseket szabnak ki. Mások az egyes bírászkodás mellett érveltek, szerintük előnyösebb a fiatakorúak eljárásában az ünnepélyes formák kerülése, mivel a cél az, hogy a vádlott és bíró érintkezése közvetlenebb legyen. A „legalitás korlátozásával az opportunitásnak engedtek teret”,⁴⁹⁵ vagyis megengedték az ügyésznek, hogy végleg vagy próbaidő tartamára vádemelést felfüggeszesse. Meg akarták szüntetni a fő- és pótmagánvád intézményét, hogy elkerüljék a fiatakorú megbélyegzését a csekély súlyú bűncselekmény miatt. Hangsúlyozták a kötelező védelem szükségességét a fiatakorúak ügyeiben. A bírók, az ügyészek és a védők is szakmailag kvalifikált személyekből kerültek ki. Célul tűzték ki a tárgyalás nyilvánosságának korlátozását is.⁴⁹⁶

A rendeletet felváltotta a Bn. életbeléptetéséről szóló *1909. évi 27.100 sz. igazságügyi miniszteri rendelet*, amely 1910. évi január 1-jén kezdődő

⁴⁹² FINKEY, 1901./b, 131.

⁴⁹³ Igazságügyi Közlöny, XVII. évfolyam, 1908. 8. szám. 249- 252.

⁴⁹⁴ FINKEY, 1919, 49.

⁴⁹⁵ FINKEY, 1919, 47.

⁴⁹⁶ FINKEY, 1919, 47.

hatállyal szabályozta a Bp. rendelkezéseinek keretében a fiatalkorúak bűnügyeiben követendő eljárást. A bűnelkövető fiatalkorúakkal és gyermekekkel szemben való eljárást részletesen szabályozta. Az ilyen ügyekben eljáró ügyészeknek és vizsgálóbíráknak kijelöléséről, valamint a pártfogók kirendeléséről is gondoskodott. A jogalkalmazók elfogadták, hogy rendeleti úton nem változtathatják meg a Bp. „elvi jelentőségű rendelkezéseit”, így annak rendelkezésére az adott kérdésben kiegészítő szabályul szolgált. Ez a rendelet és az általa kiépült gyakorlat képezte a forrását a fiatalkorúak bíróságának.⁴⁹⁷

A) A *rendőri gyermekbíróságok*

A gyermekvédelmi ügyek egységes és hathatósabb ellátása érdekében 1908-ban az állami rendőrség keretében *főkapitányi rendelettel* felállították a *gyermekrendőrséget*.⁴⁹⁸ Ez, mint az első pesti központi rendőri gyermekbíróság Boda Dezső főkapitány⁴⁹⁹ által került megszervezésre az ún. dunai kapitányság keretében.⁵⁰⁰ A diákok kihágásainak ellenőrzésére 4 gyermekbíró, egy vezető és csekély segédszemélyzet (detektív, vizsgáló közeg stb.) működött. Feladatává tették felügyelet ellátását a fővárosban a züllött és elhagyatott gyermekek felett, valamint a fiatalok környezetének tanulmányozását.⁵⁰¹ A rendelet *1908. július 1-jén* lépett életbe. Budapest területén minden 18 éven alulinak a rendőrség hatáskörébe tartozó kihágása felett ez az új szerv gyakorolta a kizárólagos bíráskodást. A rendelet hatályba lépését megelőzően a kerületi kapitányságok ítéleztek a kihágást elkövető fiatalkorúak felett, míg azt követően ez a feladatkör már a gyermekrendőrség jogkörébe tartozott. Az előállított fiatalkorúak nem kerülhettek az őrszobába,

⁴⁹⁷ FINKEY, 1919, 48.

⁴⁹⁸ Gyermekbíróság- Különfélék. Jogtudományi Közlöny, 1908. 27. sz. 240.

⁴⁹⁹ Boda Dezső Vönöckön 1863. május 9-én született, Máriabesnyőn 1918. június 22-én hunyt el. 1884-ben lépett a magyar rendőrség szolgálatába, és 1885-ben a kiállítási kapitányság egyik legtevékenyebb tagja. Török János főkapitány felismerte tehetségét és fogalmazóvá nevezte ki. 1892-ben kapitány lett, majd az V. kerületi kapitányság vezetője. 1906-1917 között Budapest rendőrfőkapitányaként reformálta a rendőrséget és eljárását. Vezetése alatt jött létre a gyermekrendőrség. Nevéhez fűződik az országos bűnügyi nyilvántartó hivatal létrehozása is. A budapesti rendőri gyermekbíróság épülete Román Miklós (Bp., 1879. jún. 8. – Bp., 1945) építész alkotása. RÉVAI, 1911, 431.

⁵⁰⁰ CSORNA, 1929, 247.

⁵⁰¹ NEMÁK, 1911, 23. 212,000/1913. B. M. sz. rend.

illetve a felnőttek fogdájába, hanem külön e célra kijelölt szobákba, ahol a felügyeletet polgári ruhás rendőrök végezték.⁵⁰²

1910-ben a Bn. fiatakorúakra vonatkozó rendelkezései által a fiatakorúak feletti bíraskodást is ennek a szervnek a hatáskörébe utalták. A gyermekrendőrség gyermekbírósággá változott. A gyermekrendőrség, mint kihágási bíróság a hatáskörében nem úgy mondott ítéletet, mint a kerületi kapitány. Ez utóbbiak esetében egy segédfogalmazó tárgyalta, és a kapitány anélkül, hogy a vádlottat látta volna, meghozta az ítéletet. Ezzel szemben a gyermekbíróság már a szóbeliség és közvetlenség alapján járt el. Joga és kötelessége lett a gyermek ügyében a gyámhatóság és a gyermekvédő intézmény segítségét igénybe venni.⁵⁰³

B) A kialakult gyakorlat

A gyermekbíróságok működésének végleges megkezdése előtt a budapesti büntetőbíróságnál külön tanács, a büntető járásbíróságnál pedig állandóan egyik bíró tárgyalta a fiatakorú terheltek ellen indított bűnügyeket. A büntető törvényszéknél a fiatakorúak bírósága 1908. október 14-én tartotta első ülését. Ezekről a tárgyalásokról készített értesítést Erődi Tihamér foglalta össze.⁵⁰⁴

A gyermekbíróság első napja sok tanulsággal szolgált az ott jelenlevőknek, rámutatott a teendőkre. Támogatta a helyes irányban fejlődő gyermekvédelmi tevékenységet, amelynek hasznára vált volna, hogy ha a fiatalokkal foglalkozó körök, egyesületek a gyermekbíróság következő tárgyalásain is képviseltették volna magukat. Legalább az érdeklődésüket juttatták volna kifejezésre. Erődi Tihamér szerint a budapesti büntetőtörvényszéken az első tárgyalási napon a gyermekbíróság számára kijelölt IV. számú tárgyalótermében megjelent a „gyermekvédelem ügyének kicsiny, de lelkes csapata”.⁵⁰⁵ Részt vett a tárgyaláson az igazságügyi minisztérium gyermekvédelmi osztályának főnöke, az állami gyermekvédelem

⁵⁰² E témában jelent meg Szalay Józsefnek A rendőri büntető eljárás című cikke a Szegedi Napló hasábjain 1911-ben, 4 részben: jan. 18-án 2-3, jan. 19-én 3, jan. 20-án 4-5, és jan. 21-én 4. oldalakon.

⁵⁰³ In: FABRO- ÚJLAKI, 1906, 109-110.

⁵⁰⁴ In: FABRO- ÚJLAKI, 1906, 109-110.

⁵⁰⁵ ERŐDI, 1908, 342.

országos felügyelője, a székesfővárosi árvaszék, az Országos Gyermekvédelmi Liga, a Katolikus és Protestáns Patronage Egyesületek képviselői.⁵⁰⁶ A megnyitott tárgyalás zavartalanul folyt le, négy ügy került tárgyalásra 12 terhelttel, akik mind büntetlen előéletűek voltak. Tizenegy terhelt lopás büntette miatt került a bíróság elé, egyet pedig az ügyész gondatlanságból elkövetett súlyos testi sértés miatt vádolt. Az első ügyben két vádlott állt a bíróság elé. Az elsőrendű vádlott egy könnyen befolyásolható, szellemileg fejletlen 16 éves kereskedőtanonc. Az ugyanilyen korú másik vádlottat pedig Erődi Tihamér az egész napnak „a legelszomorítóbb alakjának” tartotta, mivel mindvégig konokul tagadta a terhére rótt cselekmény elkövetését. Mindkettőt – a Btk. 336. § 3. bek. és a Novella 49. §-a szerint minősülő lopás büntette miatt – a bíróság 2-2 havi börtönre ítélte, azonban ellene a vád és a védelem képviselője is fellebbezett.⁵⁰⁷ A bíróság mindkét elítéltet szabadlábra helyezte, elsősorban a Novella második fejezetének közeli életbelépésére tekintettel.⁵⁰⁸

A második esetben három vádlottal szemben szintén lopás büntette miatt emeltek vádat. Erődi szerint az elsőrendű vádlott „kifejezett olyan típus volt, aki iránt a gyermekvédelem legjobban érdeklődött”.⁵⁰⁹ A 21 éves munkakerülő, a szüleitől különélő bátyjának volt az áldozata. Az iránta érzett sajnálat vezette, hogy neki pénzt szerezzen. Gazdáját meglopta, illetve bátyjának és cinkostársának segítségére sietett. A fiú sírva vallotta be tettét, őszintén megbánt mindent. Erődi Tihamér, ezen a tárgyaláson találkozott gyakorlatban azzal a hatásos rendelkezéssel, hogy a fiatalkorút a nagykorútól – mivel egy ügyben voltak érdekelve – külön hallgatták ki.⁵¹⁰ A hallgatóságként megjelent résztvevők tanácsolták, hogy a bíróság tagjai a tárgyalás közvetlensége érdekében a fiatalkorúakkal második személyben

⁵⁰⁶ A bíróság részéről jelen volt dr. Bakonyi Kálmán táblabíró, a bíróság elnöke, és tagjai Madarassy Béla és dr. Bartha László törvényszéki bírák. A vádat dr. Bíró Kálmán ügyész képviselte. A fiatalkorúak képviseletében többek között Mózes László, Wehner Zsigmond védők. ERŐDI, 1908, 342.

⁵⁰⁷ ILLÉS, 1909, 580.

⁵⁰⁸ ERŐDI, 1908, 342.

⁵⁰⁹ ERŐDI, 1908, 342.

⁵¹⁰ ERŐDI, 1908, 342.

beszéljenek. Az egyik jelenlévő felfigyelt arra, hogy a fiatalok érzelmi és lelki állapotára kedvezőbben hatott volna, ha a bíróság a börtönőrök helyett a fiatalok büntető ügyeinek tárgyalásakor polgári őröket alkalmazott volna. Különösnek találták, hogy bár a károsult hajlandó lett volna magánindítványát visszavonni, azonban sajnálta kifizetni a vádlott vizsgálati fogsága alatt felmerült rabtartási költségeket. Minden megjelent érezte, hogy változtatást igényelt az – különösen fiataloknál – hogy a magánindítvány visszavonását anyagi feltételhez kössék.⁵¹¹

A Katolikus Patronage-Egyesület tárgyaláson részvevő tagja a rabtartási költségek kifizetését vállalta. A magánindítványt tevő pedig ezt látva indítványát visszavonta. Mindezekre tekintettel az eljárást a bíróság megszüntette. Az Egyesület a fiút szüleihez elkísérte, kibékítette velük, elhelyezéséről gondoskodott, és állandó felügyeletét ellátta. Az egyesület javasolta a szüleiknél el nem helyezhető fiatalok részére egy gyűjtőintézet Budapesten történő felállítását.⁵¹² Erődi a harmadik ügyet lényegtelen tartotta, ugyanis a vádlottat felmentették a gondatlanságból elkövetett súlyos testi sértés vádjá alól.

A bizonyítás során a bíróság meggyőződött arról, hogy nem járt el gondatlanul az a fiú, aki megrakott tolókocsijával az úton keresztül menő öregasszonyt elütötte.⁵¹³ A negyedik esetben hat vádlott közül a két főbűnös: egy 20 és egy 18 éves fiú, vizsgálati fogságát töltötte. A többi 13 – 15 éves vádlott szabadlábban maradtak. A vád tárgya súlyos büntett volt – 3 vádlottra nézve a Btk. 336. §. 1. és 4. pontja, és a Novella 49. §-a szerint minősülő lopás, a többire pedig a 370. §-ába ütköző és a 85. §. 3. pontja szerint minősülő büntett. A védelem képviselője két vádlottnak a büntetés feltételes felfüggesztésének kedvezményét kérte. A vád képviselője annak alkalmazását a Novella 2. §-ának 1. és 3. pontjára való hivatkozással nem tartotta lehetségesnek. A bíróság két vádlottat 2 – 2 hónapi fogházra ítélte, és ezek büntetését a vizsgálati fogsággal kitöltöttnek vette. A többit felmentette,

⁵¹¹ ERŐDI, 1908, 342.

⁵¹² ERŐDI, 1908, 342.

⁵¹³ ERŐDI, 1908, 342.

megintette, majd hazabocsátotta, illetve jelenlevő szülőknek átadta.⁵¹⁴ Erődi Tihamér álláspontja, hogy a tárgyalások végighallgatása során a résztvevők meggyőződtek arról, hogy a bíróság „átérezte a modern gyermekvédelem teendőit”. Helyesen alkalmazta a Novella már életbeléptetett részét, és igyekezett a még hatályban nem lévő intézkedések hiányát áthidalni. Megállapította, hogy a vád képviselője kitűnően alkalmazkodott a fiatakorúak érdekeihez. Erődi elismerte a védők munkáját, hiszen „fényesen oldották meg a feladatukat.”⁵¹⁵ A megfontolt döntéshozatal miatt a sokáig elhúzódó tárgyalások összességében megerősítették azt, hogy a gyermekvédelem erős támogatást nyert a gyermekbíróság által. A meghívottak remélték, hogy a „hatóságokhoz hasonló buzgalommal és érdeklődéssel fogadja a gyermekvédelem ügyét a társadalom, amelynek szintén feladata a fiatalok megmentése”.⁵¹⁶ A magyar napisajtó felkarolta a gyermekvédelem ügyét és minden irányban készségesen közreműködött a „gyermekvédelem hathatós keresztülvitele érdekében”.⁵¹⁷ Ezt megmutatta, amikor annak életbeléptetésekor „meleg rokonszenvvel üdvözölte a gyermekbíróság” intézményét.⁵¹⁸

Lengyel Aurél 1909-ben vizsgálta a kormányzati úton kialakult rendes bíróságok gyermekbírósági osztályainak ítélezési gyakorlatát. Negatívumként értékelte, hogy az eljárási rend egységes a felnőttekével, annak ellenére, hogy elismerték, hogy más a gyermekekkel szemben folyó eljárás célja. Lengyel következetesen követelte, hogy a cél megvalósítását segítő eszközökben is szüntessék meg az azonosságot. Kérte a gyermekbíróság hatáskörének kibővítését mindazoknak az intézkedéseknek a megtételére, amelyek a gyermek érdekeit szolgálták.⁵¹⁹ Lengyel Aurél tanulmányozta, hogy a gyakorlatban a gyermekbíró milyen ügyekben járhatott el és hogyan alkalmazhatta mentő intézkedéseit. Megállapította, hogy mivel nem a

⁵¹⁴ ERŐDI, 1908, 342.

⁵¹⁵ ERŐDI, 1908, 342.

⁵¹⁶ ERŐDI, 1908, 343.

⁵¹⁷ Különfélék. Jogtudományi közlöny. 43. sz. 343.

⁵¹⁸ Különfélék. Jogtudományi közlöny. 43. sz. 343.

⁵¹⁹ LENGYEL, 1909, 193.

hagyományos értelemben vett büntető bírónak minősül, ezért nem szorítkozhatott csupán a bűntényeket elkövető fiatakorúak esetében az ítélezésre. Eljárt akkor is, ha bizonyítható bűntény hiányában az általános perjogi szabályok szerint vádat nem emelhetek, de az eléjük került fiatal a körülményeinél fogva rászorult a döntésükre. A gyermekbíró hatásköre ezeken túl kiterjedt a gyermekek ellen elkövetett enyhe és középsúlyú visszaélések (becsületsértés, testi sértés, kitétel, gyermekkínzás stb.) elintézésére is. A szerves gyermekvédelmi törvény, valamint a gyermekbírószági szervezeti és eljárási törvénytervezet elfogadása azonban még folyamatban volt. Lengyel Aurél sürgette az „individuális társadalmi patronage szervezésének kiépítését. Hiányában a büntető novellának humanizmustól átlengett rendelkezései csak papíron fognak maradni”.⁵²⁰

A hazai joggyakorlathoz hasonló elvek érvényesültek külföldön. Ezt támasztották alá a nemzetközi büntetőjogi egyesület német csoportjának 1908-ban, Posenben tartott ülésének napirendi pontjai. Az egyik volt a rendőrség eljárása és feladata a bűnvádi eljárásban. A résztvevők álláspontja, hogy az ügyészséget önálló nyomozati hatáskörrel kell felruházni és a bűnügyi „rendőrséget szerves összefüggésbe hozzák az ügyészséggel”. A másik pedig a fiatakorúak elleni eljárás. Elfogadták, hogy a büntetőjog reformja előtt a fiatakorúakkal való bánásmódra vonatkozó rendelkezéseket külön törvényben szabályozzák. Külön gyermekbírószágot állítottak fel, amelyek büntető, javító vagy nevelő szabályokat alkalmazhattak. A fiatal elkövetőket a vizsgálati fogság kiszabása helyett a gyermekvédő egyesületek felügyelete alá helyezték. A szabadságvesztés büntetést a fiatakorúak számára elfogadható intézetekben hajtották végre. A feltételes szabadlábra helyezést is igénybe vették.⁵²¹ Kármán Elemér⁵²² tanulmányában azt a Posen-i ülésen elhangzott felszólalást emelte ki, amely a fiatakorúak ügyeiben ítélező bíróságok

⁵²⁰ LENGYEL, 1909, 193-194.

⁵²¹ A nemzetközi büntetőjogi egyesület - Nemzetközi Szemle. Jogtudományi Közlöny, 1908. 27. sz. 241.

⁵²² Kármán nagyvárad királyi alügyész, modern elveket vallott és hirdetett a bűnelkövető fiatalok védelmében. Feltárta a fiatalkori bűnelkövetés társadalmi okait, prevenciót és nevelési eszközöket javasolt. E tárgykörben alkotta meg az alábbi munkáját: A budapesti kriminálpedagógiai intézet. A Gyermek, 1917. 635-648. In: GONDOSNÉ, 1997, 170.

keretében tevékenykedő államügyész feladatát elemezte. Az előadó bíráló véleményt fogalmazott meg, mivel a bíróságok munkáját és hatását zavaró személynek tekintette az államügyészt. Nézete, hogy annak a munkáját a fiatalok meg sem értették. Negatívan ítélték meg, mert az eljárásban mindig, mint egyenlőtlen peres fél lépett fel a gyermekkel szemben. Bár a fiatalok érdekében tevékenykedett, azonban a gyámügyet nem ismerte.⁵²³

Kármán alátámasztotta, hogy a fenti kritikát a német fiatalok bíróságainak alig néhány hónapi működése után fogalmazták meg. Tejesen hasonló jellegű Köhne, berlini bírónak a német Bp. novellájához írt kritikai fejtegetése. Szerinte a törvény az ügyészt és a vádlottat, mint ügyfeleket állította egymással szembe. Mindez a fiatalok ügyeiben még feltűnőbb aránytalanságot idézett elő.⁵²⁴ Feisenberger, magdeburgi királyi ügyész a *Das Recht* című folyóirat 1908. szeptember 10-én megjelent számában a fenti bírálatokat az alábbi módon cáfolta meg. Szerinte, „ha a királyi ügyész kellő tulajdonságokkal bír, s megfelelően vezeti az eljárást, a fiatalok bíróságát nemcsak, hogy nem zavarja, de működését s sikerét nagymértékben elő is mozdítja.”⁵²⁵

A fiatalokra vonatkozó büntető anyagi normák kodifikációját elemezve a magyar képviselőház tagjainak véleményét állítottam szembe. Az 1878 óta hatályban lévő Btk. rendelkezéseit vizsgálva a jogalkotók kétséget kizáróan elfogadták, hogy azok módosításra érettek. A fiatalok elkövetők felnőttektől eltérő büntetőjogi megítélését biztosító szabályokat azonban csak egy novella keretein belül foglalták össze. Balogh Jenő a javaslat kidolgozásakor az észak-amerikai valamint a nyugat-európai jogfejlődést vette mintául. Ez magas színvonalú jogalkotói munkát eredményezett. A rendelkezések gyakorlati alkalmazására történő felkészülésre megfelelő időt biztosítottak, 1910. január 01. napján léptek hatályba. Addig is a fiatalok elkövetők érdekében rendeleti úton megalkották a fiatalok ügyeiben érvényesülő szabályokat, valamint megszervezték a rendőri gyermekbíróságot.

⁵²³ KÖHNE, 1906, 622.

⁵²⁴ KÖHNE, 1906, 622.

⁵²⁵ Staatsanwalt und Jugendgericht. 1908. 615-620.

IV. A BÜNTETŐ NOVELLA FIATALKORÚAKRA VONATKOZÓ RENDELKEZÉSEI

Hazánkban felismerték a büntetőjogászok, hogy a fiatal elkövetők megmentését, nevelését csak új büntetőjogi fogalmak bevezetésével és azoknak a gyakorlatban történő alkalmazásával érhetik el. Először a beszámítási képesség modern átalakításával megteremtették a fiatalkorúak megkülönböztetett büntetőjogi szabályait, amelyek Európa-szerte a századforduló időszakában alakultak ki.⁵²⁶

A büntető novella csak az anyagi jogot reformálja meg, az alaki jogban csupán annyit változtat, amennyire elmaradhatatlan szükség volt.⁵²⁷ A perjogot csak két részben érintette. Egyrészt királyi járásbíróság a Bp. szerint nem állapíthatott meg egy évnél hosszabb büntetést. Ez módosításra szorult, mert a szabályozás szerint fiatalkorúakkal szemben egy évnél hosszabban tartó fogház vagy államfogház büntetést is kiszabhattak.⁵²⁸ Ennek megfelelően kiegészült a Bn. azzal a rendelkezéssel, hogy ilyen esetben az ügyet át kellett tenni az illetékes királyi törvényszékhez.⁵²⁹ Másrészt a Bp. 360. §-ában a fiatalkorúak büntethetőségének feltételéül a bűnösség felismeréséhez szükséges belátási képességet határozta meg. E helyett a novella új fogalmat vezetett be – az erkölcsi és értelmi fejlettséget.⁵³⁰

1. A novellával kapcsolatos gyakorlati kérdések

Hazánkban a gyakorlati szakemberek megvizsgálták az új büntetési rendszert.⁵³¹ Keresték a választ azokra az esetekre, amikor a Bn. normái a fiatalkorúak egyes, konkrét ügyében eljáró bírák által követendő gyakorlatot nem egyértelműen határozták meg.

⁵²⁶ FARKAS, 1973, 185-189.

⁵²⁷ GERZSENYI, 2001, 172.

⁵²⁸ LENKOVICS, 2008,31-48.

⁵²⁹ FINKEY, 1948, 23., FINKEY, 1914, 177.

⁵³⁰ Összefoglaló munkák a témában: GERZSENYI, 2001., ILLÉS, 1909., LÁSZLÓ, 1966., FINKEY, 1914, 177.

⁵³¹ NAGY, 1994, 286.

A) *Az életkor*

Finkey Ferenc szerint a magyar jogászközönség reformelképzeléseit teljesítették, amikor a törvényhozó a fiatal kor felső határát 18 évre felemelte. A 12 – 18 éves fiatalok büntetőjogi felelősségre vonását a belátási képesség helyett a „büntethetőséghez szükséges értelmi és erkölcsi fejlettségtől” tette függővé.⁵³² Finkey azzal érvelt az új rendelkezések időszerűsége mellett, hogy a klasszikus büntetőjogi alapelvek – amelyek önmagukban túlzottan merevek – bizonyos esetekben igenis „áthághatók, sőt áthágandók, s ide sorolja a fiatakorú büntetésekkel való bánásmód” esetét.⁵³³ Fabiny Theofil királyi táblai alelnök szerint az a körülmény is indokolta a javaslat elfogadását, hogy előfordulhat egyes bűncselekménynél az, hogy még az idősebb korú gyermek sem képes mérlegelni következményeivel együtt cselekményének jogellenességét, súlyosságát.⁵³⁴

A nemzetközi szinten a vizsgált időszakban a büntethetőségi korhatár rendkívül heterogén képet mutatott.⁵³⁵ A fiatakorú felelősségre vonása a jelentősebb európai törvénykönyvekben az alábbiak szerint került szabályozásra.⁵³⁶

- A *német* javaslat a büntetőjogi felelősség alsó határát 15. életévben határozta meg. E korhatár alatt csak nevelőintézkedéseket alkalmazhattak.
- Az *osztrák* törvényben a büntetőjogi felelősség 14. életév betöltésével kezdődött. Fiatakorúnak a 14 – 18 éves személyt tekintette, akivel szemben büntetést és nevelőintézkedést egyaránt kiszabhattak.
- A *svájci* javaslat szerint fiatakorú a 14 – 18 év közötti személy, akivel szemben csak javító intézkedéseket alkalmazhattak.
- A *belga* törvényjavaslat 1912-ben a 16. életév betöltéséig kizárta az igazságszolgáltatási szervek hatáskörét. A 16. életév alattiakkal szemben csak védő, nevelő rendszabályt fogantatosíthattak.

⁵³² FINKEY, 1914, 177.

⁵³³ FINKEY, 1914, 175.

⁵³⁴ LÖW, 1880, 527.

⁵³⁵ HORNYÁK, 2001, 310.

⁵³⁶ SZABÓ, 1961, 46.

- A francia jog nem ismerte a „feltétlen beszámíthatlanságot”,⁵³⁷ így a 16 éven aluli korban büntetendő cselekményt elkövető ellen az eljárás mindig megindítandó volt.⁵³⁸

A Bn. rendelkezései a felelősségre vonás terén felülmúlták a legtöbb külföldi állam erre vonatkozó jogát. A fiatalokorra valamennyi *európai törvény három korhatárt* különböztetett meg. Egyforma szabályozási elvet követve állapították meg, hogy bizonyos korhatáron alul büntetőjogi felelősségre vonásnak nincs helye, azonban meghatározott korhatár fölött csak büntetés alkalmazható.⁵³⁹ A kettő között húzódott egy átmeneti időszak, amikor büntetéseket vagy azt helyettesítő intézkedéseket rendelhettek el.⁵⁴⁰

A büntető novella az életkor alapján 2 elkövetői kört határolt el egymástól: az elkövetéskor gyermekkorút, illetve fiatalokorút.⁵⁴¹ A Bn. 15. §-a⁵⁴² definiálta a gyermekkorúak fogalmát.⁵⁴³ A gyermek büntettesek két osztályát határolták el egymástól. Egyrészt a *rakoncátlanokat*, akik egészséges környezetben éltek, és bennük még a züllés jelei nem jelentek meg, másrészt a *züllött gyermekeket* különböztették meg. Ez utóbbi csoportba azok a gyermekek tartoztak, akik addigi környezetükben romlásnak voltak kitéve vagy züllésnek indultak. Ez az elhatárolás határozta meg az egyes gyermekekkel szemben alkalmazható intézkedéseket.⁵⁴⁴ A Bn. az új jogelveket követve a *fiatalokorú büntetteseket két csoportba* sorolta a cselekmény elkövetésekor fennálló büntethetőséghez szükséges értelmi és erkölcsi fejlettség vizsgálata alapján.⁵⁴⁵ Egyrészt megkülönböztették a beszámítási képességgel nem rendelkezők, azaz büntetőjogi felelősségre nem vonhatók, másrészt a beszámítási képességgel rendelkezők, azaz büntetőjogi felelősségre

⁵³⁷ SZABÓ, 1961, 46.

⁵³⁸ SZABÓ, 1961, 46.

⁵³⁹ HORNYÁK, 2001, 311.

⁵⁴⁰ FINKEY, 1914, 10-55.

⁵⁴¹ LENKOVICS, 2008, 33.

⁵⁴² ILLÉS, 1909, 550-551.

⁵⁴³ A Bn. értelmében *gyermekkorú* volt az, aki büntett vagy vétség elkövetésekor tizenkettedik életévét még nem haladta meg. A gyermek cselekménye, az értelmi és erkölcsi fejlettségének alacsonyabb foka és önálló akarat hiánya miatt nem minősülhetett bűncselekménynek, ezért ellene vádat emelni, bünvádi eljárást lefolytatni nem lehetett. ANGYAL-KÚN, 1911, 41.

⁵⁴⁴ ANGYAL-KÚN, 1911, 41.

⁵⁴⁵ A kérdést érinti: LÁSZLÓ, 1966.

vonhatók körét. A bíró vizsgálta, hogy az eléje kerülő fiatal fejlett-e, erkölcsi kötelességekről van-e már tudomása, cselekmény elkövetésekor bizonyos mértékű akaraterővel rendelkezett-e.⁵⁴⁶ Majd határozott arról, hogy értelmi és erkölcsi fejlettséggel bírt-e a 12. életévét betöltött elkövető. A Bn. szerint az ún. büntetőjogi teljeskorúság a 18. életév betöltésével kezdődött.⁵⁴⁷

Balogh Jenő 1906. októberi, eredeti tervezete nem tartalmazta ezt a felosztást, amely elsősorban formai és nem elvi jelentőségű.⁵⁴⁸ Bernolák Nándor kiemelte, hogy valójában mindkét csoportba tartozókkal szemben ugyanazokat az intézkedéseket alkalmazhatták.⁵⁴⁹

B) Az intézkedések

A büntetőjogi felelősségre nem vonható fiatalkorúakkal szemben az eljárást megszüntették, vagy felmentő ítéletet hoztak. Megmentésük érdekében hivatalból intézkedést rendeltek el attól függően, hogy rakoncátlanok vagy züllött fiatalkorúaknak minősültek. A Bn. értelmében a 12 éven aluli gyermek, ha bűncselekményt követett el, sohase juthatott fogházba.⁵⁵⁰

A rakoncátlan fiatalkorúval szemben alkalmazható intézkedések: házi fenyítés, iskolai fenyítés és házi felügyelet alatt tartás.⁵⁵¹ Ezeket az intézkedéseket akkor alkalmazhatták, ha a kellő felügyelet hiányára vezették vissza a bűncselekmény elkövetésének okát. „házi jellegére”⁵⁵² utalt, hogy a fiatalkorú eddigi környezetében maradt. Az intézkedések nem regresszív, hanem preventív jellegűek és így inkább a gyámhatóság hatáskörébe tartoztak.⁵⁵³ Az iskolai hatóság a következő fenyítékeket alkalmazhatta:

- szóbeli megdorgálást négy szemközt,
- szóbeli megdorgálást a tanítótestület, az iskolaszék, gondnokság stb. előtt,

⁵⁴⁶ FINKEY, 1919./c., 171.

⁵⁴⁷ ILLÉS, 1909, 5.

⁵⁴⁸ ANGYAL, 1911, 47.

⁵⁴⁹ BERNOLÁK, 1908/b., 103-105.

⁵⁵⁰ ILLÉS, 1909, 548.

⁵⁵¹ CIH, 27.100/1909. sz. IM. rend. 38. §.

⁵⁵² CSORNA, 1929, 140.

⁵⁵³ Részletesen feldolgozta: GYÖRGYI, 1984., CSORNA, 1929, 140.

- iskolai elzárást éheztetés nélkül és
- iskolai elzárást éheztetéssel.⁵⁵⁴

A züllött fiatalokkal szemben javítónevelést rendelhetek el.⁵⁵⁵ Kiemelték abból a környezetből, amely megrontotta. A gyermeket gyermekvédő vagy patronage egyesület gondozásába vették. Az ilyen gyermeket azonban ideiglenes felvétel végett a legközelebbi állami gyermekmenhelybe szállították.⁵⁵⁶ A büntetést pótló eszközök⁵⁵⁷ a *büntetőjogi felelősségre vonható* fiatalokkal szemben: a bírói dorgálás, a próbára bocsátás, a javító nevelés,⁵⁵⁸ az utólagos javító nevelés,⁵⁵⁹ valamint a fogház- vagy államfogház-büntetés. A javító nevelés⁵⁶⁰ egyik módozatának tartott családi rendszert meghonosították. Írk Albert szerint hatékonyságát az segítette, hogy családi rendszerben az egyéniség átalakításában eredményesen vett részt.⁵⁶¹ Pénzbüntetés kiszabására nem volt lehetőség, hiszen a legtöbb fiatalnak nem volt magánvagyon. A hivatalvesztést és a politikai jogok gyakorlásának felfüggesztését sem lehetett rájuk kivetni.⁵⁶² A büntető novella 17. §-ában felsorolt dorgálás, próbára bocsátás⁵⁶³ és javító-nevelés kiszabásakor a Btk.

⁵⁵⁴ CSORNA, 1929, 140.

⁵⁵⁵ CJH, Bn. 16. § 3. bek.

⁵⁵⁶ CJH, Bn. 15. § 3. bek.

⁵⁵⁷ A botbüntetés a büntetés fejlődésében elvesztette jelentőségét. Visszaállítását kriminálpolitika szempontjából indokolatlannak, az általános fejlődés szempontjából pedig kulturellesnek tartották. Indokolt alkalmazására akkor kerülhetett sor, ha a büntetés végrehajtása terén megfelelő szabadságvesztő intézkedések hiányában, pótolhatatlan büntetési eszköz. Vámbéry szerint „kulturelles az a társadalom, mely az állatok kínzását büntetéssel sújtja, az embereken űzött kegyetlenkedést nem iktathatja törvénybe, mint a saját védelmére szolgáló eszközt.” In: VÁMBÉRY, 1910. 58.

⁵⁵⁸ A törvény indokolása szerint „A jellem átalakítására, a nemesebb hajlamok megerősítésére, az alacsonyabb szenvedélyek megfékezésére, az érzéki ingereknek ellentálló képesség megszilárdítására rendszerint csak hosszú és beható foglalkozás mellett lehet remény s a kívánt eredményt az egyes fiatalok egyénisége szerint különböző idő alatt lehet csak elérni”. KI 1908. XIV. Különös indokolás a második fejezet 24.§-ához. 462.

⁵⁵⁹ Az ún. *utólagos javító nevelés* elrendelésére a fogházbüntetésre ítélt, és a büntetést kiállt fiatalok esetében volt lehetőség. Ettől az ítélet gyökeres erkölcsi átalakítását remélték. A Bn. kísérleti *kihelyezésről* is rendelkezett. Elrendelhetette a felügyelő hatóság meghallgatása után az igazságügy miniszter kérelemre vagy hivatalból. Annak érdekében alkalmazták, hogy a fiatalok egy ideig ellenőrzés és irányítás alatt álljon, valamint megfelelő erkölcsi támogatásban részesüljön. A kétévi próbaidőre történő kísérleti szabadon bocsátás két feltétel esetén történhetett: a fiatalok legalább egy évet intézetben töltött, és teljesen megjavultnak látszott. ILLÉS, 1910, 569.

⁵⁶⁰ A magyar javítóintézeteknek az 1908-ban megszervezésre került angol ún. Borstal-intézetek felelnek meg. NÉMETH, 1935, 234.

⁵⁶¹ ANYGAL, 1911, 55.

⁵⁶² LENGYEL, 1909, 193-194., KI 1908. XIV. 457.

⁵⁶³ VISZOKAY, 1985, 813.

80-92. §-ait egyáltalán nem vehették figyelembe.⁵⁶⁴ A Bn. 18. §-a szerint az intézkedésnél értékelni kellett a fiatakorú egyéniségét, értelmi és erkölcsi fejlettségének fokát, valamint életviszonyait, és természetesen az eset összes többi körülményeit.⁵⁶⁵

A Bp. 26. §-a alapján kiszabható fogház- vagy államfogház-büntetésnél kerülhetett sor a hivatkozott Btk. szakaszok alkalmazására. Angyal Pál ezt azzal támasztotta alá, hogy a Bn. 18. §-a kimondta, hogy az intézkedések közül a bíróság azt alkalmazza, amelyik a fiatakorú terhelt jövőbeli magaviselete és erkölcsi fejlődése szempontjából kedvezőbb. Így azokkal „nem a múlt negatív körülményeit kellett erősíteni, hanem a reményteli jövőt építeni”.⁵⁶⁶ Jogsabályi alapot nem talált arra, hogy a bíróság a szabadságvesztés-büntetés helyett a Btk. 92. §-a alapján mondja ki a javítónevelést, a próbára bocsátást, vagy a dorgálást.⁵⁶⁷ Ilyen alternatívákat felkínáló rendelkezést csak a fogház helyetti pénzbüntetés választásának a lehetőségével valósult meg, vagyis a fogház helyetti javítónevelésre már nem. Továbbá a Btk. 80-92. § alkalmazásának azért sem voltak meg a feltételei, mert mind a három intézkedésnél kizárt a bűnösség értékelésének lehetősége.

A dorgálás⁵⁶⁸ a bíróság által megfogalmazott ünnepélyes komoly intelem és egyben figyelmeztetés az elítéltnak, hogy újabb büntett vagy vétség elkövetése esetén szigorúbb büntetést szabnak ki ellene a Bn. 19. §-a alapján. A próbára bocsátás által a bíróság a fiatakorút megfelelő figyelmeztetés útján egy évi próbaidőre szigorú szabályokhoz kötött felügyelet mellett feltételesen szabadlábon hagyta a Bn. 21. §. értelmében. A javítónevelést mindig határozatlan időre és akkor rendelték el, ha a fiatakorú addigi környezetében a romlás veszélyének kitéve, züllésnek indult, vagy ha értelmi és erkölcsi fejlődése érdekében a javítónevelés más okból szükségesnek mutatkozott,

⁵⁶⁴ ILLÉS, 1909, 557.

⁵⁶⁵ ILLÉS, 1909, 549.

⁵⁶⁶ ANGYAL, 1910, 204.

⁵⁶⁷ FAYER, 1905, 186.

⁵⁶⁸ Megtalálható az angol és az amerikai jogrendszerben, és az 1890. évi olasz büntetőtörvénykönyvben is. Csak kisebb súlyú cselekmények elkövetésékor vethették ki, ellene csak az ügyész élhetett fellebbezéssel. Ennek az volt a magyarázata, hogy a legnagyobb hatást akkor érték el vele, ha a tárgyalás után nyomban foganatosították. FINKEY, 1909./c., 427.

vagyis a Bn. 24. §-át vették figyelembe.⁵⁶⁹ Angyal Pál szerint ezek az intézkedés csak a végrehajtás folyamán lehettek enyhébbek vagy szigorúbbak.⁵⁷⁰

A dorgálás⁵⁷¹ foganatosítható keményebb vagy szelídebb hangon. Rendeltetését csak akkor tölthette be, ha az „erkölcsi hatásokra hajló, fogékony lelkű fiatalkorú egyén került a bíróság elé”.⁵⁷² A legtöbb esetben azért sem alkalmazhatták, mert helyette a fiatal állandó felügyelet alá helyezésére volt szükség. A bíró mindig az elkövető egyéniségéhez leginkább megfelelő intézkedést választotta.⁵⁷³ A próbára bocsátottnak akár a bíróság, akár a pártfogója külön utasításokat adhatott⁵⁷⁴ a végrehajtási rendelet 45. §-a szerint. Angyal Pál a javítónevelésnek sok változatát emelte ki, elsősorban azért, mert határozatlan ideig tartott, vagy a javulásig, vagy huszonegyedik életév betöltéséig. Másodsorban azért, mert különböző helyeken hajthatták végre. A királyi javítóintézetekben szigorúbb, az állami gyermekmenhelyekben és az ezeket kiegészítő társadalmi intézetekben enyhébb elbánás érvényesült.⁵⁷⁵

Angyal Pálhoz hasonlóan Ujfalussy Béla is tanulmányozta a Bn. 17. §-ának rendelkezését. Ujfalussy szerint helytelen az a jogalkotói fogás, hogy a fiatalkorúakra nem büntetéseket szabtak ki, hanem azokat intézkedésnek nevezték el. A bíróság a fiatalkorú terhelttel szemben alkalmazott intézkedést enyhe büntetési módnak tekintette. Ezt példával alátámasztotta.⁵⁷⁶ A Bn. hivatkozott szakasza szerint a dorgálás, a javító-nevelés vagy a fogház (államfogház) büntetés alkalmazásakor a vádlott bűnösségét ítélettel

⁵⁶⁹ FAYER, 1905, 182-188.

⁵⁷⁰ ANGYAL, 1910, 204.

⁵⁷¹ A miniszteri indokolás szerint a romlatlan emberre a komoly és szeretetteljes feddés sokkal üdvösebb és mélyrehatóbb befolyást gyakorol, mint a rideg és a végső céllal kevésbé törődő fogház vagy elzárásbüntetés. BALOGH, 1909./a., 255.

⁵⁷² Alkalmazási területét a novella negatíve határolta körül, amelyhez Angyal Pál egy harmadik kizárási okot is kiemelt. A rossz környezetben élő fiatalkorúval szemben sem szabhatták ki, mivel ebben az esetben a dorgálás javító és visszatartó hatását megsemmisítette a környezet erkölcstelen volta. BALOGH, 1909./a., 255.

⁵⁷³ BALOGH, 1909./a., 255.

⁵⁷⁴ VISZOKAY, 1985, 814.

⁵⁷⁵ KI 1908. XIV. 58.

⁵⁷⁶ Ujfalussy Béla véleménye, hogy ha egy tanító hanyag tanítványát megdorgálta vagy javulás szempontjából néhány órára az iskolában visszatartotta, akkor ezeket csak erkölcsi büntetésként, nem pedig intézkedésként vették figyelembe. UJFALUSSY, 1915, 168.

állapították meg.⁵⁷⁷ A próbára bocsátáskor viszont a törvény kivételt engedett, mivel végzéssel rendelték el.⁵⁷⁸ Ujfalussy ezt azzal magyarázta, hogy a próbára bocsátás egy olyan intézkedés, amely „enyhe erkölcsi büntetési módnak” tekinthető.⁵⁷⁹ A végzés indokolásában rögzítették, ha a fiatalok terhelte értelmi és erkölcsi fejlettségét megállapították. Nem mondhatták ki a bűnösségét ítéletben, mivel nem hoztak. Sőt ha a próbaidő alatt a fiatalok terhelte jó magaviseletet tanúsított, az eljárást ellene megszüntették.⁵⁸⁰

Ezt a problémakört tárgyalta Szabó Sándor, enyingi járásbíró a „Kimondandó-e a próbára bocsátó végzésben a fiatalok vádlott bűnössége vagy sem?” címmel írt cikkében. Ujfalussy Bélától eltérően az volt álláspontja, hogy a végzésben bűnösség megállapítását is rögzíthették, mivel az nem akadályozta az intézkedés javító és nevelő célzatát. Szerinte, ha valaki büntetendő cselekmény miatt a bíróság elé került, akkor a bíróságnak döntenie kellett – az illető bűnös vagy sem.⁵⁸¹ Szabó elismerte, hogy voltak, akik vele ellentétes nézeteket vallottak. Szerintük a bűnösség megállapítása ellenkezett a próbára bocsátás intézményének szellemével. Szabó álláspontja, hogy ez utóbbi vélemény elfogadásával nagyobb erkölcsi védelemben részesült volna a próbára bocsátott fiatalok, mint akit dorgálásra, fogházra, vagy javító nevelésre ítélték.⁵⁸² Nem tartotta helyes eljárásnak, hogy egyszer kimondták, másszor pedig nem mondták ki a bűnösséget. Ez ugyanis az „eljárás egységességének rovására szolgált, az pedig nem lehetett a bíróság célja”.⁵⁸³

Ujfalussy megvizsgálta a fiatalokra vonatkozó rendelkezéseket tartalmazó 27.100/1909. sz. I. M. rendelet 30. §-át, amely értelmében a kiskorú terhelte a próbára bocsátás elrendelésével egyidejűleg a magánjogi igényben és a bűnügyi költségben marasztalták. Ujfalussy előző megállapítását továbbgondolva, következtetése egy újabb felvetés. Elemezte, hogy mennyiben egyeztethették össze a rendeleti paragrafusban foglaltakat a

⁵⁷⁷ ILLÉS, 1909, 554.

⁵⁷⁸ VERMES, 1982, 597-605.

⁵⁷⁹ UJFALUSSY, 1915, 168.

⁵⁸⁰ UJFALUSSY, 1915, 168.

⁵⁸¹ SZABÓ, 1911, 72.

⁵⁸² FAYER, 1905, 185.

⁵⁸³ SZABÓ, 1911, 73.

Bp. 480., 482. és 487. §-ában rögzített törvényes intézkedésekkel. A Bp. szakaszok csakis a bűnösnek kimondott vádlottat kötelezheték a bűnügyi költség megfizetésére. Ha a vádlottat nem bűnös, a költség az államkincstárat terhelte, ha a bíróság az eljárást megszüntette, akkor a Bp. 487. §-a értelmében a magánfelet köteles értesíteni, hogy magánjogi igénye tárgyában nem határozott. Ujfalussy a Bp. 17. §-ában felsorolt intézkedéseket vizsgálva arra a következtetésre jutott, hogy a törvényhozó a legenyhébb intézkedésnek a dorgálást, a legsúlyosabbnak pedig a fogházat, vagy az államfogházat jelölte meg. Meggyőződése, hogy ezt a sorrendet nem helyesen állapították meg. A büntetési módok közül a legenyhébbnek a második helyen lévő próbára bocsátást tartotta. Álláspontja, hogy a dorgálás már rendes büntetés, amelynek alkalmazásához szükséges a vádlott bűnösségének ítéletben történő megállapítása, és ezt az intézkedést a tárgyaláson nyilvánosan fogatosította a bíró. Ezzel szemben a próbára bocsátást végzéssel mondták ki, a terhelt bűnösségét ítéletben nem rögzítették, ezért a büntetést sem szabták ki⁵⁸⁴ - csupán felügyelet alá helyezték a fiatalokú terheltet. Felügyeletét is elsősorban a törvényes képviselője látta el, vagyis a terhelt ugyanabban a helyzetben maradt, mint a cselekménye elkövetése előtt.⁵⁸⁵ Ezért tekintette az elkövetett cselekményért kiszabható lehető legenyhébb intézkedésnek.⁵⁸⁶

Felvetődött a kérdés, hogy melyik hatóság jogosult a gyermekkel szemben alkalmazható intézkedések megtételére. Rézler úgy vélekedett, hogy a 27.100/1909. IM. rend. 32. §-ára tekintettel a bíróságot érthették a hatóság alatt.⁵⁸⁷ Ennek ellenére nem tartotta ezt az értelmezést helyénvalónak, mert a Bn. rendelkezése szerint a gyermekekkel szemben bűnvádi eljárást nem indíthattak. A bíróság nem kerülhetett olyan helyzetbe, hogy a Bn. 15. §-ának 2. és 3. bekezdéseiben foglalt intézkedéseket megtegye.⁵⁸⁸ Finkey szerint a 160.000/1909. sz. BM. rend. 13-15. §-ai alapján a gyermeket bármilyen büntetendő cselekmény elkövetése esetén feljelentették a bíróság vagy a

⁵⁸⁴ VERMES, 1982, 598.

⁵⁸⁵ VISZOKAY, 1985. 812-819.

⁵⁸⁶ UJFALUSSY, 1915, 168-169.

⁵⁸⁷ RÉZLER, 1910, 185-186.

⁵⁸⁸ ILLÉS, 1909, 550.

rendőri büntető bíróság előtt. Ezek a büntetőeljárás mellőzésével jártak el – a Bn. 15. §-a szerint.⁵⁸⁹

Angyal Pál is ezzel az érveléssel értett egyet. Kiemelte, hogy a bíróság vagy a rendőri büntető bíróság ügyészi beavatkozás nélkül hallgatta ki a gyermeket, valamint hivatalból szerezték be a környezettanulmányt.⁵⁹⁰ A fentiekkel ellentétben Halasi a hatóság fogalmán a bíróságon túl egyes esetekben az ügyészséget és a rendőri hatóságot is értette.⁵⁹¹ Knörr viszont abból indult ki, hogy az ügyészség a büntető eljárásban ügyfélként jelent meg a vádlottal szemben, ezért nem alkalmazhatta a gyermekekkel szemben az intézkedéseket. Álláspontja, hogy hatóság csak a bíróság lehetett.⁵⁹² Angyal Pál a különböző vélemények összegzéseként arra az álláspontra helyezkedett, hogy a Bn. 15. §-ában rögzített intézkedések megtételére a büntetett gyermek érdekében egyaránt jogosult a rendőri hatóság, a rendőrbíróság, az ügyészség és a bíróság is.⁵⁹³

C) Feltételes elítélés

A reformeszmék követői a rövid tartamú szabadságvesztés-büntetést célszerűtlennek és veszélyesnek tartották. Úgy ítélték meg, hogy „nemcsak hogy nem javít és nem rettent el, hanem a társadalomnak kész veszedelme.”⁵⁹⁴

A feltételes elítélés intézményének⁵⁹⁵ alap gondolata nem új,⁵⁹⁶ különböző

⁵⁸⁹ FINKEY, 1910./c., 170.

⁵⁹⁰ ANGYAL, 1911, 44.

⁵⁹¹ HALASI, 1910, 213-214.

⁵⁹² KNÖRR, 1910, 241-242.

⁵⁹³ ANGYAL, 1911, 44.

⁵⁹⁴ A büntetés feltételes elengedésének leghivatottabb ismerőjének Liszt-et tekintik. Kezdetben csak mint a rövidtartamú szabadságvesztés-büntetés pótszereként tüntették fel az intézményt. Erről az intézményről írt Liszt: Bedingte Verurteilung und bedingte Begnadigung. Vergl. Darstellung. All. Th. III. Bd. 1905. 5.

⁵⁹⁵ „NBE ezt az intézményt kezdettől fogva anyai szeretettel karolta fel, további diadalútját anyai részvétellel kísérte és oly élénk buzgalommal támogatta, hogy tényleg az egyesületnek ez intézményhez való viszonyában valami anyai van, úgy hogy a NBE. minden joggal mondhatja a feltételes elítélést, ha nem is a gyermekének, de kedvenc nevelt gyermekének.” WLASSICS, 1892, 58. A kérdést elemzi Kitzinger: Die Internationale Kriminalistische Vereinigung. 1905. 92.

⁵⁹⁶ Intézmény megtalálható a középkori olasz jogban, és a német, orosz büntető eljárásjogban. Talán legtisztábban a 16-18. századi magyar igazságszolgáltatásban lelhető fel. Wlassics Gyula szerint egy kassai archívumból, 1851-ből származó ítélet rendelkezett róla. WLASSICS, 1892, 58.

népek jogában, különböző időkben jelentkezett.⁵⁹⁷ A 18. század végétől kezdett kiszorulni a gyakorlatból, csak Angliában maradt fenn. A büntetés feltételes elengedésében rejlő kriminálpolitikai erőt azonban felfedezték, egyes államok szinte versenyezve igyekeztek azt a tételes jogukba beültetni.⁵⁹⁸ 1865-ben Bostonban előbb a fiatalkorúakra, majd 1878-ban már felnőttekre is kiterjesztették. Ekkor szervezték meg először a „probation officer”-eket.⁵⁹⁹ A pártfogói intézmény beállításával a szabadon bocsátottak feletti intenzív felügyeletet valósították meg.⁶⁰⁰ A kontinentális rendszer több tekintetben különbözött az amerikai-angol rendszertől. Elsősorban abban, hogy büntetést megállapító ítéletet hoztak, és csak a büntetést engedték el feltételesen.⁶⁰¹ Az elkövető tudta, hogy milyen büntetés várt rá, ha a feltételeknek nem felelt meg.⁶⁰² A belga és a francia törvények – Wlassics Gyula nézete szerint hátrányukra – abban különböztek az amerikai-angol rendszertől, hogy a próbaidő idejére mellőzték a felügyeletet.⁶⁰³

Hazánkban is vizsgálták az új büntetési rendszert. Fayer László Magyarországon először emelt szót „a művelt külföldön annyi odaadással és eréllyel felkarolt feltételes elítélés intézménye mellett.”⁶⁰⁴ Szaklapjaink közül főleg a Márkus Dezső által szerkesztett Jogi Szemle vívott „lelkes harcot” az

⁵⁹⁷ A hagyományos büntetőjogi büntetések alól való feltételes mentesítés intézménye volt. Két változata alakult ki a modern jogfejlődés során: a francia-belga és az angol-amerikai. Az ún. *francia-belga rendszert* vették át az európai államok, amely a klasszikus büntetőjog felelősség elveit áttörte. Emiatt ennek az irányzatnak a képviselői elleneztek elterjedését. A rendszer lényege a büntetés végrehajtásának feltételes felfüggesztése. Az *angol-amerikai változat* az ítélelhozatal elhalasztását, az elkövető próbára bocsátását jelentette. A próbára bocsátásnak alap gondolata, hogy a fiatalkorú nem olyan bűnös, hogy feltétlenül megtorlást kellene alkalmazni, azonban magára hagyva a züllés veszélyének volt kitéve. A bíróság azokat bocsátotta próbára, akik fiatalkori könnyelműségből, megfontolás hiányából követték el a bűncselekményt. A terhelt tehát rendszerint fiatalkorú; illetőleg az alkalmi büntetettek közé tartozott. A bíróság felfüggesztette a büntetés végrehajtását, és ítélet meghozatala nélkül a terheltet egy évi próbaidőre - feltételesen szabadlábon hagyta. SZABÓ, 1961, 293.

⁵⁹⁸ Meghonosították Luxemburgban 1892-ben, Norvégia 1894-ben, Németország 1985-ben, Svájci kantonok és Massachusetts 1900-ban, Ausztriában 1902-ben, Portugáliában 1903-ban, Bulgáriában és Olaszországban 1904-ben, Japánban 1905-ben, Spanyolország 1908-ban. KI 1908. XIV. 457.

⁵⁹⁹ Angliában 1887. évi Probation of first offenders Act a 7 évet meg nem haladó fogházzal sújtható vádlottakkal szemben szabhatták ki, de a pártfogó tisztviselői intézményt még nem ismerte. Majd az 1907. évi Probation of offenders Act már a pártfogói intézményt is megszervezte. KI 1908. XIV. 457.

⁶⁰⁰ VÓKÓ, 2006, 64.

⁶⁰¹ VISZOKAY, 1985, 813.

⁶⁰² Franciaországban csak 1891. március 26-án jött létre a törvény – Loi du 26. Mars 1891 relative a l'aggravation des peines. WLASSICS, 1892, 32.

⁶⁰³ WLASSICS, 1892, 32.

⁶⁰⁴ WLASSICS, 1892, 38.

intézmény érdekében.⁶⁰⁵ Még Balogh Jenő is ismertette röviden a feltételes elítélés és a próbára bocsátás intézményeinek kifejlődését a *Fiatalkorúak és büntetőjog* című munkájában.⁶⁰⁶

Angyal Pál azon az állásponton volt, hogy a – Bn. 16. §-ában szabályozott büntetőjogi felelősségre nem vonható fiatalkorúak vonatkozásban elrendelhető – házi felügyelettel azonos természetű és azonos célú jogintézmény a próbára bocsátás. Angyal Pál összevetette a két jogintézményt. Mindkét intézkedés megtartotta a fiatalkorút addigi környezetében, szigorúbb felügyelet mellett újabb bűncselekmény elkövetésétől óvta meg.⁶⁰⁷ A különbség abban mutatkozott, hogy a házi felügyeletet felmentő ítéletben vagy a bűnvádi eljárást megszüntető végzésben rendelhették el, míg a próbára bocsátást mindig végzéssel. Mindkét intézkedés esetében a fiatalkorú felügyeletét elsősorban törvényes képviselőjére, hozzátartozójára bízták. A próbára bocsátás annyiban túlmutatott, hogy állami gyermekmenhely vagy valamelyik gyermekvédő egyesület is elláthatta a felügyeletet.⁶⁰⁸ A házi felügyelettel megbízott és a próbára bocsátott pártfogójának azonos volt a kötelessége, a fiatalkorú erkölcsi fejlődésének előmozdítása.⁶⁰⁹ A pártfogó nagyobb szigorot alkalmazott, ugyanis sajátos kötelességek terhelték, pl. jelentést tett.⁶¹⁰ A két jogintézmény között a lényeges eltérés az intézkedés tartamában állt. A próbára bocsátás egy év, a házi felügyelet a fiatalkorú erkölcsi fejlődése érdekében ennél hosszabb időre szólt. Azt az elvet tartották szem előtt, hogy „minél fiatalabb a terhelt, annál kívánatosabb a hosszabb időre szóló felügyelet”.⁶¹¹ Ezt támasztotta alá a királyi törvényszék 1910. február 1.-jén hozott 405. sz. ítélete, amely a fiatalkorú vádlottat felmentette és 6 hónapra házi felügyeletét rendelte el.⁶¹²

⁶⁰⁵ WCLASSICS, 1892, 38.

⁶⁰⁶ VISZOKAY, 1985, 812-813., WCLASSICS, 1909, 368.

⁶⁰⁷ ANGYAL, 1911, 50.

⁶⁰⁸ FELEKI, 1911, 17.

⁶⁰⁹ VISZOKAY, 1985, 814.

⁶¹⁰ ANGYAL, 1911, 52.

⁶¹¹ CIH, 27.100/1909. sz. IM. rend. 37. §

⁶¹² A jogeset szerint a vádlott a Btk. 333. §-ába ütköző lopás vétségét követte el, de testi fejlődésében feltűnően visszamaradott, büntetőjogi felelősséggel nem rendelkezett. Bjt. 60. köt. 245-246.

Angyal Pál a hivatkozott jogesetben az előzőekre tekintettel a fiatal elkövető érdekében a minimum két évig tartó felügyeletet tartotta jogszerűnek. Sőt a fiataikorú megmentése érdekében azt is támogatta, hogy a házi felügyelet alá helyezett esetében rendeljék el a javítónevelést, ha előbbi tartama alatt váltak egyértelművé a javítónevelés szükségességét alátámasztó körülmények.⁶¹³

Lengyel Aurél⁶¹⁴ azt jósolta, hogy a patronaget igénylő intézkedések száma – a Bn. 17. §-a alapján⁶¹⁵ – évről-évre emelkedni fog. Felismerte, hogy az ország minden részén a próbára bocsátott fiatakorúak tízezreit csak óriás költséget igénylő felügyelőtiszi apparátus tudja megfelelően gondozni. Negatívumként emelte ki, hogy a feltételes elítéléssel rokon alapgondolatú feltételes szabadlábra helyezést és javítóintézeti kihelyezést „megfojtotta a rendőri felügyelet formájába bujtatott ellenőrzés”.⁶¹⁶ Wlassics szerint ez utóbbi intézménynek a segítségére sietett az országos Gyermekvédő Liga, amely a javítóintézetből való kihelyezés előtt védnököt rendelt ki. A feltételesen szabadlábra helyezett főlotti felügyelet azonban továbbra is a csendőrség vagy rendőrség által gyakorolt kontrollban merült ki.⁶¹⁷ Ez azonban „sem a próbára állítás, sem a büntetés végrehajtás feltételes elengedésének vezéreszméjével nem egyeztethető össze”.⁶¹⁸

Lengyel Aurél az állami gyermekmenhelyekben a fiatakorúak feletti felügyelet ellátására a korábbiakban alkalmatlannak bizonyult törvényes képviselő helyett, alkalmas közegek után kutatott. Meg volt győződve arról, hogy „a társadalomnak kell a kriminalitás csábjának kitett egyéneket exponált helyzetükből figyelmeztető s támogató eszközökkel elvonni. Erre a finom tapintatot s emberies érzést igénylő, látszólag imponderabilis jelenségeket

⁶¹³ ANYGAL, 1911, 53.

⁶¹⁴ Lengyel Aurél Székesfehérvárott született 1879-ben. Jogi tanulmányainak elvégzése után bírói pályára lépett. 1913-ban járásbíró lett, majd az igazságügyi minisztériumban a büntetőjogi kodifikáció terén élénk tevékenységet fejtett ki. A modern reformeszmék megvalósítására törekedett. Szaklapokban számos tanulmánya jelent meg. Önálló munkái: Javítóintézeti ügyünk; A büntető novella; A büntető törvény reformja; A Büntetőjogi Döntvénytár szerkesztője volt. ÚJVÁRI, 1929, 530.

⁶¹⁵ ILLÉS, 1909, 557-558.

⁶¹⁶ HANÁK, 1978, 22., LENGYEL, 1909, 193.

⁶¹⁷ FELEKI, 1911, 28.

⁶¹⁸ WLASSICS, 1892, 38.

megfigyelő, önfeláldozó munkára mindenütt – akár humanizmusból, akár hasznossági meggondolásból éledt meg a közlelkiismeret – a polgárság tömörödött össze.”⁶¹⁹ A törvényjavaslat indokolása úgy rendelkezett, hogy ezt a feladatot a társadalomra kellene ruházni, amelynek több érzéke van az érzelmi világhoz és az erkölchöz, mint a közigazgatásnak.

Lengyel Aurél úgy látta, hazánkban még nem volt szétágazó szervezete a fiatalkorúak gondozásba fogadásának. Nem talált a gyermekbíró olyan közeget, amely segítségére lett volna az eléje került egyének elhelyezésében és további gondozásában, annak a reményében, hogy általuk a fiatal a törvénytisztelő élethez visszatér. A cél olyan hálózat megteremtése volt a cél, amely fennakadás nélkül, hézagoktól mentesen, a negatív hatásköri összeütközések kizárásával tölti be feladatát a fiatalok megmentése érdekében.⁶²⁰

D) Végrehajtás felfüggesztése

Angyal Pál azon elmélkedett, hogy a fiatalkorú ellen megállapított, egy hónapot meg nem haladó tartamban kiszabott fogházbüntetés végrehajtásának felfüggesztése gyakorlatban keresztül vihető-e. A miniszteri indoklásratámaszkodva Bernolák Nándor kassai jogtanár a következőképpen fogalmazta meg álláspontját⁶²¹: „A büntetés feltételes felfüggesztésének a fiatalkorúakkal szemben szintén helye van.”⁶²² Angyal Pál már a tankönyve legutóbbi kiadásában arra az álláspontra helyezkedett, hogy a fiatalkorúak ellen kiszabott fogházbüntetés végrehajtásának felfüggesztése nem fogadható el, mert ezt az intézkedést a Büntető novella II. fejezete nem tartalmazta. Ezt az intézményt, mert felügyelettel volt egybekötve, a próbára bocsátás pótolhatta.⁶²³ Megerősítette mindezt azzal, hogy olyan jogászok, mint Illés

⁶¹⁹ LENGYEL, 1909, 193.

⁶²⁰ LENGYEL, 1909, 193.

⁶²¹ Enyhébb esetekben a bíróság a fogházbüntetés kiszabása mellett is módot találhat a további individualizációra e törvény első fejezete értelmében, mert önként érthető, hogy a büntetés felfüggesztésére vonatkozó szabályok a fiatalkorúakra kiszabott fogházbüntetés eseteiben is helyt foglalhatnak. LENGYEL, 1909, 193.

⁶²² BERNOLÁK, 1908./b., 112.

⁶²³ ANGYAL, 1909./b., 399.

Károly,⁶²⁴ Finkey Ferenc és Knörr Ferenc brassói királyi ügyész lényegét tekintve ugyanazt a véleményt képviselték. Illés szerint a büntetés feltételes felfüggesztésének a Bn. 17. §-a alapján a próbára bocsátás felelt meg. A 26. §. alátámasztotta, hogy ha szigorúbb intézkedés szükséges, akkor a fogházbüntetés végrehajtásának felfüggesztése egyenesen kizárt.⁶²⁵

A szigorúbb intézkedés, a fogház amennyiben szükségessé vált, akkor kiszabta a bíróság és végre is hajtotta. Finkey formai okokból megengedett jogintézménynek tartotta a felfüggesztést, elsősorban azért, mert a próbára bocsátástól elválasztva a Novella külön fejezetében szabályozták, és mind a kettőt külön feltételek esetében alkalmazhatták. Megállapította, hogy a törvény nem tartalmazott olyan tiltó szabályt, hogy a felfüggesztés 1910. évi január 1-jétől fiatalokúra nem alkalmazhatták. Finkey összehasonlította a két büntetési módot, úgy vélte, hogy mindkettő ugyanazt a célt szolgálta. A fiatalokkal szemben a bíró szélesebb körben és gyakrabban vehette igénybe a próbára bocsátást, mint a feltételes felfüggesztést.⁶²⁶ Az intézményeket az alapján is vizsgálta, hogy melyik a kedvezőbb a fiatal elkövető jövőbeni magatartására. Megállapította, hogy a „próbára bocsátás előnyösebb és nagyobb reményt ad, mert a fiatalok egy pártfogó atyai felügyelete alá került”.⁶²⁷

Finkey Ferenc a fejtegetéseiből azt a következtetést vonta le, hogy a felfüggesztés fiatalokkal szembeni mellőzése ajánlatosabb, és helyette inkább egyre gyakrabban a próbára bocsátást alkalmazzák.⁶²⁸ Knörr már határozottan azon az állásponton volt, hogy kizárt a felfüggesztés alkalmazása. Megengedhetősége azt jelentette volna, hogy fogházbüntetést kell kiszabni a fiatalok elkövetőkre, ami csak abban az esetben alkalmazható, ha szigorúbb intézkedés szükséges. Tehát ha az egyéni elbírálás szerint a dorgálás, próbára

⁶²⁴ Edvi Illés Károly (Somogyiszil, 1842. jún. 26. – Budapest, 1919. ápr. 6.) budapesti, majd szegedi ügyész. Szegeden részt vett a Bach-korszakban megrendült közbiztonság helyreállításában. Büntetőjoggal és büntető eljárásokkal foglalkozott. Fő műve a Balogh Jenővel és Vargha Ferencsel közösen kiadott büntető eljárásjogi kommentár. Gyomai Zsigmonddal együtt sajtó alá rendezte Csemegi Károly műveit. ILLÉS, 1909, 575. valamint ILLÉS, 1910, 218.

⁶²⁵ ILLÉS, 1909, 574.

⁶²⁶ CZIPÓTH, 1999. 201-218.

⁶²⁷ FINKEY, 1910/b., 212.

⁶²⁸ FINKEY, 1910/b., 212.

bocsátás vagy javító nevelés nem elég szigorúak. Ez viszont Knörr szerint azt jelentette, hogy a felfüggesztett és még végre nem hajtott szabadságvesztés-büntetés sem elég a fiatalok megjavítására.⁶²⁹

Angyal Pál mindezeknek az ismeretében is arra hivatkozott, hogy a Bn. II. fejezete olyan különleges szabályokat hozott a fiatalokra, amelyek a feltételes felfüggesztést nem tartalmazzák. A fiatal elkövetőkkel szemben csak a Bn. 17. §-ában szabályozott intézkedéseket alkalmazhatták.⁶³⁰ Angyal kiemelte, hogy az angol-amerikai rendszer, vagyis a próbára bocsátás felügyelettel történő megvalósítása a felnőttekre nézve hazai viszonyaink között még nehézségekkel járna,⁶³¹ ezért helyette a törvény az intézmény francia-belga rendszerét, azaz a feltételes felfüggesztést valósította meg.⁶³² Angyal Pál ezzel is alátámasztotta, hogy a feltételes felfüggesztés kizárólag a felnőttekkel szemben alkalmazható, és fiatalokkal szemben nincs helye, mivel azt a próbára bocsátás helyettesítette.⁶³³ Már 1909-ben vizsgálták, ha a fiatalok vétséget követett el és a bíróság a büntetés végrehajtását felfüggesztette, akkor a büntetőnovella 1. vagy 8. § kerüljön alkalmazásra. A büntető novella életbe lépését követően megállapították, hogy a bíróságaink egy része azt a gyakorlatot folytatta, hogy ha a 12-16 éves egyént bűnösnek mondták ki a büntetőtörvénykönyvben meghatározott valamely vétségben, és a kiszabott büntetés végrehajtását felfüggesztette, akkor ítéletének a rendelkezését a büntetőnovella 1. §-ára alapozta.⁶³⁴ Ebben az esetben a törvénykönyv rendelkezései alapján helytelenek és törvényellenesnek tekintették bíróságaink eljárását. A Btk. 85. §-a ugyanis kimondta, hogy ha a fiatalok vétséget követett el rendőri büntetéssel büntetendő. Ezt a jogszabályhelyet kiegészítette a Kbt. 32. §-a által, hogy meghatározta vétség esetén a rendőri büntetés maximális tételeit.⁶³⁵

⁶²⁹ GYÖRGYI, 1984, 23., KNÖRR, 1910, 243.

⁶³⁰ ILLÉS, 1909, 564.

⁶³¹ ANGYAL, 1910, 110.

⁶³² ILLÉS, 1909, 564.

⁶³³ ANGYAL, 1910, 110.

⁶³⁴ Jogtudományi Közlöny, 1909. 22. sz. 198.

⁶³⁵ Jogtudományi Közlöny, 1909. 22. sz. 198.

A két hivatkozott szakaszból következett, hogy abban az esetben, amikor a bíróság valamely fiatal elkövetőt fogházzal büntetendő vétség miatt elítélhetőnek tartotta, a fiatakorú ellen csak elzárásbüntetést állapíthatott meg – maximális 6 hónapi tartalomban. Ezt követően arra keresték a megoldást, ha a bíróság a fiatakorúra vétség miatt egy hónapot meg nem haladó tartamban elzárásbüntetést szabott ki és a büntetés végrehajtását felfüggesztette, akkor a büntetőnovella 1. vagy 8. §-a alapján történő ítélezés a jogszerű. A büntetőnovella mind a két szakasza végrehajtás felfüggesztéséről rendelkezett, azonban az 1. §-a⁶³⁶ az egy hónapot meg nem haladó tartamban kiszabott fogházbüntetés, míg a 8. § az ugyanilyen tartamú elzárásbüntetés esetén engedte meg az új jogintézmény alkalmazását.⁶³⁷

Tehát, ha a bíróság az ifjú ellen egy hónapot meg nem haladó elzárásbüntetést állapított meg a vétség elkövetése miatt, akkor a büntetés végrehajtásának felfüggesztéséről szóló rendelkezést a büntetőnovella 1. §-ára egyáltalában nem alapíthatta meg. Ez azzal a további jelentős következménnyel is járt, hogy a próbaidő tartama nem 3 év, hanem a büntetőnovella 8. §-ában írt 1 év.⁶³⁸

A hazai bíróságokat valószínűleg az téveszthette meg, hogy vétség miatt szabták ki az elzárásbüntetést. Véleményük szerint a büntetőnovella 8. §-a csak kihágásokra alkalmazható. Mindez azonban téves. A büntetőnovella 8. §-a ugyanis határozott intézkedést tartalmazott, hogy nincs tekintettel arra, hogy a büntetés alapjául szolgáló cselekmény vétség vagy kihágás.⁶³⁹

A Büntető novella miniszteri indokolása szerint a felfüggesztés a tettes egyéniségének értékelése alapján célszerűségi és nem büntetésenyhítési eszköz. Ezt azért állapíthatta meg, mert a Btk. rendkívül enyhítési jogot

⁶³⁶ A hatályban lévő törvények közül a magyar norma szűkebb körben korlátozta az alkalmazást. A Bn. 1. §-a a felfüggesztés pozitív feltételei közül „a különös méltánylást érdemlő okok mint a múlt és jelen vetületei foghatók fel, a felfüggesztés kedvező hatásának valószínűsége pedig mint a vetületekből felépített, jövőben megvalósítható kép tekinthető.” ANGYAL, 1909./b., 216.

⁶³⁷ ILLÉS, 1909, 555.

⁶³⁸ Jogtudományi Közlöny, 1909. 22. sz. 198.

⁶³⁹ Jogtudományi Közlöny, 1909. 22. sz. 198.

tartalmazó 92. §-a továbbfejlesztésének tartotta. Ujfalussy Béla⁶⁴⁰ is ennek jegyében vizsgálta a büntető novella alapján megengedett felfüggesztés alkalmazását. Megállapította, hogy egyes bíróságok joggyakorlatában túlzás, hogy a cselekmény természete és tárgyi súlya a Btk. 92. §-ra való tekintet nélkül megengedhetővé tette a büntetés felfüggesztését. Némely bíróságok ugyanis a vétséggel vádolt személyre kiszabható rövid tartamú és egy hónapot meg nem haladó fogház helyett – a Btk. 92. §-ának alkalmazásával – pénzbüntetést szabtak ki. Végrehajtását a Bn. 1. §-a alapján felfüggesztették.⁶⁴¹

Álláspontja, hogy a Btk. 92. §-a alapján történő ilyen enyhítés jogilag nem megalapozott, valamint a vádlottra sem gyakorolt jó hatást. Teljesen közömbösnek tartotta ugyanis, hogy egy rövid tartamú fogházra vagy pedig pénzbüntetésre elítélték az elkövetőt. Ha a jogrendet csekélyebb mértékben sértette cselekménye és a felfüggesztés kedvezményére érdemes, akkor a büntetésének a végrehajtását mindenképpen felfüggesztették.⁶⁴²

A Bn.-nak 1. és 2. §-a az anyagi joghoz, ellenben a Bn.10. §-a az alaki joghoz tartozó kérdésekben rendelkezett. Ujfalussy elemezte, hogy milyen másodfokú határozatot hozhattak, mert az első bírói ítélet ellen a királyi ügyész a Bn. 10. §-a alapján fellebbezést jelentett be azért, mert a Bn. 1. §-a alapján a vádlott büntetésének a végrehajtását felfüggesztették és a Bn. 2. §-ának esetei nem álltak fenn. A Bp. 423. §-ának 2. vagy 3. bekezdése értelmében vagy megsemmisítésről, vagy megváltoztatásról határozhattak, mivel az első fokon a bíróság ítéletében kimondta: a felfüggesztést nem mellőzik. A Bn. 1. §-a szerint az ítélezők belátásától függ annak az eldöntése, hogy a vádlott javára fennállt-e a méltánylást érdemlő ok. A 2. § azonban már

⁶⁴⁰ Ujfalussy mint kassai királyi ítélőtábla bíró foglalkozott a Bp.-nak a semmisségi panaszokra, és az anyagi semmisségi okokra vonatkozó rendelkezések fogyatékoságaival. A büntető novella egyes rendelkezéseit szembeállította a perrendtartás szabályaival. Azt a következtetést vonta le, hogy az igazságszolgáltatás körébe eső törvények előkészítése nem kellő alaposággal történt. Ennek a hibának az okát arra vezette vissza, hogy a korszakban az igazságszolgáltatás terén megvalósult reformok rendszerint nem terjedtek ki egy egész ügyszakra, hanem csak egy részét érintették. UJFALUSSY, 1915, 168-169.

⁶⁴¹ ILLÉS, 1909, 555.

⁶⁴² Az 1891. évi francia törvény megengedte a bármilyen tartamú fogház vagy a pénzbüntetés felfüggesztését. A büntetés feltételes elengedésének ezt az alakját, ahol a kiszabott büntetés végrehajtását függesztették fel - a francia-belga rendszernek nevezték. UJFALUSSY, 1915, 168-169.

kifejezetten felsorolta a felfüggesztés kizárásának eseteit. A Bn. 10. §-ra vonatkozó indokolás törvénysértésnek minősítette azt, amikor a bíróság a büntetés végrehajtásának felfüggesztését kimondta. Ilyen törvénysértések esetében a Bp. 385. §-ának 2. pontjában megjelölt és a „büntetés enyhítésére szolgáló határok be nem tartása miatt anyagi semmisségi ok forgott fenn”,⁶⁴³ ezért a fellebbezés felülvizsgálatára hivatott másodfok megsemmisítéssel határozott.

A Bn. 1. és 2. §-aira vonatkozó indokolás ezzel szemben azt az értelmezést fogalmazta meg, hogy a büntetés felfüggesztése csak célszerűségi és nem büntetésenyhítési eszköz.⁶⁴⁴ Ebből – már a fenti következtetéssel ellentétesen – azt a magyarázatot vonták le, hogy a törvénysértés és annak az anyagi jogba való ütközése sem eredményezte a semmisségi okot. Tehát ez az álláspont azt engedte meg, hogy csak megváltoztatással mondhatta ki a másodfokú bíróság a büntetés felfüggesztésének mellőzését.⁶⁴⁵

Ujfalussy véleménye szerint a büntetés végrehajtásának felfüggesztése ugyan kedvezmény, azonban feltétlenül erkölcsi büntetést jelentett, ezért enyhe büntetési módnak tekintették. A Bp. 385. §-ának 2. pontja egyértelműen „anyagi semmisségi oknak jelölte meg a büntetési tétel enyhítésénél a törvényben vont határoknak a be nem tartását”.⁶⁴⁶

Ujfalussy álláspontját elfogadva megállapítható, hogy a büntetés feltételes felfüggesztésével szerzett hazai és ezeket megerősítő külföldi tapasztalatok egyaránt azt igazolták, hogy az intézmény teljesen beváltotta a hozzá fűzött várakozásokat. A közeljövőben pedig megvalósulni látták, hogy a kriminálpolitikai erejét teljes mértékben kihasználhatták. Javasolta kibővíteni a büntetés feltételes felfüggesztésének Bn. 1. §-a által megállapított alkalmazási területét. Ez azt eredményezte volna, hogy a hat hónapot meg nem haladó tartamban kiszabott fogházbüntetés esetén is alkalmazható.⁶⁴⁷

⁶⁴³ UJFALUSSY, 1915, 168-169.

⁶⁴⁴ UJFALUSSY, 1915, 168-169.

⁶⁴⁵ UJFALUSSY, 1915, 168-169.

⁶⁴⁶ UJFALUSSY, 1915, 168-169.

⁶⁴⁷ UJFALUSSY, 1915, 168-169.

E) Fogházbüntetés tartama

A Bn. miniszteri indoklása szerint, ha az erkölcsileg és értelmileg fejlett fiatalokú bűncselekménye nagyfokú romlottságról tett tanúságot, a bíróság szigorúbb büntetésként *fogházbüntetésre*⁶⁴⁸ ítélte a fiatalokút. Ezt a büntetést csak végső érveként vették számításba.⁶⁴⁹ Súlyosabb intézkedésként fiatalokúra *államfogház* büntetést is kiszabhattak. A fogház- és államfogház büntetést határozott tartamban állapították meg. Az előbbi legrövidebb tartama tizenöt nap, leghosszabb pedig 5, illetőleg 10 év, amelyet külön fogházban vagy magánzárkában töltöttek le. Az utóbbi tartama minimum egy nap, maximum két év lehetett.⁶⁵⁰ Az igazságügy miniszter a felügyelő hatóság meghallgatása után *feltételes szabadságra bocsáthatta* a két évre fogházra ítélt fiatalokút abban az esetben:

- ha a végrehajtás során megfelelő magatartást tanúsított,
- ha legalább egy évig az intézetben volt és teljesen megjavultnak látszott, valamint,
- ha kitöltötte büntetésének kétharmad részét.⁶⁵¹

Angyal Pál azt a kérdést boncolgatta, hogy mennyiben és hogyan vehették figyelembe a Bn. 26. §-a alapján ki szabható fogház-, illetve államfogházbüntetésnél a Btk. 90., 91., vagy 92. §-ait.⁶⁵² Megállapította, hogy a Btk. 89., 90. és 91. §-ának első bekezdése kihatott a fiatalokúak ellenében alkalmazott fogház- vagy állam-fogházbüntetés mértékének megállapítására.⁶⁵³ Ezeket a büntetéseket határozott tartamban és a bűnösség súlyához mérten a Bn. 26. §. 3. bekezdés szerint szabták ki.⁶⁵⁴ Angyal Pál kiemelte, hogy a Btk. 91. § 2. bekezdése és a Btk. 92. §-a nem vonatkozott a fiatalokúak fogház-, illetve állam-fogházbüntetésére. A 91. és 92. §-ok 2. bekezdéseit ugyanis a Bn. 26. §-ának 3. bekezdése helyettesítette, amely a halál- vagy a fegyház-, tehát

⁶⁴⁸ E kérdésről: A fiatalokúak bíróságáról szóló 1913. évi VII. tcz. végrehajtásának előkészítése és a fiatalokúak fogházainak újjászervezése. Jogtudományi Közlöny, 1913. 38. sz. 318-319.

⁶⁴⁹ FINKEY, 1909./c., 429.

⁶⁵⁰ SZALÓKY, 2006. jesz.ajk.elte.hu/2006_4.html

⁶⁵¹ FINKEY, 1909./c., 430.

⁶⁵² ILLÉS, 1909, 575.

⁶⁵³ ILLÉS, 1909, 574-575.

⁶⁵⁴ ANGYAL, 1910, 203.

életfogytiglani fegyházbüntetéssel fenyegetett büntetendő cselekményeknél a 15 nap és 10 év közötti mozgást engedte meg.⁶⁵⁵ A 92. § 1. bekezdése sem érvényesülhetett, mert a Bn. 15 napnál rövidebb idejű fogházat nem tette lehetővé. A pénzbüntetést viszont azért nem szabhattak ki, mert azt a Bn. 17. §-a kifejezetten megtiltotta.⁶⁵⁶

Angyal Pál szükségesnek tartotta kiemelni, hogy a Btk. 89., 90. és 91. §-ának 1. bekezdését sem alkalmazhatták úgy, mint a felnőtteknél. A szabadságvesztés büntetésénél ugyanis kizárólag „az enyhítő, és súlyosító körülmények száma és nyomatéka döntött abban a kérdésben, hogy a konkrét büntetési tétel a minimumhoz, vagy a középértékhez” álljon-e közelebb. A fiatalkorúak fogház vagy államfogház büntetése is a „bűnösség súlyához mérten került megállapításra, de a cselekmény absztrakt tárgyi súlyának döntő szerepe nem volt”.⁶⁵⁷ Ebből következett, hogy a szabadságvesztés-büntetés mértékének meghatározásánál mindig figyelembe vették a fiatalkorú jövőbeli magaviseletét és erkölcsi fejlődése szempontjait. Ez feltételezte azt, hogy amikor az „erkölcsileg és értelmileg fejlett fiatalkorú bűncselekménye nagyobb fokú romlottságról, rosszakaratról, viselkedése különös makacsságról tett tanúságot, akkor az állam beavatkozása szigor alakjában jelentkezett”.⁶⁵⁸

Mindennek a megvilágítását azért tartotta fontosnak, mert a bíróság, amikor a Bn. 26. §-a alapján fogház, vagy államfogház-büntetés kiszabását tartotta indokoltnak – a mérték megállapításánál – nem tekinthetett el az enyhítő és súlyosító körülményektől – a Btk. 89-91. §-ai alapján.⁶⁵⁹ A hangsúlyt inkább arra kellett helyezni, hogy ítélet alapján megállapítsák, mennyi idő alatt törhető meg a fiatalkorú rossz akarata, makacssága. Sőt, ha szükségesnek vélték, akkor – a Bn. 28. §-a alapján – már az ítéletben elrendelték az utólagos javító-nevelést.⁶⁶⁰

⁶⁵⁵ ILLÉS, 1910, 574.

⁶⁵⁶ ANGYAL, 1910, 203.

⁶⁵⁷ ANGYAL, 1910, 203.

⁶⁵⁸ ANGYAL, 1910, 203.

⁶⁵⁹ ILLÉS, 1909, 575-576.

⁶⁶⁰ ANGYAL, 1910, 203.

Angyal Pál megvizsgálta, hogy a Bn. 26. §-ának negyedik bekezdésében meghatározott – 15 nap minimum, valamint az 5 illetve 10 év maximumban megszabott – fogházbüntetést a gyakorlatban minden bűncselekmény esetében alkalmazhatták-e, vagy sem. Konkrét esetekkel támasztotta alá, amikor a minimumtól alacsonyabb, illetve a maximum tételtől magasabb tartamú fogházzal rendelkezett a jogszabály. Az elkövetett büntetőcselekményre 15 napnál rövidebb ideig, pl. 8 napig terjedhető fogházat rendelt a levéltitoksértés esetén. Az utóbbi esetre a példa a lopás vétsége, amelynek büntetése a Btk. 339. §-a szerint 1 évig terjedhető fogház, a törvényileg megállapított legmagasabb mérték az 5, illetve 10 évnél alacsonyabb lehetett.⁶⁶¹

Finkey Ferenc is azon a véleményen volt, hogy a Btk. 327. §-ában foglalt *maximum nem lehetett akadály a fogház alkalmazásának*.⁶⁶² A Bn. 26. §-ából az következett, hogy amennyiben indokolt volt a fiatalkorúra fogházbüntetés kiszabása, akkor annak kereteit *nem a büntetendő cselekményre meghatározott különleges minimum és maximum határozta meg*. Ezt támasztotta alá az, hogy az államfogháznál a végső minimum egy nap, tehát ugyanannyi, mint a felnőtteknél. A maximum pedig csak két év, amelyet akkor is kiszabhatták, ha a büntetendő cselekményre törvényileg meghatározott államfogház büntetés speciális felső határa a két évnél kisebb. Abban az esetben, ha ezeket a cselekményeket fiatalkorú követte el, hat hónapnál, illetve 1 évnél hosszabb idejű államfogház is elrendelhettek.⁶⁶³ A bíróság minden ügyben miután meggyőződött arról, hogy fiatalkorúval szemben dorgálást, próbára bocsátást vagy javító nevelést nem alkalmazhatott, csak azután szabott ki szigorúbb intézkedést. Megvizsgálta, milyen büntetéssel fenyegetett az adott cselekmény.⁶⁶⁴ Ha államfogházzal, akkor azt megállapították, és egy nap és két év közötti keretet ítélt meg a cselekményre.⁶⁶⁵

⁶⁶¹ ANGYAL, 1910, 203.

⁶⁶² FINKEY, 1910/b., 211-212.

⁶⁶³ FINKEY, 1910/b., 211-212.

⁶⁶⁴ ANGYAL, 1910, 203.

⁶⁶⁵ ANGYAL, 1910, 203.

A fentieket azzal magyarázta Angyal Pál, hogy a Btk. különös részének, valamint a melléktörvényeknek büntetésnemei és keretei hatályukat veszítették a büntető novella hatályba lépése által. Ennek eredményeként minden bűncselekmény elkövetésekor a fiatalkorúakat egy naptól két évig terjedhető államfogházra, valamint a tizenöt naptól öt évig, illetőleg tizenöt naptól tíz évig terjedhető fogházra ítélték. Amíg a levéltitoksértés büntethető akár ötévi fogházzal is, addig a gyilkosság esetén nem volt akadálya a tizenöt napi fogházbüntetés megállapításának.⁶⁶⁶

F) Fiatalkorúak Felügyelő Hatósága

A fogházak valamint a javítóintézetek ellenőrzésére, támogatására felállították a *Fiatalkorúak Felügyelő Hatóságát*,⁶⁶⁷ amelynek tagjai többnyire pedagógusok voltak.⁶⁶⁸ Vókó szerint az igazságügyi védelemnek egy olyan szerve, amely hatósági jelleggel rendelkezett, de tagjainak nagy része a társadalom köréből került ki és így az intézmény összekötőkapcsot képezett az állami védelem és a társadalom (patronázs) tevékenysége közt.⁶⁶⁹

Szervezetét és eljárását a 27.400/1909. I.M. sz. rendelet állapította meg. Felállították az 5 királyi ítélőtábla székhelyén, Budapesten, Debrecenben, Győrött, Pécsen és Szegeden. A további városokba pedig az ott található intézetekre építve szervezték meg: Gyulán a szeretetházra, Nyíregyházán a fiatalkorúak fogházára, Sopronban a Széchényi szeretetházra és Székesfehérvárott a fiú-nevelőotthonra. Tagjai 2 fiatalkorúak bírāja és 2 ügyésze, 2 ügyvédi kamarai tag, az árvaszéki elnök, a vármegye és város első tisztviselője, a tanfelügyelő, az állami gyermekmenhely igazgatója. Az igazságügyi miniszter a királyi Tábla elnökének előterjesztésére a gyermekvédelem és a patronage terén működő vagy érdeklődő egyének közül férfiakat és nőket is kinevezett 3 évre. E tagok, valamint a felügyelőhatóság tisztviselői (elnök, helyettes elnök, tanácselnök és titkár) esküt tettek és a

⁶⁶⁶ ANGYAL, 1910, 204.

⁶⁶⁷ A Fiatalkorúak Budapesti Felügyelő Hatósága elnöki tisztségét 1942-től 1944-ig Finkey Ferenc töltötte be - utolsó igazságszolgáltatási szerepvállalásaként. KÖDÖBÖCZ, 1995, 25.

⁶⁶⁸ SZABÓ, 1910, 229-230., VÓKÓ, 1999, 290., ILLÉS, 1910, 578.

⁶⁶⁹ VÓKÓ, 1999, 290.

kinevezésükkor tagsági igazolványt kaptak. Évenként egy teljes és több tanácsülést tartottak. Tagjainak szociális kiképzésére tanfolyamokat rendeztek és értekezleteket tartottak.⁶⁷⁰ Feladataik a következők:

- Az ún. látogatók kötelesek, évente legalább egyszer meglátogatni a területén lévő javító neveléssel foglalkozó intézeteket és a fogházakat. Tapasztalataikról az igazságügy minisztériumnak jelentést tettek.
- Kötelesek véleményt nyilvánítani az intézetekben és fogházakban lévő fiatalok kísérleti kihelyezéséről és feltételes szabadságra bocsátásról. A kihelyezésre az illető intézet igazgatója tett javaslatot és a felügyelőhatóság tanácsülésen határozott.
- Közreműködtek az így kihelyezett fiatalok elhelyezésében és felügyeleténél. Ezt a tisztelet az elnök megbízásából és beosztása alapján a felügyelőhatósághoz beosztott *pártfogó* és a társadalmi szervek végezték.
- Javaslattal tehettek a kihelyezett visszaszállítása ügyében.
- Megfelelő esetben javaslatot tettek a fogházbüntetés alatt álló fiatalok utólagos javítónevelése ügyében.
- Szorgalmazták a társadalmi patronage-egyesületek felállítását.⁶⁷¹

A felügyelő hatóság nőtagjaiból alakították azt a tanácsot, amely a leánynevelő-otthonok növendékeinek kísérleti kihelyezésére, illetve a női letartóztatottak feltételes szabadon bocsátására vonatkozó ügyeket intézte. Az irodai munkaerőt a tábla elnökei bocsátották a felügyelőhatóságok rendelkezésére. A fiatalok felügyelő hatóságai közül különösen a budapesti érdemel kiemelést, amelynél kiváló irányítás és nagy érdeklődés mellett egyre elevebb és eredményesebb munka folyt.⁶⁷²

⁶⁷⁰ CSORNA, 1929, 254.

⁶⁷¹ CSORNA, 1929, 254.

⁶⁷² FINKEY, 1909./c., 431.

G) Törvényes képviselő vallomástétele

Angyal Pál rövid megjegyzéseket fűzött a *Büntető novella II. fejezetének és az ezzel kapcsolatosan kibocsátott rendeleteknek gyakorlati alkalmazása körül felmerült kérdésekhez*. Nem követte munkájában sem a törvény sem a rendeletek beosztását, elsődleges célul tűzte ki maga elé – a gyakorlati téren kívánatos összhang megteremtésének elősegítését. Az első észrevételt a 27.100/1909. sz. I. M. végrehajtási rendelet 28. §-ához fűzte. Abból indult ki, hogy a fiatalkorú terhelt törvényes képviselője vagy közeli hozzátartozója a környezettanulmány adatainak megállapítása céljából a tárgyaláson tanúként meghallgatandó. Kiemelte, hogy ha a tárgyalásra nem idézték meg vagy nem jelentek meg, akkor a tárgyalás meghallgatásuk nélkül is megtartható. A bíróság meghallgatásukat mellőzhette. Angyal ezt úgy értelmezte, hogy a fiatalkorú terhelt törvényes képviselőjének, illetve közeli hozzátartozójának meghallgatása nélkül a tárgyalás nem tartható meg. Ezek a személyek nemcsak megjelenésre, hanem vallomástételre is kötelezhetőek.⁶⁷³

Angyal Pál így az alábbi jogi problémát vetette fel: alkalmazhatók-e a vallomástételt – a Bp. 205. §-ának 1. pontja alapján – megtagadó tanú ellen a Bp. 195. §-ban biztosított kényszerintézkedések. Álláspontja, hogy nem. A Bp. 205. §-a ugyanis feltétlen mentességet adott a tanúzás kötelessége alól az 1. pontban felsorolt személyeknek, így a törvényes képviselőnek, illetve a közeli hozzátartozónak is. Nem köteles vallomást tenni. A törvényi kivételt a rendeleti szabály nem helyezhette hatályon kívül.⁶⁷⁴ Angyal azt is kiemelte, hogy a törvényes képviselőt és hozzátartozót figyelmeztetni kellett, hogy nem köteles tanúskodni. Érvényesült az is, ha ez elmaradt, illetőleg ha a tanú kifejezetten nem mondott le a mentesség jogáról, akkor a vallomást semmisnek tekintették.⁶⁷⁵

Angyal Pál a fentiek értelmében rávilágított a törvény és a rendelet közötti ellentétre. A feloldás lehetőségét csak abban látta, hogy a bíróság feladatává tette, világosítsa fel vallomástételi jogáról törvényes képviselőt és

⁶⁷³ TRINCZ, 1999, 23., ANGYAL, 1910, 109.

⁶⁷⁴ ANGYAL, 1910, 109.

⁶⁷⁵ ANGYAL, 1910, 107.

közeli hozzátartozót. Ha vallani kívántak, akkor a végrehajtási rendelet 18. §-át alkalmazta a bíró. Fontosnak tartotta hangsúlyozni, hogy nem a fiatal által elkövetett büntetendő cselekmény körülményeire hallgatták meg, hanem a terhelt előéletére, családi és vagyoni viszonyaira, foglalkozására, életmódjára, magaviseletére, a környezetre, amelyben élt. Továbbá főként arra a körülményre, hogy nincs-e a fiatalkorú addigi környezetében erkölcsi romlásnak kitéve vagy nem indult-e züllésnek. Angyal valószínűnek tartotta, hogy ezt a gyakorlatot követve ritkán élt volna mentességi jogával a fiatalkorú terhelt törvényes képviselője és hozzátartozója.⁶⁷⁶

H) Pártfogó meghallgatása

Angyal Pál második koncepcióját a végrehajtási rendelet 13. §-ában foglaltakra fogalmazta meg, amely szerint a pártfogó tisztviselő „jelen van a fiatalkorú terheltek ügyeinek tárgyalásán s ott teljesíti a bíróságnak a fiatalkorú terheltek oltalmát célzó meghagyásait.”⁶⁷⁷ A végrehajtási rendelet 10. §-a értelmében az igazságügy miniszter a pártfogó tisztviselőt a pártfogó feladatok ellátására nevezte ki.

Angyal Pál szerint kialakult az a gyakorlat, hogy a fiatalkorú terhelt pártfogóját meghívták a tárgyalásra. Nyilatkozattételre szólították fel a bizonyítási eljárás befejezése és a felek perbeszédei után - ha pedig esküdtbíróság előtt tartották, akkor a főtárgyalás, az esküdtek határozatának kihirdetését és a vádló, valamint vádlott, illetőleg védő felszólalását követően.⁶⁷⁸ A környezettanulmány alapján az alkalmazandó intézkedésre vonatkozó indítványt terjesztett a bíróság elé.⁶⁷⁹ Angyal azt a következtetést vonta le, hogy a tárgyalásra köteles volt megjelenni és a hozzá intézett kérdésekre válaszolni. A „pártfogó azonban a bíróságnál felmentését kérheti, de a bíróság intézkedéséig tisztében eljárni köteles”.⁶⁸⁰

⁶⁷⁶ ANGYAL, 1910, 109.

⁶⁷⁷ CJH. 27.100/1909. sz. I. M. végrehajtási rendelet 13. §

⁶⁷⁸ ANGYAL, 1910, 108.

⁶⁷⁹ VÓKÓ, 2006, 65.

⁶⁸⁰ CJH. 27.100/1909. sz. I. M. végrehajtási rendelet 7. §

Angyal szükségesnek tartotta, hogy a pártfogó és a pártfogó tisztviselő meghallgatásáról egységes gyakorlata alakuljon ki. Nézete szerint leghelyesebb, ha a bíróság már a vádlott kihallgatása után felhívta a pártfogót a környezettanulmány adatainak összefüggő előadására. Hangsúlyozta, hogy ezáltal „alkalom nyílt bepillantani a vádlott egyéniségébe, ami legtöbbször érthetővé tette, hogy mily motívumok és egyéb körülmények sodorták a fiatalkorút a bűnösség örvényébe”.⁶⁸¹ Angyal szerint a büntethetőséghez szükséges értelmi és erkölcsi fejlettség kérdésében az tudott szakvéleményt adni, aki a terheltet legjobban ismerte. Szerinte ez csakis a pártfogó. Angyal tanácsolta, hogy a felek perbeszédei után még egyszer nyilatkozattételre hívják fel a pártfogót.⁶⁸² A bíróság elé írásban beterjesztett indítványát megváltoztathatta a tárgyalás során tudomására jutott körülmények hatására.⁶⁸³ A pártfogó meghallgatásának módja két irányban fejlődött. Az egyik lehetőség, hogy tanúként a vádlott jelenlétében hívták fel nyilatkozattételre, vagy a vádlottat a teremből eltávolították és a kihallgatás eredményét az újra behívott vádlottal a Bp. 310. §-a alapján közölték. A másik értelmében a vádlott távollétében adta elő a pártfogó a környezettanulmányt, valamint terjesztette elő indítványát és az utólagos közlés elmaradt.⁶⁸⁴ Angyal ezt az utóbbi eljárást tartotta a helyesebbnek. Legfőbbképpen azért, mert a pártfogó nem tanú, hanem „informatív közlésekre hivatott segítőszemélye a bíróságnak, így rá a tanúra vonatkozó intézkedések és egyéb szabályok nem alkalmazhatóak”.⁶⁸⁵

Angyal meggyőződéssel vallotta, hogy még érdemi okok is szóltak amellett, hogy a pártfogó nyilatkozatáról, és indítványáról a vádlott ne szerezzen tudomást.⁶⁸⁶ Ha a vádlott ugyanis meghallotta, hogy mindazt, amit „négy szem közt elmondott a pártfogónak, azt a bíróság előtt feltárta, akkor a

⁶⁸¹ ANGYAL, 1910, 108.

⁶⁸² ANGYAL, 1910, 108.

⁶⁸³ VÓKÓ, 2006, 66.

⁶⁸⁴ VÓKÓ, 2006, 68.

⁶⁸⁵ Angyal Pál azzal a gyakorlati megoldással is találkozott, hogy egy vidéki járásbíróságnál igen helytelenül esküre is bocsátották a pártfogót. ANGYAL, 1910, 109.

⁶⁸⁶ ANGYAL, 1910, 109.

kettőjük közötti viszony megingott”.⁶⁸⁷ Kapcsolatuk a bizalmon alapult. Angyal fontosnak tartotta ennek a bizalmas viszonnak az ápolását, mert valószínűnek tartotta, hogy előbb-utóbb ismét pártfogót kap az elítélt. Kedvezőbb eredményt mutatott, ha akkor is az eredeti pártfogó végezte a munkát.⁶⁸⁸

I) Védő közreműködése

Angyal Pál megállapította meg a kodifikációs joghézagot, hogy sem a büntető novella, sem annak végrehajtása tárgyában kibocsátott rendelet nem rendelkezett arról, hogy a fiatalok terheltek bűnügyeiben a védő közreműködése mennyiben kötelező. Ez a gyakorlatban több helyen vitára adott okot. A törvényszék és esküdtbírók elé tartozó ügyekben egyértelmű volt a helyzet, ugyanis a Bp. 56. §-a a fő tárgyalásra védő kirendelését írta elő, ha a vádlott 16. életévénél nem volt idősebb. Angyal Pál szerint ezt szükséges lett volna tizennyolcadik életévre emelni. A Bp. ezzel a rendelkezésével a fiatalok vádlottak kötelező védelméről gondoskodott, azonban a jogalkotók figyelmen kívül hagyták, hogy a novella a fiatalkort már a tizennyolcadik életévre emelte.⁶⁸⁹ Változatlanul megmaradt a bíróság joga a Bp. 57. §-a szerint, hogy ha az ügy körülményeinél fogva célszerűnek találta, már a fő tárgyalás előtt is, kirendelhetett védőt. A járásbírói ügyekre nézve viszont a Bp. nem rendelkezett a kötelező védelemről, nem töltötte be a hézagot. A törvényi kötelezettség nem állt fenn. A végrehajtási rendelet életbe lépéséig a hiányokat az ügyvédi karok Gyermekvédelmi Bizottságai pótolták.⁶⁹⁰ Ezt a társadalmi önkéntes munkát a végrehajtási rendelet 17. §-a engedte meg. Ha a terhelt fiatalok, akkor az érdekeinek megóvása végett azonnal értesítették a védelmére alakult és a bíróságnál bejelentett bizottságot vagy egyesületet, vagy ezek hiányában az ügyvédi kamara választmányát. Angyal Pál meggyőződése, hogy ez még nem tette lehetővé a védő

⁶⁸⁷ ANGYAL, 1910, 109.

⁶⁸⁸ ANGYAL, 1910, 109.

⁶⁸⁹ ANGYAL, 1910, 109.

⁶⁹⁰ A budapesti és az aradi mellett Angyal Pál kezdeményezésére alakult a pécsi, a szekszárdi, a kaposvári és a nagykanizsai bizottságok. ANGYAL, 1910, 109.

kirendelését,⁶⁹¹ és azt sem, hogy a védő a pártfogóval együttműködve a tárgyalás előtt és a tárgyaláson fiatalok terhelte érdekében eljárjon.⁶⁹²

Nagy Antal békési járásbíró „A fiatalok elleni eljárásnál az ügyvédi kamarák választmánya által rendelt védőre a Bp. 485 §-a alkalmazható-e?” címmel vetette fel a problémát. Arra az álláspontra jutott, mint Angyal Pál, hogy a Bn. második fejezete a védelemről nem intézkedett, tehát a szabályozást a Bp.-nak kellett nyújtani.⁶⁹³

Angyal szerint a rendeletben megfogalmazott lehetőség a gyakorlatban lassan szabállyá változott, mivel az ügyvédek részben „a hivatásuk nemességét átérzve”, a hozzájuk intézett felkérésnek eleget tettek. A bíróság nem tartotta meg a tárgyalást, ha védő nem volt jelen. Az ügyvédi kar által keresztülvitt gyakorlat indokolta, hogy a törvénybe is iktassák, a fiatalok bűnügyeiben a védelem az eljárás kezdetétől fogva mindvégig kötelező.⁶⁹⁴

A pécsi királyi törvényszék és annak az illetékességi területén működő járásbíróságok elé került ügyekben Angyal Pál nem szerzett tudomást arról, hogy a fiatalok terhelte érdekében a tárgyaláson mindig jelenlévő pártfogó és védő nem működtek volna együtt. A bíróság fiatalok terhelte esetében, a „gyermekvédelmi bizottság elnökéhez átiratot intézett”.⁶⁹⁵ A bizottság elnöke felkérte a soros ügyvédet, aki a „legnagyobb buzgalommal végezte teendőit”.⁶⁹⁶ Így az összes járásbírósi, továbbá a 16-18 éves fiatalok törvényszéki és esküdtbírósi ügyeiben közreműködött a védő. Nem csak a tárgyaláson, hanem már az eljárás kezdetétől fogva. Angyal utalt azokra a kötelezésekre, amelyek a büntető novella alapeszméjének megfelelően a fiatalok bűnügyeiben a védőkre hárultak. Balogh Jenő is nagy alaposággal foglalkozott ezzel a jelentős kérdéssel. Nézeteivel teljes mértékben egyetértett Angyal. A védőknek szerinte „nem az a hivatása, hogy a

⁶⁹¹ A BP. 56. §-ában előírt esetet kivéve rendelhetek ki védőt. ANGYAL, 1910, 109.

⁶⁹² ANGYAL, 1910, 109.

⁶⁹³ NAGY, 1911, 143.

⁶⁹⁴ ANGYAL, 1910, 109.

⁶⁹⁵ Angyal Pál az átiratra az alábbi példát mellékelte: 1910. B. 159. sz. A siklói királyi járásbíróstól. Utalással a 27.1000/1909. számú I. M. rendelet 17. §-ára B. L. siklói lakos elleni bűnügyben megkeresem, hogy a fiatalok terhelte érdekeinek megvédésére védő kirendeléséről gondoskodni szíveskedjék. Siklós, kelt, aláírás. ANGYAL, 1910, 109.

⁶⁹⁶ ANGYAL, 1910, 109.

menhelyekből már 5-ször megszökött rakoncátlan fiatal csirkefogót a pszichiátria rejtekein át kimentsenek a javító nevelés vagy a fiataikorúak fogháza elől”. Elfogadta Balognak azt a tételét, hogy a „védők a fiataikorú terheltek érdekeit képviselték, de nem, mint azok magánmegbízottjai, hanem a társadalom érdekében közfunkciót is teljesítettek”.⁶⁹⁷ Feladatuk nemcsak az volt, hogy „védencét liliumfehérre mossa, felmentését szorgalmazza, vagy vele szemben a minél enyhébb jellegű intézkedés alkalmazását sürgesse”. Elsősorban együttműködni kellett a vádlóval, pártfogóval, bíróval, miközben arra törekedett, hogy a fiataikorúval szemben, az eljárás kezdetétől fogva olyan intézkedéseket fogantossítsanak, amelyek alkalmazásától remélhették, hogy az ifjú a jó útra téríthető. Azon kellett fáradoznia, hogy „visszaadják a tisztességes társadalomnak és a közveszélyes fiataikorú ellenében a bíróság úgy járjon el, hogy az által az egész társadalom védelmét szolgálja”.⁶⁹⁸

A védő elsősorban nem a bűnösség kérdését vizsgálta, hanem inkább a fiataikorú züllöttségének, erkölcsi romlottságának fokát, valamint az ezeket előidéző tényezők minőségét. A tárgyaláson tartott védőbeszédben felsorolható mentő és enyhítő körülmények kidomborításán, és erre vonatkozó bizonyítékok feltárásán túl további feladatok is vártak rá.⁶⁹⁹

Angyal Pál azt tanácsolta a védőknek, hogy ne riadjanak vissza attól, hogy javító nevelést vagy fogházat indítványozzanak, ha meggyőződésük szerint védencüknek megmentése végett az az intézkedés a megfelelő. Az eljárás kezdő szakaszaiban főleg arra törekedtek, hogy a pártfogóval együttműködve a fiataikorú további erkölcsi romlását megakadályozzák. Szorgalmazta, hogy a fiataikorú saját érdekében az addigi rossz környezetéből azonnal ragadják ki.⁷⁰⁰ A károsnak tartott intézkedés, különösen a vizsgálati fogság esetében segítse megszüntetését, hogy a fiataikorú visszakerüljön szüleihez. A nyomozás, a vizsgálat, és a vád alá helyezés során bizonyítékokat gyűjtött, – elsősorban a fiataikorú előéletéről, a környezetről, melyben élt,

⁶⁹⁷ Balogh Jenő a nézeteit részletesen A fiataikorúak védelméről címmel az Ügyvédek Lapja, 1910. évi 5. számában megjelent cikkében fejtegette ki.

⁶⁹⁸ ANGYAL, 1910, 234.

⁶⁹⁹ ANGYAL, 1910, 234.

⁷⁰⁰ ANGYAL, 1910, 234.

egyéniségéről, szóval erkölcsi és szociális jelleméről – hogy azok nyomán minél élesebb képet tárjon a bíróság elé.⁷⁰¹

A védő erősítette a szülő és a gyermek közötti kapcsolatokat, és ha azt látta, hogy a fiatalok szülői környezetben nem fog tovább zülleni, igyekezett az álláspont helyességéről a bíróságot meggyőzni. Angyal Pál szerint a gyermek legjobb nevelője ugyanis mégis csak a szülő.⁷⁰²

J) Vizsgálati fogság

Határozottan károsnak és veszedelemes intézménynek minősítette Angyal Pál az előzetes letartóztatást és a vizsgálati fogságot, amelyek a reformeszmékre károsan hatottak, annak ellenére, hogy a már büntetendő cselekményt elkövetett fiatalokat a romlás útjáról való letérítését célozzák.⁷⁰³

A fiatalok elítéltek felnőttektől elkülönítve történő elhelyezését már a Bp. 152. §-a elrendelte „az előzetesen letartóztatott, valamint a vizsgálati fogoly is lehetőleg mindenkitől elkülönítve zárandó el, [...] ha ez nem lehetséges, arra kell ügyelni, hogy [...] fiatal egyének rovott előéletű, illetőleg idősebb foglyokkal egy helyiségbe zárva ne legyenek.”⁷⁰⁴ A gyakorlatban azonban ezt a rendelkezést nem tudták végrehajtani, mert a letartóztatási intézetek többségében kevés magánzárkát tudtak kialakítani. Gyakran a megtévedt fiatalokat is összezárták az idősebb foglyokkal, akiktől a rossz hajlamokat könnyen átvették, még mielőtt a nevelő bánásmódot kifejthették volna. A teljes elkülönítés által megszűnt volna „ez a megfertőzés veszélye”.⁷⁰⁵ Annak helyébe a hosszabb magánzárásból eredő veszélyforrás lépne, amely a „fiatalok testi és szellemi egészségét tette kockára”.⁷⁰⁶ Angyal Pál a vizsgálati fogság⁷⁰⁷ káros hatásait emelte ki, amelyek ellentétben

⁷⁰¹ ANGYAL, 1910, 234.

⁷⁰² ANGYAL, 1910, 234.

⁷⁰³ ANGYAL, 1910, 234.

⁷⁰⁴ ANGYAL, 1910, 234.

⁷⁰⁵ ANGYAL, 1910, 234.

⁷⁰⁶ ANGYAL, 1910, 234.

⁷⁰⁷ A vádrendszer alapján, amíg jogerős bírói ítélettel bűnösséget meg nem állapították, addig senkit nem lehetett személyes szabadságától megfosztani. A társadalom védelmének magasabb érdeke előtt háttérbe szorult az egyes érdeke. A büntetendő cselekmény gyanújával terheltet személyes szabadságától nem foszthatták meg. Ez elvet alkalmazza a büntető perrendtartás az előzetes letartóztatás és a vizsgálati fogságra vonatkozó intézkedéseiben. RÉVAI, 1911, 424.

álltak a nevelés céljaival.⁷⁰⁸ Minden bizonnyal ugyanígy vélekedett Fayer László, aki – már 1899-ben a nemzetközi gyermekvédő kongresszuson – az alábbi 4 pontba szedte össze javaslatát:

1. Fiatalkorúak vizsgálati fogságba csak abban az esetben helyezhetők, ha vagy szülőiknél, vagy valamely más családnál való ideiglenes elhelyezésük nem nyújtott biztosítékot a szökés ellen.
2. A fiatalkorúakat a bűnügyi nyomozás és vizsgálat idejére javítóintézetben vagy gyermekvédő intézetben helyezték el – ha a helyi körülmények biztosítottak.
3. A fiatalkorút magánelzárásban vagy legfeljebb egy vagy két másik fogollyal együtt – akinek káros befolyásától nem tarthattak – helyezték el, ha a vizsgálati fogság elkerülhetetlen.
4. A collusionális vizsgálati fogság a fiatalkorúakkal szemben teljesen kizárandó.⁷⁰⁹

A hazánkban megfogalmazott reformtörekvéshez hasonló felfogás bontakozott ki a külföldi irodalomban. Egyre erősebben érvényesült az az elv, hogy a vizsgálati fogságot csak a szökés veszélye esetén rendeljék el. Heinemann Hugó javaslata, amelyet az Union német csoportjának 1903. évi drezdai ülésétől kapott megbízás alapján készített el, leszögezte, hogy csak akkor rendelhették el a terheltnek a vizsgálati fogságba helyezését, ha szökés veszélye fennforgott.⁷¹⁰ Az 1904-iki frankfurti határozmányok 26. pontja⁷¹¹ fenntartotta ugyan a collusionális vizsgálati fogságot – de korlátozásokkal.⁷¹² A vizsgálati fogság alkalmazásának szűkítése a fiatalkorúak büntetőjogát kedvező irányában befolyásolta. A nevelés céljainak előmozdítása érdekében már a jogintézmény eltörlését is szorgalmazták. 1908-ra a külföldi jogirodalomban ez érvényesült. A nevelés céljaival összhangban álló intézményekkel akarták pótolni ezt a fiatal bűnösökre károsan ható

⁷⁰⁸ ANGYAL, 1910, 234.

⁷⁰⁹ FAYER, 1895, 186.

⁷¹⁰ Részletesen e kérdés: Interbational Association of Penal Law: Bulletin de l'Union internationale de droit pénal, XI. kötet. W. de Gruyter & Company, 1904. 688. - FAYER, 1895, 186.

⁷¹¹ Részletesen e kérdés: Bulletin, XI.k. 818. - FAYER, 1895, 186.

⁷¹² ROSENBERG - FEISENBERG, 1908. 339- 404. - FAYER, 1895, 186

intézményt. Angyal Pál kiemelte Lenz Adolf czernowitzi tanár nézeteit, aki a fiatakorúak érdekében csak két esetben látta alkalmazhatónak a vizsgálati fogságot:⁷¹³ ha szökés veszélye állt fenn, illetve ha családnál, vagy javítóintézetben való elhelyezés keresztülvihetetlen. A fiatal a vizsgálati fogság tartamára magánzárkába csukták, ha egészségi állapota ezt megengedte.⁷¹⁴ Köhne Pál is korlátozni kívánta a vizsgálati fogság elrendelésének lehetőségeit, szerinte a „fiatakorú ellen vizsgálati fogság csak akkor rendelhető el, ha sem a gyermekvédelmi törvények alapján, sem magánjótékonyági intézmény közbejöttével annak megfelelő őrizetbe vétele nem biztosítható.”⁷¹⁵ Miss Baker az 1906. évi május 22. és 23. londoni szaktanácskozáson a külön intézetek, az ún. remand houses előnyös tulajdonságait emelte ki. Szerinte, ha a fiatakorúnak az ún. előleges őrizetbe vétele szükséges, akkor csak ilyen intézetbe helyezhették el a bűnelkövetőket. Pozitívumaként értékelte, hogy ott az elhelyezettek nevelő elbánásban részesültek addig, amíg további sorsukról a bíróság intézkedett.⁷¹⁶ A Société générale des prisons 1907. évi április 17-ei ülésén Albanel és Grimanelli még szűkebb keretek között tanácsolták a vizsgálati fogság alkalmazását: ha a patronage-szerű őrizetbe vétel lehetőségét kizárták.⁷¹⁷

A törvényhozás terén a vizsgálati fogságot érintő előrelépés csak azokban az amerikai államokban történt meg, amelyekben a fiatakorúak bíróságai, az ún. childrens courts már hatásosan működtek. A fiatal terheltekre hátrányosan ható jogintézményt ugyanis a nevelés és erkölcsi mentés céljait szolgáló speciális intézményekkel helyettesítették.⁷¹⁸ New-Yorkban pl. a Society for the prevention of cruelty to children veszi gondozásába a büntetendő cselekmény elkövetésével gyanúsított fiatakorút. Ha szükségesnek bizonyult, akkor a fiatal egy külön erre a célra létesített intézetben őrizték addig, amíg a tárgyalás napja elkövetkezett.⁷¹⁹ Colorado állam törvénybe

⁷¹³ Zeitschrift, 27. k. 864-865.- FAYER, 1895, 186.

⁷¹⁴ Monatschrift für Kriminalpsychologie, 1908. 626. - FAYER, 1895, 186.

⁷¹⁵ Bulletin XIV. k. 483. és 503. - FAYER, 1895, 186.

⁷¹⁶ Legislation in regard to children, 1906. 88. - FAYER, 1895, 186.

⁷¹⁷ Revue pénitentiaire 31. köt. 576. 592. - FAYER, 1895, 186.

⁷¹⁸ Les tribunaux spéciaux pour en fants, Paris, 1906. 21. - FAYER, 1895, 186.

⁷¹⁹ Barrows: Childrens Courts in the United States, Washington, 1904. X. 10.

iktatta, hogy a fiatalok terhelte a szülők, a gyám, illetve más megbízható magán személy felügyelete alatt maradt, vagy ha elkerülhetetlen, úgy egy speciális intézetben nyert elhelyezést.⁷²⁰ Hasonló intézkedések érvényesültek Pennsylvaniában,⁷²¹ Illinoisban⁷²² is. Anglia 1901-ben szakított a régi rendszerrel, amikor az elfogadott Youthful Offenders Act értelmében a 16 éven aluli fiatalokat nem helyezhették vizsgálati fogságba, hanem a báróság által kiválasztott, arra alkalmas magánszemély őrizetére bízták, az őrizet költségeit pedig az állam viselte.⁷²³

Németalföldön az 1905. december 1-jén életbelépett 1901. évi gyermekvédelmi törvények elrendelték, hogy a terhelte fiatalok, ha elkerülhetetlen vagy lakásán, vagy más arra alkalmas helyen vegyék őrizetbe.⁷²⁴ Ausztriában egy 1905. évi május 23-án kiadott igazságügyi miniszteri rendelet értelmében a 18 éven aluli fiatal ellen vizsgálati fogságot csak elkerülhetetlen szükség esetén és a letartóztatás okainak legtúlzottabb mérlegelése alapján rendelhették el.⁷²⁵

A nemzetközi joggyakorlatot elemezve, Angyal Pál oly intézetek létesítését kívánta, amelyekben az őrizetbe vett fiatal bűnelkövetőket – a nevelés munkáját előkészítő – megfigyelésnek és erkölcsi kezelésnek vetettek alá. Tanácsolta, hogy a társadalmi intézményt hatályba léptető törvényváltoztatást megelőzően egy rövid novelláris szakasszal biztosítsák, hogy a vizsgálati fogságba helyezett fiatalok minél rövidebb idő alatt szabadlábra helyezhessék.”⁷²⁶ Munkásságának érdemeit jelezte, hogy 5 évvel javaslatának megfogalmazását követően – azzal hasonló tartalommal – a jogszabályban is megállapították, hogy a járásbírói eljárás során hatályos és a Bp. 537. §-ában szabályozott egyszerű kezesség – a fiatalok terheltek a

⁷²⁰ Les tribun. 180-181. - FAYER, 1895, 186.

⁷²¹ Les tribun. 197. - FAYER, 1895, 186.

⁷²² Les tribun 208. - FAYER, 1895, 186.

⁷²³ Bulletin, X. köt. 52. - FAYER, 1895, 186.

⁷²⁴ Monatschrift III. köt. 396. - FAYER, 1895, 186.

⁷²⁵ Zeitschrift 26. köt. 239. - FAYER, 1895, 186.

⁷²⁶ ANGYAL, 1908./b. 235-237.

törvényszék és esküdtbíróság elé tartozó ügyeiben is – alkalmas módja az előzetes letartóztatás, illetve vizsgálati fogság megszüntetésének.⁷²⁷

Angyal Pál szerint elsősorban arra kell a jövőben a figyelmet fordítani, hogy „de lege lata, a jelenlegi keretek között mennyiben vezethet eredményre a vizsgálati fogság mellőzésére irányuló jogosult és indokolt társadalmi törekvés.”⁷²⁸ Ennek megfelelően pedig az igazságügyi kormány elsődleges feladatának tartotta, hogy az előzetes letartóztatás és a vizsgálati fogság elrendelésére hivatott hatóságokat rendeletileg hívja fel, és határozzák meg milyen feltételek esetében alkalmazhatóak a fiatalkorúakkal szemben.⁷²⁹ Főként azért, hogy a 16 éven, illetve a büntetőnovella életbeléptetése után a 18 éven aluli büntetendő cselekmény elkövetésével gyanúsított fiatalkorút – amíg az új rendeletet kihirdetik – vizsgálati fogságba ne helyezték. Ha mégis alkalmazták vele szemben, akkor megszüntetését vagy rövid tartamú fenntartását követelték a vizsgálati fogságban levő fiatalkorú terhelt érdekében. Mindenképpen biztosítani kellett ez utóbbi esetekben, hogy a Bp. 152. §-a értelmében a letartóztatottnak elkülönített elzárását. Érvényesítették azt a jogot is, hogy a terhelttel védője – a Bp. 154. §-ra és a Bp. 62. § bekezdésében foglalt megszorítás mellőzésével – hatósági személy jelenlétében vagy ellenőrzése nélkül is érintkezhetett.⁷³⁰

A vizsgálati fogságot nem alkalmazták a 15 éven aluli fiatalkorúak esetében azokon a helyeken, ahol állami gyermekmenhelyek létesültek. Így megszűnt minden nehézség, mert az előzetes letartóztatásba vagy vizsgálati fogságba helyezendő fiatal azonnal, ideiglenesen a bíróság határozatáig itt helyezhették el. Nehézségekkel küzdöttek, ott ahol állami gyermekmenhely nem működött, illetve azokban az esetekben, ha 15 éven felüli volt az elkövető.

⁷²⁷ ANGYAL, 1903, 102-104.

⁷²⁸ ANGYAL, 1908./b., 235-237.

⁷²⁹ A fiatalkorút a Bp. 141. § 2. pontja alapján, és csak akkor helyezték előzetes letartóztatásba, illetve vizsgálati fogságba, ha megbízható magánszemély, vagy gyermekvédő bizottság, illetve patronázs egyesület a szökés veszélyét megszüntetni nem tudta. In: MÁRKUS, 1909.; 1908. évi XXXVI. törvénycikk.

⁷³⁰ MÁRKUS, 1909, 1908. évi XXXVI. törvénycikk.

Angyal Pál véleménye, hogy átfogó eredményt akkor érhetnek el hazánkban, ha a fiatalok érdekében eljáró védők, a gyermekvédő bizottságok, a patronázs-intézmények összefognak. Szem előtt tartották azt, hogy az előzetes letartóztatás vagy vizsgálati fogság jogintézményeinek hatályban tartásakor a fiatalokat magánőrizetbe helyezték, amely az előzetes letartóztatás elrendelésének okait megszüntette, és a nevelés céljaival is összhangban állt. Továbbá tanácsolta, hogy az „elrendelt előzetes letartóztatás vagy vizsgálati fogság megszüntetése végett vegyék igénybe a kezesség, és ha szükséges a biztosítékkadás intézményét. Javasolta, anyagi áldozatot is vállaljanak, hiszen az visszatérül abban az erkölcsi és szociális értékben, amelyet a valóban megmentett fiatalok részéről nyertünk”.⁷³¹

Angyal Pál a nemzetközi jogalkotást áttekintve megállapította, hazánkban is arra kellett törekedni, hogy a jogalkotók felismerjék, és jogszabályban rögzítsék, hogy a fiatalok vizsgálati fogsága veszélyezteti a nevelés sikereit, ezért azt megfelelő intézményekkel helyettesítsék.⁷³² Definiálta ennek a jogintézménynek, mint letartóztatásnak, illetve őrizetbe vételnek – a fiatal elkövetők vonatkozásában – a célját, amely „csupán az leendő, hogy a fiatalok kezeink között maradjon s figyelemmel erkölcsi állapotára, melyet bizonyos szempontból az elkövetett cselekmény, mint symptoma megvilágít: megfelelő nevelő elbánásnak legyen alávethető. Többször elegendő a felügyelet mellett akár a szülőknél hagyás, akár más családnál való elhelyezés. Az őrizetbe vétel, mely nézetem szerint sohasem fogházban, hanem mindig külön intézetben foganatosítandó: csak szökés veszélye esetén, s akkor volna alkalmazandó, amikor a nevelési módok közötti választás céljából a fiatalok erkölcsi állapotának tüzetesebb tanulmányozása válik szükségessé.”⁷³³

⁷³¹ ANGYAL, 1908./b., 235-237.

⁷³² Angyal Pál az 1900-as évek elején a patronázs mozgalom hazai meghonosítását támogatta. A budapesti egyetemen büntetőjog és jogbölcselet tanára lett 1944-ig. 1920-22 között az egyetem dékánja, majd 1933-34-ben az egyetem rektora volt. Érdeklődési területe a büntetőjog és büntető eljárásjog volt, mint büntetőjogász a klasszikus büntetőjogi iskola követője volt. KENYERES, 1967, 37.

⁷³³ ANGYAL, 1903, 102-104.

K) Ítélet hatása

Angyal Pál egy konkrét ítéletet elemezve, arra keresve a választ, hogy milyen hatást keltett – az illető község társadalmában. Három vádlott került a királyi törvényszék külön tanácsa elé. A bíróság első és másodrendű vádlottat dorgálásra, harmadrendű vádlottat viszont 3 napi fogházra ítélte.⁷³⁴ Ezt az ítéletet Angyal szerint a közönséges észjárású ember nem tudta megérteni, nem látták át, hogy mi lehet az oka annak, hogy az egyformán bűnös és korban is alig különböző három egyén közül, miért engedtek el kettőt, és miért küldtek fogházba egyet.⁷³⁵

Angyal Pál azt a megoldást találta helyesnek, hogy a társadalmi felfogásra tekintettel, ebben az esetben lehetőleg egyenlő mértéket alkalmazó ítéletet hozzanak. A harmadrendű vádlottra kiszabott 3 napi fogházat felfüggeszthették volna, de a Bn. 2. §-a kizárta a büntetés felfüggesztésének kedvezményéből az oly cselekményt, amelyre a törvény börtönbüntetést állapított meg.⁷³⁶

Mindezek alapján az adott példánál maradva, Angyal Pál annak a gyakorlatnak az elfogadását javasolta, hogy a korban egymástól alig különböző, egyenlő körülmények között élő és a büntetendő cselekményt társtettességben elkövetett vádlottak mindegyikére, így a 18 éven alulit és az azon felüli elkövetőt is a bűnösségének súlyához mérten fogházra kell ítélni. Megítélése, hogy egy bemászós lopás vagy hasonló súlyú cselekmény elkövetése többnyire olyan fokú romlottságról tanúskodott, amelynél az „állam beavatkozásának szigor alakjában jelentkezett”.⁷³⁷ Emiatt rendszerint a rövidebb időtartamú fogházbüntetést állapították meg.

Angyal szerint, ha a hivatkozott esetben mindegyik vádlottat 15-20 napi fogházbüntetésre ítélték volna, akkor egyrészt az „jobban megfelelt volna a

⁷³⁴ Az első és másod rendű vádlott tizennyolc évnél egy-két hónappal fiatalabb, a harmadrendű vádlott viszont alig haladta meg két hónappal a fiatalkor felső határát. Mindannyian falusi suhancok voltak, akik együtt bemásztak az ingatlanba és cigarettát, dohányt, szivart loptak. A szülők kevésbé megbízható egyének, de nem állapították meg, hogy a két fiatalok veszélyes környezetben éltek. ANGYAL, 1910, 204.

⁷³⁵ ANGYAL, 1910, 204.

⁷³⁶ ANGYAL, 1910, 204.

⁷³⁷ ANGYAL, 1910, 204.

törvény szellemének, másrészt a társadalom is jobban belenyugodott” volna az ítéletbe.⁷³⁸

L) A jogalkalmazók nehézségei

Angyal Pál tanulmányozta, hogy a büntető novella rendelkezéseit alkalmazók, hogyan viszonyultak az új szabályokhoz. Megállapította, hogy a bíróknak, ügyészeknek, és ügyvédeknek egyaránt szokatlan még a megváltozott rend. Ezt nem találta meglepőnek, hiszen többségük még a klasszikus iskola légkörében nevelkedett, és a büntetést, mint a megtorlás eszközét ismerték. Így még mindig – a Bn. úgynevezett intézkedéseinek⁷³⁹ alkalmazásával – elsősorban a büntetendő cselekményt elkövetett fiatalkorú bűnösségét értékelték. Legnagyobb hibát azokban az ügyészi és védői felszólalásokban, valamint indítványokban, továbbá bírói ítéletekben látott, amelyek az intézkedések megállapításakor a Btk. 89., 90., 91. és 92. §-ait alkalmazták.⁷⁴⁰

Gyakran előfordult, hogy a védő a felsorolt enyhítő körülmények alapján a 92. § figyelembevételét kérte, és azt a vádhatóság képviselője azért ellenezte, mert nem látott elegendő számú és nyomatékú enyhítő körülményt fennforogni.⁷⁴¹

Angyal Pál megjegyezte, hogy a gyakorlatban találkozott már olyan ítéletekkel, amelyekben a Btk. 92. §-ára hivatkozott a bíróság.⁷⁴² Bíróknak, ügyészeknek, ügyvédnek egyaránt bele kellett élnie magát abba a gondolatba, hogy a büntető novellában szabályozott szabadságvesztés-büntetés nem a megtorlást szolgálta, hanem annak a célnak az elérését segítette, hogy a fiatalkorú büntettest megmentsék.

⁷³⁸ ANGYAL, 1910, 204.

⁷³⁹ MÁRKUS, 1909, Bn. 17. §.

⁷⁴⁰ ILLÉS, 1910, 16.

⁷⁴¹ ANGYAL, 1910, 202.

⁷⁴² ANGYAL, 1910, 202.

2. Büntető novella értékelése és összevetése a külföldi normákkal

Csorna László a következő szavakkal méltatta az anyagi jogi gyűjtemény megalkotóját: „Hazai elméleti tudósainknak, elsősorban Balogh Jenőnek nemcsak azt tudom be érdemül, hogy a reformeszmék érdekében irodalmi téren megtett minden lehető, de ő maga – szerény háttérben – e probléma gyakorlati megoldásának is cselekvő ereje. Ő készítette elő a büntetőtörvény novelláját, melynek a fiatalkorúakra vonatkozó része sok állam törvényhozását meghaladta.”⁷⁴³ Finkey álláspontja, hogy további újításának tekinthető, hogy ez „a kodifikációs termékünk szakított a klasszikus büntetőjognak a bűncselekmény reális értékeléséből kiinduló megtorló büntetéstanával”.⁷⁴⁴ Finkey szerint a novella még a régi és új büntetőrendszerek határvonalán állt. A régi büntetőjognak még számos hibáját tartalmazta, amelyet kiküszöbölni csak egy alapos revízió képes.⁷⁴⁵ De az új eszmék is helyet foglaltak benne.⁷⁴⁶ A gyermekekre, vagyis a 12. életévesnél ifjabbra nézve nem csak a bűnvádi eljárás és a vádemelés kizárásáról rendelkezett, hanem már gyámolító, *védő és erkölcs erősítő intézkedésekről* is. A 12 – 18 évesekre, azaz a *fiatalkorúakra* pedig elvetette a megtorlás elvét és ezekre nézve is erkölcs erősítő, nevelő, javító intézkedések alkalmazását írta elő. Csak végső esetben engedte meg, szigorúbb intézkedésként a 15 évesnél idősebbekre a fogház, esetleg államfogház, elzárás alkalmazását.⁷⁴⁷

Finkey jelentősnek tekintette az 1908-ban elfogadott angol, nagy gyermekvédelmi kódexet, a *Children Act-et*, amely a fiatalkorúakra vonatkozó anyagi jogi és eljárási szabályokat összefoglalta. Ez építette ki a kontinensen fiatalkorúak új büntetőjogát. Ennek megalkotása egybeesett a magyar, hasonlóan nagy jelentőségű Büntető novellának (1908. évi XXXVI. tc.) elfogadásával, amely hazánkban először rendelkezett az ún. gyermekbíróságok hatásköréről és eljárásáról. A *Children Act* és a Büntető novellánk közötti

⁷⁴³ CSORNA, 1929, 254.

⁷⁴⁴ FINKEY, 1911. 57.

⁷⁴⁵ FINKEY, 1919, 46.

⁷⁴⁶ FINKEY, 1919, 45.

⁷⁴⁷ DÁRDAY, 1915, 226-227.

egyik különbség abban mutatkozott, hogy a szülőkre bízott, és a testi fenyítést is magába foglaló házi fenyítést az angol törvény szerint a bíró nem burkoltan, hanem kifejezetten rendelte el 12 – 16 évesre is, míg nálunk csak a 12 évesnél fiatalabb, azaz gyermekkel szemben alkalmazhatták.⁷⁴⁸ Az 1910. évi olasz törvénytervezet – a korhatárok megvonásával – a bűnelkövető fiatalok csoportjaival érzékeltette, hogy serdülőkorban jelentős különbség mutatkozott a 12 – 14 éves és a 16 – 18 éves ifjú között – fejlettség, erkölcsi állapot, jellem tekintetében. Ezt szem előtt tartva az anyagi- és eljárásjog szempontjából a 16 évet betöltötteket szigorúbban kezelte. Finkey kiemelte, hogy az olasz jogban érvényesülő elhatárolást a magyar büntető novella is elfogadta.⁷⁴⁹ A magyar Novella intézkedéseit pedig átvette az 1912. évi német törvényjavaslat.⁷⁵⁰

A fiataikorúak amerikai bíróságai nem nevelő hatóságok, hanem olyan bíróságok, amelyek szorosabb értelemben vett büntetést nem szabhattak ki a fiataikorúak ellen, ha mégis az mutatkozott szükségesnek, akkor a fiataikorút a rendes bíróság elé utasították. Ez az elv a Bn. rendszerének nem felelt meg. Bn.-ánk a fiataikorúval foglalkozó minden bírónak – az individualizáció elvének megfelelően – a nevelés és javítás eszközei közül szabad választást engedett. A fiataikorúak bírója ugyanis csak akkor tehetné át az ügyet a rendes bírósághoz, ha megismerte a fiataikorút és meggyőződött arról, hogy vele szemben egyszerű nevelő intézkedéssel nem tud eredményt elérni.⁷⁵¹

Az igazságügyi kormány már a Bn. előmunkálatainak megindítása alkalmából átlátta, hogy a tervezett új anyagi jogi szabályok és az, eddigi eljárási jogszabályok közt mélyreható elvi eltérések vannak. A Bn. reformjait *bírálok* szerint a fiatal elkövetőkkel szemben büntetés helyett alkalmazott javító nevelés akkor lesz eredményes, ha annak egész rendszerét kiépítették. Pozitív példák sorakoztak a magyar jogalkalmazók előtt. A javító nevelés terén kedvező eredményeket értek el az amerikai reformatorykban, elsősorban a Brockway által bevezetett Elmira-intézetben, Angliában pedig a fiataikorú

⁷⁴⁸ FINKEY, 1914, 34.

⁷⁴⁹ FINKEY, 1914, 41.

⁷⁵⁰ LŐRINCZ, 1992, 74..

⁷⁵¹ LEHOCZKY, 1914. 31.

büntettek számára létesített Borstal-intézetekben. A rendes elmeállapotú és munkabíró fiatalokat tisztességes munkásokká, társadalmilag hasznos emberekké tudták nevelni.⁷⁵² Finkey szerint a modern felfogást követte a novella, mert ezeknek az intézkedéseknek a végrehajtására speciális intézet felállításáról rendelkezett. Ez az ún. fiatakorúak fogháza lényegében – az amerikai reformatory és az angol Borstal-intézetnek megfelelő – szigorúbb javító-intézet.⁷⁵³

Balogh Jenő álláspontja, hogy csak a negatív véleményt képviselők fogadhatták el azt, hogy a büntető novellát „könnyű volt megalkotni, de nem lehet majd végrehajtani,”⁷⁵⁴ mert nincs megfelelő számú intézmény a javító nevelés elvégzésére. A Bn. hatályba lépésének első évében azonban már több mint 3500 fiatakorú megfelelő elhelyezését biztosították. Sokan megfogalmazták azt is, hogy az államra elviselhetetlen terheket fog róni az új törvény. Az amerikai és a németalföldi eszmék utánzásától való tartózkodást is követelték a bírálók. A korábbi anyagi büntetőjog és büntető perjog intézményeinek nagy része sem a magyar jogalkotók termékei voltak, hanem a külföldi vezető államokban kifejlődött intézmények átvételei. Megállapítható, hogy a fiatakorúak különleges büntetőjogi kezelésének bevezetése visszalépést jelentett a klasszikus elvekhez képest azáltal, hogy megszűnt uralkodó elv lenni a nullum crimen sine lege, illetve a nulla poena sine crimine. Nem lett követelmény az arányos büntetés.⁷⁵⁵ Az I. Büntető novella a bírálatok ellenére olyan jogfejlődést indított el, amely megteremtette a fiatakorúak büntetőjogának különállását. Finkey Ferenc a jogfejlődést így jellemezte: „Kialakul a fiatakorúak egész különálló, kivételes büntetőjoga. [...] a züllött gyermekek és fiatakorúak ügyében hozott új modern törvényekben, az ún. gyermekvédőkben két eszme dominál: a gyermekvédelem [...] és a javítónevelés, vagyis a fiatakorú büntettek szigorú kényszernevelés alá helyezése”.⁷⁵⁶

⁷⁵² BALOGH, 1909./a., 278.

⁷⁵³ FINKEY, 1919, 46.

⁷⁵⁴ BALOGH, 1909./a., 278.

⁷⁵⁵ BALOGH, 1909./a., 278.

⁷⁵⁶ DÁRDAY, 1915, 226-227.

V. A MAGYAR FIATALKORÚAK BÍRÓSÁGA

A fiatalkorúak bírósága, mint önálló és külön eljárási szabályok szerint működő bírói szervezet a 19. századi büntetőjog és büntető perjog alkotása. A fiatalkorúak bűnügyeiben követendő eljárás kodifikálásához a magyar törvényhozás előtt külföldi példa állt.⁷⁵⁷ Az angol-szász eredetű jogok hatása érződött a szervezeti és eljárási kérdések terén is.⁷⁵⁸

1. Az új szervezeti és eljárási törvényjavaslat

Az észak-amerikai mintát követő kiemelkedő jogászaink már a Büntető novella megalkotásával a „gyermek és fiatalkorúak modern szellemű büntetőjogi kezelésének alapjait”⁷⁵⁹ lefektették. Ez azonban csak az ilyen életkorú elkövetőkkel szemben kiszabható intézkedéseket foglalta össze.⁷⁶⁰

Ideiglenes jelleggel átmeneti megoldást nyújtottak a jogalkalmazók számára az 1908. évi 20.0003. sz. és az 1909. évi 27.100. számú igazságügyi miniszteri rendeletek. Kidolgozásukkor is abból indultak ki, hogy elsődlegesen az amerikai mintát közelítsék meg, méghozzá úgy, hogy a fennálló bírói szervezeti és hatásköri szabályok kevésbé változzanak. Így biztosították az eredeti elvet, a büntető-novellában is megfogalmazottak szem előtt tartásával a fiatalkorúak tárgyalásainak elkülönítését. Finkey szerint ezen jogforrások érdeme, hogy a magyar joggyakorlatban „érvényesült a fiatal vádlottak ügyeinek humánusabb kezelése az elkülönített tárgyalások során valamint ennek megvalósítása érdekében a környezettanulmány előzetes beszerzése”.⁷⁶¹ Jogászaink felismerték, hogy a hatályban lévő Bp. szabályok miatt – Németországhoz, Ausztriához, Angliához hasonlóan – hazánkban sem lehetett rendeleti úton az amerikai mintát meghonosítani.⁷⁶²

⁷⁵⁷ A tárgykört felölelő korabeli munkák: ANGYAL, 1909./b.; FINKEY, 1908.; FAYER, 1902.; VÁMBÉRY, 1909.

⁷⁵⁸ SZIROTA, 2007./a., 217-221.

⁷⁵⁹ FINKEY, 1916, 146.

⁷⁶⁰ LÁSZLÓ, 1966. 23.

⁷⁶¹ FINKEY, 1914, 49.

⁷⁶² Európai jogfejlődésről: VÁMBÉRY, 1911., TRINCZ, 1999. hivatkozású munkák.

Finkey a négy éves – 1908-1912-ig tartó – gyakorlatot látva azon a véleményen volt, hogy „Formailag és névleg vannak gyermekbíróságaink, lényegileg azonban attól, hogy ez a külön bíróság perrendtartási formások nélkül maga intézze az összes elhagyatott, züllött és bűnelkövető fiatalok ügyeit, bizony még nagy messzeségben állunk.”⁷⁶³ Ezzel magyarázható, hogy már 1908-ban Angyal Pál és Finkey Ferenc elkészítette a fiataikorúak bíróságának eljárását meghatározó első törvénytervezetet. A második, részletesebb javaslatot 1909-ben, a harmadikat pedig 1910-ben dolgozták ki. Egyik sem vált törvénné. Bár a magyar jogászközönség is egyre több alkalommal a fiataikorúak bűnügyeiben követendő eljárás szabályozását sürgette. Kiemelhető az 1911. év őszén tartott kassai ún. patronage-kongresszus, ahol napirendre került ez a kérdés. A Párizsban, Antwerpenben és Washingtonban tartott kongresszusok tanácskozásai és megállapodásai is hatottak a törvényjavaslat előkészítő munkálataira. A negyedik tervezet 1912-ben érett meg arra, hogy az igazságügyi minisztérium törvényjavaslat alakjában indokolással együtt kinyomtassa. Az Igazságügyi Javaslatok Tárának 1913. augusztus 15. számában közzétették, valamint hozzászólás végett az igazságügyi köröknek, szakembereknek és egyesületeknek megküldték.⁷⁶⁴ Finkey „jelentéktelen újításnak” tartotta azt a rendelkezést, hogy a „fiatal elkövetőkre nézve megszüntették az esküdtbíróság hatáskörét közönséges büntettek miatt”.⁷⁶⁵ A tervezet meghatározta a fiataikorúak ügyeiben eljáró bírói fórumokat:

- a fiataikorúak bírója a járásbíróságnál,
- a fiataikorúak bírója a törvényszéknél,
- a törvényszéki tanács,
- esküdtbíróság csak sajtó ügyekben,
- rendőri bíróság pedig a kihágási ügyekben.⁷⁶⁶

⁷⁶³ FINKEY, 1914, 50.

⁷⁶⁴ FINKEY, 1914, 48.

⁷⁶⁵ FINKEY, 1914, 51.

⁷⁶⁶ FINKEY, 1914, 51.

Újításként jelentkezett, hogy a fiatalkorúak bírójának hatáskörét kiterjesztette „a tiltott cselekményt elkövető *gyermekkel* és a bűnelkövetéssel *nem gyanúsított*, de erkölcsi romlás veszélyének kitett vagy züllésnek indult *kiskorúakkal*”⁷⁶⁷ *szembeni eljárásra is*. Az utóbbiak érdekében csak *sürgős esetekben* és csak *ideiglenes* intézkedéseket tehetett, és az árvaszéket értesítette a végleges intézkedés megtétele végett. Az indokolás hangsúlyozta, hogy ezeken túl az új szerv joghatósága a szülők vagy gondviselők vétségeire és kihágásaira is kiterjedt, amelyekkel a rájuk bízott gyermekek vagy fiatalkorúak erkölcsiségét, testi épségét vagy egyéb érdekét sértették vagy veszélyeztették.⁷⁶⁸

A tervezet sajátossága, hogy elhatárolta egymástól a fiatalkorúak bíróját és a rendes bíróságot valamint a törvényszéki tanács előtti eljárást. Az első esetben a nyomozás után csak védő, óvó, és nevelő intézkedéseket *elrendelhetett* – azonban még *ügyészi indítvány hiányában alakszerű tárgyalás nélkül*. Tárgyalást csak szabadságvesztés büntetés kiszabásával sújtható cselekmények elkövetésekor tartottak, ha az ügyész elvállalta a vád képviselőt. Az ügyészség szerepe és feladata megváltozott. Az egész eljárás során megillette az ellenőrzés és irányítás, a bűncselekmények elbírálásához, valamint a fiatalkorú fejlődéséhez fűződő közérdek érvényesüléséhez. Ez a különleges feladat hívta életre a fiatalkorúak ügyeiben közreműködő külön királyi ügyész, esetleg az ügyészi megbízott kijelölését.⁷⁶⁹ Az alakszerű tárgyalás mellőzése célszerűnek mutatkozott, csak a tényállás apróbb részleteinek megállapítására volt alkalmas. Sokkal nagyobb káros hatást fejtett ki azzal, hogy külsőségeivel, és a terheltek bizonyos fokig nyilvános szereplésével a fiatalkorú lelki fejlődését hátrányosan befolyásolta.⁷⁷⁰

A második esetben továbbra is a Bp. szabályait követték, de akkor is érvényesülnie kellett a két legfőbb elvnek – felnőttek ügyeitől történő elkülönítés és a nyilvánosság korlátozása követelményének. Védő hiányában

⁷⁶⁷ KI 1913. XXIV. 95.

⁷⁶⁸ KI 1913. XXIV. 96.

⁷⁶⁹ KI 1913. XXIV. 165.

⁷⁷⁰ KI 1913. XXIV. 165.

hivatalból *közvédőt* rendeltek ki.⁷⁷¹ A törvény indokolásában kifejtették, hogy elsősorban a korabeli jogászi közvélemény nem fogadta el az egyes bírák hatáskörének kiterjesztését. A bűncselekmények súlya miatt a törvényszéki és a járásbírósi fiatal bírák egy évnél magasabb szabadságvesztés büntetést nem szabhattak ki. A javaslat szerint arra csak a törvényszéki hármas tanácsok, azaz a büntető fellebbviteli tanácsok jogosultak. A törvényjavaslat, a perorvoslatokat is szabályozta. Elkülönítette egymástól az egy fokú fellebbezést és a Kúriához benyújtható semmiségi panaszt. A fiatakorúak bírának ítélete elleni fellebbezést a törvényszék fellebbviteli tanácsa bírálta el.⁷⁷² Finkey bírálta az 1912. évi törvényjavaslatot. Azt az álláspontot képviselte, hogy hazánk joggyakorlatába beültetni kívánt intézmény mindössze csak megközelítette a „teljesen különálló és az összes veszélyeztetett fiatalok teljhatalmú központi hatósága gyanánt szervezett amerikai gyermekbírószéket.”⁷⁷³ Elismerte, hogy a tengerentúli joggyakorlatot követve, reformok sorát vezette be a parlament elé beterjesztésre váró joganyag: a fellebbvitel egyszerűsítése, a fiatakorúak érdekében közvédő kirendelése, a nyilvánosság kizárása, új erkölcsösítő és nevelő intézkedések.

Finkey szerint „az európai legjelesebb törvényhozási kísérletek közé emelkedik. Talán nem túlozok, ha azt kockáztatom, hogy a belga törvény és az olasz javaslat után a mi Tervezetünk a legtökéletesebb e nemű alkotás, mely ha törvényté válik, hamarosan az első közzé fogja emelni hazánkat a fiatakorúak bíróságát meghonosító államok közt.”⁷⁷⁴ Ennek ellenére 5 pontban foglalta össze negatív álláspontját:

1. Soknak tartotta az első fokon eljáró szervek számát, ezért az esküdtbírószéket és a rendőri büntető bíróság mellőzését javasolta;
2. Célszerűnek tartotta, hogy minden esetben a fiatakorúak bírái járjanak el az erkölcsileg veszélyeztetett, züllésnek indult fiatalok ügyében;

⁷⁷¹ FINKEY, 1914, 52.

⁷⁷² FINKEY, 1914, 52.

⁷⁷³ FINKEY, 1914, 53.

⁷⁷⁴ FINKEY, 1914, 53.

3. Fizetett pártfogó tisztviselők hiányában nem működhet hatásosan a jogintézmény;
4. Javasolta, hogy a rendes bíróság eljárását csak kivételes esetben alkalmazzák, mint például a legsúlyosabb esetben és az olasz javaslatot követve a 15. életévüket betöltötték ügyében,
5. Tanácsolta, hogy a rendőri bíróságok elzárást ne, csak pénzbüntetést szabhassanak ki a fiatalkorúakkal szemben.⁷⁷⁵

Kizárták annak a lehetőségét, hogy a fiatalkorúak ügyében a bíró a Bp. szorosán megszabott formái szerint ítélkezzen, mivel a gyakran hosszadalmas, alakszerű eljárás lefolytatása helyett épp az szolgálta a fiatalkorú védelmét, ha minél gyorsabban alkalmazták az adott intézkedést. Az indokolás perjogi formák nélküli gyámhatósági eljáráshoz hasonlót tanácsolt, amely során elegendőnek mutatkozott csak a megfelelő intézkedés kiválasztásához szükséges tények kiderítése.⁷⁷⁶ Bízott Finkey a javaslat mielőbbi törvényerőre emelkedésében. Remélte: „ha nem elégíti is ki teljesen elméleti követeléseinket, ha elmarad is az ideál megvalósításától, de feltétlenül tiszteletreméltó haladást jelent és alaposan elő fogja készíteni hazánkban a talajt az új intézmény jövődjének továbbfejlesztéséhez.”⁷⁷⁷ Az indokolás is Finkey meggyőződését támasztotta alá, amikor összegezte a jelentőségét: „a fiatalkorúak bírósága valóban a céltudatos társadalompolitika és a nemzeterősítés egyik leghatályosabb szerve lesz, mert kezében összpontosítja az anyagi és erkölcsi gyermekvédelem minden szálát.”⁷⁷⁸

A fentiek alapján vetették össze a *magyar javaslatot* a külföldi hasonló tárgyú törvényekkel és javaslatokkal. A korabeli jogászok az 1912. évi törvényjavaslatot értékelve megállapították, hogy a gondosan kidolgozott, tárgyát kimerítően összegző jogalkotási anyag a magyar büntetőjogba beültetni szánt új jogintézményt részletesen rögzítette. Ennek megfelelően a fiatalkorúak bíróságának szervezeti kérdése és az eljárás összes elemei

⁷⁷⁵ FINKEY, 1914, 54.

⁷⁷⁶ FINKEY, 1914, 55.

⁷⁷⁷ FINKEY, 1914, 55.

⁷⁷⁸ KI 1913. XXIV. 95.

részletekbe menően szabályozásra került. A magyar javaslat jelentősen meghaladta ugyanazt a tárgykört összefoglaló Children Act normáit, valamint a német javaslat és a francia törvény szabályait. A hasonló tárgyú francia törvény rendelkezései a hatottak a magyar jogalkotókra legkevésbé. Ez a külföldi norma elsősorban a 13 évesnél fiatalabb büntettek vonatkozásában szabályozta az eljárást, és ezt az életkort betöltöttek esetében csak a rendes bíróságok előtti eljárás részletkérdéseit rögzítette. Megállapították, hogy a német birodalmi és az osztrák javaslatok sajátos, „magyar joggyakorlattal össze nem egyeztethető alapgondolaton nyugodtak”.⁷⁷⁹ A büntettes fiatakorúakra a nevelőintézkedéseket az ún. gyámi bíróságokkal együtt szabták ki. Erre hasonlított hazánkban az árvaszék, amelyre „autonóm szervezete és nehézkes eljárása miatt nem támaszkodhatott büntetőjogunk”.⁷⁸⁰

A külföldi törvényhozások által elfogadott eljárási szabályokat egy az egyben a javaslat nem vette át. A magyar tervezet megalkotásakor arra ügyeltek, hogy a jogi megoldások éles ellentétbe egyik kontinentális normával se kerüljenek. Elsősorban a büntető novellánkban rögzített anyagi jogi elveket követte a javaslat, úgy, hogy a korszak „legújabb büntetőpolitikai követelmények az eljárás során érvényesülni tudjanak”.⁷⁸¹

2. A törvényjavaslat a képviselőházi hozzászólások tükrében

A jogalkotóink az új büntető perjogi törvényjavaslat céljaként fogalmazták meg, hogy a megfelelő szervezeti és eljárási szabályokkal egészítse ki az 1908. évi XXXVI. törvény második fejezetében megállapított, fiatakorúak büntetőjogára vonatkozó anyagi jogszabályokat. Finkey kifejtette, hogy mindezt az is indokolta, hogy „általános közóhajtá nőtt az észak-amerikai fiatakorúak bíróságának meghonosítása.”⁷⁸² A képviselőház 1913. évi január 24-én, Tisza István elnöklete alatt összeült 435. számú ülés elnöki

⁷⁷⁹ FINKEY, 1914, 55.

⁷⁸⁰ KI 1913. XXIV. 140

⁷⁸¹ KI 1913. XXIV. 143.

⁷⁸² BALOGH, 1987, 163-185., FINKEY, 1916, 60.

előterjesztései között már megtalálható volt a fiatakorúak bűnügyeiben követendő eljárásról szóló törvényjavaslat.⁷⁸³

A képviselőház *Balogh Jenő*⁷⁸⁴ igazságügyi miniszter előterjesztése nyomán ismerhette meg a tervezetet: „Tisztelt Ház! Van szerencsém a fiatakorúak bíróságáról és a fiatakorúak bűnügyeiben követendő eljárásról szóló törvényjavaslatot (732. számú iromány) indokolásával együtt tisztelettel betervezni.”⁷⁸⁵ A képviselők éljenzéssel fogadták a benyújtott törvénytervezetet. A házelnök gondoskodott a szöveg kinyomatásáról. A tagok között szétosztották, valamint előzetes tárgyalás és jelentéstétel végett az igazságügyi bizottsághoz áttették a javaslatot. A bizottság örömmel fogadta, alapelveit a céljának megfelelőnek találta, általánosságban elfogadta; csupán a részletekre nézve tett módosításokat.⁷⁸⁶ *Kenedi Géza*,⁷⁸⁷ a 436. sz. ülésen,⁷⁸⁸ 1913. február 24-én bemutatta a 732. számú törvényjavaslatra⁷⁸⁹ vonatkozó igazságügyi bizottsági jelentést. Tárgyalásra csak a következő ülésen került. Így 1913. február 27-én felvették a napirendi pontok közé, megnyílt az általános vita. A képviselők lelkesen fogadták az első szót megillető előadót. Kenedi a jogtudományban több mint tíz esztendeje érvényesülő reformirány jellemzésére helyezte a hangsúlyt, amelynek célja, a felelősségi és a büntetési rendszer részletes átalakítása. A „kódexekben érvényesülő ún. avitikus bosszúállási irányt”⁷⁹⁰ élesen bírálta. Lényege, hogy súlyos fenyítésekkel sújtotta a büntetéseket, annak érdekében, hogy a társadalom tagjaira elijesztő

⁷⁸³ SZIROTA, 2013, 151-162.

⁷⁸⁴ Balogh korának egyik vezető büntetőjog professzora és büntetőjog-politikusa, 1913. januártól 1917. júniusig igazságügyi miniszter. Több fontos törvény kezdeményezője volt, a fiatakorúak büntetőjoga mellett a büntetés feltételes felfüggesztése, a börtönügyi igazgatási reformok, a próbára bocsátás, a képviselőházi bíraskodás, a választási törvény, az esküdtzések hatáskörének korlátozása tárgyában. MTA főtitkára és másodelnökeként nevéhez fűződik a büntető perjog önálló tudományként való elismertetése. MARKÓ, 2001, 350.

⁷⁸⁵ Az 1910 - 1915 évi országgyűlés képviselőházának naplója, XVIII. kötet. 1913. január 22. – március 15. Bp., Pesti Könyvnyomda – részvénytársaság, 1913, 435. országos ülés, 22.

⁷⁸⁶ KI 1913. XXIV. 187.

⁷⁸⁷ Kenedi az igazságügyi bizottság előadója, ügyvéd. Budapesti újságíróként a Pesti Hírlap szerkesztője is volt. Jogtudományi íróként a Jogtudományi közlöny, az Ügyvédek Lapja, a Jog című lapokban publikált. 1896 és 1897 között az igazságügy miniszter megbízásából részt vett a bűnvádi eljárás és sajtójog kodifikációjában. 1910-től 1918-ig kormánypárti színekben országgyűlési képviselő. Rövid életrajzi adatok az országgyűlés tagjairól. II. rész Képviselőház. In: VÉGVÁRY-ZIMMER, 1910. 73.

⁷⁸⁸ KN. 1913. XVIII. 436. 24.

⁷⁸⁹ VÉGVÁRY-ZIMMER, 1910, 73.

⁷⁹⁰ KN. 1913. XVIII. 436. 33.

hatást gyakoroljon. A felszólaló ezzel szemben a tudományban kriminológiának nevezett szociális reformirányt támogatta, amely egyrészt a büntettest „célszerű intézkedésekkel törekedett megjavítva, egészségesen a társadalomnak visszaadni”,⁷⁹¹ másrészt megelőző intézkedésekkel a bűncselekmények megszüntetését célozta. Ezt az elvet Beccaria képviselte, aki szerint „a büntetőjognak végső és igazi célja, hogy bünteteket ne kövessenek el”.⁷⁹² Kenedi ezt elsősorban azoknál a fiataloknál akarta érvényesíteni, akik „serdülő korból kilépve, még nem érték el azt az életkort, amikor az akaratot a megfontolásnak és az erkölcsi tudásnak és tapasztalatnak fékjei korlátozzák és így a beszámíthatóságot teljessé teszik.”⁷⁹³ A legtöbb esetben az „eltévelyedésnek, sokszor az elzüllésnek vagy a végleges erkölcsi romlásnak kedvező”⁷⁹⁴ környezeti hatást tettek felelőssé, amiért a fiatalok büntetése vált. De megjavító pótnvelésben részesítették, így az ifjakat a társadalom számára egészségesen, meggyógyultan vissza tudták adni.

A képviselőház ülésén – a soron következő felszólaló – Balogh Jenő igazságügy miniszter a fiatalok bíróságának magyar jogrendszerben való kiépítését hangsúlyozta. Időszerűnek tartotta a speciális elkövetői körre vonatkozó igazságügyi szervezet és perjog tárgyában készült javaslatot.⁷⁹⁵

Felismerték a hazai jogalkotók is hogy kiépítésre várt a fiatalok büntetőjoga. Kiemelte, hogy ennek az elkövetői körnek a védelmére kellett sietnie a törvényhozásnak, az állam szerveinek és a társadalomnak, hogy életkoruk alapján eltérő normákat alkalmazzanak rájuk.⁷⁹⁶ Erre figyelmeztetett Franciaország példája, ahol a fiatalok kriminalitása elszaporodott. Ennek okát abban látta, hogy a legtöbb esetben a bűncselekményt elkövetett fiatal a

⁷⁹¹ KN. 1913. XVIII. 436. 33.

⁷⁹² „A cél tehát nem más, mint megakadályozni a bűnöst abban, hogy polgártársainak további károkat okozzon és elejét venni annak, hogy mások így cselekedjenek.” BECCARIA, 1998, 26.

⁷⁹³ KN. 1913. XVIII. 436. 33.

⁷⁹⁴ KN. 1913. XVIII. 436. 33.

⁷⁹⁵ KN. 1913. XVIII. 437. 37.

⁷⁹⁶ KN. 1913. XVIII. 437. 37.

büntetés kitöltése után visszakerült ugyanabba a „környezetbe vagy életviszonyok közé, amelyek romlását és elzüllését okozták”.⁷⁹⁷

Balogh szerint ennek ellenére a büntető-jogtudomány új eszméi az Egyesült- Államok és Anglia joganyagának gyakorlati eredményességét elemezve már abból indultak ki, hogy a büntetendő cselekmények „előidéző oka nem egyedül a fiatalkorúak romlottsága vagy gonoszsága, hanem bizonyos fizikai, szervezeti hajlandóság”.⁷⁹⁸ A magyarázatot az adta, hogy gazdasági és művelődési fejlődésben élen járó nagy városokban, „az elhagyott, az elzüllés veszedelmének kitett gyermekek és fiatalkorúak tízezrei fejlesztették ki a züllés és a kriminalitás mindennapi jelenségét”.⁷⁹⁹ Kenedihez hasonlóan az „individuális bűnelkövetést vizsgáló kriminológia” jelentőségét hangsúlyozta. A konkrét bűncselekményeket összességében elemezte, ezáltal a tett, az elkövető, az áldozat milyenségét és az elkövetés körülményeit is vizsgálta. Elutasította azt a korábbi joggyakorlatot, amely a rövid tartamú szabadságvesztés büntetés alkalmazását helyezte az előtérbe. Ez a büntetés segítette elő azt, amit megelőzni akartak, vagyis az elkövetőket szabadulásuk után ugyanazon életviszonyok közé jutotta vissza. Ennek elkerülése érdekében meg kellett „vizsgálni a bűnözés és kriminalitás összes faktorát és a viszonyokhoz képest legalkalmasabb óvó- vagy mentőintézkedést”⁸⁰⁰ – mint munkára nevelést – alkalmazni. A miniszter a „kriminalitás faktorai” között különbséget tett az ún. „szervezetiek”, és a „részben társadalmi okok, részben a családi környezet, vagy a kereseti viszonyok hatása” között.⁸⁰¹ Az előbbire példaként a degenerációs testi elfajulást emelte ki. Szerinte az elkövetők osztályozása és az egyéni elbánás elvének alkalmazása által tág hatáskört, szinte tejhatalmat kellett adni a „büntetőbírósnak és a társadalmi

⁷⁹⁷ Magyarországon a törvénytervezetet megelőző 30 évben a statisztikai adatok szerint kb. 2300 fő a 20 éven aluli elítélt fiatalkorúak száma évente, míg a tervezetet megelőző korábbi statisztikai adatok szerint 12.000-12.500 az átlag elítélt fiatalok száma. Tehát a kriminalitás meghatszorosodott, tekintve, hogy 30 évvel ezt megelőzően 20 éven aluliakat, míg ebben a korban 12-18 életkorúakat vizsgáltak. KN. 1913. XVIII. 437. 38.

⁷⁹⁸ KN. 1913. XVIII. 437. 38.

⁷⁹⁹ KN. 1913. XVIII. 437. 38.

⁸⁰⁰ KN. 1913. XVIII. 437. 39.

⁸⁰¹ KN. 1913. XVIII. 437. 39.

szervezetek önként vállalkozó tagjainak, valamint részben állami kisegítő orgánumok útján a szükséges ismeretkörrel” felruházták őket.⁸⁰²

Blanár Béla⁸⁰³ képviselő a tervezet értékelésével nyitotta meg beszédét: „Tisztelt Ház! A tárgyalás alatt álló törvényjavaslat régi, elavult nézeteknek záróköve; új világnézeteknek hajnalhasadása. A büntetőjog átalakulásának átmeneti korszakát éljük. Mindinkább általánosan elterjed s általánosan elfogadottá lesz az a nézet, hogy a büntett morális és szociális betegségnek szimptomatikus megjelenése, akarat, környezet és motívumoknak eredménye. És ha ez a nézet általánosabbá válik és elfogadtatik, akkor feltétlenül át kell alakulnia a büntetési rendszernek, a büntetés céljának is. A büntetés ennél fogva akaratnevelés és környezetjavítás.”⁸⁰⁴

Kenedy felsorolta azokat az új intézkedéseket, amelyeket a fiatakorúakra a bíróság kiszabhatott. Megállapította, hogy ezek az újítások nemcsak a büntetőkódexre, hanem az eljárási törvényre is hatottak. Kenedi lehetetlennek tartotta azt, hogy a „büntető perrendtartásnak merev és szigorú formái szerinti, gyakran nagyon is hosszadalmas processzuális eljárását meghagyhassák a fiatakorúakra nézve is”.⁸⁰⁵ Álláspontja szerint tarthatatlanná vált, hogy az anyagi és eljárási normák közti joghézagot az igazságügyi miniszter rendeletekkel pótolta. A büntetőnovella és a büntető perrendtartás között feszülő ellentmondásokat azokkal igyekeztek kiküszöbölni. Végleges megoldást a törvényhozás által elfogadott magasabb szintű jogszabályokban meghatározott új intézkedések hozhattak.⁸⁰⁶

Kenedi Géza ennek ellenére kiemelte, hogy hazánkban a fiatakorúak megmentése érdekében tett rendelkezések nem elmaradtak. A „jogalkotói és

⁸⁰² Balogh Jenő számot adott arról, hogy a gyakorlati munka eredményesen kezdetét vette. A budapesti gyűjtőfogházban felállítottak egy megfigyelő intézetet. A degenerált és nem rendes állapotú fiatakorúak különválasztása érdekében az elkövetők megfigyelését, osztályozását végezték elsősorban Moravcsik Ernő Emil, az Igazságügyi Orvosi Tanács tagjának, Európában elismert jelentős kutatómunkát végzett pszichiáter vezetésével. KN. 1913. XVIII. 437. 42.

⁸⁰³ Blanár Kassa utolsó magyar polgármestere, 1894-ben nyilvános rendkívüli tanár lett a kassai jogakadémián. Andrassy Gyula gróf visszalépése után jelölte a kassai munkapárt és a Justh-párti Éber Antallal szemben megválasztották. Az igazságügyi és kérvényi bizottság tagja. VÉGVÁRY-ZIMMER, 1910, 245.

⁸⁰⁴ KN. 1913. XVIII. 437. 42.

⁸⁰⁵ KN. 1913. XVIII. 436. 33.

⁸⁰⁶ KN. 1913. XVIII. 436. 33.

joggyakorlati munkának köszönhetően sikerült elérni, hogy a külföldiek figyelme felénk forduljon, hiszen intézményeinket nemcsak tanulmány, hanem még utánczás tárgyává⁸⁰⁷ is tették. Ezt elősegítette az 1901-ben megalkotott két gyermekvédelmi törvény,⁸⁰⁸ továbbá a „Büntető Novella II. fejezete a gyermek és a fiatalok büntetéseik kérdésében a legmodernebb eszméket fogadja el és oly helyes alapokra fekteti hazánkban is fiatalok büntetőjogát, melyeken előreláthatólag évtizedekig szilárdan megállhatunk”.⁸⁰⁹ Hazánk is a „büntetőjogi reformállamok sorába jutott”,⁸¹⁰ mivel az állami javítóintézetek fokozatos fejlesztése és a társadalmi tevékenység közreműködése által igen kedvező állapot állt elő. Alátámasztására az előadó a kriminalitás köréből kiemelt adatokkal⁸¹¹ indokolta, hogy szükséges volt arra, hogy egy újabb lépést tegyen előre a „törvényhozás a fiatalok kriminalitásának meggyógyítása terén, továbbá fejlessze azt az intézményt, mely 1908-ban tulajdonképpen félben maradt, valamint megcsinálja az áthidalást is a büntetőnovella és a büntető eljárási törvény közt.”⁸¹² Kenedi beszámolt a fiatalok bíróját megillető végrehajtási *intézkedésekről*. A bírót gyámi és atyai jogkör illette meg, hiszen mindazokat a „nevelő és javító intézkedéseket megtehetette, amelyek egy Bonus páter famíliás feladatát”⁸¹³ képezték. A bíró maga elé idézhette a kiskorút, felügyelő hatóságát értesíthette, megdorgálhatta, más helyre helyezhette, megrövidíthette a próbára való bocsátás tartamát, megfedhette, utasíthatta a szülőt, hogy a gyereket járassa iskolába, vagy őrizet alá helyezhette. Cél, hogy a „kiskorú erkölcsi javulása minél teljesebb mértékben és lehetőleg minél

⁸⁰⁷ KN. 1913. XVIII. 437. 34.

⁸⁰⁸ A hazai patronázs-tevékenységnek széleskörű jogszabályi alapjai voltak. pl.: CJH - 1901. évi VIII. tc. 2.§ az állami gyermekmenhelyre felvett hét éven aluli gyermekekről, CJH - 1901. évi XXI. tc. 2.§ a közsegélyre szoruló hét évnél idősebb fiatalokról rendelkezett.

⁸⁰⁹ CJH 1908. évi XXXVI. törvénycikk; FINKEY, 1901./b, 648.

⁸¹⁰ FINKEY, 1901./b, 648.

⁸¹¹ A fokozatos fejlesztés következtében 8 állami javítóintézet működött, melyekben összesen 3005 fő fiatalok javító nevelésével foglalkoztak. Továbbá 12 ún. társadalmi patronázs javítóintézetben 598 fő fiatalot javítottak. Mindösszesen 1913-ban tehát 3603 fő megmentésén fáradoztak. További öt – Gyulán, Kassán, Makón kettő, Znívóvár-alján patronázs-intézetekben még nagyobb számban fiatalokat gyógyítottak. Az ún. patronázsok átmeneti intézeteiben a felekezetek támogatásaira számíthattak. Az állami gyermekmenedék helyek kb. 50.000 gyermeket tartottak gondjaik alatt. FINKEY, 1943. 23.

⁸¹² KN. 1913. XVIII. 437. 34.

⁸¹³ KN. 1913. XVIII. 437. 36.

enyhébb eszközökkel biztosítható” legyen.⁸¹⁴ Külön előtérbe állította az előadó, hogy olyan rendkívüli intézkedése is van a törvénynek, amely arról is gondoskodott, hogy pénzbüntetést is ki lehessen szabni. A javaslat az elévülésre nézve enyhébb intézkedéseket rendelt. Felhatalmazta a minisztert, hogy ha hiányosságot tapasztal, ne a törvényhozás igénybevételével járjon el, hanem kiegészítő intézkedéseket tehet.

Balogh a fiataikorúak nevelését célzó intézmények számának emelkedését⁸¹⁵ Kenedihez hasonlóan számadatokkal támasztotta alá. Az új intézkedések gyakorlati alkalmazásának lehetőségei adóttak. A törvényjavaslat alapgondolata arra hivatott, hogy „a fiataikorúaknak tízezrei, akik eddig a züllésnek és fogház útján az erkölcsi vagy fizikai elpusztulásnak voltak kitéve, felnövekedjenek, mint rendes, békés, a társadalmi rendet tisztelő és egyúttal munkás polgártársaink.”⁸¹⁶ Ezt a törekvést a legkonzervatívabb jogászok is támogatták.

Kenedi a fiataikorúak *bírának jogállását* tekintve szükségesnek tartotta, hogy a miniszter „a kiválóságukra, a hajlandóságukra és a tapasztalataikra tekintettel” jelölje ki három évenként a bírákat.⁸¹⁷ A törvényszék területén két vagy több járásbíróságot is egyesíthettek egy fiataikorúak bíróságának a hatásköre alatt. A miniszter kinevezte a fiataikorúak ügyészeit, és a bíróság munkáját segítő pártfogó tisztviselőket. Ez utóbbiak a hatáskörét tekintve a patronázsok pártfogóihoz hasonlóan, hatósági személyek voltak. A fiataikorúak bűnügyeiben a királyi törvényszékeknél háromtagú tanácsot, ún. vádtanácsot alakítottak a fellebbezési ügyek elintézésére. Az igazságügyi bizottság előadója bemutatta a fiataikorúak bírának a hatáskörét, mint az „állami és társadalmi gondviselés megbízott

⁸¹⁴ KN. 1913. XVIII. 437. 36.

⁸¹⁵ Néhány év alatt megháromszorozódtak a nevelésre alkalmas helyek száma. 1909-ben 980 fő fiataikorú elhelyezéséről tudtak intézményekben gondoskodni, 1910-ben 3200-ra emelkedett a férőhelyek száma: állami javítóintézetekben, társadalmi egyesületek intézeteiben. Köszönhető ez annak, hogy a társadalmi szervezkedés nyomán kb. 60 új egyesület alakult az ország különböző vidékein. FINKEY, 1943. 23.

⁸¹⁶ KN. 1913. XVIII. 437. 40.

⁸¹⁷ KN. 1913. XVIII. 437. 34.

embere”⁸¹⁸ akkor tölthette be, amikor a tizenkettedik életévénél fiatalabb kiskorú, azaz gyermek büntetendő cselekményt követett el, akkor, amikor a 18 éven aluli fiatakorú züllés vagy erkölcsi romlás veszélyének volt kitéve. A bíró a „kiskorú erkölcsi megmentése érdekében, az állam egy jótevő megbízottjaként”,⁸¹⁹ elrendelhetette a nevelő intézkedések sorát: például a fiatakorúak gyámjának parancsokat adhatott, pártfogóra bízhatta a fiatakorút, külön helyen vagy intézetben helyezhette el. Balogh szerint a fiatakorúak bírúinak munkáját segítették a *pártfogó tisztviselők*, akiket az államhatalom azért alkalmazott, hogy a fiatal egyén viszonyait felkutassa, és már a tárgyalás határnapjáig a határozathozatalhoz szükséges adatokat beszerezze.⁸²⁰

Blanár álláspontja, hogy a törvényjavaslat célja, hogy „szeretettel és szívből jövő érzelmekkel nyilvánuljanak meg a jogalkotók és jogalkalmazók egyaránt a fiatakorú bűnösök iránt”.⁸²¹ Ennek gyakorlatban történő érvényesülése elsősorban a patronázs intézménytől függött, amely még csak egyes megyékben ért el kiváló sikereket. A fiatakorúak bíróságának helyes eljárását meghatározták, ezért az „államnak és az igazságügy miniszternek kell a legnagyobb gondosságot kifejteni, hogy minden társadalmi intézmény, de különösen a patronázs intézmény fejlődjön. Csak ezek után várhatták, hogy a fiatakorúak bírósága jó és helyes eredménnyel fog járni a nemzetmentés, a társadalom érdekében.”⁸²²

*Popovics Vazul István*⁸²³ más megközelítésből vizsgálta a jogintézmény jelentőségét, mint az előtte felszólalók, mivel nem jogász végzettségű politikus volt. Egész életpályája alatt a népnevelésnek és a fiatalok

⁸¹⁸ KN. 1913. XVIII. 437. 34.

⁸¹⁹ KN. 1913. XVIII. 437. 34.

⁸²⁰ KN. 1913. XVIII. 437. 36.

⁸²¹ KN. 1913. XVIII. 437. 42.

⁸²² KN. 1913. XVIII. 437. 42.

⁸²³ Popovicsot 1869-ben Eötvös József báró, vallás- és közoktatási miniszter megbízta a Néplap szerb és horvát kiadásának szerkesztésével. 1868-74-ig többször megbízást kapott az állam által kiadott népiskolai könyvek szerb átdolgozására. A bécsi és a budai gör. kel. egyházmegye (eparchialis iskolai előadója) tanfelügyelője 25 évig. Majd 1883-ban igazgatófelügyelője a budapesti Tökölly-intézetnek, amely igazgatása alatt több mint száz szerb egyetemi ifjút neveltek. A magyar országgyűlésre 1896-ban küldték ki először, ahol a horvát ügyekben többször felszólalt. A Horvát-Szlavonországok képviselője és a mentelmi és összeférhetetlenségi állandó bizottságok tagja. Az országos közoktatási tanács tagjává választották. Az 1910. évi általános választásokon a nemzeti munkapárt programjával választották meg. A vízügyi bizottság tagja volt. VÉGVÁRY- ZIMMER, 1910, 393.

nevelésének szentelte munkásságát. A joganyag nevelési momentumát elemezte, és nagyra értékelte, hogy végre elérték, hogy a büntetőjogban a bajgyökerének megismerésére helyezték a hangsúlyt. Éppen ezért meghajolt a „nemes szívű miniszter előtt, aki ezzel a törvényjavaslattal új korszakot alkotott a juriszdikció terén.”⁸²⁴ Popovics széles gyakorlati tapasztalatokat szerzett, hiszen nemcsak hazánkban, de külföldön is járt több fiú- és *leányjavító intézetben*. Németország és Svájc javítóintézetei közül a hamburgit és berlinit tanulmányozta. Ezekkel szemben bírálta a francia felfogást, amely a „népiskolából és a nevelésből egészen kiküszöbölte a vallási nevelést”.⁸²⁵

Popovics hangsúlyozta a valláserkölcsei nevelés fontosságát, mivel segítségével az egyház leginkább hozzájárulhat a fiatalság helyes neveléséhez. Arra a következtetésre jutott, hogy célszerű volna az ország nagy javító intézeteit decentralizálni. A javítás sikerét a családi rendszerben látta. Tanácsolta, hogy a romlott fiukat „családiasan”⁸²⁶ kellő ideig, egészen 16-18 vagy akár 20 éves korukig neveljék. Elutasította azokat a javító intézeteket, ahova akár 3-400 fiatalembert bezsúfoltak, inkább az 50-60 főt befogadó kisebb intézetek kiépítését szorgalmazta. Popovics az eredményességet még abban látta, ha azokat az egyházak fenntartásába helyezve, „emberjavító célzattal”⁸²⁷ javító- és nevelőházakká alakítanák át. Álláspontja, hogy a „szegényeket segélyező” keresztény és az izraelita egyházak segítségére számíthatnak. Szorgalmazta, hogy az egyházak karolják fel a patronázs ügyét, amely által gondoskodhattak az elhagyott és elhanyagolt gyermekek neveléséről. Popovics szerint mindezek a bíróságok feladatát könnyebbé teheték, és bízhattak „nagyobb eredmények elérésében, hiszen vallás, hit segítségével számítottak a bűnbe esett ifjúság számának csökkenésére”.⁸²⁸

Balogh Jenő egyetértett Popovics felvetésével. Megerősítette, hogy valóban a társadalmi szervezeteket, az egyházat kell megnyerni az 1907-ben megkezdett patronázs szervezet kiépítése érdekében. Továbbá hangsúlyozta,

⁸²⁴ KN. 1913. XVIII. 437. 43.

⁸²⁵ KN. 1913. XVIII. 437. 43.

⁸²⁶ KN. 1913. XVIII. 437. 43.

⁸²⁷ KN. 1913. XVIII. 437. 43.

⁸²⁸ KN. 1913. XVIII. 437. 43.

hogy a fiatakorúak hatékony megmentése csak minél kisebb létszámú fiatal befogadására hivatott intézetekben valósítható meg. Méltatta a már elért eredményeket, hiszen már 14 olyan intézetet tartottak fenn, amelyekben 15-20, ill. maximum 60 fő gyermek elhelyezéséről, egyéni elbánásban részesítve tudtak gondoskodni.⁸²⁹ *Kenedi* támogatta az igazságügy miniszter nézeteit, így a „szigort a nevelés jobbik alkatrészének”⁸³⁰ tekintette. Hangsúlyozta, hogy folytonos és állandó munka segíthet a fiatalokon, mivel az erkölcsi tanítást egymagában nem tartotta elégségesnek. Kifejezetten *Blanár* képviselő figyelmébe ajánlotta, hogy a Kassai Javítóintézetben az ipari tanítás kitűnő eredménnyel folyt, aminek köszönhető, hogy több „javított fiatakorú hosszabb gyakorlat által képességeket sajátított el, bért is tudott megszerezni. Ez biztosíthatja, hogy az illetőt megóvják a romlástól”.⁸³¹ Egyetértett továbbá *Popovics István* azon felszólalásával, hogy a javítóintézetek minél inkább decentralizáltan működjenek. *Kenedi* szerint az ország helyes adminisztrációja szempontjából is szükséges, hogy arányosan osszák el az intézeteket az ország területén. *Balogh* kiemelte, hogy a fiatakorúak bíráinak a szükséges ismeretek gyakorlati alkalmazása érdekében a miniszter külön tanfolyamot indított, amelyben szakemberek, természettudósok, pszichiáterek és az embertan művelői, továbbá kriminológusok, büntető szociológusok, gyermektanulmány művelői, pedagógusok működtek közre.⁸³² Az előtte felszólalókhöz hasonlóan *Blanár* képviselő is kiemelte, hogy elsősorban az új bírói kar nevelésére van szükség, hogy ne csak azt tudják megállapítani az eléje kerülő személyről, hogy bűnös, hanem arra is terjedjen ki vizsgálódása, hogy meglássa, a „beteg, esetleg a környezet által bűncselekményre rávitt embert, akit már nem büntetni, hanem nevelni” kell.⁸³³

Blanár szerint a büntetőjogunkban elterjedt új eszmék, elvek szükségessé tették az új eljárás követését is.⁸³⁴ Éppen ezért a bírónak a terhelt

⁸²⁹ KN. 1913. XVIII. 437. 44.

⁸³⁰ KN. 1913. XVIII. 437. 45.

⁸³¹ KN. 1913. XVIII. 437. 45.

⁸³² KN. 1913. XVIII. 437. 36.

⁸³³ KN. 1913. XVIII. 437. 42.

⁸³⁴ VÁMBÉRY, 19911, 13., RÓTH – VÁRADI, 1994, 134.

jövője érdekében kellett eljárnia, így az 1900-as évek elejéig hatályban lévő büntetőeljárás elvei már nem érvényesíthetők. A vádelv szerepe változott annak megfelelően, hogy a fiatalkorú erkölcsi megjavításáról, az eddigi környezetből való kiemeléséről kellett elsődlegesen a büntető eljárás céljának rendelkeznie. Blanár kiemelte, hogy mindezekből következően azonban a korábbi értelemben vett vádlóra alig lesz szükség, de a védelemmel is hasonló a helyzet. Hiszen a védelemnek addig az volt a célja, hogy a bűnöst a büntetés alól lehetőleg mentesítse, az új elvek hatására pedig annak érdekében módosult, hogy minél jobban megtalálják azokat az intézkedéseket, amelyek a terhelt megjavítására alkalmasak.⁸³⁵

Kenedi képviselő bemutatta az eljárás bíró általi befejezésének módjait. Az egyik, ha a bíró az összegyűjtött adatok alapján tárgyalás nélkül *véghatározattal* intézkedett, mivel a bűncselekményt kevésbé súlyosnak minősítette, és a kiskorúval szemben nem volt érdemes eljárni. A közvádó is elejthette a vádat, és ekkor csak nevelő célzatú intézkedéseket, és nem büntetést róhatott ki a bíró. Sem letartóztatást, sem vizsgálati fogságot nem fogatosíthattak, azonban a bíró a fiatalkorút 15 napra őrizet alatt tarthatta. Átadhatta patronázsnak,⁸³⁶ gyermekmenhelynek, vagy a bírósági helyiségekben is őriztethették. Ennek tartamát egy-egy hónappal a törvényszéki tanács meghosszabbíthatta. A fiatalkorút elkülönítve őrizték a többi büntetésektől. Az eljárás másik befejezési módja a tárgyalás, amelyről a nyilvánosságot a kiskorú érdekében korlátozhatta, sőt ki is zárhatta. Valamennyi intézkedést elrendelhettek. Perorvoslattal, fellebbezéssel élhetett minden érdekelt a királyi törvényszék fiatalkorúak tanácsánál, ahol kötelező volt a jogi védelem.

Az igazságügyi bizottság előadója a javaslat lényeges intézkedéseit összefoglalta. Kiemelte, hogy elfogadásával a „törvényhozás és az ország jelentékeny lépést tesz előre az emberiség és a társadalmiasság terén,”⁸³⁷ különösen azért, mert ezek az intézkedések a fiatalkorúak bűnözésének

⁸³⁵ KN. 1913. XVIII. 437. 42.

⁸³⁶ FINKEY, 1943, 1-16.

⁸³⁷ KN. 1913. XVIII. 437. 36.

visszaszorítását segítették. Balogh szerint az új rendszer a társadalom elhagyott osztályainak a védelmét célozta, amely „a helyesen felfogott társadalmi önérdet”⁸³⁸ szolgálta. Ezen zárszavakkal a javaslat alapeszméit elfogadásra ajánlotta. Az igazságügy miniszter beszédét hosszantartó élénk helyeslés, éljenzés és taps követte a képviselőház jobboldalán és a közepén egyaránt. Jakabffy Elemér⁸³⁹ képviselő az előtte felszólaló Balogh beszédének hatása alatt állt. Szerinte, ahogy társai is helyeselték, a fejtegetések „szinte úgy hangzottak, mintha nem is miniszter, hanem apostol ajkairól hangzottak volna, aki évtizedes munkásságának, lelkesedésének eredményét a megvalósulás előtt látja.”⁸⁴⁰ Álláspontja, hogy aki „végigolvasta ezt a törvényjavaslatot, aki végighallgatta az előadó úr és a miniszter úr beszédét, az meggyőződhetett arról, hogy itt nem oly alkotásról van szó, amely tisztán szentimentális érzelgősségnek köszönheti születését, hanem igenis olyan alkotásról, amely különösképpen hivatott arra, hogy a társadalom jogbiztonságát fenyegető veszélyeket már csirájukban elfojtsa.”⁸⁴¹ Jakabffy az alábbiakban foglalta össze véleményét: „meg vagyok győződve t. ház, hogy rövid idő múlva mindenki előtt tisztán fog állni, hogy ezzel a törvényalkotással hazánk valóban a kultúra szempontjából jelentékeny lépést tett előre, és hogy hazánk e javaslattal az erkölcsi fejlődés terén hathatós művet alkotott. Éppen ezért fogadom el a törvényjavaslatot.”⁸⁴² Jakabffy szónoklatát a képviselőház soraiban ülők élénk helyesléssel, éljenzéssel, tappsal és számosan üdvözléssel fogadták. Blanár a képviselőház előtt méltatta az igazságügy miniszter fáradságos munkáját, aki ezeknek az eszméknek régi harcosaként igazán nagy küzdelmeket folytatott, és minden erejét, minden ambícióját ezek megvalósításába, érvényesítésébe helyezte. Sőt neki köszönhető, hogy a büntető novellában első ízben érvényesíthették ezeket az eszméket.⁸⁴³ A fejtegetéseit követően a képviselő örömmel üdvözölte a törvényjavaslatot és

⁸³⁸ KN. 1913. XVIII. 437. 40.

⁸³⁹ Jakabffy az ügyvédi irodája mellett, 1910 és 1918 között a nemzeti Munkapárt színeiben országgyűlési képviselőként az igazságügyi bizottság tagja. VÉGVÁRY- ZIMMER, 1910, 306.

⁸⁴⁰ KN. 1913. XVIII. 437. 40.

⁸⁴¹ KN. 1913. XVIII. 437. 41.

⁸⁴² KN. 1913. XVIII. 437. 41.

⁸⁴³ KN. 1913. XVIII. 437. 42.

elfogadta, társai élénk helyesléssel zárták felszólalását. A következőkben Popovics Vazul István képviselő társához csatlakozva, örömmel üdvözölte a törvényjavaslatot. Szólásra többé senki nem volt feljegyezve, így az igazságügyi miniszter nyilatkozott ismét, és a képviselőház „Halljuk! Halljuk!”⁸⁴⁴ - felkiáltásokkal üdvözölték. Kenedi Géza sajnálatosnak találta, hogy a tárgyalt javaslat a házon kívül sok és igazságtalan támadás érte, amihez hozzájárult a kifogásokat kereső ellenzék, amely az ülésen nem volt jelen.⁸⁴⁵

A képviselők hozzászólását mérlegelhette a képviselőház, majd a házelnök a törvényjavaslat általános tárgyalását követően a tanácskozást befejezettnek nyilvánította. A határozathozatal során a képviselők igennel szavaztak, így a ház a fiatakorúak bíróságáról és a fiatakorúak bűnügyeiben követendő eljárásról szóló törvényjavaslatot általánosságban a részletes tárgyalás alapjául elfogadta.⁸⁴⁶ A legközelebbi 438. számú ülést másnap, 1913. február hó 28-án, délelőtt tíz órakor tartották, amelynek napirendjére tűzték az általánosságban és részletekben elfogadott törvényjavaslat harmadszori felolvasását.⁸⁴⁷ 1913. március 15-én, a 448. számú ülésen, Tisza István elnöklete alatt bemutatták a főrendiház elnökének, többek között a fiatakorúak bíróságáról szóló javaslatot is tartalmazó átiratát. A főrendiház a képviselőház által megállapított szerkezetben módosítás nélkül elfogadta. A törvényjavaslatot szentesítés végett a királyhoz felterjesztették,⁸⁴⁸ akinek leiratát a 449. számú ülésen, 1913. május hó 5-én felolvasták. A fiatakorúak bíróságáról szóló törvényjavaslatot a király szentesítette, és mint az 1913. évi VII. törvénycikket (Fb.) az országos törvénytárban kihirdették. Ezzel a „reform jogalkotási munka” befejeződött.⁸⁴⁹

A fiatakorúak bíróságáról megalkotott és elfogadásra került törvény „intézményes szervezetet bocsátott a fiatakorúak kriminalitásának leküzdése szolgálatába: a társadalom készséggel nyújt segédkezet az embermentésnek e

⁸⁴⁴ KN. 1913. XVIII. 437. 43.

⁸⁴⁵ KN. 1913. XVIII. 437. 46.

⁸⁴⁶ KN. 1913. XVIII. 436. 33-46.

⁸⁴⁷ KN. 1913. XVIII. 437. 49.

⁸⁴⁸ KN. 1913. XVIII. 436. 231.

⁸⁴⁹ KN. 1913. XVIII. 449. 4.

szép munkájában.”⁸⁵⁰ Mindezen feladatok elvégzése emberek teljes munkaerejét követelte meg, ezért a bíró – akire e feladat megoldása várt – köteles volt a hozzá beosztott pártfogó tisztviselővel és a társadalom patronázs-szervezeteivel együtt megismerni a gyermekek és fiatalok erkölcsi veszélyeit, elzúllásuknak általános előidéző tényezőit.⁸⁵¹

3. A bíróság eljárásáról szóló törvény

A fiatalok bíróságának végrehajtásáról részletesen az 1913. évi 56000. szám alatt kibocsátott *igazságügyi miniszter rendelete* intézkedett.⁸⁵² Ez a 97 szakaszból álló jogforrás terjedelme meghaladta a Bn. II. fejezetének életbeléptetése alkalmával kiadott 27.000/1909. sz. rendeletet. Nagy részét, a 2-66. §-at hatályon kívül helyezte. Ennek ellenére egyes rendelkezéseket átvett, elsősorban azokat, amelyek már beváltak és az Fb. szabályaival nem álltak ellentétben. Ezek a szakaszok szó szerinti szövegben kerültek át az új rendeletbe.⁸⁵³

Az életbeléptetésének az volt a célja, hogy a Fb. szabályai – amelyek a fiatalok érdekeit az addigi jogszabályoknál jobban biztosították – mielőbb érvényre jussanak. Az 1. § szerint *1914. január 1-től, a törvény hatálybalépésétől*⁸⁵⁴ az új eljárási szabályokat alkalmazták elsősorban a meginduló ügyekben, a próbára bocsátottakra és azokra, akiknek javító-nevelését vagy utólagos javító-nevelését a bíróság elrendelte. Hangsúlyozta a törvény, hogy bizonyos esetekben továbbra is az addigi eljárási szabályok

⁸⁵⁰ BERNOLÁK, 1914, 2.

⁸⁵¹ DOLESCHALL, 1903, 54.

⁸⁵² TRINCZ, 1999, 219-232., GERZSENYI, 2001, 171-205., FINKEY, 1916, 149.

⁸⁵³ ILLÉS, 1914, 5.

⁸⁵⁴ A fiatalok bíróságáról szóló törvény végrehajtása céljából az igazságügyi minisztérium a következő intézkedést tette 1913. július 25-én megjelent cikk szerint: „A fiatalok bírái és ügyészei részére tartott tanfolyam előadásai kinyomtatva szétküldetnek a kijelölendő bírónak és ügyészeknek. Elkészült a beosztás arról, hogy mely vidéki járásbíróságok székhelyein fog a fiatalok bírósága szervezetni. A fiatalok fogházai újrászerveztetnek, a székesfővárosban létesítendő gyermekvédelmi központ és gyermekvédelmi telep előmunkálatai folyamatban vannak. Az 1913. VII. tc. végrehajtására vonatkozó rendeleti anyag kidolgozás alatt áll.” In: Igazságügyi őszi munkaprogram. Jogtudományi Közlöny. 1913. 30. sz. 253.

érvényesültek.⁸⁵⁵ Ebbe a körbe azok tartoztak, amelyekben az elsőbíróság a főtárgyalást, illetve a tárgyalást már a Fb. életbelépése előtt kitűzte. A fiatal büntettek érdekeit tartották szem előtt, ezért az Fb. anyagi jogi rendelkezéseit alkalmazták azokra is, akik a bűncselekményt annak életbelépése előtt követték el.⁸⁵⁶

Heller Erik a szervezeti rendelkezések közül azt emelte ki, amelyik biztosította, hogy a bíró – ahol arra szükség mutatkozott – a „fiatalkorúakkal járó tennivalóknak szentelhette idejét”.⁸⁵⁷ A fiatalkorúak bírója ilyen feladatokat csak az ítéltábla elnökének engedélyével láthatott el.⁸⁵⁸ A 9. §-ban meghatározott feladatkör teljesítésére kellő idő kellett a bírónak.⁸⁵⁹ Kötelességévé tette az erkölcsileg veszélyeztetett kiskorúak és büntettes fiatalkorúak megmentésére irányuló társadalmi mozgalmak irányítását is.⁸⁶⁰ Szabályozásra került a pártfogói ügykör.⁸⁶¹ A rendelet fenntartotta a társadalmi pártfogók és pártfogó tisztviselők köréből álló vegyes rendszert.⁸⁶² A pártfogó tisztviselő sajátos helyét⁸⁶³ mutatta, hogy kinevezését csak arra az esetre rendelte, ha ilyen tennivalók ellátására alkalmas társadalmi pártfogók – különösen a patronázs-egyesületek – útján nem biztosíthatóak.⁸⁶⁴ Annak érdekében, hogy a pártfogó tisztviselő hivatásának magaslatán álljon, a 27. § a kinevezését feltételhez kötötte.⁸⁶⁵ Csak azok tölthették be ezt a posztot, akik valamely patronázs-egyesület vagy a fiatalkorúak bírója mellett eredményesen végeztek pártfogói tennivalókat. Előkészítették a bíró részére a tárgyalandó ügyeket, környezettanulmányt készítettek, és a fiataalt – próbára bocsátása esetén – pártfogása alá vették.⁸⁶⁶ Az eljárás megindításáról mindig értesítették a fiatalkorú tartózkodóhelye szerint illetékes árvaszéket és az ügyben hozott

⁸⁵⁵ LENKOVICS, 2008, 38.

⁸⁵⁶ TÉRFI, 1914, 25-65. Fb. 4. §-a.

⁸⁵⁷ HELLER, 1914, 8.

⁸⁵⁸ TÉRFI, 1914, 25-65. Fb. 6. §-a.

⁸⁵⁹ ILLÉS, 1914, 58.

⁸⁶⁰ HELLER, 1914, 8.

⁸⁶¹ VÓKÓ, 2006, 63-71.

⁸⁶² TRINCZ, 1999, 221.

⁸⁶³ VÓKÓ, 2006, 65.

⁸⁶⁴ TÉRFI, 1914, 25-65. Fb. 9-34. §-ai.

⁸⁶⁵ VERMES, 1982, 597.

⁸⁶⁶ VISZOKAY, 1985, 812.

véghatározatot is közölték vele.⁸⁶⁷ Heller Erik kiemelte azt az új szabályt, hogy a fiatakorúak bírása a környezettanulmány adatait köteles volt ellenőrizni.⁸⁶⁸ További újítás, hogy a bíró még hatékonyabban tudott eljárni – a fiatakorú ügyével összefüggő bünvádi eljárásban – az összegyűjtött bizonyítékok felhasználása során,⁸⁶⁹ mivel a rendes bíróság iratait megtekinthette, és azokból kivonatokat készíttethetett.⁸⁷⁰ A fiatakorúak bírása, ha az alakszerű tárgyalás nélkül tett intézkedést,⁸⁷¹ a tanúkat a Bp.-ban meghatározott eseteken kívül is megeskethette és a kihallgatásuknál a felek jelen lehettek, hozzájuk kérdéseket intézhettek.⁸⁷²

Részletesen szabályozta a rendelet a fiatakorú védelmét.⁸⁷³ Külön kiemelés érdemel, hogy a bíró az ügyvédi kamarához is fordulhatott védő kijelölése végett. A fiatakorú érdekét helyezték az első helyre, így ha azt sértené a halasztás, akkor az ügyvédi kamara székhelyén is a fiatakorúak bírása rendelhetett ki védőt.⁸⁷⁴ A kötelező védelemre vonatkozó elváráshoz képest mindez a rendelkezés azonban szerénynek mondható. A házi fenyítést már a Bn. 16. §-a rögzítette.⁸⁷⁵ Az Fb. 23. § első bekezdésének I. pontjában foglaltak a 27.100/1909. sz. rendeletben kodifikáltaktól eltért. Az utóbbi ugyanis azt is megengedte, hogy a fiatakorút írásbeli értesítéssel is átadhatták a fegyelem gyakorlására jogosultnak. Az új rendelkezések nyomán viszont – az átadás végett – a fegyelem gyakorlására jogosultat feltétlenül meg kellett idézni.⁸⁷⁶ A javítónevelés foganatosításának szabályai nagyrészt változatlanul maradtak, kivéve, hogy a beszállítást a fiatakorúak bírása köteles volt foganatosítani a királyi ügyészség útján.⁸⁷⁷ A próbára bocsátás és a dorgálás intézményei változatlanul érvényesültek.⁸⁷⁸

⁸⁶⁷ FINKEY, 1916, 671.

⁸⁶⁸ HELLER, 1914, 8., TÉRFI, 1914, 25-65. Fb. 37. §-a.

⁸⁶⁹ TÉRFI, 1914, 25-65. Fb. 11. §-a.

⁸⁷⁰ TÉRFI, 1914, 25-65. Fb. 39. §-a.

⁸⁷¹ TÉRFI, 1914, 25-65. Fb. 23. §-a.

⁸⁷² TÉRFI, 1914, 25-65. Fb. 40. §-a.

⁸⁷³ TÉRFI, 1914, 25-65. Fb. 48-53. §-ai.

⁸⁷⁴ TÉRFI, 1914, 25-65. Fb. 51. §-a.

⁸⁷⁵ ILLÉS, 1909, 553.

⁸⁷⁶ TÉRFI, 1914, 25-65. Fb. 58. §-a.

⁸⁷⁷ TÉRFI, 1914, 25-65. Fb. 62. §-a.

⁸⁷⁸ TÉRFI, 1914, 25-65. Fb. 69-72. és 74-75. §-ai.

Heller az Fb. nóvumának tekintette a „felügyelet alatt őrizetben tartás foganatosítására”⁸⁷⁹ vonatkozó szakaszt, amelyet a bíróság helyiségében az iskolai elzárás módjához hasonlóan alkalmazhatták.⁸⁸⁰ A rendelet kiemelte, hogy a fogház helyiségében azonban nem hajthatták végre. Az élelmezéssel, foglalkoztatással és felügyelettel felmerült költségeket a bűnügyi átalányból utalványozhatták.⁸⁸¹ A fogházbüntetés végrehajtásának új szabályai is hangsúlyozást érdemeltek. A javítónevelés alatt álló fiatalok ellen kiszabott rövid tartamú fogházbüntetést a javító-nevelőintézetek, igazságügy-miniszter által külön kijelölt helyiségében is végrehajthatták.⁸⁸² További jelentősége a rendeletnek, hogy megengedte a pénzbüntetés részletekben történő fizetését.⁸⁸³ A gyermek és a bűncselekményt el nem követett, de környezetükben erkölcsi romlásnak kitett vagy züllésnek indult kiskorúak ügyeinek elintézésére az Fb. 83. §-a kimondta, hogy a bíróság a kiskorúak szülőjének, törvényes képviselőjének vagy gondviselőjének meghallgatása után alakszerű tárgyalás nélkül határozhat.⁸⁸⁴

Röviden elemzem a belügyminiszter 212.000/1913. sz. rendeletének a jelentőségét, amely a 160.000/1919.sz. B.M. rendeletet helyezte hatályon kívül. Összefoglalt utasításokat tartalmazott a rendőri büntető bíróságok, az árvaszékek, valamennyi közigazgatási és rendőri hatóság, valamint az állami gyermekmenhelyek vezetői részére. Az Fb. rendelkezéseit, másrészt az igazságügy miniszteri rendelet szabályait ismételte.⁸⁸⁵ Különleges rendelkezése, hogy a környezettanulmány beszerzésénél a rendőri büntetőbíró – csekélyebb kihágások esetében – egyes adatok beszerzését mellőzhette. Részletes utasítást adott a rendelet az árvaszékeknek, hogy miként járjanak el akkor, ha az atyai hatalom megszüntetése vagy felfüggesztése, a gyám elmozdítása vagy más intézkedés volt szükséges.⁸⁸⁶

⁸⁷⁹ TÉRFI, 1914, 25-65. Fb. 73. §-a.

⁸⁸⁰ HELLER, 1914, 8.

⁸⁸¹ TÉRFI, 1914, 25-65. Fb. 73. §-a.

⁸⁸² TÉRFI, 1914, 25-65. Fb. 79. §-a.

⁸⁸³ TÉRFI, 1914, 25-65. Fb. 80. §-a.

⁸⁸⁴ GAÁR, 1913, 78.

⁸⁸⁵ ILLÉS, 1914, 53.

⁸⁸⁶ HELLER, 1914, 8-9.

Az Fb. a fiatalkorúak bírójának a kezébe adott intézkedésekkel biztosította az egyéniesítést. A bíró nemcsak részletes, de egyúttal megbízható adatokhoz jutott, amelyekből a fiatalkorú egyéniségét megítélhette. Az igazságügyi minisztérium a Patronage-egyesületek Országos Szövetségével együttműködött. Gondoskodott arról, hogy az a patronázs-munkásság, amely ennek „az adatszerzésnek egyetlen megbízható támasza”,⁸⁸⁷ az ország minden részében elő legyen készítve.⁸⁸⁸ Heller Erik ez utóbbi elem jelentőségét az alábbiak szerint emelte ki: „A patronázs-szervezetek megerősítése és számba vehető tényezővé való fejlesztése az életbelépő helyes irány új jogszabályokkal egyenlő értékű előfeltétele annak, hogy a fiatalkorúak kriminalitása elleni küzdelem gyümölcsöket teremjen.”⁸⁸⁹

Megengedte a rendelet, hogy a fiatalkorúak bírója kivételesen székhelyén kívül, a járásbíróság székhelyén tárgyalhasson, ha a tárgyalásra váró ügyek vagy a kihallgatandó személyek számánál fogva vagy más fontos okból célszerűnek mutatkozott.⁸⁹⁰ Erre való tekintettel az 1913. évi 68800. számú igazságügyi miniszteri rendelet a 65 törvényszéken kívül 13 járásbíróságnál⁸⁹¹ szervezte meg a fiatalok ügyében ítélező bíróságot. A királyi járásbíróságoknál alakított bíróság hatásköre csak az illető járásbíróság területére, a királyi törvényszéknél alakított bíróságé pedig a királyi törvényszék területére terjedt ki.⁸⁹² A fiatalkorúak bírósága a királyi törvényszéknél és a királyi járásbíróságnál azonos hatáskörben, mint *egyesbíróság* járt el.⁸⁹³

A fiatalkorúak bíróságát a Büntető novellára és az Fb. VI. fejezetére támaszkodó „bűnüldözés és a gyermekvédelem irányító szervének”⁸⁹⁴ tekintették. Finkey szerint megállapítható, hogy a fiatalkorúak bűnügyeiben való eljárás egy egészen különálló, rendkívüli eljárási alakzat. A Fb.

⁸⁸⁷ HELLER, 1914, 8-9.

⁸⁸⁸ HELLER, 1914, 8-9.

⁸⁸⁹ HELLER, 1914, 9.

⁸⁹⁰ HELLER, 1914, 8.

⁸⁹¹ Jársbíróságok közül 13 székhelyen felállították a fiatalkorúak bíróságát, úgy mint: Gyöngyös, Újpest, Erzsébetfalva, Pápa, Munkács, Ungvár, Sztropkó, Rosnyó, Késmárk, Kőrösbánya, Belényes, Léva, Versec székhelyen. TÉRFI, 1914, 25-65.

⁸⁹² ILLÉS, 1914, 23.

⁸⁹³ HELLER, 1914, 8.

⁸⁹⁴ FINKEY, 1916, 669.

részletesen szabályozta a fiatalkorúak bírósága előtti eljárást.⁸⁹⁵ Az új intézmény elé tűzött cél a fiatalkorú bűnelkövetők erkölcsi megmentése, ennek érdekében a rendes büntető perjogi szabályokkal és elvekkel sok tekintetben teljesen szakított. Megtartotta a rendes perjogi szabályokat és ezért a Bp. kiegészítő (szubszidiárius) jogforrási szerepét kifejezetten elismerte. A fiatalkorúak bírósága, mint egyes bíróság előtti eljárásra a Bp.-nek a járásbíróság előtti eljárásra vonatkozó szabályai megfelelően irányadók. A rendes bíróság, ha fiatalkorú bűnügyében járt el, a Bp. rendelkezéseit alkalmazta a Fb. törvényből folyó eltérésekkel.⁸⁹⁶ A Fb. alap gondolata ugyanaz, mint ami a Büntető novelláé, hogy a fiatalkorúak nem valódi büntetettek, csak bűnelkövető pajkos vagy nevetlen ifjak, akikkel szemben az eljárásnak is egészen más jellegűnek kell lennie, mint a felnőttekkel szemben. A legfőbb vezérelve nem az anyagi igazság, vagy az állam büntetési igényének érvényesítése, hanem a fiatalkorú bűnelkövetők erkölcsi megjavítása, és amennyiben szükséges, javító nevelés alá vétele.⁸⁹⁷ Az igazságügy miniszter 67851/1913. sz. rendelete (a királyi főügyészekhez) fogalmazta meg ezt az irányelvet: „fiatalkorúak ügyeiben az eljárás feladata annak megállapítása, miképpen lehet úgy az erkölcsi veszedelemben forgó és züllésnek indult, valamint a bűncselekményt elkövető gyermekeket és fiatalkorúakat megfelelő nevelő intézkedéssel testileg és értelmileg egészségessé és erkölcsileg erőssé fejleszteni.”⁸⁹⁸

A fiatalkorúak bírójának hatósága nemcsak a fiatalkorúak bűnügyeire, de a gyermekek által elkövetett bűncselekményekre és az erkölcsi romlásnak kitett kiskorúak megmentésére is kiterjedt. A fiatalkorúak bíróját a vizsgálóbíró jogkörével is felruházták. A kijelölés három évre szólt, de ismételhető.⁸⁹⁹ Ha az ügyek nagyobb száma indokolta, több bírót is kijelölhettek. Jelentős újítása volt a szabályozásnak, hogy a törvényszékeknél is egyesbíróra bízta a fiatalkorúak ügyeit, ha egy évnél rövidebb ideig tartó

⁸⁹⁵ GAÁR, 1913, 29.

⁸⁹⁶ FINKEY, 1916, 669.

⁸⁹⁷ LENKOVICS, 2008, 38.

⁸⁹⁸ FINKEY, 1916, 670.

⁸⁹⁹ ILLÉS, 1914, 28.

szabadságvesztés büntetés kiszabását tartották megalapozottnak. E büntetési tétel felett azonban már a törvényszéki hármas tanács járt el, mely a felnőttek bírósága volt és a Bp. szabályai alapján ítélt. A fiatalkorúak halállal vagy fegyházbüntetéssel sújtott bűncselekményei miatt is első fokon nem esküdtbíróságnak, hanem a *fiatalkorúak törvényszéki tanácsának* volt hatásköre.⁹⁰⁰ Kivételes esetekben fiatalkorúakkal szemben eljárhatott a *rendes bíróság* is⁹⁰¹ – az általános hatásköri szabályok szerint. A fiatalkorúak kihágási ügyeiben a *közigazgatási hatóság*, mint rendőri büntetőbíróság ítélt.⁹⁰² A fiatalkorúak ügyeit lehetőleg mindig *el kellett különíteni* a felnőtt terheltek ügyeitől. A tárgyalások, kihallgatások során a fiatalkorú terheltek nem érintkezhetek a felnőtt terheltekkel.⁹⁰³ Akkor is érvényesült ez a szabály, ha a fiatalkorú ügye felnőtt terhelt bűnügyével állt összefüggésben. Ha ez azonban az eljárás hátrányát idézte elő, a bíróság – amely elé a fiatalkorú ügye tartozott – az ügyész indítványára hozzájárulhatott, hogy a fiatalkorú ügyét a felnőtt terhelt ügyével együtt a rendes bíróság intézze el.⁹⁰⁴

A fiatalkorúak bírósága mellé a közvád képviselőjére a királyi ügyész vezetője az ügyészség egy tagját jelölte ki.⁹⁰⁵ A fiatalkorúak bűnügyeiben a nagy *nyilvánosság* két irányban volt korlátozva, illetőleg kizárva.⁹⁰⁶ A fiatalkorúak bírósága, mint egyes bíróság előtti eljárás a lehető legrövidebb időben, és a legegyszerűbb formák között folyt le.⁹⁰⁷ *Az eljárás két szakaszát* különböztette meg a törvény: az előzetes eljárást és az eljárás befejezését.

⁹⁰⁰ ILLÉS, 1909, 575.

⁹⁰¹ Rendes bíróság három esetben ítélt. Egyrészt, ha a fiatalkorú a cselekményt 15. évének betöltése után követte el; másrészt, ha a fiatalkorúak bíróságának hatáskörébe tartozó bűncselekményen kívül, tizennyolcadik évének betöltése után a rendes bíróság hatáskörébe tartozó cselekményt is elkövetett; illetve, ha a bűncselekményre a törvény halál- vagy fegyházbüntetést állapított meg, és az elkövetéskor már elmúlt 15 éves. Továbbá a rendes bíróság akkor is eljárhatott, ha a próbára bocsátott felett újból olyan cselekmény miatt kellett határozni, amelynek elbírálása a fiatalkorú bírójának hatáskörét meghaladta. TÉRFI, 1914, 25-65.

⁹⁰² FINKEY, 1916, 670.

⁹⁰³ TÉRFI, 1914, 25-65. Fb. 25. §-a.

⁹⁰⁴ TÉRFI, 1914, 25-65. Fb. 10. §-a.

⁹⁰⁵ ORELL, 1996, 11-19.

⁹⁰⁶ A gyermek vagy a fiatalkorú ügyében a hatósághoz intézett beadványt, hatósági iratot vagy az eljárásnak bármely részét a hatóság engedélye nélkül nem teheték közzé. A megengedett közzétételben a gyermeket vagy a fiatalkorút nevének kezdőbetűivel sem jelölhetik meg. A fiatalkorúak bűnügyeinek tárgyalásán a fiatalkorúak bíróját, és a fiatalkorúak törvényszéki tanácsa a nyilvánosságot belátása szerint kizárhatta. Ez utóbbi szabály a rendes bíróság előtt nem érvényesült. TÉRFI, 1914, 25-65. Fb. 26. §-a.

⁹⁰⁷ LENKOVICS, 2008, 43.

Különlegessége, hogy *az előbbi szakasz* nagyobb jelentőségű és aránylag „hosszadalmasabb, mint a rendes (járásbírósi) eljárásban”.⁹⁰⁸ Ezt a célja indokolta, mivel szükséges a fiatalkorú terhelt egyéniségének, családi, társadalmi körülményeinek részletes kiderítése ahhoz, hogy a „fiatalkorú egész jövőjére döntő hatású határozat”⁹⁰⁹ alapos legyen. Az első szakasz a feljelentésre, a nyomozásra és az ügyészi indítványra vonatkozó szabályokat foglalta össze a törvény.⁹¹⁰ Az előkészítési cselekmények vezetője a bíró, akinek segítségére volt a pártfogó tisztviselő. A fiatalkorúak ügyészének indítványa nem feltétlen kelléke az eljárás megindításának, befejezésének, illetőleg az ügy érdemleges elintézésének sem.⁹¹¹

A fiatalkorúak bírósága elé tartozó bűncselekménnyel gyanúsított fiatalkorú ellen a feljelentést a fiatalkorúak bírójához kellett beadni. Ha más hatóságnál adták be, a fiatalkorúak bíróságához áttették. A bíróság a feljelentést rövid úton közölte a fiatalkorúak ügyészével.⁹¹² Az előzetes eljárásban a fiatalkorú terhelttel szemben kényszerintézkedések helyett csupán *védő- és óvintézkedések* alkalmazását engedte meg a törvény.⁹¹³ Céljuk a fiatalkorú személyének, egyéniségének alapos tanulmányozása, másfelől az erkölcsrontó környezetből való mielőbbi kiragadása, további erkölcsi romlásának megakadályozása.⁹¹⁴ Az Fb. alapfelfogása szerint a fiatalkorúak kriminalitása elleni küzdelemben a prevenció elvének olyan intézményesítése a fiatalkorúak bírósága, ahol az intézkedéseket elrendelő hatóság bírói szerv és nem közigazgatási hatóság.⁹¹⁵ A védő- és óvintézkedések elrendelése, foganatosítása tehát a bíró feladata, és ezeket az eljárás egész tartama alatt bármikor megtehetette, megváltoztathatta.⁹¹⁶

⁹⁰⁸ FINKEY, 1916, 673.

⁹⁰⁹ FINKEY, 1916, 673.

⁹¹⁰ GAÁR, 1913, 38.

⁹¹¹ FINKEY, 1916, 678.

⁹¹² FINKEY, 1916, 673-674.

⁹¹³ ILLÉS, 1909, 548.

⁹¹⁴ A védő- és óvintézkedések három alakját különböztette meg a törvény. Ha a fiatalkorú környezete erkölcsileg megbízható, a bíróság a fiatalkorút azok gondozása alatt hagyhatta, de ha indokoltnak látta nevelésének ellenőrzése és felügyelete végett pártfogót rendelt ki. TÉRFI, 1914, 25-65. Fb. 19. § (1) bek. FINKEY, 1916, 675.

⁹¹⁵ LENKOVICS, 2008, 31-48.

⁹¹⁶ TÉRFI, 1914, 25-65. Fb. 19. § (1) és (5) bek.

Az eljárás utóbbi szakasza az ügy érdemleges elintézését jelentette, aminek két módja volt: az alakszerű tárgyalás nélküli és a tárgyalással való elintézés. Az alakszerű tárgyalás nélküli elintézésnek két perjogi feltétele volt: az ügyészi nyilatkozat beérkezése, és a fiatalkorú előzetes meghallgatása. Az ügyészi nyilatkozat tartalma egyáltalán nem kötötte a fiatalkorúak bíróját. Tárgyalás tartása esetén az ügyész és a terhelt távollétében a tárgyalást megtartani, és véghatározatot hozni, nem lehetett. A másik követelmény, hogy a fiatalkorú egyéniségére, erkölcsi és érzelmi fejlődésére vonatkozóan hozzátartozóját tanúként kellett kihallgatni. A tárgyalás befejezésével az ügyész indítványában nyilatkozott, hogy a terhelt érdekében melyik intézkedést tartotta megfelelőnek.⁹¹⁷ A bírót azonban e nyilatkozat az intézkedés megválasztásában nem korlátozta.⁹¹⁸ A tárgyalás alapján a bíró kétféle *véghatározatot* hozhatott.⁹¹⁹ A fiatalkorúak bíróságának bármely véghatározata ellen fellebbezéssel élhettek.⁹²⁰ A rendes szabályoktól való eltérés, hogy a fellebbezés nemcsak ítélet, hanem végzés esetében is hatályossá vált – ha azt a törvény véghatározatnak nevezte. A másik, hogy a fiatalkorú személyére vonatkozó határozatok elleni fellebbezésnek végrehajtásra általában nem volt halasztó hatálya, de a fiatalkorúak bíróját a fiatalkorú érdekében felfüggeszthette.⁹²¹ A fiatalkorúak bíróságának határozatait a Királyi Törvényszék állandó háromtagú tanácsa vizsgálta felül.⁹²² A fiatalkorúak törvényszéki tanácsának másodfokban hozott véghatározata ellen semmisségi panasszal⁹²³ élhettek.

A jogtudósok a törvényt nagyszerűnek tartották, azonban *kritikát* is megfogalmaztak. Soknak tartották az eljáró szervek számát a hatásköri

⁹¹⁷ GAÁR, 1913, 57.

⁹¹⁸ TÉRFI, 1914, 25-65. Fb. 30. §-a.

⁹¹⁹ A Bp. rendelkezéseinek megfelelően ítéletet hozott, ha a fiatalkorú ellen dorgálást, fogház-, államfogház- vagy pénzbüntetést alkalmazott illetve, ha a vádlottat felmentette. Végzéssel határozott, ha nevelőintézkedést rendelt el, vagy ha az eljárást megszüntette. TÉRFI, 1914, 25-65. Fb. 31. § (1) bek.

⁹²⁰ FÜZESI, 1994, 121-132.

⁹²¹ TÉRFI, 1914, 25-65. Fb. 31. § (1) bek.

⁹²² TÉRFI, 1914, 25-65. Fb. 32. és 35. §-a.

⁹²³ Egyrészt a Fb. 39. §-a szerint az ügyész a törvény lényeges rendelkezésének sérelme miatt, másrészt a fiatalkorú törvényes képviselője, védője, ha a bíróság javítónevelést, fogház vagy államfogház büntetést állapított meg. A semmisségi panaszokat a Királyi Ítéltábla elnöke által erre a célra kijelölt tanács vizsgálta felül. TÉRFI, 1914, 25-65. Fb. 40. §-a.

összeütközések miatt. Helytelenítették a Bp. alkalmazását a fiatalkorúak súlyosabb cselekményei esetén, illetve, kifogásolták, hogy a züllött fiatalkorúak ügyében csak sürgős esetben került sor a fiatalkorúak bíróságának eljárására. Hiányolták az árvaszékek bevonását és a pártfogó tisztségviselő helyzetének részletesebb kidolgozását.⁹²⁴ Bíralták a törvényt az intézményi feltételek hiánya miatt, ami a végrehajtás eredményességét tette kétségessé. A fiatalkorú bírójának kiválasztása is problémát okozott. A bírónak a fiatalkorúak javítására, megmentésére létesített állami, társadalmi intézményeket alaposan meg kellett volna ismerniük. A bírálók szerint a bírókat – kinevezésük előtt – határozott időre egy javítóintézetbe kellett volna kihelyezni. A törvény képviselői kiemelték a törvényszékeknel lefolytatott egyesbírói eljárást, az ellenzők viszont aggódtak a teljhatalmú egyesbíró személyes szabadságot veszélyeztető volta miatt. Mindezek ellenére azonban a fiatalkorúak bírái eredményesen végezték munkájukat. A felsőbb bíróságoknak 1914-ben csak három esetben kellett az ítéleteken változtatni.⁹²⁵

Vámbéry Ruzstem szerint a Bn. és az Fb. is jól sikerült jogszabályok, de intézményeik között a kapcsolat hiányos, ami hátrányt jelentett. Szerinte a fiatalkorúak bíróságába kellett volna „összefutnia a szálaknak, ehelyett azonban centrifugális irányú volt a fejlődés”.⁹²⁶ Így a végrehajtás nem volt összhangban a bíróság szándékával, a fiatalkorú pedig könnyen kicsúszhatott a bíróság kezéből.⁹²⁷

A 1913. évi VII. törvény jogi szabályozásának megalkotásával a korszak egyik leghaladóbb reformtörekvését valósították meg. Alapvetően befolyásolta az egész büntetőeljárás addigi menetét. Az I. Büntető novella célkitűzéseivel összhangban került megalkotásra, ahogy azt a törvény indoklásában kifejezték. A jogszabály a fő hangsúlyt – a novellához hasonlóan – a nevelésre helyezte. Tehát nem arra irányult a törvény, hogy a bíró egy-egy vád tárgyává tett tényállás minden apró részletét felderítse, hanem a főcélja a

⁹²⁴ FINKEY, 1916, 47.

⁹²⁵ VÁMBÉRY, 1914, 76.

⁹²⁶ VÁMBÉRY, 1914, 76.

⁹²⁷ VÁMBÉRY, 1914, 76.

cselekmény vonatkozásában az egyéniség megismerése volt. A terhelt jövőbeli magaviselete érdekében a nevelést állították a középpontba, és az eljárás során a fiatalkorú erkölcsi, értelmi állapotát, életviszonyait vették figyelembe.⁹²⁸ A fiatalkorú terheltek bíróságának, az eljárás szabályainak a célja nem a bűnösség megállapítása, nem a büntetés mértékének a meghatározása volt, hanem az elhagyatott társadalmi osztályokhoz tartozó fiatalkorúak támogatása, és felemelése, valamint nem megtorlás, hanem gyámkodás az erkölcsi romlás veszélyének kitett, züllött fiatalkorúak felett.⁹²⁹

A fiatalkorúak elleni eljárás külön szabályainak jelentőségét Finkey Ferenc a következőképpen fogalmazta meg: „Egy új szellemnek, egy új világnézetnek a diadalra jutását és érvényesülését jelenti a fiatalkorú bűnelkövetőkkel s az elhagyatott és erkölcsileg veszélyeztetett vagy éppen züllésnek indult gyermekekkel és fiatalkorúakkal szemben”.⁹³⁰

4. Jogalkalmazás gyakorlati nehézségei

A fiatalkorúak bírója⁹³¹ által alkalmazandó anyagi jogszabályokat a Bn. II. fejezete tartalmazza, amelyeket az 1913. évi VII. tc. több pontban tovább fejlesztett. Az alapgondolat az, hogy a büntetendő cselekmény csak alkalom arra, hogy a bíró a fiatalkorúval foglalkozzék. A vád és a védelem feladatainak körülírása ehhez a gondolathoz igazodott. A fiatalkorú érdekeinek oltalmazása címén áttörte az eljárási törvény a nyilvánosság elvét, korlátozta bizonyos fokig a szóbeliséget és a közvetlenséget, háttérbe szorította az alakszerűségeket, egyszerűsítette a perorvoslatokat és a bírót a fiatalkorú személy tekintetében széleskörű rendelkezési joggal ruházta fel.⁹³² Vámbéry szerint mindezek által a „fiatalkorú lényegében inkvizítorikus eljárásnak objektuma, amelyben egyéniségének minden szimptomája (ismertetőjele)

⁹²⁸ LENKOVICS, 2008, 45.

⁹²⁹ BALOGH, 1909./a., 159.

⁹³⁰ RÓTH - VÁRADY, 1994, 134-166., FARKAS, 1973, 188.

⁹³¹ A fiatalkorúak bírairól címmel Degré Miklós írása 1913-ban a Jogtudományi Közlöny 13. számában a 109-110. oldalakon jelent meg.

⁹³² BALOGH, 1910./b. 1-13

szükséghez képest szakértők által megvilágítva, elemző és összefoglaló tárgyalás és bírálat alá került”.⁹³³

Gyakorlott jogászok sajnos megállapították azt a tényt, hogy alig lépett hatályba az 1913. évi VII. tc. máris érezhették a nehézségeket a gyakorlati alkalmazásban.⁹³⁴ Néhány kérdést felvetettek és megoldásukat megkísérelték megtalálni.⁹³⁵ Több kinevezett fiatalkorúak bírāja munkája során elemezte, hogy rájuk milyen szerep hárult az előkészítő eljárásban. Kemény István véleményét emelem ki, aki a fiatalkorúk bírójának a nyomozásban betöltött hatáskörét vizsgálta. Boros Ervin a tapasztalatai alapján ismertette, hogy a közvádlónak, vagyis a fiatalkorúak ügyészének milyen a viszonya a bírósághoz és a magánvádlóhoz. Általában a vádelv alkalmazása okozott nehézséget. Hajdú György bírótársaihoz hasonlóan elemezte a joggyakorlatban felmerült problémákat, elsősorban a próbára bocsátáshoz kapcsolódóakat.

A) A fiatalkorúk bírójának hatásköre

Az Fb. által az eljárás összes szála egy kézben összpontosult. A fiatalkorúak bírója a fiatalkorú egyéniségére vonatkozó adatok kinyomozására hivatott. A törvényben meghatározott feladatok elvégzése azonban a jogász szakemberek teljes munkaerejét követte meg.⁹³⁶ A bíró kötelességévé tették, hogy „a hozzá beosztott pártfogó tisztviselővel és a társadalom patronage szervezeteivel karöltve megismerje a gyermekek és fiatalkorúak erkölcsi veszélyeit, elzüllésüknek általános előidéző tényezőit”.⁹³⁷ Feladatának hatékony elvégzése érdekében figyelemmel kísérte a meghozott határozatok végrehajtását, valamint az elrendelt nevelő eszközök hatását.⁹³⁸

A bíró a fiatalkorúak ügyében tevékenykedő intézményekkel jó kapcsolatot épített ki, adataikat, tapasztalataikat felhasználta a fiatal vádlott

⁹³³ VÁMBÉRY, 1914, 78.

⁹³⁴ VÁMBÉRY, 1914, 78.

⁹³⁵ TRINCZ, 1999, 220.

⁹³⁶ FÜZESI, 1994, 121-123.

⁹³⁷ VÁMBÉRY, 1914, 78.

⁹³⁸ VÁMBÉRY, 1914, 78.

érdekében.⁹³⁹ Az Fb. normáinak gyakorlati alkalmazása speciális szakértelmet kívánt meg az ítélkező bíraktól.⁹⁴⁰ Az indokolás szerint az „egyéni hajlandóságon, kötelességtudáson és jogászai készségeken kívül a fiatalkorúak bírójának társadalomtudományi, pedagógiai és pszichológiai ismeretekkel”⁹⁴¹ is rendelkeznie kellett annak érdekében, hogy a fiatalkorúak egyéniségét, botlásának okait jó jogászai érzékkel meg tudja állapítani. A fiatalkorúak bírósága elé került fiatal elkövetők ügyében eljáró fiatal bírói kar tagjait tovább képezték, mint fiatalkorúak bírúit. Az egész joganyagot felölelő – 6 hetes – tanfolyamokat szerveztek.⁹⁴² Az igazságügyi minisztérium már az Fb. életbelépését megelőzően, 1913 május-júniustól kezdődően megtartotta, ezeket az ügyészek, pártfogó tisztviselők is részt vehettek.⁹⁴³ Az eljáró bíró hatásköre sajátosan alakult, a fiatal bűnözők személyes szabadságának a felnőttekétől jobb megóvása érdekében előzetes letartóztatást nem rendelhetett el. Az Fb. céljaként határozták meg, hogy a bírók a fiatalkorúval szemben minden intézkedésnél csakis a megmentés érdekeit tartsák szem előtt.⁹⁴⁴ Ez a felfogás, azonban nagyon nehezen tudott előtérbe kerülni, elsősorban a „gyakorlat embereinek a bűnvádi perrendtartás szabályaihoz ragaszkodó konzervativizmusa” miatt.⁹⁴⁵

A fiatalkorúak bírúinak el kellett fogadniuk, hogy az eljárásaik során nem büntetést szabtak ki és nem bűnösséget értékelték, hanem a megmentés és megjavítás érdekében intézkedtek. A fiatalkorúak bűnügyeiben a bűnvádi perrendtartás csak annyiban alkalmazható, amennyiben az Fb. törvény rendelkezéseiből más nem következett. Tehát az Fb. egy speciális perrendtartás, amelyet a Bp. által kiegészíthették.⁹⁴⁶ A Bp. rendelkezéseitől lényegesen eltért az Fb. 21. §, amely szerint a fiatalkorúval szemben sem

⁹³⁹ ILLÉS, 1913./a. 25-36.

⁹⁴⁰ TRINCZ, 1999, 223.

⁹⁴¹ KI 1913. XXIV. 106.

⁹⁴² A tanfolyamokról részletesen szól Heller Erik cikkei, a Jogtudományi Közlönyben 1913-ban jelentek meg. (11. szám 90-91. és a 12. szám 98-99. oldalakon.) HORVÁTH, 1914, 263-323.

⁹⁴³ A gyakorlati tárgyú előadásokat 3 kötetben, 1914-ben megjelentették. FINKEY, 1916, 149.

⁹⁴⁴ ILLÉS, 1913./a., 26.

⁹⁴⁵ EÖRDÖGH, 1915, 261.

⁹⁴⁶ GAÁR, 1913, 8.

előzetes letartóztatásnak, sem vizsgálati fogságnak nem adhattak helyt.⁹⁴⁷ Az elrendelhető fogházi őrizetet viszont el kellett határolni az előzetes letartóztatástól és a vizsgálati fogságtól, mivel jelentőségét nem a személyes szabadság elvonása adta, hanem a zülléstől való megóvás. A bíróság meggyőződhetett arról, hogy a fiatalkorú már az őrizetben töltött idő alatt javulásnak indult, – bár ez a gyakorlatban igen ritkán fordult elő – és ennek figyelembe vételével megállapíthatta, hogy mennyi időt szükséges fogházban töltenie ahhoz, hogy teljes mértékben megjavuljon.⁹⁴⁸

Lehoczky Sándor a fiatalkorúak bíráinak teendőit kutatva egy gyakorlati példát állított a középpontba. A csendőrség feljelentést tett egy fiatalkorú ellen, mert X. községben a munkatársát agyonlőtte. A fiatalkorúak bírója a feljelentés folytán kiszállt a helyszínre, hogy foganatosítsa a hullaszemlét és a boncvizsgálatot, valamint esetleg megejtette a helyszíni szemlét. Vallomások jegyzőkönyvbe foglalása nélkül magának feljegyzéseket készített és a beszerzett adatok alapján tisztázta a hatásköri kérdést. Ha úgy ítélte meg, hogy az eset a fiatalkorúak törvényszéki tanácsának hatáskörébe tartozott – például a szándékos emberölésnek fegyházas esetei forogtak fenn és a fiatalkorú életének 15. évét már betöltötte – a rendőrhatalóságnak meghagyta a nyomozás foganatosítását – kellő irányítása mellett. Ellenkező esetben, ha a fiatalkorúak bíróságának hatáskörébe tartozott – például csak gondatlanságból okozott vétségét követett el – azt kell vizsgálnia, hogy az 1913. évi VII. tc. 23. §-a értelmében az eljárást alakszerű tárgyalás nélkül befejezhette-e, vagy tárgyalást tartson.⁹⁴⁹ Az első eset fennforgásakor a szükséghez képest egyes tanúkat kihallgatta és az 1913. évi 56.000. I. M. számú rendelet 40. §-a értelmében megeskette, majd a vallomásokat jegyzőkönyvbe foglalta. Második esetben az ügy állásáról a tanúvallomásoknak rövid ismertetésével a csendőrséghez hasonlóan tényvázlatot szerkesztett és azt a többi iratokkal együtt az 1913. VII. tc. 22. §-a értelmében indítványtétel végett rövid úton

⁹⁴⁷ ILLÉS, 1914, 24.

⁹⁴⁸ EÖRDÖGH, 1915, 261.

⁹⁴⁹ LEHOCZKY, 1914, 31.

közölte a fiataikorúak ügyészével.⁹⁵⁰ Lehoczky Sándor cikkében kifejtettekre egy pár rövid megjegyzést tett Körtvélyessy Dezső. Abból indult ki, hogy a feljelentést az Fb. 56. §-ának 3. pontja esetében nem a fiataikorúak bírójánál, hanem a királyi ügyészségnél tették és a nyomozást is az utóbbi rendelte el. Ha a fiataikorúak bírója által vezetett nyomozás során kiderült, hogy az eset nem a fiataikorúak bíróságának hatáskörébe tartozott, tovább nem rendelkezett a nyomozás felett, hanem az iratokat a királyi ügyészséghez áttette.⁹⁵¹ Az Fb. 56. és 61. §-ai ugyanis az általános hatásköri szabályok szerint hivatott rendes bíróság, a királyi járásbíróság vagy a királyi törvényszék, mint büntetőbíróság járt el – az 57. § értelmében a Bp. vonatkozó rendelkezéseinek megfelelő alkalmazásával.⁹⁵² Ebben az esetben a fiataikorúak bírójának semmilyen jogköre nem lehetett.⁹⁵³ Mindez az Fb. 3. és 14. §-ainak rendelkezéseiből adódott, amelyek szerint az 56. §-ban megállapított kivételek a fiataikorúak bíróságának hatáskörébe nem tartoztak.⁹⁵⁴ Alátámasztotta az Fb. IV. fejezete is, amely a vizsgált esetekben az egész eljárást a rendes bíróság hatáskörébe utalta, amelynek a fiataikorúak bírója nem szerve.⁹⁵⁵ Körtvélyessy megállapította a fentiekből, hogy amikor a fiataikorú ügye felnőtt terhelt bűnügyével állt összefüggésben az Fb. 11. §-ának rendelkezéséből következően éppen a fiataikorúak bírósága használhatta fel a fiataikorú bűnügyével összefüggő és a rendes bíróságnál folyamatban levő bünvádi eljárásban összegyűjtött bizonyítékokat.⁹⁵⁶

Körtvélyessy szerint Lehoczky Sándor véleménye félreértésekre adhatott lehetőséget. Azt állította, hogy a fiataikorúak bírója az esetet a fiataikorúak törvényszéki tanácsának hatáskörébe tartozónak tekintette. Ezt a mondatot úgy is értelmezheték Körtvélyessy szerint, mintha a fiataikorúak törvényszéki tanácsa egy, a büntető eljárás egész folyamára – a nyomozásra és vizsgálatra is kiterjedő rendelkezési joggal felruházott – a rendes bíróság vagy

⁹⁵⁰ LEHOCZKY, 1914, 31.

⁹⁵¹ ILLÉS, 1913./a., 28.

⁹⁵² ILLÉS, 1914, 47.

⁹⁵³ KÖRTVÉLYESSY – BOROS – HAJDÚ, 1914, 155.

⁹⁵⁴ GAÁR, 1913, 12.

⁹⁵⁵ KÖRTVÉLYESSY – BOROS – HAJDÚ, 1914, 155.

⁹⁵⁶ KÖRTVÉLYESSY – BOROS – HAJDÚ, 1914, 155.

a vádtanács feladatainak ellátására hivatott tanács. Körtvélyessy értelmezésében ez a tanács kizárólag csak az esküdtbíróasztalt helyettesítette, és a vádirat benyújtása után végezte azokat a teendőket, amelyeket a Bp. 268. §-ának második bekezdése az esküdtbíróasztal és az Fb. 60. §-ának 3. és 5. pontja a hatáskörébe utalt.⁹⁵⁷

Körtvélyessy Dezső rámutatott a törvény szövegében előforduló szerkesztési hibára. Az Fb. 56. §-a 3. pontjának utolsó mondatából ugyanis arra lehetett következtetni, hogy a 3. pont minden esetben az esküdtbíróasztal helyett a fiatakorúak törvényszéki tanácsa járt el.⁹⁵⁸ Ezzel szemben a 60. §-a szerint arra csak akkor kerülhetett sor, ha a fiatakorú bűnügyében felnőtt terhelt nem szerepelt, vagy ha ellene az eljárás a felnőtt terhelttől elkülönítve folyt.⁹⁵⁹ Minden más esetben a 61. §-a szerint a rendes bíróság az illetékes. Mindezekre tekintettel, sokkal helyesebbnek tartotta, ha érthetőbben fogalmazott volna a törvény szövege. Ennek elérése érdekében tanácsolta, hogy az 56. §-a 3. pontjának utolsó mondatát teljes egészében hagyják el, vagy egyértelműség érdekében hivatkozzon a törvény 60. §-ára.⁹⁶⁰

B) Életkorhoz kapcsolódó értelmezés

A gyakorlatias jogászok körében vitára adtak alapot a Bn. 26. §-ának második bekezdésében foglaltak, miszerint a cselekmény elkövetésekor a 15. életévét még be nem töltött fiatakorúval szemben fogházbüntetést csak a legsúlyosabb esetekben állapíthattak meg. A fiatakorúakra vonatkozó törvény és a jogszabályalkotás eszmeköre azt támasztotta alá, hogy az ítélezési alapot ilyen esetekben az elkövető egyénisége jelentette, vagyis, ha a bűnözését a nevelés nagyfokú hiányára, a jelentős erkölcsi züllöttségre, mint legfőbb okokra vezethették. Csekélyebb súlyúnak tekintették, amikor a bíró az összes körülmények méltatásával arra a megállapításra jutott, hogy a bűnözés a tettes teljesen romlatlan egyéniségétől függetlenül következett be.⁹⁶¹

⁹⁵⁷ KÖRTVÉLYESSY – BOROS – HAJDÚ, 1914, 155.

⁹⁵⁸ ILLÉS, 1914, 45.

⁹⁵⁹ KÖRTVÉLYESSY – BOROS – HAJDÚ, 1914, 155.

⁹⁶⁰ HELLER, 1912, 23.

⁹⁶¹ KOVÁCS, 1915, 381.

Az Fb. 50. §-a alapján arra következtettek, hogy a *próbára bocsátáskor* a fiatalkorúság nem végződött a betöltött 18. életévvel, mivel úgy rendelkezett, hogy ha ilyen intézkedést szabtak ki, és az adott életkort már betöltötték, akkor még fiatalkorúnak nevezték.⁹⁶² Ez azt jelentette, hogy a fiatalkor büntetőjogi fogalmát kiterjesztették. Gyakorlatiatlan, élethez nem alkalmazkodó szabálynak tartották, hiszen a hazai társadalmi és gazdasági viszonyaink, valamint a büntethetőség felső korhatárát betöltöttek fejlettsége, családi körülményeik inkább azt igényelték, hogy a próbaidő ezen az életéven túl ne terjedjen ki.⁹⁶³

C) Bűnügyi költség viselésének kérdése

Hajdú György az Fb. 44.§-ának szövegét vizsgálva megállapította, hogy az abban foglaltak eltérő joggyakorlat kifejlesztésére adtak okot. A *próbára bocsátás esetében a bűnügyi költség viselése* tárgyában már az Fb. hatályba lépése előtt is kétféle gyakorlat érvényesült. Az egyik szerint a próbára bocsátottat a bűnügyi költségek viselésére is kötelezték, a másik szerint a bűnügyi költség viseléséről csak a próbaidő letelte után intézkedtek.⁹⁶⁴

Az Fb. 44. §-ához fűzött miniszteri indokolás kifejtette, hogy a próbára bocsátó határozattal még az ügyet véglegesen nem fejezték be, amennyiben a próbaidő eredményesen eltelt el, a bűnügyi költséget a királyi kincstár terhére írták. Vagyis a próbára bocsátás esetében a bűnügyi költségről egyidejűleg nem rendelkeztek.⁹⁶⁵ Hajdú György már ezt az indokolást is ellentmondónak tekintette. A 44. § első bekezdése szerint a bűnügyi költségről a véghatározatban kellett intézkedni. Ezt támasztotta alá a 23. § is, mivel a véghatározatok közé sorolta a próbára bocsátó határozatot.⁹⁶⁶ Továbbá a 44. § második bekezdése úgy rendelkezett, ha megállapítást nyert, hogy a fiatalkorú a bűncselekményt elkövette, a bíróság a fiatalkorút a bűnügyi költségek

⁹⁶² ILLÉS, 1914, 23.

⁹⁶³ KOVÁCS, 1915, 381.

⁹⁶⁴ KÖRTVÉLYESSY – BOROS – HAJDÚ, 1914, 156.

⁹⁶⁵ GAÁR, 1913, 87.

⁹⁶⁶ ILLÉS, 1914, 59.

viselésére kötelezte.⁹⁶⁷ Mindez arra engedett következtetni, hogy nem kétséges, próbára bocsátás esetében is meg kellett állapítani a bűncselekmény elkövetését. Különösen azért, mert mint nevelőintézkedésnek éppen ez a ténymegállapítás a jogi alapja, nem pedig az erkölcsi züllés, amely e megállapítás nélkül a 66. §-ban felsorolt intézkedésekre adhatott jogi alapot.⁹⁶⁸ Az Fb. 44. §-ához fűzött miniszteri indokolás is számolt azzal a kérdéssel, hogy ha a 23. § 4. pontjában említett megszüntetésre került sor, akkor a bűnügyi költség kinek a terhére állapítandó meg.⁹⁶⁹ Mivel abból indultak ki a kodifikátorok, hogy ez a megszüntetés a fiatalkorú erkölcsi fejlődését célzó intézkedés, ezért a fiatalkorút mondták ki a bűnügyi költség viselésére kötelestnek.⁹⁷⁰

Ezt a kérdéskört boncolgatva felmerült egy további kérdés – Hajdú György arra is választ keresett, hogy a próbára bocsátás vagy a megszüntetés a hatékonyabb nevelőintézkedés. Megítélése, hogy maga az intézkedés is a fiatalkorú erkölcsi fejlődését célozta. Éppen ezért jogszerű, hogy – a 44. § második bekezdésének megfelelően – amikor megállapították, hogy a fiatalkorú a bűncselekményt elkövette – hasonló indokból, mint a megszüntetésnél – a próbára bocsátottat kötelezték a bűnügyi költség viselésére.⁹⁷¹

D) Előzetes eljárás

Kemény István tévesnek tartotta azt a nézetet, hogy mindig a fiatalkorúak bírójának kell foganatosítani az előzetes eljárást. Szerinte a nélkül is megismerhette a bűncselekmény elkövetésének minden mozzanatát. A reform alapelve, hogy a bíró a fiatalkorú egyéniségével foglalkozzon. Nem a bűncselekmény elkövetésének körülményeit, hanem azt kellett kutatnia, hogy a fiatalkorú jövőbeli erkölcsi fejlődése érdekében mit tegyen. Arra volt szükség, hogy a fiatalkorú egyénisége teljes egészében kidomborodjon a

⁹⁶⁷ KÖRTVÉLYESSY – BOROS – HAJDÚ, 1914, 155.-157.

⁹⁶⁸ KÖRTVÉLYESSY – BOROS – HAJDÚ, 1914, 155.-157.

⁹⁶⁹ ILLÉS, 1914, 58.

⁹⁷⁰ KÖRTVÉLYESSY – BOROS – HAJDÚ, 1914, 155.-157.

⁹⁷¹ KÖRTVÉLYESSY – BOROS – HAJDÚ, 1914, 155.-157.

jogalkalmazó előtt, ehhez az összes életviszonyait, értelmi és erkölcsi fejlettségi fokát azonosítani kellett.⁹⁷² Már nem arra fektették a hangsúlyt, hogy mit követett el a fiatakorú, hanem arra, hogy milyen viszonyok között cselekedett. Megállapítást nyert, hogy a legtöbb bűncselekmény általában a nevelés hiánya, a romlottság tünete.⁹⁷³

Helytelen felfogás alakult ki arról, hogy a fiatakorúak bírāja csak elrendelte és vezette a nyomozást, de nem teljesíthette. Az Fb. 15. §-ában használt vezetési szó értelmezését azonban egyértelművé tette a miniszteri indoklás, amely szerint az egész eljárást az eljáró bíró kezében összpontosították. A döntése meghozatalához szükséges adatok és bizonyítékok beszerzéséhez igénybe vehette a járásbíróság és más helyi hatóság közreműködését, sőt indokolt esetekben maga is kiszállhatott a helyszínre, vagy székhelyére idézhetett tanúkat. A fenti fejtegetést alátámasztják az Fb. 16. §-ában foglaltak, vagyis annak kodifikálása, hogy a bíró a tényállás felderítése érdekében járt el.⁹⁷⁴ Mindez igazolta, hogy a fiatakorúak bírāja az Fb. 15. §-a alapján a nyomozást maga is fogantatosíthatta, vagy ahhoz más hatóság közreműködését igénybe vehette – elsősorban a bűncselekmény minőségétől függően.⁹⁷⁵ Mindezt Lehoczky Sándor is megerősítette, mivel úgy gondolta, hogy a törvényhozónak mégsem állhatott szándékában az, hogy a fiatakorúak bírāja maga nyomozást ne teljesítsen, hanem csak nyomoztasson. Ugyanis elő fordulhatnak olyan esetek, amikor nagyon is célszerű, hogy a nyomozást a fiatakorúak bírāja maga fogantatosítsa.⁹⁷⁶ A feljelentés beérkezése után – az életkor megállapítását követően – az első feladat a fiatakorú egyéniségének, életviszonyainak kiderítése a környezettanulmányból. A nyert információ alapozhatta meg már az előzetes eljárásban az Fb. 19. és 21. §-aiban rögzített védő- és óvóintézkedés megtételét.⁹⁷⁷ Ezzel egyidejűleg a nyomozást elrendelték,

⁹⁷² ILLÉS, 1913./a., 28.

⁹⁷³ LEHOCZKY, 1914, 30.

⁹⁷⁴ GAÁR, 1913, 15.

⁹⁷⁵ LEHOCZKY, 1914, 30.

⁹⁷⁶ LEHOCZKY, 1914, 30.

⁹⁷⁷ ILLÉS, 1914, 57.

amennyiben a feljelentés és mellékletei a bűncselekményről megbízható felvilágosítást nem nyújtottak. Mindezek alapján a fiatakorúak ügyésze – a fiatakorú egyéniségére vonatkozó fontosabb adatok ismerete mellett – a vád fenntartása tárgyában nyilatkozhatott. A végrehajtási rendelet 41. §-a alapján vizsgálták, hogy nyomozás megszüntetése után alakszerű tárgyalás tartásával vagy anélkül befejezhetik e az eljárást. Ha a nyomozást más hatóság fogatosította, akkor a fiatakorú terhelt kihallgatását mindig mellőzték, vele csak a fiatakorúak bírása foglalkozhatott. Kemény István mindenképpen indokoltnak tartotta a gyors és célszerű eljárást, hogy rövid időn belül átlássák az ügyet a fiatakorú érdekében.⁹⁷⁸

Felvetődött az a kérdés is, hogy milyen eljárást folytassanak le, ha a fiatakorú terheltén kívül felnőtt is szerepelt. Kemény István azt tanácsolta, hogy a rendőri hatóságok rendes bírósághoz, illetőleg fiatakorúak bíróságához is tegyék meg a feljelentést – egy-egy példányban.⁹⁷⁹ A rendes bíróság a feljelentést hivatalos másolatban vagy megfelelő kivonatban megküldte a fiatakorúak bíróságához – tudomása legyen arról, hogy felnőtt terhelttel szemben mily cselekmény miatt, milyen ügyben és milyen eljárás van folyamatban. Kemény István véleménye, hogy kellő adatszerzést követően az Fb. 9.§-a értelmében nem célszerű a fiatakorú ügyét a felnőtt terhelt ügyével a rendes bíróság előtt együtt tárgyalni. Az Fb. összes rendelkezéseiből nyilvánvaló, hogy a fiatakorúak ügyét, ha csak lehetséges mindig külön kellett választani.⁹⁸⁰ Abból indultak ki, hogy azt a fiatakorúak bírósága tárgyalta. A rendes bíróság nem érhet el a fiatakorúak bírójának hozzájárulását az együttes elintézéshez. Kivételes esetekben azonban meggyőződhetett az együttes eljárás egyedüli célszerűségéről, ha a különválasztás lehetetlen. Egyértelművé vált a gyakorlati jogászok számára, hogy a rendes bíróság a felnőttre vonatkozó eljárás felfüggesztésével

⁹⁷⁸ KEMÉNY – VERESS – BALPATAKY, 1914, 69.

⁹⁷⁹ KEMÉNY – VERESS – BALPATAKY, 1914, 69.

⁹⁸⁰ ILLÉS, 1914, 14.

egyszerűen nem tehetette át az iratokat a fiatalkorúak bíróságához, mert ez minden törvényes alapot nélkülözött.⁹⁸¹

Veress Béla szintén elemezte – Kemény Istvánhoz hasonlóan – a fiatalkorúak bíráinak nyomozáshoz kapcsolódó feladatkörét. Megítélése, hogy az Fb. részükre megadta a lehetőségét arra, hogy úgy intézkedjenek, ahogy azt a legjobbnak tartották. Természetesen mindent annak érdekében fejtettek ki, hogy a legmélyrehatóbban megismerhessék a fiatalkorú egyéniségét, értelmi és erkölcsi fejlődését, a bűnözés okait, valamint a miliót, amelyben a fiatalkorú élt. Tehát nem írhatta elő a jogszabály minden esetre nézve, hogy a fiatalkorúak bírása, hogyan ítékezzen. Bizonyos helyzetek azonban feltételezték, hogy a bíró a legteljesebb nyomozást lefolytathatta. Különösen vidéken a megfelelő pártfogók hiánya indokolta, hogy a bíró mindent teljes körűen átlásson.⁹⁸² Annak megindokolására vállalkozott Veress Béla, hogy nem a bűncselekmény súlyossága, hanem az egyes esetek körülményei indokolták a fiatalkorúak bírójának nyomozáshoz kapcsolódó tevékenységét. Arra a következtetésre jutott, hogy nem minden nyomozást igénylő ügyben elengedhetetlen, hogy a fiatalkorúak bírása maga nyomozzon. Elégségesnek tartotta, hogy maga elé idézte a fiatalkorút a törvényes képviselőjével együtt. A többi nyomozati cselekmény elvégzésére utasítást adhatott a rendőrségnek illetve a pártfogónak.⁹⁸³ Kétségtelennek tartotta, hogy más eredményt érhettek el, ha a bíró a munka nagy részét mással végeztette el. Ennek alátámasztására saját munkásságából hozott példát.⁹⁸⁴ Kiemelte, hogy alapos nyomozás

⁹⁸¹ KEMÉNY – VERESS – BALPATAKY, 1914, 69-71.

⁹⁸² VÓKÓ, 2006, 65.

⁹⁸³ ILLÉS, 1913./a., 32.

⁹⁸⁴ Betöréses lopásért került Veress Béla eljáró bíró elé két fiatalkorú, akiknek ügyében végezte a nyomozást. A fiatalkorúak tettüket beismerték, annak ellenére, hogy cselekményük elkövetésére bizonyíték nem állt rendelkezésre. Az eljárás során megállapította a bíró, hogy mindketten szófogadó, rendes fiúk, akik keresményükből még szüleiket is támogatták. Az alábbi módon járt el velük szemben - hatva lelkiismeretükre - a bíró: „Mikor kérdéseimre előadták, hogy tudják azt, hogy lopni bűn, és hogy azt a törvény is bünteti és ígéretet tettek arra, hogy többé nem bántják a másét, kérdeztem külön-külön tőlük mit gondolnak, mi volna most részükről a helyes cselekedet, mindkettő azt felelte, nem tudják. Erre elébük tártam, hogy az volna helyes, ha a lopott pénzt keresményükből (hetenként 1-2 koronával) megtérítenék, hogy ez által érezzék könnyelműségük következményét, mire mindketten megígérték, hogy prozopícióm szerint a kárt megtérítik és a hullatott könnyekből láttam, hogy ajánlatom elfogadása nemcsak a megbánást jelentette, hanem azt is, hogy tudatára jöttek annak az erkölcsi felfogásnak, hogy ami kárt okoztak, meg kell téríteniük.” In: KEMÉNY – VERESS – BALPATAKY, 1914, 70.

hiányában az idézett esetben a fiatalkorúak nem nyíltak volna meg, és mint bíró nem lett volna abban a helyzetben, hogy megtalálja a helyes utat.⁹⁸⁵

A fentiek alapján Veress Béla megállapította, hogy a fiatalkorúak bíróját nem kötelezhették arra, hogy miként nyomozzon. Az Fb. végrehajtása nem bürokratikus munka. Mivel már „nem a régi bíró, hanem az új világ embere, aki nem megtorol, hanem nevel, javít. Az ő tevékenysége tehát a rendes büntető bíró tevékenységével össze nem mérhető. A fiatalkorúak bírója az egyéniség megismerésére törekszik és nagy körültekintéssel kell vizsgálnia, hogy a káros tényezők hatását miként szüntesse meg. Ellenőriznie kell intézkedéseinek hatását, társadalmi tevékenységet kell kifejtenie, hogy az intézmény iránt az érdeklődést felkeltse és a gyermekvédelem javára azt fenntartsa.”⁹⁸⁶ Mindezek eredményeként azt vizsgálták, hogy a nyomozás és bírák egyéb intézkedése az Fb. szellemében történt. Balpataky József fiatalkorúak bírójára arra a gyakorlatban felmerült kérdésre keresett jogszabállyal alátámasztott magyarázattal, hogy ki teljesíti az előzetes eljárást, ha a 15. életévét meghaladott fiatalkorú olyan bűncselekményt követett el, amelyre a törvény halál- vagy fegyházbüntetést⁹⁸⁷ állapított meg, és az ügyben felnőtt terhelt nem szerepelt. Az Fb. 56.§-ának 3. pontjának az egységes értelmezése nélkülözhetetlen a probléma feloldásához. A gyakorlatban ugyanis két megoldás jelentkezett, amelyek lényegét Balpataky József összegezte.

Az egyik nézet vitatta, hogy a fiatalkorúak törvényszéki tanácsa feladatát képezte az érdemleges határozat hozataláig fölmerülő összes teendőök ellátása. Az állásfoglalók ezt az Fb. 56.§-ának 3. pontja, az 57.§, valamint a 91. és 92.§ alapján értelmezték.⁹⁸⁸ A másik nézet szerint az előzetes teendőket a Bp.-ban meghatározott szervek végezték. Ennek megfelelően a nyomozást a királyi ügyészség rendelte el és vezette a nyomozás során felmerülő bírói teendőket, a vizsgálatot pedig a vizsgálóbíró teljesítette. Balpataky az utóbbi

⁹⁸⁵ KEMÉNY – VERESS – BALPATAKY, 1914, 70.

⁹⁸⁶ KEMÉNY – VERESS – BALPATAKY, 1914, 70.

⁹⁸⁷ EÖRDÖGH, 1914, 261.

⁹⁸⁸ ILLÉS, 1913./a., 33.

álláspontot fogadta el, amire az alábbi magyarázatot adta. A rendes bíróság hatáskörébe tartozó eljárást az Fb. 9. és 56.§.-ai jelölték meg.⁹⁸⁹ Annak szabályait pedig az 57.§.⁹⁹⁰ A szakasz második bekezdése meghatározta az Fb. rendelkezéseit, amelyek a rendes bírósági eljárásban különösen irányadók.⁹⁹¹ Nem értelmezhetők mindezt úgy, hogy a Bp. szabályait csakis a bíróság alkalmazza, más hatóságot és közeget abból kirekesztettek.⁹⁹² Tekintettel arra, hogy a bíróság esküdtszéki és törvényszéki ügyben hozott érdemi határozata legtöbbször nem nélkülözhetette az eljárást megelőző vizsgálatot a Bp. 103. és 565. §-ok alapján. Ennek előfeltétele, hogy a vádló a kellő adatokat előterjessze a Bp. 104. §-ában foglaltak szerint, amelyeket csak nyomozás útján szerezhettek be. A királyi ügyészség az általa összegyűjtött adatokat a bíróság elé terjesztette a Bp. 254. §-ának első bekezdése nyomán. Mindenki számára elfogadhatónak tekintette azt az állásfoglalást, hogy ha a rendes bíróság előtti ügyben a fiatalokú felnőttel együtt követett el esküdtbíróság vagy törvényszék elé tartozó bűncselekményt, és a fiatalokú ügye nem különíthető el, akkor az Fb. 56.§-ának 1. és 2. pontja esetében helye volt nyomozásnak és vizsgálatnak, amelyet a Bp. szerint jogosított hatóságok és bíróságok teljesítettek.⁹⁹³ Az 56. §. 3. pontja⁹⁹⁴ ugyanakkor csak azokat az érdemleges teendőket utalta a fiatalokúak törvényszéki tanácsához, amelyeket a Bp. szerint az esküdtbíróság és a törvényszék, mint ítélobíróság végezhet – a nyomozás és vizsgálat nem tartozott közéjük. Az 57.§. második bekezdése nem sorolta fel taxatív, hogy az Fb.-ből melyik intézkedések léptek a Bp. helyébe, hanem csak a legfontosabbak jelölte meg.⁹⁹⁵ Ezek között nem említették, hogy a rendes bírósági eljárásban nyomozásnak és vizsgálatnak helye nem volna.⁹⁹⁶

⁹⁸⁹ GAÁR, 1913, 28.

⁹⁹⁰ A rendes bíróság, ha fiatalokú bűnyűgyében jár el, a Bp. rendelkezéseit alkalmazza a jelen törvényből folyó eltérésekben. TÉRFI, 1914, 25-65.

⁹⁹¹ GAÁR, 1913, 59.

⁹⁹² KEMÉNY – VERESS – BALPATAKY, 1914, 71.

⁹⁹³ ILLÉS, 1913./b., 166-168.

⁹⁹⁴ Ebben az esetben azonban az esküdtbíróság helyett is a fiatalokúak törvényszéki tanácsa jár el. TÉRFI, 1914, 25-65.

⁹⁹⁵ ILLÉS, 1914, 28.

⁹⁹⁶ KEMÉNY – VERESS – BALPATAKY, 1914, 71.

Balpataky kiemelte az 57. § miniszteri indokolását, amely paragrafusonként megjelölte a rendes eljárásba beilleszthetőket. Ezek alapján a fiatalkorúak bírójának a hatáskörébe eső bűncselekményekre vonatkozóan minden feljelentést nála tettek meg, az elfogottat vagy bekísértet elé állították. Tehát a nyomozást elrendelte, vezette, és az előzetes eljárásban a vizsgálóbíró jogai illették meg. A nyomozás megmaradt a királyi ügyészség kezében, azzal a különbséggel, hogy a fentiekben vázolt bizonyos esetekben a nyomozást a fiatalkorúak ügyésze vezette, mert az Fb. 60. §-ának 2. pontjához képest a vádat képviselte. A szükséges védő- és óvóintézkedések megtétele, megfigyelés, őrizetbe vétel, vagy más bírói teendő érdekében a királyi ügyészség a Bp. 98.§-ának rendelkezése szerint vizsgálóbíróhoz, vagy a járásbíróhoz fordult.⁹⁹⁷

E) Magánvádló – főmagánvádló jogállása

Boros Ervin a magánvádló jogállását vonta vizsgálat alá. Kétség merült fel ezzel kapcsolatosan – különösen az előzetes eljárás során. Az Fb. 22. §-ának szerkezete olyan értelmezésre adhatott alkalmat, hogy nem a 14. § szerinti feljelentésnek az áttételekor, hanem csak az előzetes eljárás befejezésekor köteles az ügyész a vád elvállalásáról nyilatkozni.⁹⁹⁸ A törvény a vádképviselő⁹⁹⁹ megtagadását ugyanis nem a 14. §-al, hanem az előzetes eljárás befejezésére vonatkozó 22. §-al kapcsolatosan tárgyalta.¹⁰⁰⁰ Ebben az értelmezésben, ha az ügyész az előzetes eljárásban közreműködött, valamint ha a 14. § szerinti és egyéb indítványokat tett, akkor az még nem a vád elvállalását jelentette.¹⁰⁰¹

Boros véleménye, hogy ilyen bizonytalanság nem lehetett a törvény szándéka. Éppen ezért azt tanácsolta, úgy értelmezzék, hogy az ügyész a

⁹⁹⁷ KEMÉNY – VERESS – BALPATAKY, 1914, 71.

⁹⁹⁸ ILLÉS, 1914, 36.

⁹⁹⁹ Az ügyészség szerepéről: Geszti Andor: A kir. ügyész a fiatalkorúak bírósága előtti eljárásban. Jogtudományi Közlöny, 1913. 48. sz. 421-422., 49. sz. 434-435. és 50. sz. 442-443.; GIBICSÁR, 1994, 39-44.

¹⁰⁰⁰ ILLÉS, 1914, 23.

¹⁰⁰¹ KÖRTVÉLYESSY – BOROS – HAJDÚ, 1914, 156.

feljelentés tárgyában tett minden indítványa – függetlenül attól, hogy nem is foglalja kifejezetten magába a vád elvállalását – a *vád átvételével egyenlő*.¹⁰⁰² Az igazságügy miniszter rendeleti úton utasította a királyi ügyészeket, hogy minden ügyben – különösen a fiatalokúakat érintőkben – tartózkodjanak a szükségtelen indítványok tételétől, a felesleges formalizmustól, valamint a terjedelmes írásbeliségtől. Arra is kötelezte a királyi ügyészséget, hogy a vád képviselőjének megtagadása esetén, röviden indokolja, miért tagadta meg a vád képviselőjét, illetve miért ejtette a vádat.¹⁰⁰³ Kovács Lajos is vizsgálata tárgyává tette a főmagánvádló jogkörét. Az Fb. 51. §-a az 50. §-ra hivatkozik, és azt rendelte, hogy ha a fiatalokúak bírója a próbára bocsátás fenntartásával az 50. § értelmében intézkedett, akkor azt csak a próbára bocsátottal és a pártfogójával, valamint az ügyésszel közölte.¹⁰⁰⁴ Ezt a felvetést párhuzamba állították a Bp. 41. § szerinti *főmagánvád* tárgyát képező esettel, amikor a próbára bocsátott csekély súlyú vétséget, vagy kihágást követett el, és a fiatalokúak ügyésze a különösebb érdek hiányában a vád képviselőjét nem vette át. Így az eljárás a főmagánvádra indult el. Mindezek által azt a kérdést vetették fel, hogy a főmagánvádlói jogkör mennyiben változott ezek függvényében. Az 51. § ugyanis nem említette a főmagánvádlót, hogy neki is tudomást kellett volna szereznie a folyamatban lévő ügy befejezéséről. Ez a jogszabályhely az intézkedés közlését zárta ki, de sajátos értelmezést adott az a tény hogy ezt a nevelő intézkedést csak véghatározatban tehették meg. Tehát a főmagánvádló az 50. § szerinti intézkedés ellen perorvoslással nem élhetett, azonban ezt a jogát a 33. §. is korlátozta, vagyis nem fellebbezhetett, ha az ügyész nem jelentett be.¹⁰⁰⁵

Hasonló kérdést boncolgatva, Boros Ervin előadta tanulmányában, hogy egy esetben találkozott azzal, hogy a *fiatalokúak ügyésze* nyomban a feljelentés közlése után az Fb. 14. §-án alapuló indítványát úgy tette meg,

¹⁰⁰² KÖRTVÉLYESSY – BOROS – HAJDÚ, 1914, 156.

¹⁰⁰³ A 67.581/1913. I.M számú igazságügyi miniszteri rendelet a fiatalokúak bíróságáról szóló 1913. évi VII. tv. alkalmazásánál szem előtt tartandó irányelveket tárta a királyi ügyészségek elé. E rendelet V. pontjában foglaltakat Geszti Andor a tanulmányában elemezte. GESZTI, 1914, 51.

¹⁰⁰⁴ GAÁR, 1913, 38.

¹⁰⁰⁵ KÖRTVÉLYESSY – BOROS – HAJDÚ, 1914, 156.

hogy a vád képviselőjét bizonyíték hiányában megtagadta. Nézete szerint nem járt el helyesen. Kétségtelennek tartotta, hogy a vádhatóságnak jogában állt a vád képviselőjét megtagadni nemcsak az Fb. 22. §-a szerinti indítvánnyal, hanem már a feljelentés közlésekor is – közzvádra és magánvádra üldözendő bűncselekmények eseteiben egyaránt. A bűnvádi eljárás előfeltételeinek hiánya már ez utóbbi esetben is fennforoghatott, pl. bűncselekmény nem volt vagy a magánindítvány hiányzott. Ezekben az esetekben Boros Ervin meggyőződése, hogy a vádhatóság helytelen döntést hozott – iratokat a bírósághoz visszaküldte.

A Bp.-nak hatályon kívül nem helyezett 42. §-a értelmében a sértettet értesítenie és esetleges folyamodásának határidejét bevélnia kellett volna. Úgy vélte, hogy a vádhatóságot az ejtette tévedésbe, hogy az Fb. 15. §-a értelmében a nyomozást a bíró rendelte el. A nyomozás elrendelése a vád képviselő elvállalásától teljesen különálló. Az nem a vádhatóságnak, hanem a bíróságnak a cselekménye, ahogy a járásbírói eljárásban. Vagyis értesítette a sértettet, ha az ügyészségi megbízott a vádat nem vette át.¹⁰⁰⁶

Visszáságra az adhatott okot – az Fb. 8. §-a írta elő – hogy a járásbírói eljárás szabályait alkalmazták a fiatakorúak bírósága előtt.¹⁰⁰⁷ Boros álláspontja, hogy ezt a szakaszt nem értelmezheték a gyakorlatban kiterjesztően – a vádhatóság előtti eljárásra is vonatkozik. A fiatakorúak ügyészének jogállását nem azonosíthaták az ügyészségi megbízott jogállásával. Az előbbi ugyanis kötötte a Bp. 42-ának első bekezdése, valamint a sértettet nem foszthatták meg attól a jogától, hogy a sérelmes vádmegtagadás ellen a főügyészhez folyamodhasson. E jogának elvonásával a sértettnek az Fb. III. fejezete értelmében perorvoslata nem lett volna. Éppen ezért hangsúlyozta Boros azt, amikor az eljárást a 71. § 2. pontja alapján véghatározattal megszüntették, akkor a sértettet az Fb. 33. §-a értelmében perorvoslat nem illette meg.¹⁰⁰⁸

¹⁰⁰⁶ KÖRTVÉLYESSY – BOROS – HAJDÚ, 1914, 156.

¹⁰⁰⁷ ILLÉS, 1914, 35.

¹⁰⁰⁸ KOVÁCS, 1915, 382.

F) Perorvoslat

Többen vizsgálat alá vonták a fiatalkorúak bűnügyeiben hozott véghatározatok elleni perorvoslati jogot. A fiatalkorúak bíróság eljárás lezárását követően a közvádoló túlsúllyal jelent meg, a perorvoslatra jogosultak joga attól függött, hogy a királyi ügyész élt-e fellebbezéssel. Abban az esetben a másodfokon a fiatalkorúak törvényszéki tanácsa járt el, harmadfokon pedig a királyi ítélőtábla vizsgálta felül a határozatot a semmisségi panasz alapján.¹⁰⁰⁹

A törvény azonban nem rendelkezett egyértelműen arra az esetre, ha a véghatározatot a fiatalkorúak törvényszéki tanácsa hozta, bár természetes, hogy a fellebbviteli fórumként a királyi ítélőtábla jelentkezett.¹⁰¹⁰ Zavart kelthetett, hogy nem rögzítették a jogszabályban, hogy a perorvoslatot fellebbezésnek vagy semmisségi panasznak tekintsék. Látszólagos ellentmondásnak tekintették – a fiatalkorúak bírója által első fokon elbírált ügyben a törvény kétfokú perorvoslatot engedett meg, míg a fiatalkorúak törvényszéki tanácsa előtti eljárást követően már csak egyfokút. Az utóbbi esetben ugyanis a fiatal vádlott perorvoslattal csak akkor élhetett, ha javító nevelésre ítélték. Társas bíróság hozta meg az elsőfokú határozatot, ezért azt az egyfokú perorvoslatot semmisségi panasznak tekintették. Tehát arra a végkövetkeztetésre jutottak, hogy a büntető igazságszolgáltatás veszélyeztetése nem következett be azáltal, hogy a fiatalkorúak törvényszéki tanácsának illetékességébe tartozó ügyekben a királyi ítélőtábla végső fórumként határozott. A fiatal elkövetőkkel szembeni eljárás harmadik esetét képezte – amelynél a Bp. rendelkezéseit tekintették irányadónak – amikor a fiatalkorúak bűnügyében felnőtt terhelt is megjelent és az elkülönítésre nem nyílt mód.¹⁰¹¹ Ilyen ügyekben a királyi ítélőtábla fellebbezés, míg a királyi Kúria semmisségi panasz – alapján vizsgálta felül a véghatározatot.¹⁰¹²

Boros Ervin összegezte, hogy a Bp. szabályainak a fiatalkorúak bírósága előtti eljárásra „megfelelő” alkalmazása – az Fb. 8. §. szerint – a

¹⁰⁰⁹ ILLÉS, 1910, 25.

¹⁰¹⁰ GAÁR, 1913, 78.

¹⁰¹¹ FÜZESI, 1994, 128.

¹⁰¹² UJFALUSSY, 1915, 49.

perrendi dogmatikának számos kérdését hozta felszínre, már a rövid gyakorlati munkát követően is. Feltételezte, hogy a jövőben előreláthatóan több hasonló jellegű probléma fog felmerülni, különösen a *perorvoslatok* tekintetében. Elsősorban ezt azzal magyarázta, hogy az Fb. III. fejezete azzal egyáltalán nem intézkedett. Ugyanakkor a jogegység érdekében megengedett perorvoslatnál a törvény kifejezetten utalt a Bp. rendelkezéseire.¹⁰¹³ Azt az anomáliát is példaként hozta fel, hogy az Fb. 69. §-a esetében kiszabható pénzbüntetés ellen a vádlott – a Bp. 33. §-a alapján – perorvoslattal nem élhetett.¹⁰¹⁴

A korszak jogásza az Fb. törvény alkalmazásánál előforduló ellentmondó körülményeket vizsgálat alá vonták. A felmerült kérdések másodlagos jellegét támasztotta alá, hogy azok megválaszolására sem a törvény indokolása, sem a végrehajtási rendeletek nem tartalmaztak útmutatást. Így ezeknek a helytelen megoldásai több esetben az alapelvek helyes érvényesülését hiúsíthatták meg, mivel a gyakorlatban nem az alapelveken, nem a sarkalatos intézkedéseken akadtak meg a jogszabályt alkalmazók. A szakemberek fejtegetései megerősítették, hogy a fiatalkorúak bűnügyeiben a királyi igazságügy minisztérium feladatai között megjelent – az esetleges revízió útján – a gyakorlat egységessé tétele. A fiatalkorúak bírúit annak a nagy szervezetnek a középpontjába állították, amelyet az államhatalom a fiatalkorúak züllésének megakadályozására hozott létre.

Csorna László az Igazságügyi gyermekvédelmünk ágának tekintette a fiatalkorúak bíróságát. Arra az álláspontra helyezkedett, hogy annak alapját képező törvényünk Európa legrégebb ilyen tárgyú törvényei közé tartozik, azonban „kiválóan érvényesülnek ezen intézménynél mindazon alapelvek, amelyeket a legújabb fejlődés és világnézet a bűnöző és züllés veszélyének kitett fiatalkorúakkal való elbánás tekintetében, mint nélkülözhetetlen kellékeket elfogadott”.¹⁰¹⁵ Az alapvető eszmék közül az alábbiakat emelte ki, amelyek hazánkban is érvényre jutottak az Fb.-nek betudhatóan: „a megtorlás

¹⁰¹³ ILLÉS, 1914, 36.

¹⁰¹⁴ KÖRTVÉLYESSY - BOROS – HAJDÚ, 1914, 156.

¹⁰¹⁵ CSORNA, 1929, 259.

helyett a *javítás és nevelés* gondolata, az utólagos orvoslás helyett a *megelőzésre* való törekvés, a fiatalok bíráinak szakszerű *állandó foglalkoztatása és kapcsolata* a gyermekvédelemmel foglalkozó intézményekkel, a szakképzett elemeknek, főleg a nőknek az eljárásba való bevonása.”¹⁰¹⁶ Finkey Ferenc – az Erdélyi Múzeum-Egyesület Jog-és társadalomtudományi Szakosztálya által 1912. november 30-án tartott – előadásában¹⁰¹⁷ mutatta be az új büntetőbírói szervezetet, amelyet a „büntető perjog történetében korszakot alkotó, egy új világfelfogást megtestesítő reformintézménynek”¹⁰¹⁸ tartott.

¹⁰¹⁶ CSORNA, 1929, 259.

¹⁰¹⁷ Finkey Ferenc (Sárospatak, 1870. – Sárospatak, 1949.) jogász, egyetemi tanár, 1930-tól kúriai tanácselnök, 1935-től 1940-ig, nyugdíjba vonulásáig koronaügyész. 1939-ban a felsőház tagja. 1940-42-ben újra kinevezték. Az egységes bírói és ügyvédi vizsgabizottság elnöke. Az anyagi büntetőjogban dogmatikai téren K. Binding, kriminálpolitikai kérdésekben Franz List követője, a büntető eljárásjogban a liberális, humanus irányzatot képviselte. RÉVAI, 1911, 342.

¹⁰¹⁸ FINKEY, 1914, 10.

VI. A PATRONAGE KIBONTAKOZÁSA

A 19-20. század fordulóján a modern kriminálpolitika a kriminalitás tényezőinek felderítésével a büntetendő cselekmények elkövetésének megelőzésére helyezte a hangsúlyt.¹⁰¹⁹ Elsősorban a fiataikorúak megmentésére irányuló feladatból vette ki a részét, mivel a büntettek nagy részét az elhagyatott, erkölcsi romlásnak kitett, és züllésnek indult gyermekek csoportja jelentette.¹⁰²⁰ A „társadalomnak erkölcsi, az államnak jogi kötelessége a kriminálpolitika legelső pillérét képező gyermekvédelem”¹⁰²¹ körében feladatokat vállalni.¹⁰²² Csemegi Károly, mint elméleti és dogmatikus jogtudós a „külföldön virágzásnak induló patronázs-eszméről gúnyos kicsinylőséggel és lenézéssel nyilatkozott,”¹⁰²³ a társadalom érdekében a fiataikorúak megmentésére nem gondolt. Ellenben Finkey Ferenc szerint ez a feladat hozzátartozott „a büntetőjogász magasabb, lélek szerinti kötelességeihez.”¹⁰²⁴

1. Gyermekvédelem – prevenció

Gerőcz Kálmán szerint a gyermekvédelem célja az, hogy felkutassa azokat a gyermekeket, akikről „kellően nem gondoskodtak, és a pártfogolatlant pártfogásba vegye, a gyámolatlant gyámolítsa, a nyomorgónak ételt, ruhát adjon”.¹⁰²⁵ 1903-ban Szana Sándor¹⁰²⁶ határozta meg az állami gyermekvédelem fogalmát, amelyen „az állam azon ténykedését” értette, amelynek célja:

1. a gyermek testi degenerációját,
2. a gyermek erkölcsi degenerációját,

¹⁰¹⁹ FICZERÉNÉ, 1994, 315.

¹⁰²⁰ SZIROTA, 2014, 1-5.

¹⁰²¹ FINKEY, 1913, 46.

¹⁰²² Összefoglaló korabeli munkák a témában: KARSÁI, 1903.; RUFFY, 1906.; BOSNYÁK – EDELSHEIM- GYULAI, 1909.

¹⁰²³ BALOGH-BERNOLÁK, 1908, 18.

¹⁰²⁴ FINKEY, 1913, 46.

¹⁰²⁵ GERŐCZ, 1912, 112. Továbbá a szociális helyzetről: SÁRIK, 2001, 48-60., SCHULER, 1935., VASS, 1993, 892-902., KERESZSI, 1997, 7-13. CSENDES, 1997, 27-31.

¹⁰²⁶ Szana Sándor a temesvári magyar királyi állami gyermekmenhelynek és a „Fehér Kereszt” délvidéki gyermekvédő egyesületnek az igazgató főorvosa. SZANA, 1903, 1-20.

3. a gyermek „excessiv halálozását” megakadályozni, vagy rövidebben a gyermekek közegészségügyének az emelése.”¹⁰²⁷

A gyermekvédelem fogalmát kiterjesztették a büntetőjogi felelősségre nem vonható fiataalkorúakra is.

A gyermekek helyzetén akartak javítani. Vátozást Ellen Key reformpedagógus álláspontja hozott: a gyermeket egyéniségként tisztelendő, önálló gondolkodásra és alkotómunkára képes lénynek tekintette. Az új szemlélet a gyermek fejlődési sajátosságaival összhangban álló pedagógiai módszereket eredményezett. Bevezetésüket sürgette a svéd tanítónő, mert azt várta, hogy általuk megvalósítható az új század – a gyermek évszázada – amely megadja a gyermek hiányzó jogait, megfelelő elismertségét.¹⁰²⁸ Ellen Key-nek (1849-1926) 1900-ban jelent meg *A gyermek évszázada* című munkája, amely a modern pedagógia alapjait rakta le. Ezt a könyv ajánlása is érzékeltette: „Mindazoknak a szülőknek ajánlom, akik remélik, hogy az új évszázadban megalkotják az új embert”.¹⁰²⁹ A gyermeknevelés kérdésével ráirányította a figyelmet a gyermekvédelemre. A 20. századot Key nyomán a gyermek századának nevezték el. A századfordulót követően nagy igyekezettel le akarták küzdeni a megelőző korszakok mulasztásait.¹⁰³⁰

A gyermekvédelem terén *Észak-Amerika* járt az élen. Finkey az észak-amerikai jellegzetes fejlődés tényezőit abban látta, hogy a társadalmi érdek szempontjait hangsúlyozta. „Papíron kiszámította, hogy a gyermekek megmentésére, elhelyezésére, nevelésére fordított költség búsáson meghozza kamatait, karöltve az igaz amerikai férfinak a gyermek és család iránti őszinte megbecsülésével.”¹⁰³¹ A gyermekvédelem szervezete és rendszere az észak-amerikai államokban jelentős eltéréseket mutatott. Megegyező sajátáguk azonban az állami és a társadalmi szervek együttműködésében mutatkozott. Az elhagyatott gyermekek gyámolítását feladatul tűző gyermekvédő- és

¹⁰²⁷ SZANA, 1903, 3.

¹⁰²⁸ KEY, 1976.; PUKÁNSZKY, 2000, 20.

¹⁰²⁹ VECZKÓ, 2002, 44.

¹⁰³⁰ VECZKÓ, 2002, 44.

¹⁰³¹ FINKEY, 1913, 51.

gyermekotthon egyesületekhez¹⁰³² csatlakoztak a mártír-gyermekek megmentésével foglalkozó ún. gyermekkínzás elleni társaságok.¹⁰³³ A gyermekek elhelyezésének két módja alakult ki: intézeti nevelés és a családokhoz való elhelyezés. Az előbbit Hastings H. Hart két csoportra osztotta:

- a bűnelkövető fiatakorúak részére (Institutiones for delinquent children)
- az elhagyatott fiatalok részére (Institutiones for dependent children) szolgálóra.¹⁰³⁴

Az intézetek belső berendezését, rendszerét tekintve pedig szintén két csoportot különített el: a régi ún. közösségi (congregate) és az új, ún. cottage-rendszert.¹⁰³⁵ Az utóbbi jellemzője, hogy az addigi kaszárnyarendszer helyett 16-25, legfeljebb 40 gyermekből álló családot képeztek közös családapa és anya vezetése alatt. Itt családi életre nevelték a fiatalokat.¹⁰³⁶

Az amerikai gyermekvédelem fejlődésének leghatékonyabb eredményeit a különböző kongresszusok, értekezletek összegezték. Finkey Ferenc a nemzeti konferenciák sorából a legjelentősebbnek az 1909. január 25-26-án „az elhagyatott gyermekek gondozása” tárgyban, Washingtonban megrendezett ún. *Fehérház-konferenciát* tartotta, amelyen Rooseveltnél elnökölt, és a gyermekvédelmi munka minden ága képviseltette magát. Közfelkiáltással hozott határozata 15 pontban foglalt ún. Conclusions-ban rögzítette a gyermekvédelem továbbfejlesztésének feladatait.¹⁰³⁷ Finkey szerint az Európában is ismert „családokhoz elhelyezés és a cottage-rendszer melletti állásfoglalással az Unió gyermekvédelmi programja maradandó nyomokat hagy a gyermekvédelem történetében,”¹⁰³⁸ hogy a konferencia „mintegy kodifikálása az Egyesült- Államok gyermekvédelmi jogának, a ma e téren

¹⁰³² Ezek az ún. Children's Aid és Children's Home Societies első alapítása 1853-ban, Ch. L. Brace nevéhez fűződik. Részletesen a témáról: FINKEY, 1913, 57-63.

¹⁰³³ Ez az ún. Societies for the prevention of cruelty to children az állatkínzás elleni társulatokból nőtt ki. FINKEY, 1913, 60.

¹⁰³⁴ FINKEY, 1913, 168.

¹⁰³⁵ FINKEY, 1913, 169.

¹⁰³⁶ FINKEY, 1913, 173.

¹⁰³⁷ FINKEY, 1913, 68.

¹⁰³⁸ FINKEY, 1913, 71.

uralkodó vezéreszméiknek és követelményeiknek,”¹⁰³⁹ hogy „az individualizáció mesteri kiépítése, a gyermekvédelmi akció egyik határköve.”¹⁰⁴⁰ Finkey álláspontja, hogy az amerikai tapasztalatok hatására az európai államokban is óriási változás következett be a gyermekvédelem terén. A korábbi rendszertelen intézkedésekkel szemben a jogalkotási munka gyermekvédelmi kódexekben nyert egységes szabályozást.¹⁰⁴¹

A) A történeti fejlődés 1901-ig

Az értekezésben az intézményes állami gyermekvédelem kialakulását elemzem, ezért az ezt megelőző időszakot nem tettem vizsgálat tárgyául. A gyermekvédelem kérdései iránt, szinte a nyugat-európai törekvésekkel¹⁰⁴² azonos időben, a *19. század utolsó évtizedeiben*, hazánkban is fokozódott az érdeklődés. Az új gyermekszemlélet nem tűrhette a középkori állapotokat, ezért a pedagógiában jártas szakemberekhez, orvosokhoz neves politikusok és arisztokraták is csatlakoztak.¹⁰⁴³ A társadalom polgári-értelmiségi tagjai egyre nagyobb érdeklődést mutattak a szociális kérdések iránt, egyre többen fogtak össze a legkiszolgáltatottabb gyermekek megmentésére. A gyermekvédelem joganyagának törvénybe iktatását sürgette a hazai megélhetési gondok elszaporodása. A nyomor növekedését, gyermekhalandóság emelkedését, „törvénytelen”¹⁰⁴⁴ gyermekek számának szaporodását statisztikai adatokkal támasztották alá. Engel szerint, mivel a gyermekhalandóság és a fiatakorúak kriminalitása elsősorban a szegényebb társadalmi rétegben szaporodott el,¹⁰⁴⁵ ezért a századfordulón a gyermekvédelem nagyrészt a szegény gyermekek

¹⁰³⁹ FINKEY, 1913, 68.

¹⁰⁴⁰ FINKEY, 1913, 68-71.

¹⁰⁴¹ SZAKOLCZAI, 1897, 21.

¹⁰⁴² SZAKOLCZAI, 1897, 21. SZALAY, 1901. RUFFY, 1906. E témát dolgozta fel: Mandelló Gyula: Szociálpolitikai program. Pesti nyomda, Budapest, 1905., Forbáth Tivadar: Adatok a magyar szegényügy rendezéséhez. Márkus S. nyomda, Budapest, 1908., Pálos Ödön: A magyar szegényügy rendezésének terve. Buzárovits Gusztáv Könyvkereskedése, Esztergom, 1912.

¹⁰⁴³ Tisza Kálmán, báró Wlasics Gyula, gróf Csáky Albin, Wekerle Sándor, Széll Kálmán, Tisza István, és a Károlyi család tagjai. SZAKOLCZAI, 1897, 21.

¹⁰⁴⁴ Az 1876. évi XVI. tc., a közegészségügyi törvény megalkotása kedvezően hatott az egészségügyi állapotokra. SZAKOLCZAI, 1897, 21.

¹⁰⁴⁵ ENGEL, 1918, 5.

érdekében tevékenykedett.¹⁰⁴⁶ Nem véletlen az intézmény elnevezése, amely ún. szegénygyermek-védelmi szervezetként működött, és legfőbb feladata a „szegénysegélyezés” lett.¹⁰⁴⁷

Hazánkban a kodifikációt megelőzően jótékony egyesületek és más gyermekbarát szervezetek jártak el a veszélyeztetett gyerekek védelmében. 1870. január 14-én a *budapesti első gyermekmenhely egyesület intézete* id. Károlyi Istvánné és Károlyi Kornis Clarissa kezdeményezésére nyílt meg.¹⁰⁴⁸ Dr. Szalárdi Mór orvos¹⁰⁴⁹ fáradozásainak köszönhető, hogy a „*Fehér Kereszt Országos Lelenc-ház-egyesület*” létrejött, 1885-ben. Törvényhozásunk méltányolta a két intézet működését. 1892-től kezdődően évenként 6000, illetőleg 10.000 korona segélyt szavazott meg részükre, amit a belügyi tárca 1901. évi költségvetésébe is beállított. Az utóbbi intézetnek Szalárdi lett az igazgatója, akinek az érdeme nemcsak az, hogy megtette az első lépést a hatékony gyermekvédelem felé, hanem az is, hogy az anya és gyermek közti kapcsolatot hangsúlyozva a későbbi „állami védelmi rendszer alaphangját” ütötte meg.¹⁰⁵⁰ 1885-ben megalakult az Országos Lelenc-ház Alapító Egyesület, amely beolvadt 1895-ben a Fehér Kereszt Országos Lelenc ház

¹⁰⁴⁶ Néhány adat ennek alátámasztására: 1886-ban ezer halottból 518 fő öt éven aluli gyermek volt, ezer újszülött közül 411 egyéves kora előtt elhunyt. A századfordulón évente 50.000 törvénytelen gyermek született, akik többsége közgondoskodásra szorult. A megélhetési nehézségek miatt 1899-ben 7-14 életkorú gyermekek közül 497789 dolgozott cselédként, bér munkásként – az 1900. évi népszámlálási adatok szerint. E kérdéskört taglalta az alábbi munkák: Weszelovszky Károly: A gyermekek halandósága Magyarországon és Európa országainak népesedési mozgalmak. (MOT. XXI. 120.) Weszelovszky Károly: Közegészségügyünk állapotáról és annak megjavításáról. Közegészségügy és Törvényszéki Orvostan 1889/1, 1-8. Weszelovszky Károly: Statisztikai tanulmányok hazánk közegészségi állapota felett. A M. Tud. Akadémia Könyvkiadó-hivatala, Budapest, 1875., Szmollény Nándor: Magyarország közjótékonyasága. Endrényi nyomda, Szeged, 1900., Pikler J. Gyula: Az 1911. évi budapesti lakásszámlálás főbb eredményei. Városi Szemle 1911. 9. sz. 577-609., 1911. 10. sz. 687-714., 1911. 12. sz. 849-898., Gyáni Gábor: Lakáshelyzet és otthonkultúra a munkásság körében a századfordulón. Századok 1990. 3-4. sz. 355-382., Gyáni Gábor – Kövér György: Magyarország társadalomtörténete a reformkortól a II. világháborúig. Osiris, Budapest, 2001., Galambos Sándor: „JÓT S JÓL...” (A jótékonyaság egyes formái Nyíregyházán a dualizmus korában.) In: Ünnepek és hétköznapok a történelemben. A Szabolcs-Szatmár-Bereg Megyei Levéltár Kiadványai IV. Füzetek, 3. Kiadja a Szabolcs-Szatmár-Bereg Megyei Önkormányzat Levéltára, Nyíregyháza, 1999, 49-58.

¹⁰⁴⁷ CSORNA, 1929, 170., 173.

¹⁰⁴⁸ CSORNA, 1929, 146.

¹⁰⁴⁹ SZALÁRDI, 1879, 20.

¹⁰⁵⁰ A témát érinti SZALÁRDI, 1879. jelzetű hivatkozás. CSORNA, 1929, 147.;

Egyesületbe.¹⁰⁵¹ Megfelelő intézetek hiányában már 1895-től a Fehér Kereszt Egyesület és a Budapesti Gyermekmenhely Egyesület kapta azt a megbízást, hogy a *talált és elhagyott gyermekeket* átvehette és telepeken elhelyezhette. A fejlődés jelét mutatja, hogy a Fehér Kereszt Egyesületnek már 1899-ben a budapesti központi intézeten kívül 85 telepe és 18 fióktelepe volt vidéken. Kársai Sándor művében kifejtette a rendszer számos hibáját is, ezek közül első helyen emelte ki azt, hogy sok esetben nem nyújtott segélyt olyan gyermekeknek, akik arra rászorultak.¹⁰⁵²

Az állami gyermekvédelem fellendülését jelezte, hogy az árvaházak¹⁰⁵³ száma gyarapodott. Ez szükségessé tette egy országos összefogó szerv felállítását, amire 1889-ben került sor, *Gyermekvédő Egyesület* elnevezéssel. Feladata a gondozás nélkül maradt gyermekek elhelyezése. Fejlődés az is, hogy az 1896. évi II. Országos Tanügyi és Egyetemes Kongresszus Társadalmi Szakosztályának ülésén előadásokat tartottak a gyermekvédelem nevelési feladatairól, valamint a – Weber Eduárd által szervezett¹⁰⁵⁴ – balatonfüredi szeretetház új szellemű tapasztalatait is közzétették.¹⁰⁵⁵ Az állam a 19-20. század fordulóján kezdte meg – azt megelőző időszakot jellemző karitatív gyermekvédelemmel¹⁰⁵⁶ párhuzamosan – kiépíteni a korszerűbb, szociális gyermekvédelem alapjait.¹⁰⁵⁷ Hieronymi Károly belügyminiszter

¹⁰⁵¹ Kársai Sándor Mit tettünk az elhagyott gyermekek megmentése érdekében című tanulmányát és A gyermekvédelem múltjából című cikkét, a Gyermekvédelem Lapjának 1926. évi 2. számában közzölték.

¹⁰⁵² Magyarországon két típusú szeretetház működött, egyrészt a Pestalozzi-féle – családokba csoportosuló, a gyermek fejét, szívét és kezét művelő – illetve a dolgoztató menhelyek, vagy lelenházak. Az országos mozgalom keretében hozták létre az első javítóintézeteket is, amelyek növendékei árva és elhagyott gyermekek voltak. NOVÁK, 1917, 126-127.

¹⁰⁵³ NOVÁK, 1917, 126-127.

¹⁰⁵⁴ Báró Eötvös József kultuszminiszter Bernbe küldte Molnár Aladár (1839-1881) miniszteri osztálytanácsost, tanulmányozza Pestalozzi-féle árvaházak nevelői tapasztalatait. Majd hazánkba érkezett Pestalozzi - nevelési elvei és gyakorlata alapján - tanítványa, Weber Eduard. Megszervezte a mestere szemléletét tükröző szeretetházat Balatonfüreden. SZANA, 1903, 13.

¹⁰⁵⁵ 1870-ben alakult meg az első gyermekmenhely-egyesület, 1874-ben szerveződött meg a selmecbányai gyermekbarátok egylete. A Gyermekbarátok Egyesülete 1887-ben alakult országos egyesületté. A balatonfüredi szeretetház újszerűségét az adta, hogy a gyerekek az otthonon belül családokban nevelkedtek, iskolába jártak, elsősorban szőlészeti és gyümölcskertészeti szakmai képzésben részesültek. Gyermekvédő Intézetek Magyarországon. 1899, 34-35.

¹⁰⁵⁶ A fellendülést abban látták, hogy az erősödő polgárság a nemzet gazdasági-társadalmi felemelkedését az iskolázottságban fedezte fel, ezért céljuk az elhagyott gyermekek munkaképes állampolgárokká nevelése. A polgárság összefogott az egyházzal. Az indokok részletesen: VECZKÓ, 2007, 31-32.

¹⁰⁵⁷ NOVÁK, 1917, 126-127.

1895-ben ígéretet tett a lelencügy országos rendezésére, de csak a budapesti intézet felállítását kezdték el szervezni, a tervek azonban hamar feledésbe merültek.¹⁰⁵⁸

Hazánkban a védelemre szoruló gyermekek érdekében jogi, erkölcsi, és közegészségi szempontokból kevés intézkedés történt az *1899. év őszén, Budapesten*¹⁰⁵⁹ ülésezett *nemzetközi gyermekvédő kongresszust*¹⁰⁶⁰ megelőzően. Feladatát röviden így fogalmazták meg: „Gondoskodni és tanácskozni a felett, hogy a 16-ik életévüket még be nem töltött gyermekek úgy a szülői körben, mint a társadalomban megvédessenek mindazon, akár egyének, akár testületek által, akár társadalmi élet vagy szokás, vagy törvényes intézkedések folytán létesített állapotok, események és körülmények ellen, melyek bármily tekintetben hátrányosak lehetnek az ő fizikai, értelmi és erkölcsi fejlődésükre s jövő feladatuk előkészítésére.”¹⁰⁶¹ Kimondták, hogy a gyermekek fizikai-, értelmi- és erkölcsi nevelésének elveit kizárólag az életkorbeli sajátosságok szem előtt tartásával szabad megfogalmazni. Kidolgoztak egy programot, amelynek segítségével felkelthetik a hatóságok és a társadalom szélesebb rétegeinek érdeklődését a kiskorúak ügye iránt. Fáyer indítványt terjesztett elő.¹⁰⁶² Felhívta a figyelmet, a gyermekek nevelésére, különösen a fiatal bűnelkövetők számának csökkentésére nagy gondot kell fordítani. Álláspontjuk, hogy nem elegendő a feltételes elítélésnek törvénykönyvünkbe iktatása, és nem elég a javítóintézetek szaporítása, színvonaluk emelése. Leginkább *preventív intézkedésekre* volt szükség.¹⁰⁶³ Doleschall Alfréd királyi albíró¹⁰⁶⁴ ennek a nemzetközi gyermekvédő kongresszusnak a jogi szakosztályában előadást tartott a törvénytelen

¹⁰⁵⁸ A VII. kerületben tervezték az új lelenház felállítását, mely 167 édesanya és csecsemője, illetve 24 nagyobb gyermek elhelyezését tette volna lehetővé. BARABÁS, 1928, 9.

¹⁰⁵⁹ SCHERER, 1900, VIII, 474.

¹⁰⁶⁰ Az első nemzetközi gyermekvédelmi kongresszust 1889-ben Párizsban rendezték, a következőt 1895-ben Bordeauxban, majd ezután 1896-ban Genfben és Firenzében gyűltek össze. Gyermekvédő intézetek Magyarországon. 1899, 13.

¹⁰⁶¹ SCHERER, 1900, 31.

¹⁰⁶² HEVESI, 1906, 402.

¹⁰⁶³ SÁNDOR, 1900, 187.

¹⁰⁶⁴ Doleschall Alfrédnek e témában A gyermekvédelem ügyének törvényhozási szabályozása címmel Budapesten 1893-ban jelent meg tanulmánya.

gyermek jogállásának szabályozásáról, amely külön füzetben is megjelent. A benne szereplő tételek hatással voltak a rendezvény határozataira.¹⁰⁶⁵

A kongresszus alkalmából szabályrendeletet bocsátottak ki.¹⁰⁶⁶ 1898-ban került sor az ún. első gyermekvédelmi törvény megalkotására. A XXI. törvény azt érzékeltette, hogy a gyermekvédelem ügyének országos szabályozása a megvalósulás stádiumába jutott. Szakolczai szerint a gyermekvédelem ugyanúgy tisztán és kizárólag az állam feladata, mint a véderő intézménye, vagy az iskoláztatás kérdése.¹⁰⁶⁷ A korszakban nem hiába emelték ki az állami feladatok sorából az iskoláztatást, a gyermekvédelemben megjelenő állami szerepvállalás szorosan összefüggött azzal. Ennek okát Veczkó József¹⁰⁶⁸ szerint a kiegyezés utáni hazai gazdaságpolitika érdeke megkívánta, hogy a munkások és a parasztok gyermekei is iskolai oktatásban részesüljenek. Ennek nyomán 1868. XVIII. törvénycikk a 6 – 15 életévesek számára kötelezővé tette az elemi oktatást. Megelőzni kívánták ezzel is, hogy ezen életkorúak minél kevesebb számban kerüljenek a hatóságok elé.¹⁰⁶⁹

Az állami költségvetés a szegény betegek gyógyításának költségeit nem tudta fedezni, így 1898-ban az elhagyatott gyermekek nevelési, valamint a felmerülő gondozási és ápolási költségeit az Országos Betegellátási Alapból fedezték. A 7. életévük betöltését követően a gyermekgondozás továbbra is megoldatlan maradt. Az is, hogy az 1898. évi XXI. tv. megalkotását a végrehajtás nem követte. Ez arra enged következtetni, hogy inkább a „kellő szakismerettel és buzgósággal működő” két budapesti intézetet vették

¹⁰⁶⁵ Jogtudományi Közlöny. 1901. 9. sz. 72.

¹⁰⁶⁶ A tárgykört felölelő korabeli munkák: Torday Ferenc: Állami gyermekvédelmünk. Kilin F. utóda biz. Budapest, 1907. V. 1-50.; Deutsch Ernő: Közlemények a gyermekvédelem és a gyermekhygiéne köréből. 1–2. rész. Társadalmi Múzeum. Budapest, 1910-1912. 113, 69. Feleki Béla: A pártfogó-ügy. Az elhagyott és az erkölcsi veszélyben forgó gyermekek és fiatalok társadalmi és hatósági védelme. Országos Ismeretterjesztő Társulat, Budapest, 1911., Deutsch Ernő: Közlemények a gyermekvédelem és a gyermekhygiéne köréből. Posner, Budapest 1912.; SZAKOLCZAI, 1897, 1-17.; RUFFY, 1906, 1-52.

¹⁰⁶⁷ SZAKOLCZAI, 1900./b., 1-22.

¹⁰⁶⁸ VECKÓ, 2007, 40.

¹⁰⁶⁹ VECKÓ, 2007, 40.

igénybe.¹⁰⁷⁰ A 7 éven aluli elhagyatott gyermekek helyzetén nem változtatott a belügyminiszter az 1899. évi 50.000 számú szabályrendelete sem.¹⁰⁷¹

Veczkó József úgy vélte, hogy „nem tekinthetjük a törvényt az állami gyermekvédelem kezdetének”,¹⁰⁷² de nagy jelentőségű, mert először fogalmazták meg a jogalkotók a gyermekek iránti állami felelősségvállalást.¹⁰⁷³

Két megoldási javaslat jelent meg. Az egyik azt kívánta, hogy a kezelési költségek megvonása mellett a gyermekvédelem feladatát az országban működő bármelyik jótékony egyesületre vagy intézetre bízzák a betegápolási alap terhére. A másik viszont állami *gyermekmenhelyek felállítását* követelte, állami tisztviselők intézésével.¹⁰⁷⁴

B) A gyermekvédelem fejlődése

A magyar gyermekvédelem legnagyobb hibája, hogy az állam a munkákat nem vonta jogkörébe, és felügyeleti hatóságát is csak lazán gyakorolta. A gyermekvédelmi tevékenység ilyen keretek között nem tudott hatni „a kriminalitás mérlegére és nem vezethetett célhoz az államnak a bűn elleni harcában.”¹⁰⁷⁵ Annak ellenére, hogy az állami javítóintézetek népességének jelentős részét a züllésnek indult vagy a züllés veszélyének kitett ifjak alkották. Azt már felismerték, hogy az elhagyatott gyermekek munkaképes állampolgárokká nevelése az állam érdeke.

¹⁰⁷⁰ E témában: Fehér Kereszt. 1901. július. 2-8.; Jelentés az állami gyermekmenhelyeknek 1903.-ik évi munkásságáról. Schmidl Sándor nyomda, Budapest, 1905. 8.

¹⁰⁷¹ „A hét éven alóli elhagyott gyermekek gondozásáról” szülő 1898. évi 50.000. sz. B. M. rendelet, valamint az „országos betegápolási alap terhére gondozandó elhagyott gyermekeknek a Fehér-Kereszt országos lencház egyesület vidéki fiókjaitól elhelyezése” tárgyában ugyanezen évben kiadott 121.350. sz. B. M. rendelet.

¹⁰⁷² Ezen feladatok keresztülvitelére az 1898. évi XXI. törvény által teremtett országos alap mintájára és elvei alapján a gyermekvédelem ügyének keresztülvitelére egy külön országos alapot kívántak létesíteni. Ezt a vallás- és közoktatásügyi minisztérium kezelése alá bocsátották, ahol a gyermekvédelem ügyére külön szakosztályt szerveztek. Különösebb megterhelés nélkül tetemes összegek álltak az országos alap céljaira.¹⁰⁷² Orvosolni igyekeztek ez által azokat a bajokat, amelyek a nagy gyermekhalandóság okozói. Másrészt a züllés veszélyének kitett gyermekek, és így közvetve a fiatalok büntetettek számának apasztásában is közrehatott a jogszabály. VECKÓ, 2007, 40.

¹⁰⁷³ A gyermekvédelem intézkedései hivatalból történtek, az ellátás és nevelés mindaddig tartott, amíg a gyermek magát eltartani nem képes. Ezt követően az ifjú további pályafutását ellenőrizték, és ha megérdemelte támogatásban részesítették. SZAKOLCZAY, 1900./b., 95.

¹⁰⁷⁴ SZAKOLCZAY, 1900./b., 95.

¹⁰⁷⁵ Gyermekvédelem. Jogtudományi Közlöny, 1901. 26. sz. 205.

Az állami gyermekvédelem egyik központi alakja, Ruffy Pál¹⁰⁷⁶ már 1900-ban megfogalmazta, hogy az egyházak és társadalmi szervezetek szerepvállalása mellett „Az elhagyott gyermekek fölnevelése az állam kötelessége, mert annak áll érdekében, hogy becsületes embereket neveljen, mert az államnak többet ér, ha az a becsületes ember viseli az állam terheit, mintha az adófizető polgárok kenyerén él, és valamely börtönnek szalmavackán tölti el munkabírása éveit.”¹⁰⁷⁷ Ez a megállapítás vezette a kiváló államférfiakat – elsősorban Széll Kálmán belügyminisztert – hogy „az állami gyermekvédelem ügyének törvényhozási szabályozását”¹⁰⁷⁸ kezdeményezzék. Széll Kálmán minisztersége idején több rendelkezés született, amelyek megteremtették az állami szociálpolitika alapjait.¹⁰⁷⁹ Tanítványa, Ruffy Pál méltatta munkásságát: „A gyermekvédelemnek voltak úttörői, voltak prófétái, de az ő szavuk elhangzott, kiáltott szó volt a pusztában. Széll Kálmánnak kellett jönnie, az ő európai hírnevével, az ő tekintélyével, hogy a krisztusi szeretetet érző szívekbe elültesse.”¹⁰⁸⁰ A gyermekek ügyének kedvezett, hogy 1899 februárjában a belügyminiszteri széket is elfoglalta a miniszterelnök. Ezt az is alátámasztja, hogy a belügyminiszter exopozéjában „az emberiség nagy és szent ügyének”, és emellett „nemzeti ügynek”¹⁰⁸¹ is nevezte a gyermekvédelmet.

Már 1901-ben két törvényjavaslatot terjesztett az országgyűlés elé. 1902-től nagyszabású gyermekvédelmi munka kezdődött. Hatályba lépett az *1901. évi VIII. törvény az állami gyermekmenhelyekről*. A menhelyeken helyezték el a *hét év alatti* talált, vagy elhagyatottnak nyilvánított gyermekeket, akik különleges ápolásra vagy orvosi ellátásra szorultak. Az 1. §

¹⁰⁷⁶ A kormány Ruffy Pált nevezte ki kormánybiztossá. A Magyar Gazdasszonyok Országos Egyesületének 1909-től tiszteletbeli alelnökei sorába tartozott többek között gr. Batthyány Lajossal együtt. A Magyar Gazdasszonyok Országos Egyesületének rövid története. 1861-1932. PPEK719. 14.

¹⁰⁷⁷ Ruffy Pálnak Jó Egészség címmel 1909-ben jelent meg írása. EGRESSY, 1928, 277.

¹⁰⁷⁸ A javaslat szerint, ha az állami gyermekmenedékhelyek a 15. életévig fogadhatták be a közellátásra szoruló gyermekeket, akkor a javító-intézetekből a menedékházak kötelékeibe utalták az ilyen életkort még be nem töltötteket, ezáltal a javító-intézetek eredeti rendeltetésüket visszanyerték. A gyermekvédelem terén alkalmazott, nagy jelentőségű kezdeményezéseket örömmel üdvözölték. EGRESSY, 1928, 277.

¹⁰⁷⁹ EGRESSY, 1928, 277.

¹⁰⁸⁰ RUFFY, 1928, 261.

¹⁰⁸¹ RUFFY, 1928, 261.

értelmében „A talált, valamint a hatóságilag elhagyottnak nyilvánított 7 – 8 éven aluli gyermekek védelmére [...] az ország különböző vidékein gyermekmenhelyeket (lelenházak) állíttatnak fel.”¹⁰⁸² Még hozzá olyan városokban, ahol bábaképző intézetek, vagy „életképes emberbaráti egyesületek”¹⁰⁸³ működtek. Az egészséges gyerekeknek nevelőszülőknél biztosítottak helyet. A 3 – 5 éves életkorban kiseddóvásról, 6 – 16 életéves korban népiskolai oktatásáról gondoskodtak. A megelőzés érdekében havonta orvosi ellenőrzésben részesítették a felügyeletük alá tartozó gyermekeket. A rendelet végrehajtását a belügy és a pénzügyminiszter ellenőrizte. Az országos gyermekvédelem megszervezésére „négy orvosfelügyelőt”¹⁰⁸⁴ neveztek ki.

Ruffy értékelése szerint „Széll Kálmán új iskolát alapított és megalkotta azt a nagy szociális szervezetet, mely az elhagyott gyermeket az állam oltalmára bízta, és hogy saját szavaival éljünk: merte kimondani azt az elvet, hogy a mindenkitől elhagyott gyermeknek joga van ahhoz, hogy az állam megvédje.”¹⁰⁸⁵ Az 1901. évi XXI. törvénycikk, amelyet 1901. július 17-én szentesítettek, előrelépést jelentett, mert kiterjesztette az állami gyermekvédelmet azokra a héttől tizenöt évesekre, akiket árvaházba vagy más hasonló intézetbe nem helyezhettek el, akiket menhelyeken vagy megbízható gondviselőknél tartottak. Elérték, hogy az állami gyermekvédelem a gyermek érdekeit – születésétől a 15. életévig – gondozza. Ennek ellenére a mérföldkőnek számító első gyermekvédelmi törvényünket Veczkó József bírálta. Szerinte „az elhagyatott gyermekek gondozásának csak a kereteit”¹⁰⁸⁶ húzta meg. A „gyermek- és pedagógiai pszichológia feladatává tették a tudományos alap”,¹⁰⁸⁷ valamint a veszélyeztetett gyermekek neveléséhez szükséges tartalom meghatározását. A Széll Kálmán érdemei nyomán megalkotott jogszabályok elősegítették az állami és társadalmi gyermekvédelem együttműködésének kibontakozását.¹⁰⁸⁸ A finanszírozásban

¹⁰⁸² Ezt a törvényt 1901. június 5-én szentesítették. CJH 53-57.

¹⁰⁸³ RUFFY, 1928, 261.

¹⁰⁸⁴ RUFFY, 1928, 261.

¹⁰⁸⁵ RUFFY, 1928, 261.

¹⁰⁸⁶ VECZKÓ, 2007, 42-43.

¹⁰⁸⁷ VECZKÓ, 2007, 42-43.

¹⁰⁸⁸ EGRESSY, 1928, 279-80.

azonban kettősség mutatkozott. Az állam bizonyos mértékig hozzájárult a társadalmi szervezetek által fenntartott intézmények működtetéséhez, azonban az állami intézmények létrehozása nem nélkülözhetette a magánszemélyek jótékonyosságát sem.¹⁰⁸⁹

Az állami gyermekvédelmi intézkedést betetőző jogszabályaink történeti jelentőségét Szana Sándor szerint az adta, hogy hazánk „minden kulturnemzetet megelőzően” legelsőnek mondta ki, hogy az állam a menhelyeken gondozza mindazokat a gyermekeket, akiket hozzátartozóik képtelenek eltartani vagy erkölcsileg nevelni. Nagyszabású koncepció a „kivitelben tanusított rendkívüli liberalizmusa [...] a magyar államnak rendkívüli és múlhatatlan dicsőségére szolgál.”¹⁰⁹⁰ Úgy értékelte, hogy a magyar „állami gyermekvédelem tökéletes alapjának lerakásával”¹⁰⁹¹ már magára vállalta a feladat legnehezebb részét. Széll Kálmán is elismerte a jogalkotás eredményességét: „a gyermekvédelmi ügyben ma elől járunk Európában, azzal egész Európa bámulatát és elismerését küzdöttük ki.”¹⁰⁹²

a) Az állami intézményrendszer

Az 1901-ben megalkotott két törvény és – azok végrehajtására hivatott az 1903. június 24-én kiadott 1. szám alatt kelt belügyminiszteri rendelet – „*az ún. Gyermekvédelmi Szabályzat*” lett az új magyar állami gyermekvédelmi szervezet kódexe. Csorna László szerint ennek köszönhető, hogy megfogalmazásra került az az elv, hogy „*a talált, valamint a hatóságilag elhagyottá nyilvánított* gyermeknek igénye van az *állami védelemre*”.¹⁰⁹³ A gyermekvédelmet ennek megfelelően „*kiemelték a közjótékonyság labilis teréről és a szociális köteleltségteljesítés tisztultabb légkörébe helyezték.*”¹⁰⁹⁴

Az új jogintézmény 1903. szeptember 1-jén lépett életbe. A gyermekvédelmi Szabályzat részletesen szabályozta az elhelyezést, a

¹⁰⁸⁹ RUFFY, 1914, 337-338.

¹⁰⁹⁰ SZANA, 1903, 5.

¹⁰⁹¹ SZANA, 1903, 6.

¹⁰⁹² TÖRÖKKANIZSAI, 1908,17.

¹⁰⁹³ CSORNA, 1929, 150.

¹⁰⁹⁴ CSORNA, 1929, 150.

gyermekmenhelyek működtetését, a központi igazgatás kérdéseit. Megindult az államilag gondozottá nyilvánítás. Az alaptörvények rendelkezéseitől nem egy tekintetben lényegesen „eltérő elvi megoldásokat hozott”.¹⁰⁹⁵ Kimondta azt a jogelvet, hogy a „talált, valamint hatóságilag elhagyottá nyilvánított gyermekeknek igényük van az állami gyermekmenhelybe való felvételre”.¹⁰⁹⁶ Elhagyottnak nyilvánította azokat a 15 éven aluli vagyontalan gyermekeket, akiknek eltartására és nevelésére köteles és képes hozzátartozói nincsenek, és akiknek eltartásáról és neveléséről a rokonok, jótevők, jótékony intézetek vagy egyesületek kellően nem gondoskodtak.¹⁰⁹⁷ Az elhagyottság végleges megállapítását a Szabályzat a gyámhatóság hatáskörébe utalta, azzal, hogy Budapesten az árvaszék ezen jog gyakorlásával a kerületi elöljáróságokat is megbízhatta.¹⁰⁹⁸

Engel Zsigmond az elhagyott gyermekek munkára nevelésére helyezte a hangsúlyt, hogy fel tudjon emelkedni, hogy a nagykorúvá vált állami gondozott származási helyzetéhez képest magasabb szinten tudjon a társadalomba betagozódni.¹⁰⁹⁹ A mai értelemben vett utógondozás is körvonalazódott a jogszabályokban. Elősegítették a gyermekeknek a tanulmányai folytatását, és a társadalomba való beilleszkedésüket, munkába állásukat is nyomon követve.¹¹⁰⁰

A *gyermekmenhely* az elhagyott gyermeket elhelyezéséről gondoskodott és teljesítette a gyermekvédelmi törvény alapján ráruházott feladatokat.¹¹⁰¹ Háromféle rendeltetését különböztették meg: vezette a gyermekvédelmi igazgatást, a beteg gyermekeket gyógyította, és az ideiglenes elszállásolását biztosította. A budapesti állami gyermekmenhely a központ. A

¹⁰⁹⁵ CSORNA, 1929, 150.

¹⁰⁹⁶ CSORNA, 1929, 150.

¹⁰⁹⁷ FELEKI, 1911, 14.

¹⁰⁹⁸ E témáról részletesen Pettkó-Szandtner A. A m. kir. állami gyermekvédelem című munkája és dr. Barabás Zoltán A magyar állami gyermekvédelem. A Gyermekvédelem Lapja, 1927. 3. sz. cikke számolt be.

¹⁰⁹⁹ ENGEL, 1918, 49.

¹¹⁰⁰ Az elhelyezettek felemelkedése érdekében „a gyermekeket az óvoda látogatására és a 6 elemi osztály elvégzésére fogják a törvény értelmében. A kiváló képességű tanulókat kivételesen középiskolába járatják. Ipari pályára készülő gyermek részére az igazgató-főorvosok tanoncszerződést kötnek, a gyermekek pályaválasztásába irányítólag befolyanak, sőt még a gyermekeknek az életben való elhelyezkedését is figyelemmel kísérik.” CSORNA, 1929, 167.

¹¹⁰¹ FELEKI, 1911, 17.

vidéki menhelyek egy része a főváros környékén, másik része az ország határán vonuló külső perifériákon helyezkedett el. A menhelyek felépüléséig, az állam bérbe vette a Fehér-Kereszt Egyesület budapesti intézetét teljes felszereléssel, valamint a vidéki fiókintézetek helyiségeit és felszerelését. Telep az a község, amelyben az állami gyermekmenhely legalább 30 gyermeket gondozott. Szervezéséhez feltételt támasztottak: orvosra volt szükség, a menhelyről könnyen elérhető, gyermektartásra alkalmas, legalább 30 családja mellett az iskola be tudja fogadni a kihelyezett gyermekeket.¹¹⁰² Minden önkormányzatot kötelezték menhely *felállítására*, bizottságokat alakítottak. Az állam biztosította a menhely céljára kisajátított telek ellenértékét, valamint az adóbevételből a menhelyek felépítését. A rendelet lehetővé tette, hogy több önkormányzat közösen hozza létre a gyermektelepet. A gyermekvédelmi igazgatás központi szervezeti egységei a menhelyek¹¹⁰³ lettek, amelyeknek feladata lett a gondozásba vett gyermekek ápolása, orvosi felügyelete, nevelése, iskoláztatása, valamint ellátni az ezekhez kapcsolódó igazgatási teendőket.¹¹⁰⁴

A gyermekvédelem legfőbb alapelve a gyermekek családoknál való elhelyezése, annak érdekében, hogy a családi gondozás előnyeit biztosítsák. A rászoruló gyermekek elsősorban a vérszerinti családjuknál, vagy rokonaiknál, illetve nevelőszülői feladatokat vállaló családoknál, az ún. gyermektelepeken találtak menedéket. A 17 állami gyermekmenhely mellett, több mint 350 gyermektelep létesült. 1906-1907-ben 18 állami gyermekmenhely¹¹⁰⁵ és ezek kerületeiben 311 gyermektelep¹¹⁰⁶ működését tartották számon, amelyekben mintegy 60.000 elhagyatott gyermek élt. Közülük 26300-ról 30375-re növekedett azoknak a száma, akik iparos és többnyire földművelő családoknál nevelkedtek.¹¹⁰⁷

¹¹⁰² FELEKI, 1911, 15.

¹¹⁰³ FELEKI, 1911, 15.

¹¹⁰⁴ KUN – LÁDAY, 1905. 8.

¹¹⁰⁵ Az állami gyermekmenhelyek országos felügyelőjének jelentése az 1910. évről.

¹¹⁰⁶ Az állami gyermekmenhelyek országos felügyelőjének jelentése az 1910. évről. RÉVAI, 1911, 161.

¹¹⁰⁷ A magyar királyi kormány jelentése az 1906. évről. Budapest, 1906, 26-27.

A Belügyminisztériumban külön *gyermekvédelmi osztályt* szerveztek, amelynek feladata lett a gyermekvédelmi intézmények működtetése, felügyelete. *Országos gyermekvédelmi felügyelővé* Ruffy Pál főorvost, országgyűlési képviselőt, a menhelyek igazgatójává pedig Szalárdy Mór főorvost nevezték ki.¹¹⁰⁸

Ranschburg Pál és Nagy László 1903-ban orvosokkal és pedagógusokkal együtt felállították a *Gyermektanulmányi Bizottságot*, amely a gyermekek fejlődésére, képességeinek vizsgálatára helyezte a hangsúlyt. Ezt tekinthetjük az 1906-ban létrejött Magyar Gyermektanulmányi Társaság alapjának. A gyermekek védelmét állította a középpontba, elsősorban adekvát nevelési módok felkutatásával. Kiadmányai hasznos útmutatóul szolgáltak a menhelyek vezetőinek. Első helyen állt az elzüllött gyermekek problémáinak, a fiatalkori bűnözés okainak, a nevelés hiányosságainak tanulmányozása.¹¹⁰⁹ Tevékenységével a hazai pedagógiai életben és nemzetközi viszonylatban is kiemelkedett. 1905 májusában jelent meg a gyermekvédelem hivatalos lapja, amelyet 42 karitatív egyesület folyóiratának tekintettek.¹¹¹⁰ Kiadását megelőzően a Néptanítók Lapja közölte a nevelésre vonatkozó cikkeket, tanulmányokat, gyermekvédelmi írásokat. A Gyermekvédő Liga megalakulása után, annak folyóiratává vált a Gyermekvédelmi Lap. A kibontakozó gyermeklélektan, a pedagógia pszichológia ún. szócsöve lett.¹¹¹¹

Az ifjú Andrassy Gyula belügyminiszter már a kezdetektől felkarolta a gyermekvédelem ügyét. Ruffy Pál szerint nélküle a gyermekvédelem rendszere nem fejlődhetett volna ki. A neves jogásszal¹¹¹² és belügyi

¹¹⁰⁸ KRAJCSOVICS, 1975, 12.

¹¹⁰⁹ KRAJCSOVICS, 1975, 12.

¹¹¹⁰ VECZKÓ, 2007, 43.

¹¹¹¹ Néptanítók Lapja 1868-tól 1944-ig hetente, majd kéthetente megjelenő folyóirat a mindenkori közoktatásügyi kormányzat hivatalos lapja volt. Alapítója báró Eötvös József vallás- és közoktatási miniszter, aki a Népoktatási Törvény elfogadtatásával új korszakot nyitott a magyar oktatásügyben, és a néptanítók kulturális és pedagógiai műveltségét kívánta a pedagógiai folyóirat-kiadással elősegíteni. RÉVAI, 1911, 161.

¹¹¹² Karsai népjóléti államtitkár, 1892-től a belügyminisztérium gyermekvédelmi osztályán dolgozott. A témában íródott munkái: Az elhagyott gyermekek védelme, Közigazgatási könyvtár 5. kötet, Országos Központi Községi Nyomda Részvénytársaság, Budapest, 1903.; Mit tettünk az elhagyott gyermekek megmentése érdekében? Az Országos Gyermekvédő Liga 1906-7. évi működésének ismertetése, Országos Gyermekvédő Liga, Budapest, 1907.; Községi gyermekvédelem, A Demokratia páholy könyvtára 78., Demokratia páholy, Budapest, 1910.

államtitkárral, a gyermeknap intézményét¹¹¹³ meghonosító dr. Karsai Sándorral folytatott eszmecserejének eredményeképpen hangsúlyozta, hogy bár a „gyermekvédelmi törvények eredményeként lendületet vett az állami védelem rendszerének országos kiépítése, jogszabályi, intézményi, pedagógiai finomítása. Azonban a törvények végrehajtási utasítása nyomán a korszerű polgári gyermekvédelem csak a társadalom teljes bekapcsolásával lehetséges.”¹¹¹⁴

b) Gyermekvédő Liga

A gyermekvédelemben folyamatosan erősödött a társadalmi szerepvállalás. Intézmények felállításával segítette a hatékony munkát. Kiemelkedett közülük az Országos Gyermekvédő Liga,¹¹¹⁵ valamint az Országos Gyermekvédő egyesület. Mintegy 60 patronázs egylet tevékenysége csatlakozott hozzájuk. Az intézményeket továbbra is túlnyomórészt adományokból tartották fenn és fejlesztették. Az anyagi fedezet meghatározó részét a karitászra támaszkodva tudták előteremteni, ezért igen szükségesnek mutatkozott – az 1899-ben alapított Gyermekvédő Egyesület mintájára és annak jogutódját jelentő – az országot közadakozásra mozgósító új szervezet létrehozása.¹¹¹⁶

Az Országos Gyermekvédő Ligát a tevékenységéért „az állami gyermekvédelemnek, ennek az áldásos szőlőtökének, legerősebb és legtöbb fürtöt termő venyigéjének,”¹¹¹⁷ nevezték, amelyet a vidéki társadalom megnyerése és beszerzése után egy év múlva, 1906-ban alakítottak meg gróf Edelsheim-Gyulay Lipót elnöklete alatt. Az elnök a *gyermekvédelem feladatát*

¹¹¹³ dr. Karsai Sándor a dán mintát követve a Gyermeknap gyűjtés megszervezését javasolta. Az ún. Demokratia páholyban 1905. ápr. 17-én felolvasta munkáját, amely a Demokratia páholy könyvtára 66. köteteként „A gyermeknap” címen Budapesten, 1905-ben jelent meg. RÉVAI, 1911, 451.

¹¹¹⁴ Karsai egy évig járta az országot, tájékozódott a lehetőségek felől. Kedvező tapasztalatairól 1905.július 1-jén számolt be a Nemzeti Kaszinó „libaszobájában” a kezdeményezők és rokonszenvezők egy csoportjának, akik jórészt az „ország társadalmának igazi vezetői voltak”. ROTTENBILLER, 1936, 8.

¹¹¹⁵ Az 1889-ben alapított Gyermekmentő Egyesület elődjének tekintették a Ligát. RÉVAI, 1911, 451.

¹¹¹⁶ FINKEY, 1943./B. 296.

¹¹¹⁷ RUFFY, 1915, 75.

már 1905-ben A gyermekvédelem feladata címmel megjelent tanulmányában¹¹¹⁸ az alábbiak szerint meghatározta:

- „1. A gyermekvédelem jelentőségének megismerése.
2. A szülői hatalom korlátozása.
3. A gyermeknap szervezésével fokozni a gyűjtést.
4. Szükséges az egységes gyermekvédelmi rendszer kiépítése.”¹¹¹⁹

Elítélte a gyakorlatot, amely kifejezetten a már csavargóvá vált gyermekeket részesítette *állami gondozásban*. Munkájában elismerte „a gyermeknyomor egyre súlyosabb térhódítását”, amely a prevencióval visszaszorítható lett volna, ennek ellenére csak a „vallásos, emberbaráti kegyességet” fogadta el. A gyermekek zülléséért a szülők „gyermekük feletti korlátlan hatalmát tette felelőssé”.¹¹²⁰ Bosnyák Zoltán¹¹²¹ – Széll Kálmán 1903-ban az állami gyermekvédelem szervezését rábízta, megalkotta a Szabályzatot, – 1905 májusában írt tanulmányában ugyanakkor *a családtól* várta el az ún. „emberi lét biztos feltételei”-nek megteremtését. Olyan államszervezet megteremtését állította fel végcélként, amelyben elhagyatott gyermek nem létezhetett. Ennek a szociális államnak a megvalósulásáig azonban a gyermekvédelemre róta a feladatot, hogy minél szélesebb alapon védje „az Embert”.¹¹²²

Az egész gyermekvédelem terén szembekerültek egymással a *családi és intézményi megoldás* képviselői, annak ellenére, hogy mindannyian egyetértettek a családi nevelés elsőrendűségével.¹¹²³ A társadalom

¹¹¹⁸ Gróf Edelsheim-Gyulay Lipót jogi tanulmányait a budapesti egyetemen végezte, a közéletben karitatív tevékenységet fejtett ki, fiatal korától kezdve emberbaráti mozgalmakban tevékenykedett. 1884-ben alapította a Budapesti Szünidei Gyermektelep Egyesületet, majd a Fehér Kereszt Országos Lelencház Egyesületet. A belügyminiszter a hazai társadalmi gyermekvédelmi intézmények élethossziglan főfelügyelőjévé és a Gyermekvédő Országos Bizottság elnökévé, az igazságügy miniszter pedig a pestvidéki törvényszék területén szervezett fiatakorú bűnösök felügyelő bizottságának elnökévé nevezte ki. Lányát Horthy Miklós fia, István vette el feleségül. RÉVAI, 1911, 123.

¹¹¹⁹ Gyermekvédelmi Lap, 1907. 11. sz. 150-156.

¹¹²⁰ RUFFY, 1915, 75.

¹¹²¹ Bosnyák 1861-ben Nagykanizsán született, elvégezte a jogot. A gyámügyi közigazgatási, majd a gyermekvédelmi osztály vezetője. 1891-ben A gyámügyi közigazgatás reformja címmel írt tanulmányt. Gyermekvédelmi mozgalom egyik jeles képviselője. 1910-ben a koppenhágai kongresszuson előadást tartott az elhagyatott gyermekek nemzetközi védelméről. RÉVAI, 1911, 591.

¹¹²² Gyermekvédelmi Lap, 1905.1. sz. 9-10., valamint HANÁK, 1978, 21.

¹¹²³ Gyermekvédelmi Lap, 1908. 11. sz. 145., SZÁNTÓ – TÁBORI, 1908, 15.

gyermekvédelmi feladatait az alábbi 3 pontban összegezték: 1. megelőző védelem, 2. kiegészítő és pótló védelem, 15 életéves korig. 3. betetőző védelem, 15 életévtől a munkába állásig.¹¹²⁴ A Liga célja és hatása kettős, az állami és a karitatív gyermekvédelem megerősítésére is törekedett.¹¹²⁵ Edelsheim-Gyulay Lipót ennek jegyében határozta meg, hogy „A társadalmi gyermekvédelmet a jótékonyág tiszteletreméltó, de lényegileg meddő zsákutcájából ki kell emelni és azt, mint szociálpolitikai kötelességet kell céltudatosan az egész vonalon teljesíteni. Erre csak olyan szerv lehet hivatva, mely az állami védelmi rendszer kiegészítő intézménye, és mint ilyen, megoldhatja azokat a feladatokat, melyekre az állami rendszer bürokratikus tagozódása és szűkös budgetje mellett képtelen.”¹¹²⁶ Ruffy méltatta gróf Edelsheim-Gyulai Lipót munkásságát: hiszen neki „köszönhetjük, hogy a társadalom jótékonyága kibontakozik az ötletszerűség kezdetleges formáiból s jótékony intézményeink egy céltudatos, egységes, szerves munkára tömörülnek, amely munkában az egész magyar társadalomnak együtt kell lennie.”¹¹²⁷

A Liga 1906. február 25-én tartott alakuló közgyűlésen¹¹²⁸ fogalmazta meg a céljait: elsősorban „egy akkora országos gyermekvédelmi alap létesítése, hogy annak kamatjövedelméből a társadalmi gyermekvédelem összes anyagi szükségletei fedezhetőek legyenek, valamint a gyermekvédelem minden ágának felkarolása és hathatós támogatása.”¹¹²⁹ Az Országos Gyermekvédelmi Alap létrehozása érdekében a liga Dánia és az északi államok mintájára bevezette a Gyermeknap címen ismert gyűjtést, amelyet évente májusban 2 napon át tartottak meg – május hónap utolsó szombatján az

¹¹²⁴ Gyermekvédelmi Lap, 1907. 11. sz. 150-156.

¹¹²⁵ HANÁK, 1978, 16.

¹¹²⁶ Ezt a célt Edelsheim-Gyulay Lipót fogalmazta meg az egyik beszédében. In: A Város c. Közigazgatási, Közművelődési és Közgazdasági Hetilap, Debrecen, 1908. 18. sz. 3. ROTTENBILLER, 1936, 12.

¹¹²⁷ RUFFY, 1908, 3.

¹¹²⁸ Megalakulását 1906. február 23-ára datálja a Pik Katalin A szociális munka története Magyarországon. című Hilscher Rezső Szociálpolitikai Egyesület, Budapest, 2001-ben megjelent munka.

¹¹²⁹ Az anyagi hátteret olyan támogatók biztosították, mint a Magyar Villamosági RT. (pártoló tag), az Alföldi Cukorgyár (rendes tag) és az Osztrák-Magyar Bank (adományozó). Gyermekvédelmi Lap, 1906. 3. sz. 42-43.

úgynevezett gyermeknapot és azt következő vasárnapon a gyermekünnepet.¹¹³⁰ Tagsági díjat nem kellett fizetni, ugyanis azzal a feltétellel válhattak tagokká, amennyiben az Alap javára a gyermeknap bevételének 1%-át befizették, vagy helyette más napon saját maguk által meghatározott csekély mértékű adományt juttattak a Ligának.¹¹³¹

A gyermekvédelem szervezésével kapcsolatosan megfogalmazott gondolataival ifj. gr. Andrassy Gyula – mint a Liga tagja, a szervezet 1911-es közgyűlésén¹¹³² – az egész társadalom figyelmét felhívta a fiatal generációval kapcsolatos kötelességeire: „Ma már mindenki tudja Magyarországon, hogy az elhagyatott gyermekek védelme az egyénnek, a társadalomnak és az államnak legelső kötelességei közé tartozik. [...] A gyermek éppoly fontos, hatalmas tényező, mint aminő kedves és tehetetlen. Hisz a gyermek jelenti a jövőt. A mai gyermekvilág a jövő magyar társadalom. Ha a mai gyermeket fölneveljük, ha egészségét és erkölcsi érzékét, szívét és eszét a korai romlástól megóvjuk, az ország jövőjét szolgáljuk. A gyermek van hivatva élvezni és fönntartani, amit mi megkezdettünk, ő van hivatva a jelennél tökéletesebb, jobb, sikeresebb jövőt teremteni, tőle várjuk a dicsőbb, a boldogabb, a hatalmasabb Magyarországot. A gyermek megmentésével adunk a legtöbbet a társadalomnak, mert egy egész emberérettel gazdagítjuk az emberiséget. S különösen nálunk fontos a gyermekélet megmentése, mert egyik főbajunk a gyér lakosság. Nálunk a születések száma olyan kedvező, hogyha a gyermekek nagyobb arányszámát nevelnők föl, nyers hatalmunk tetemesen megnőne.”¹¹³³

A Gyermekvédelmi Liga szerepe gr. Andrassy Gyula szerint az, hogy „a társadalom érdeklődését a gyermekügy iránt ébren tartja”,¹¹³⁴ a hatékony

¹¹³⁰ Gyermekvédelmi Lap, 1906. 3. sz. 42-43. Az említettekén kívül még 12 pontnyi feladatot tartalmazott a program. 1906-ban megtartották az első Gyermeknapot: Jegyzetek a napról. Budapesti Napló, 1906. május 26. sz., A negyvenhat városban megszervezett első gyermeknapon, az adománygyűjtő hölgyek 38 000 Koronát gyűjtöttek a rászoruló gyerekeknek. A következő évben már hatszáztizenkét településen rendeztek gyermeknap gyűjtést, a bevétel elérte a 100 000 Koronát. EDELSHEIM, 1906., ROTTENBILLER, 1936, 12.

¹¹³¹ Karsay ügyvezető igazgató köszönte meg Szokolay Kornélnéhez írt levelében a támogatást, amelynek „gyümölcsét már sok kis mostoha élvezzi”. HERCZEG, é.n. 18.

¹¹³² Felszólalását Az Országos Gyermekvédő Liga Hivatalos Közlönye tette közzé. ANDRÁSSY, 1911, 97-99.

¹¹³³ ANDRÁSSY, 1911, 97-99.

¹¹³⁴ ANDRÁSSY, 1911, 97-99.

érdekképviselet érdekében a szakszervezeti struktúra kialakításának a talajára lépjen: „Legyen a Liga a gyermekek szakszervezete, fejlesszen olyan közszelemet, amellyel minden kormánynak számolnia kell, ne csak egyesek ízlésétől függjön a gyermek nagyfontosságú érdeke.”¹¹³⁵

Andrássy Gyula az állami beavatkozás mellett a civil szféra önszerveződését is kiemelte, amelyet szinte a semmiből, a „közfelfogással ellentétes álláspontot képviselve”¹¹³⁶ teremtettek meg: „szükség van olyan intézményre, aminő a Liga. Törvényeink értelmében a gyermekvédelem állami föladat. Ezért vannak olyanok, akik azt mondják, hogy olyan önkéntes munkára, mint a Liga, nincs szükség.”¹¹³⁷ A többi civil szerveződéshez viszonyítva Andrássy hangsúlyozta a Gyermekvédő Liga jelentőségét, mivel „keretein belül megteremti a különféle társadalmi rétegekből érkező tagok közös platformját: Ritka szerencse és kivétel, hogy ilyen viszonyok között a gyermekliga önálló, szép tevékenységet tud kifejtteni, hogy neki sikerült a társadalom közönyét legyőzni, tőle pénzt, és ami még nehezebb, munkát is kapni, hogy sikerült a Ligának a különböző felekezeteket, osztályokat s a nemzetiségieket mind egy közös nagy munkában egyesíteni, sikerült azokat az ellentéteket legyőzni, amelyek a társadalmat szertetépik és annak összhangzó, együttes munkáját annyira megnehezítik. Kevesen vagyunk, gyengék vagyunk. Ezért valóban áldásos, hogy a jószív, az emberszeretet erősebb tudott lenni azoknál a motívumoknál, amelyek máskor elválasztanak, amelyek – sajnos – oly gyakran állítják a magyart a magyar ellen. [...] Midőn a liga útján a társadalom jómódú része a nyomor enyhítésével foglalkozik, mindinkább kifejlődik a társadalomban az a tudat, hogy a legnagyobb, a legégetőbb kötelességet teljesítjük, ha enyhítjük a nyomort és a bűn ellen küzdünk.”¹¹³⁸ Az Országos Gyermekvédő Liga Csizmadia Andor véleménye szerint, számottevően hozzájárult az intézményes gyermekvédelem kiépítéséhez, fenntartásához. Megalakulásától kezdődően nem rivalizált az

¹¹³⁵ ANDRÁSSY, 1911, 97-99.

¹¹³⁶ ANDRÁSSY, 1911, 97-99.

¹¹³⁷ ANDRÁSSY, 1911, 97-99.

¹¹³⁸ ANDRÁSSY, 1911, 97-99.

állami gyermekvédelemmel, hiszen elsősorban olyan területen akart érvényesülni, amelyet jogilag még nem szabályoztak, azonban egyre inkább a veszélyeztetett gyermekek ellátására összpontosított.¹¹³⁹

Hazánk lakosságának egyre szélesebb rétege humanitárius és nemzeti feladatnak tekintette a szegények segítését. Veczkó József álláspontja szerint azonban a források több esetben az „adakozások közvetlen indítékait pejoratív módon határozták meg”,¹¹⁴⁰ és elsősorban csak a főúri osztály úrhölgyeinek támogatását emelték ki. Ezt támasztotta alá a Battonya és környéke című hetilap 1907. július 21-én megjelent számában közölt cikk is, amely „a gyermekvédelem számtalan hibája” közül emelte ki, azt amikor „egymásután megalakítottuk a *gyermekvédelmi bizottságokat*, melyek előtt mindenütt jólelkű urak és hölgyek állanak, kik azonban inkább hiúságból, mint kedvből fogadták el megbízatást [...] mikor azonban arról van szó, hogy a nagy nyilvánosság kizárásával tegyenek jót a bizottsági tagok, igazi fáradtsággal és igazi áldozatokkal segítve a kis vértanúk sorsán, akkor eltűnik egyik a másik után.”¹¹⁴¹ Évente 50-56 ezer gyermek részleges vagy teljes gondozását oldotta meg a kettős gyermekvédelmi rendszer. Az ország gazdasági helyzete a társadalmi rétegződés fokozódását eredményezte, és megemelkedett a századfordulót követően a nincstelenek száma. A gyermekvédelem hiába segített a bajba jutottakon, a preventív funkciója hiányzott. A megelőzést szolgáló tevékenységhez szükséges szerkezeti, anyagi feltételek nem alakultak ki. A veszélyben lévő gyermekekre csak a legminimálisabb pénzt fordították. A miniszterelnökünk még az 1901. évi XXI. törvény javaslatának elfogadásakor is, az országgyűlés előtt arra hivatkozott, hogy a javaslat erkölcsös, mivel az ország gazdasági életére nem gyakorol hatást.¹¹⁴² A Liga megalakulását az érintett szakmai körök nézeteit tükröző sajtó elismeréssel fogadta.¹¹⁴³ Kemény Ferenc méltatva számolt be írásában, hogy a külföldön a magyarországi állami gyermekvédelem törvényes alapelveit elfogadták.

¹¹³⁹ CSIZMADIA, 1977, 14.

¹¹⁴⁰ VECZKÓ, 2007, 43.

¹¹⁴¹ Gyermekvédelem. Battonya és környéke társadalmi és közgazdasági hetilap, 1907. 29. sz. 1-2.

¹¹⁴² VECZKÓ, 2007, 41.

¹¹⁴³ Gyermekvédelmi Lap, 1910. 7. sz. 115-117., Néptanítók lapja, 1909. 12. sz. 1-2.

Azonban mindenki számára egyértelművé vált, hogy a legfőbb részesedés „a magán-, a társadalmi és az egyesületi gyermekvédelemre hárul”,¹¹⁴⁴ és ezeket a „szétszórt törekvéseket nálunk az Országos Gyermekvédő Liga összpontosította”,¹¹⁴⁵ úgy hogy az „égisze alatt oly céltudatos és nagyszabású munkásság indult meg, mely kellő anyagi és erkölcsi támogatás mellett majdan ugyancsak követésre méltó például fog szolgálni a művelt külföldnek.”¹¹⁴⁶

Széll Kálmán 1906-ban az Országos Gyermekvédő Liga ülésén tartott díszelnökké választása alkalmából mondott ünnepi beszédében a következőképpen értékelte a gyermekvédelem intézkedéseinek jelentőségét: „A legnagyobb súlyt helyezem a társadalmi tényezőkkel, a meglévő gyermekvédő egyesületekkel való együttműködésre, mert csak így lehetséges ennek a célnak megvalósítása. Azért nemcsak, hogy nem mellőzöm, hanem szervezem az összeműködést, mert ebből merít erőt a társadalom, de az állam is.”¹¹⁴⁷ Ennek a munkásságnak a nyomán a Ligának 1908-ban már 2262 városban és községben működött helyi szervezete. A fenti elismerő vélemények ellenére már 1909-ben megállapították, hogy a Gyermekvédő Liga hiába végezte a lehető legnagyobb odaadással az alapszabályaiban megfogalmazott feladatokat, az állami hatóságokat mégsem pótolhatta.¹¹⁴⁸ A Liga, mint egyesület csak annyi rászorulón segíthetett, amennyinek gondozását a társadalmi adakozás fedezte. Mindez készítethette a Liga vezetését arra, hogy már 1909-ben az ún. külön gyermekvédelmi törvény alkotását sürgette, annak érdekében, hogy az „összes magán-és büntetőjogi vonatkozás” rögzítésre és összefoglalásra kerüljön.¹¹⁴⁹

A fiatalok jogvédelme érdekében a Liga jogvédelmi osztálya, valamint annak a megbízásából a *Jogvédő Egyesület* széleskörű támogatást nyújtott.

¹¹⁴⁴ Gyermekvédelmi Lap, 1907. 1. sz. 10-11.

¹¹⁴⁵ Gyermekvédelmi Lap, 1907. 1. sz. 10-11.

¹¹⁴⁶ Gyermekvédelmi Lap, 1907. 1. sz. 10-11.

¹¹⁴⁷ ROTTENBILLER, 1936, 7.

¹¹⁴⁸ A kedvezőtlen helyzetet tárja fel Feleki: Hemzsegnek az utcán a züllött gyermekek, azonban a „legtöbb községben még a szegénységélyezés ügye is szervezetlen és az erkölcsi veszélyben forgók mentésének munkája teljesen ismeretlen.” FELEKI, 1911, 20.

¹¹⁴⁹ Gyermekvédelmi Lap, 1909. 2. sz. 17-21.

1909-ben a fővárosban 1291 esetben végeztek környezettanulmányt a jogvédő osztály munkatársai. Az eredményes védelem ellátása megkívánta, hogy szorosan együttműködjenek az iskolaszékekkel.¹¹⁵⁰ A Liga ezen túlmenően az árvaszékekkel és a gyermekbíróságokkal¹¹⁵¹ való hatékony összefogást is sürgette.¹¹⁵² 1906. évi június 3-án, és 4-én tartották meg *Temesvárott az első magyarországi gyermekvédelmi kongresszust*, amelyen igen fontos kérdéseket tárgyaltak. Kiemelem ezek közül Ruffy Pál előadását, amelyet A társadalmi jótékonyosság az államigazgatásban címmel és Szilágyi A. Károly előadását, amelyet a szülőnél veszélyeztetett gyermek elvételének és menhelyi elhelyezésének kérdéséről tartott.¹¹⁵³

A belügyminiszter 1907. június 12-én keletkezett leiratában határozta meg a társadalmi gyermekvédelemmel szembeni elvárását: „Az állami és társadalmi tevékenységnek szerves összeköttetésénél a gyermekvédelem terén a társadalom közreműködésében annak nem anyagi támogatására számítok, hanem főleg a társadalom ellenőrző tevékenységére és arra, hogy szervezze a gyermekvédelemmel foglalkozó egyesületek és intézetek önmaguk között való és állami gyermekvédelemmel való összhangzatos működését.”¹¹⁵⁴ Ez alapján az úgynevezett „60 ezeres rendelet”-et a belügyminisztérium 1907. június 13-án 60.000 sz. alatt bocsátotta ki. A tárgya az eddigi környezetükben erkölcsi romlásnak kitett vagy züllésnek indult gyermekek oltalma. E rendelet értelmében azokat a 12 éven aluli gyermekeket, akik büntetendő cselekményt követtek el, valamint azokat a 12-16 éves fiatakorúakat is, akik addigi környezetükben erkölcsi romlásnak voltak kitéve a közigazgatási és rendőri hatóságok haladék nélkül a legközelebbi állami menhelybe szállították.¹¹⁵⁵

A rendelet ez által bevezette az erkölcsi elhagyottság fogalmát, amelynek érvényesítésével a nem árva, de erkölcsileg és egészségileg veszélyeztetett gyerekeket ki lehetett emelni környezetéből.¹¹⁵⁶ Ruffy méltatta,

¹¹⁵⁰ Gyermekvédelmi Lap, 1911. 5. sz. 80-81. Gyermekvédelem Lapja, 1912. 2. sz. 24.

¹¹⁵¹ FELEKI, 1911, 28.

¹¹⁵² Gyermekvédelmi Lap, 1909. 1. sz. 11., valamint a Gyermekvédelem Lapja, 1913. 11. sz. 282.

¹¹⁵³ RUFFY, 1908. 3.

¹¹⁵⁴ Gyermekvédelmi Lap, 1907. 7. sz. 110-111.

¹¹⁵⁵ BALOGH, 1909./a., 244.

¹¹⁵⁶ FELEKI, 1911, 14.

gróf Andrassy Gyula elismerte ezt a joganyagot, hiszen „kiterjesztette az elhagyatottság fogalmát azokra a gyermekekre, akik azelőtt a társadalom legalsóbb népe szeméjje között a legerkölcstelenebb elemek, rabviselt büntettes emberek környezetében a legnagyobb nyomorban szenvedtek.”¹¹⁵⁷

Az eredmények elérése érdekében azonban szükséges a „sokoldalú és nagyszabású egységes szociálpolitika”¹¹⁵⁸ támogatása, tekintettel arra, hogy a társadalom fejlődését követni tudó szociálpolitika még teljesen nem épülhetett ki. Irk Albert úgy vélte, hogy a bűnügyi politikának kell a maga szűkebb körében mindent megtennie annak a támadásnak az elhárítására, amely a társadalom biztonságát és jólétét a fiatakorúak részéről fenyegette.¹¹⁵⁹

2. A patronázs fogalma

A patronázs „eszméjét a kegyetlen büntetések szelídítését hirdető nagy emberbarátok pattintották életre”¹¹⁶⁰ – Irk Albert meglátása szerint. Igazi jelentőségét csak a kriminológia hatása alatt egyre inkább előtérbe kerülő speciál prevenció hatása alatt nyerte el. A büntetőjog a bűn megelőzése tekintetében egy új kor előtt állt.¹¹⁶¹ E tevékenységbe bevonta a társadalmat, és annak különösen azt a részét, amely addig alig szerepelt, vagyis a nőket. Felismerték a bűnösben is az embertársukat, erkölcsi megmentésükre siettek, bevitték a társadalomba a szeretet nagyobb melegét, az erőteljesebb humanizmust.¹¹⁶² Ez képezte a patronázs-intézmények¹¹⁶³ magasztosabb eszméjét. Geröcz Kálmán álláspontja, hogy a patronázs fogalma tág körű, magába foglalta a rabok segélyezésén¹¹⁶⁴ kívül a züllésnek indult fiatakorúak megmentését, az elhagyatottak, a gyámoltalanok pártfogását.¹¹⁶⁵ Egyes részeit

¹¹⁵⁷ RUFFY, 1908. 3.

¹¹⁵⁸ IRK, 1915. 131.

¹¹⁵⁹ IRK, 1915. 131.

¹¹⁶⁰ IRK, 1915. 131.

¹¹⁶¹ SZIROTA, 2010./a., 77-89.

¹¹⁶² IRK, 1915. 131.

¹¹⁶³ FINKEY, 1943, 296-301.

¹¹⁶⁴ A pécsi rabségelyező egylet évkönyve 1906-ból. Pécs, 1907. 3.

¹¹⁶⁵ HORNYÁK, 2001, 310.

az államnak kellett végeznie, de voltak olyan részei, amelyek a társadalmat és annak egyes tagjait illették.¹¹⁶⁶

Hazánkban a patronázs intézményének modern meghatározását Finkey Ferenc a Patronázs-munka és a fiatalkorúak felügyelő hatósága című munkájában adta. „A patronázs szó általában, illetőleg tágabb értelemben jelenti a bajbajutott, akár önhibájukból, akár önhibájukon kívül álló okokból szerencsétlen sorsú embertársaink felebaráti támogatását és segítségét. [...] Különös, illetőleg szorosabb értelemben azonban patronázs alatt rendszerint az elhagyatott, az erkölcsi züllés lejtőjére sodort vagy már bűnelkövető gyermekek, fiatalkorúak és felnőtt büntettek iránti emberbaráti segítséget, ezeknek a további süllyedéstől való megmentésére irányuló feladatot értjük.”¹¹⁶⁷ Finkey mellett Bernolák Nándor érdemeit emelhetjük ki az intézmény hazai létrehozása terén. Úgy vélte, hogy részben a veszélyeztetett fiatal és gyermekkorúak védelme érdekében, részben a „gyöngék társadalmi védelme”¹¹⁶⁸ érdekében jött létre a patronázs. Balogh Jenő¹¹⁶⁹ is foglalkozott a társadalmilag intézményesült tevékenység vizsgálatával.¹¹⁷⁰ Egyik visszaemlékezés szerint alig volt hazánkban olyan patronázs-mű, amely nem az ő érdeme lett volna. Balogh az alábbiak szerint fejtette ki a patronage¹¹⁷¹ fogalmát. Álláspontja, hogy a legszélesebb értelemben vett megelőzésnek – szociálpolitikai szempontból nagyjelentőségű – ügykörét képezi a „kedvezőtlen helyzetben lévő elhagyatott társadalmi osztályoknak állandó erkölcsi veszedelemben élő tagjainak pártfogásba vétele”.¹¹⁷² A pártfogó tevékenység összességét hazánkban is „patronage”-nak nevezték el. Magába

¹¹⁶⁶ GERŐCZ, 1912, 110.

¹¹⁶⁷ FINKEY, 1943, 83.

¹¹⁶⁸ A Budapesten 1909. szeptember hó 10. és 11-én tartott II. Országos Patronage Kongresszus iratai. Budapest, 1909. 9-10.

¹¹⁶⁹ Balogh Jenő lelkes híve, képviselője és motorja a patronázs-mozgalomnak. A preventív gyermekvédelem körébe a pártfogó felügyelet intézményét sorolta, és a megelőzésnek azt a formáját, amely közigazgatási eszközök alkalmazására épült, annak érdekében, hogy megfelelő eréllyel tudjanak fellépni a züllésnek indult gyerekekkel szemben. In: ESTÓK, 2009, 125.

¹¹⁷⁰ SZIROTA, 2009. 65-89.

¹¹⁷¹ A szó francia eredetű, a patron szó jelentése pártfogó, védőszent, kegyúr. A patronázs jelentése kegyúri jog. A vizsgált korszakban emberbaráti, pártfogó, segélyező intézményeket értettek a kifejezés alatt. A legmegfelelőbb magyar fordítása a pártfogás szó lenne. In: GERŐCZ, 1912, 108.

¹¹⁷² BALOGH, 1909./b., 317.

foglalta tehát a legszélesebb értelemben vett *gyermekvédelmet*,¹¹⁷³ az elhagyatott árva, büntetésüket töltő szülőktől származó, stb. vagy veszélyeztetett környezetben élő fiatakorúak védelmét, továbbá a javító és letartóztató intézetekből elbocsátottak támogatását.¹¹⁷⁴

Írk Albert Balogh Jenő fogalom meghatározását elfogadva pontosította a patronázs definícióját. Elfogadta, hogy kezdetben inkább csak a társadalmi gyermekvédelmet, és elsősorban hazánkban csak a *rabsegélyezést* értették alatta. Azonban álláspontja, hogy 1913-ban már, mint gyűjtő fogalom használták az összes társadalom-védelmi intézmények és intézkedések megjelölésére.¹¹⁷⁵ Ruffy Pál Az állami gyermekvédelem továbbképző tanfolyamon 1914-ben tartott előadáson kifejtette, hogy ez utóbbin azt a „társadalmi munkát kell érteni, amely az erkölcsileg és anyagilag gyengébbek felemelését szolgálta” – az okokat kutatva, egyénies elbánás alapján.¹¹⁷⁶ A pécsi jogtanár, Angyal Pál¹¹⁷⁷ - Balogh Jenő, sőt Írk véleményét is alátámasztva - hangsúlyozta tanulmányában, hogy az 1907. évet megelőző harmincnégy évben még csak a rabsegélyezés jelentette a kriminálszociológiai munkálatot. Varga Nagy István¹¹⁷⁸ megerősítve Angyal Pál felfogását, úgy látta, hogy hazánkban a kriminalitás elleni védekező patronázs-munkát 30 éven át valóban egyedül a rabsegélyező-egyletek teljesítették.¹¹⁷⁹ Ennek magyarázatát abban látta, hogy a patronázs fogalma alatt kezdetben a társadalmi gyermekvédelem helyett, csak a rabsegélyezést értették.¹¹⁸⁰ Írk Albert összegezte, hogy mire terjedt ki a patronázs-tevékenység:

¹¹⁷³ HANÁK, 1978, 16.

¹¹⁷⁴ BALOGH, 1909./b., 317.

¹¹⁷⁵ ÍRK, 1913, 129.

¹¹⁷⁶ RUFFY, 1914, 281.

¹¹⁷⁷ Angyal kezdeményezte a Patronage Egyesületek Országos Szövetségének megalakulását. 1908-ban Pécsen, majd országosan is megszervezte az ún. patronázs ügyet. SZALAI, 2000, 27-30.

¹¹⁷⁸ Varga, mint királyi ítélőtáblai bíró, a pécsi rabsegélyező-egylet elnöke, az első kongresszus helyszínét biztosította. SZALAI, 2000, 27-30.

¹¹⁷⁹ A Jogtudományi Közlöny szerkesztősége 1909-ben felkérte Varga Nagy Istvánt, hogy a II. Országos Patronage-Kongresszus feladatait mutassa be az olvasóközönségnek. Varga vállalkozott arra, hogy megismerteti a hazai rabsegély ügy állapotát, bajait és a gyermek- patronázs újabb feladatait. ANGYAL, 1909, 319.

¹¹⁸⁰ ANGYAL, 1909, 319.

- Az arra szoruló gyermek, illetve fiatalkorú állandóan pártfogójának felügyelete alatt állt, így kiterjedt azok megmentésére;
- a börtönlakók istápolására (börtön-misszió);
- a letartóztatottak családtagjainak segélyezésére;
- a börtönviselt rabok tényleges segélyezésével (pénz, ruhanemű, szerszámok kiosztása, úti jegy megváltása stb.), ha pedig nincs munkája, munkaközvetítéssel azok társadalmi környezetéhez való beilleszkedés megkönnyítésére.¹¹⁸¹

A társadalom tagjai által végzendő patronázs-tevékenységet más szempont szerint a hazai egyesületek is csoportosították,¹¹⁸² amelynek eredményeként az alábbi három részre osztották:

- Preventív működés: célja a züllésnek indult és az erkölcsi romlás veszélyének kitett gyermekek és fiatalok védelme.
- Fogházmisszió: a letartóztatási intézetekben lévő bűnösök lelki világának erkölcsi fejlesztése, nemesítése.
- Elhelyező és felügyelő munka: A letartóztatási intézetből kikerülő bűnösöknek a becsületes társadalomba való elhelyezése, és azokra való felügyelet.¹¹⁸³

Az 1873-ban alakult meg a budapesti rabsegélyező egyesület,¹¹⁸⁴ eredete az új büntető törvénykönyv létesítése körüli reform-mozgalmakra vezethető vissza.

¹¹⁸¹ ÍRK, 1913, 130.

¹¹⁸² KUN-MARSCHALKÓ, 1911, 11.

¹¹⁸³ Bővebben kifejtve a patronage-tevékenység terén elért eredményeket és az intézményeket áttekinthetően bemutató munkában: KUN-MARSCHALKÓ, 1911.

¹¹⁸⁴ A budapesti rabsegélyező egyesület 1899. évben 19 kiszabadult fogolyt szerzett alkalmazást, 456 egyént 605 alkalommal 4199 fr-t segélyben részesített, menedékházában 104 egyénnek mindössze 5577 napon át nyújtott szállást és ételt, s azoknak munkajutalom fejében 415 fr-t osztott ki. A letartóztatottak családjai közül 73 családot a szükséghez képest, 5 családot állandó havi segélyben részesített, és 7 elzárt szülő 16 gyermekének eltartásáról gondoskodott. A menedékházat felkereste 103 férfi és 1 nő; kor szerint 16 éven aluli 1, 16-25 éves 8, 15-60 éves 86, 60 éven felüli 1; foglalkozás szerint 12 értelmiségi keresethez tartozó, 47 iparos, 40 napszámos, 5 egyéb foglalkozású volt. Legsűrűbb volt a forgalom december és január hónapokban, a legritkább áprilisban. Megszökött a menházból 5, kiutasítottak 12, elmenetelét bejelentette 53, elfogtak 2, kórházba szállítottak 9 egyént, az év végén bennmaradt 22 férfi és 1 nő. 21 férfi bennlakója, nő egy sem. Ezeket jobbra szalmazkésítéssel és szecskavágással foglalkoztatták, egy részük házi munkát végzett, néhányan pedig magánosoknál dolgoztak. A menházi ellátás tartama - amennyiben hamarabb munkát nem szereztek - egy hónap, azonban kivételes esetekben ez a határidő meghosszabbodott. In: Jogtudományi közlöny, 1900, 15. sz. 119.

Működését a következő évben kezdhette meg. Majd az előrelépést a rabsegélyezés ügyének úttörőinek köszönhattuk, úgymint Zádor Gyula¹¹⁸⁵ és dr. Székely Ferenc,¹¹⁸⁶ Kozma Sándor¹¹⁸⁷ alapítóknak, akik az akkor még teljesen ismeretlen eszme fáradhatatlan előharcosaiként tevékenykedtek. Fáradozásukat azonban kevés siker kísérte: az egyesület alig erősödött.¹¹⁸⁸ Az alapító és rendes tagok száma alig haladta meg a kétszázat. 1881-ben hozták létre a nagyváradi, Bihar vármegyei, Zemplén megyei egyleteket.¹¹⁸⁹ Az egyletek tevékenysége a szabadultaknak pénz-segély odaítélésére, rászorulóknak menedékházba elhelyezésére, két rabiskola fenntartására, valamint az 1882-ben létrehozott, a letartóztatottak szellemi és erkölcsi életére hatni kívánó irodalmi vállalat, az ún. Magyar Könyvtár működtetésére terjedt ki.¹¹⁹⁰

A társadalmi egyesületek szaporítására a kormány tette meg az első lépést. Ez alapján 1886. június 26-án Fabiny Teofil igazságügy miniszter 18819. szám alatt hozott körrendeletében felhívta a királyi törvényszéki elnököket és királyi ügyészeket, hogy a rabsegélyező-egyesületek alakításában működjenek közre. Tehát a rendelet kimondta, hogy társadalmi úton alakítsák meg az intézményeket, és meghatározta az irányításukra jogosultak körét is. Ez képezte a későbbi rabsegélyező-egyletek magvát. Előbb 12, majd miután az igazságügyi kormány 27.055/1905. I. M. III. szám alatt¹¹⁹¹ a rendeletet felújította, újabb egyletek keletkeztek. Ez utóbbi rendeletnek nagyobb foganata lett. Célja, hogy társadalmi úton mihamarabb a legszélesebb körű mozgalmat indítsa el, a mutatkozó közömbösséget törje meg, és felhívja a közfigyelmet a nagy horderejű ügyre. A budapesti anyaegylet példája nyomán hozták létre az alapszabályaikat. A programjukban a patronázs-munka több

¹¹⁸⁵ Zádor igazságügyi miniszteri tanácsos, az egyesület első elnöke

¹¹⁸⁶ Székely budapesti főügyész-helyettes, egyesületi alelnök. A Magyarországi Rabsegélyező Egyesület egyik alapítója 1874-ben – Fő művei: A magyar büntetőtörvénykönyv büntetési- és börtönrendszere (Bp., 1889); Büntetési és börtönrendszerünk reformja (Bp., 1891) RÉVAI, 1911, 446.

¹¹⁸⁷ Kozma egyesületi alelnök. RÉVAI, 1911, 105.

¹¹⁸⁸ WILDNER, 1914, 409.

¹¹⁸⁹ A Zemplén megyei azonban csak 1902-ig állott fenn, majd 1907-ben újraszervezték. 1883-ban alapították a brassói, 1886-ban a pécsi, a következő évben az erzsébetvárosi, gyulafehérvári, kecskeméti, nagyszabenyi, székesfehérvári, fehérmegyei, temesvári egyleteket. 1905-re a számuk már 22-re szaporodott. In: A pécsi rabsegélyező-egylet évkönyve 1906-ból. Pécs, 1907. 76-79, 124-125.

¹¹⁹⁰ ANGYAL, 1909./a., 319.

¹¹⁹¹ A pécsi rabsegélyező-egylet évkönyve 1906-ból. Pécs, 1907. 10-11.

ágazata szerepelt. Elsősorban a letartóztatottak társadalmi és vagyoni viszonyainak megismerése. Ennek érdekében a segélyezés legmegfelelőbb módját alkalmazták. Az elítélteket meglátogatták szabadulásra való előkészítése céljából, vagy a letartóztatottak családjával érintkezésbe léptek annak érdekében, hogy a meglazult családi kötelék helyreállítását segítsék.¹¹⁹² Kivételes esetben pénzbeli adományt nyújtottak. Az egyesület területén élő szabadultakkal a személyes összeköttetést pártfogókká választott egyleti tagok által tartották fenn.¹¹⁹³ Célul tűzték ki, hogy felállítsanak menházakat, foglalkoztató műhelyeket, és a szabadulókat továbbra is ellátják, családjaikat segélyezik. Megállapították, hogy probléma abból adódott, hogy egyes helyeken még a szűkre szabott rabsegélyezést sem hajtották végre. Fokozatosan a hivatalos hatóságok mellett a társadalom is egyre nagyobb lelkesedéssel karolta fel a patronázst.¹¹⁹⁴ Elismerték, hogy a patronázs-egyesületeknek szüksége volt az állami támogatásra,¹¹⁹⁵ hiszen az intézményeknek „anyagi eszközökkel történő ellátását csak így oldhatták meg”.¹¹⁹⁶

Bernolák Nándor úgy foglalt állást, hogy „A rabsegélyezés érdekében lehet, sőt a kitűzött cél érdekében szükséges az *állam és a társadalom országos egységének* harmonikus közreműködését biztosítani... Ámde mind az a szerep, mely így az államhatalmat illeti, nem terjed túl a szilárd jogi alap megépítésén, a keretek megalkotásán, a munkaeszközök megteremtésén. Az alkotó munka, a megépített alapok felhasználása, a szeretet kitöltése: a társadalomra, szeretetre vár.”¹¹⁹⁷

¹¹⁹² Az egyesületek tevékenységi körébe tartozott még: a szabadulóknak munkát szereztek, munkaeszközökkel ellátták, munkaanyag szerzése végett jótállást vállaltak, a szabadulókat ruhával ellátták, elzálogosított ruháikat kiváltották, vagy úti jegyet és költséget adtak.

¹¹⁹³ Varga Nagy István kiemelte az egyesületek sorából a nagyváradi egyesület igen erkölcsös tevékenységét, mivel 26 éves fennállása alatt 5168 egyént segélyezett 33,780 K 57 fillérrel. Szabadulókat ruhával, munkaeszközökkel látta el, segítette családjaikat. 25 év óta fenntartott iskolájában tanították a 4001 fiatalkorú rabot, akik közül 958-an írni, olvasni megtanultak, és kiosztottak több ezer füzetnyi erkölcsnemesítő olvasmányt. Fogházi rabkönyvtárat működtetett. A II. Patronage-kongresszus iratai, Budapest, 1909. 193.

¹¹⁹⁴ HANÁK, 1978, 25.

¹¹⁹⁵ FELEKI, 1911, 35.

¹¹⁹⁶ ANGYAL, 1909./a., 319.

¹¹⁹⁷ Az első Országos Rabsegélyező kongresszus iratai és naplója. Pécs, 1907. 123.

3. A fejlődés üteme

A) Az *első kongresszus*

Az 1907. év fordulópontot jelentett a hazai rabsegélyezés, illetve patronázs történetében, mivel a budapesti egylet élére Rickl Gyula igazságügy miniszteri tanácsos került. A Pécsi rabsegélyező-egyletet vezető Varga Nagy István évekig tartó sürgetésére pedig egybehívták az első Országos rabsegélyező-kongresszust szeptember 6. és 7. napjaira. A kongresszuson részt vettek az igazságügyi, vallás- és közoktatási, belügyi, földművelési, honvédelmi és közös hadügyminisztériumok, az Országos katolikus nővédő-egyesület, a Lorántffy Zsuzsánna-egylet és Munka-otthon képviselői, a helyi hatóságok, jótékony-egyesületek¹¹⁹⁸ és az akkor létezett 22 rabsegélyező-egylet kétharmada. Azonban az országos letartóztatási intézetek nem képviseltették magukat.¹¹⁹⁹

Varga királyi ítélőtáblai bíró kiemelte a kongresszus első helyen álló feladatát, ugyanis a hatékony működés érdekében az egyletek központi szervezetének kialakítására volt szükség.¹²⁰⁰ A kongresszus ezért felkérte az igazságügyi minisztert, hogy a rabsegélyezés céljainak elérése érdekében, mihamarabb intézkedjen egy általa kinevezett tagokból álló, központi hivatalos szerv felállításáról. Fő feladatául a rabsegélyező és patronázs-egyesületek működésének az ellenőrzését és irányítását tűzték ki, a belga Commission royale des patronage mintájára. Ennek eredményeként a kongresszus első határozatában kimondták a patronage-egyesületek országos szövetségének felállítását, melynek elnökéül Rickl Gyula miniszteri tanácsost nevezték ki. A legfontosabb feladatnak tartották a patronázs-ügy fejlődésének előmozdítását, aminek érdekében biztosítania kellett a szövetséghez tartozó egyesületek kölcsönös együttműködését, szorgalmazni és elősegíteni új egyesületek alapítását, valamint képviselni kellett a patronázs-érdekeket a

¹¹⁹⁸ WILDNER, 1914, 410.

¹¹⁹⁹ VARGA, 1909, 321.

¹²⁰⁰ WILDNER, 1914, 415.

közvélemény és közhatalom előtt.¹²⁰¹ Másodsorban a gyermekvédelem kérdésével foglalkozott a kongresszus, ami alatt azt értették, hogy miként kellene a gyermekvédő liga, az ügyvédi kör gyermekvédő bizottsága, és a többi egyesületek közreműködésével olyan szervezetet kiépíteni, amely a büntető bíróságok elé kerülő vagy javító-intézetekből, illetőleg fogházakból szabadult fiatalok érdekében a patronázs tennivalóit a legsikeresebben végezné.¹²⁰² A jelenlévők elfogadták Ruffy Pál indítványát.¹²⁰³ A kongresszus határozatban kimondta, hogy a „fiatalok érdekében, azok 15 éves korának betöltéséig a patronage tennivalóinak legsikeresebb elvégzésére egyedül alkalmas szervezet az állami gyermekvédelem intézménye”.¹²⁰⁴ A rabsegélyezés ügyét tehát országos szinten elintézendő feladatul határozták meg,¹²⁰⁵ de sem a bizottság, sem a szövetség központi szervének felállítását az igazságügyi kormánynál nem tudták elérni.

A kongresszus második határozata a fiatalok büntetése, a harmadik a letartóztatottak családtagjai érdekében kifejtendő patronázs-tevékenység főbb irányelveit tartalmazta. Ez utóbbi jelentős előrelépésnek tekinthető, mivel korábban a rabsegélyező-egyesületek szinte kizárólag csak a kiszabadultakat támogatták, majd egyre inkább a letartóztatási intézetben elzárt családtagjainak segítésére is hangsúlyt helyeztek.¹²⁰⁶ Angyal Pál úgy ítélte meg, hogy a kongresszus második és harmadik számú határozata kettős eredményt hozott, egyrészt „a patronage-tevékenység legfontosabb ágazatait erősítette meg, másrészt alapot teremtett az egyéniesítés eszméje szerint fejlődő pártfogó és gyámolító tevékenységnek”.¹²⁰⁷ A felvetett kérdések többsége kizárólag a gyermek- patronázzsal, valamint a romlás veszélyének kitett, züllésnek indult gyermekek és fiatalok megmentésével foglalkoztak. Varga sérelmezte, hogy teljesen háttérbe szorult a rab-patronázs

¹²⁰¹ ANGYAL, 1909./a., 319., ANGYAL, 1909./c. 481-490.

¹²⁰² HORVÁTH, 1914, 268.

¹²⁰³ RUFFY, 1914, 337-400.

¹²⁰⁴ Az első patronage-kongresszus iratai és naplója. Pécs, 1907. 193.

¹²⁰⁵ FELEKI, 1911, 41.

¹²⁰⁶ A Pécsen megtartott első országos patronage-kongresszus hatására a segélyezés formája módosult, mivel elsősorban a letartóztatott egyének elhagyott szegény sorsú családja számára igyekeztek a megélhetést biztosítani. ANGYAL, 1909./a., 319.

¹²⁰⁷ ANGYAL, 1909./a., 319.

”égető kérdéseinek” megoldása, hogy miképpen kellene a rabsegélyező-egyleteket átalakítani, hogy azok a gyermek-patronázs munkáját is elvégezhessék. Álláspontja, hogy azok megoldása végett hívták össze a kongresszust.¹²⁰⁸ Bernolák Nándor¹²⁰⁹ ép ezért elítélte az addigi rabsegélyezési formát, a patronázs-munkát szűkebb körre akarta szorítani. A kongresszuson ugyanakkor egyesek egymással szembe állították a rab-patronázst és a gyermekvédelmet. Finkey Ferencz kifejtette, hogy „ez a két feladat nemhogy kizárná, vagy alterálná, de a legtermészetesebben kiegészíti egymást”.¹²¹⁰ Megállapítást nyert, hogy a rabsegélyező-egyletek a gyakorlatban a fiatakorúak pártfogásával kevésbé foglalkoztak, de nagymértékben fejlődtek a gyermekvédelmi bizottságok, amelyek a megalakított új patronázs-egyesületek által mentő – munkálatot végeztek, az elbotlott vagy már züllés útjára tévedt fiatakorú mellé védőügyvédet, pártfogót rendeltek. A gyermekeket pedig az erkölcsileg rossz környezetből kiragadták és megfelelő helyen, tisztességes családnál, munkaadónál vagy intézetben helyezték el.¹²¹¹

Balogh Jenő már az első kongresszuson megfogalmazta a fiatakorúak védelme érdekében, hogy melyek a következő országos összejövetelen döntésre váró, fontos kérdések. Bernolákkal ellentétben javasolta, hogy elsősorban az erkölcsi romlás veszélyének kitett vagy züllésnek indult gyermekek és fiatakorúak megmentésére terjesszék ki a patronázs-egyesületek munkásságát. A jelenlevők ezzel a véleményével egyöntetűen egyetértettek.¹²¹² Elfogadták, hogy a rabsegélyező-egyesületek átalakításra várnak, illetve az újra szervezendő egyesületek működési körébe be kell vonni a fiatakorúak pártfogását.¹²¹³ A kongresszus eredményeként, az azt követő két év alatt a rabsegélyezéssel, illetve patronázssal foglalkozó egyesületek száma

¹²⁰⁸ VARGA, 1909, 321.

¹²⁰⁹ Bernolák meglátása, hogy a modern büntetőjog túljutott azon az irányzaton, amely a büntettes kiemelését kívánta. Gyengék védelmére helyezték a hangsúlyt és a különböző egyéneket a büntettek más-más osztályaiba sorolták, amelyekkel szemben különbözőképpen kellett eljárni a gyakorlati ítékezés terén, és társadalomnak is védekezni.

¹²¹⁰ VARGA, 1909, 321.

¹²¹¹ ANGYAL, 1909./a., 319.

¹²¹² Az első Országos Rabsegélyező Kongresszus Iratai és Naplója, Pécs, 1907. 138.

¹²¹³ ANGYAL, 1909./a., 320.

26-ról 44-re nőtt,¹²¹⁴ amelyek közül 38 jelentette be a szövetségbe való belépését. Angyal Pál szerint, ez a feltűnő szaporodás kétségtelenül annak tudható be, hogy akik a kongresszuson jelen voltak széles körben terjesztették a patronázs eszméit, és „meggyőzték a társadalmat a bűnözés veszélyeinek kitett egyének pártfogolásának szükségességéről”.¹²¹⁵

Angyal Pál az 1907. szeptember 6-án és 7-én Pécsen megtartott első országos rabsegélyző kongresszus „Iratái és Naplója” kiadásakor bizakodva tekintett a jövőbe. Véleménye, hogy „a viták során felszínre került eszmék, valamint a hozott határozatok mindenesetre maradandó nyomokat fognak hagyni, és jelentékenyen előmozdítják a hazai patronage-ügy fejlődését”.¹²¹⁶ A kongresszust követő évben visszatekintett, hogy megvizsgálja milyen változások történtek. Új egyesületek jöttek létre a fővárosban és több vidéki városban,¹²¹⁷ amelyek szakítottak a rabsegélyző egyesületek hagyományos pénzosztogatási rendszerével: az erkölcsi támogatásra, munkaközvetítésre, és az arra szoruló gazdasági megerősítésére helyezték a súlyt. A már korábban virágzásnak indult gyermekvédelmi intézmények, az újabbakkal együtt a fejlődésüket a kongresszus hatásának köszönheték.¹²¹⁸ Társadalmi alapon működő különböző gyermekvédelmi bizottságok alakultak. Angyal előadásokat tartott, arra keresve magyarázatot, hazánkban milyen okok gátolták a patronázs fejlődését. Mindig azt hangsúlyozta, hogy rabsegélyző és patronázs ügyünk fejletlen, ami arra vezethető vissza, hogy az addig tevékenykedő egyesületeink nagyon hivatalos jellegűek voltak, beérték az egyszerű pénzsegélyezéssel. Beszédeiben sürgette a modernizálást, és javasolta a társadalomnak a közvetlen munkába való bevonását. Angyal bízott a magyar társadalom fogékony elemeiben.¹²¹⁹

¹²¹⁴ Az egyletek működésüket tekintve: 33 rabsegélyző-egyletre, 6 gyermekvédelmi bizottságra, 4 patronage-egyesületre különült el, valamint az erdélyi pártfogó egyletre, melybe 1908. december 8-án beolvadt a kolozsvári rabsegélyző-egylet. ANGYAL, 1909./a., 320.

¹²¹⁵ ANGYAL, 1909./a., 319.

¹²¹⁶ Az első Országos Rabsegélyező Kongresszus Iratai és Naplója, Pécs, 1907. 12.

¹²¹⁷ HORVÁTH, 1914. 263.

¹²¹⁸ VARGA, 1913./b., 384.

¹²¹⁹ ANGYAL, 1909./a., 320.

B) A pécsi egyesületek

Hazánk egyre fokozódó érdeklődést mutatott a patronázs-intézmények iránt. Angyal Pál ennek ellenére nem vállalkozott az egész országban észlelhető fejlődés ismertetésére.¹²²⁰ Csak arra vállalkozott, hogy bemutassa a folyóiratcikkben a kongresszust követően, Pécssett létrejött két patronázs-egyesület eredményes működését. Fontosnak tartotta kiemelni a tevékenységük alakulását, mivel úgy ítélte meg, hogy a két intézmény „beilleszkedett a nagy átalakulás előtt álló büntetőjogunk modern intézményei közé.”¹²²¹

Először a *Pécsi Patronage-Kör* bemutatására vállalkozott, amelyet 1908. január 30-án néhány lelkes pedagógus, iparos és kereskedő, valamint több jólelkű hölgy részvételével alakították. Elsősorban annak a feladatnak az ellátása érdekében hozták létre, hogy a pécsi királyi törvényszéki fogházban levő letartóztatottakat, és ezeknek a családtagjait, továbbá a szabadultakat, valamint az erkölcsi romlás veszélyének kitett vagy züllött gyermekeket erkölcsi és a különböző jótékony intézetek segítségével anyagi támogatásban részesítsék. A kör alapító-tagjainak száma 43, közöttük 12 hölgy. Mindenki aktívan kivette a részét a munkából, formális alapszabályok nélkül tevékenykedtek. Azonban kb. félévi fennállás után tervbe vették, hogy a működési kört, valamint a tagok jogait és kötelességeit röviden körvonalazó alapszabályokat készítenek. Legfőképpen azért, hogy az igazságügyi kormány némi támogatásban részesítse az egyesületet, amely elősegítette azt is, hogy a hatóságokkal is hatékonyabb érintkezhetek. A tagok munkaerejükkel járultak a nagy feladatok megvalósításához, majd az alapszabályban minimális évi tagsági díjat is meghatároztak. Működésük főleg két irányban vett nagyobb lendületet: a fogházmiszió és a családtagok támogatása terén. A fogházmiszió körében a letartóztatottak időközi látogatása során arra

¹²²⁰ Budapest gyermekvédelmi intézményeit Wildner Ödön ismertette. WILDNER, 1914. 409-418.

¹²²¹ ANGYAL, 1909./a., 320.

törekedtek, hogy az elzártak erkölcsi tanításban, vigasztalásban részesüljenek, a bomladozó családi kapcsolatokat megerősítsék.¹²²²

A fogházfelügyelők együttműködtek az egyesülettel, így minden hónap elsején kimutatást küldtek, amelyből a Kör tagjai megtudták a legutóbbi hónapban beutalt letartóztatottakra vonatkozó legszükségesebb adatokat. Az adatok alapján minden letartóztatotról egyéni lapot készítettek, amelyet a pártfogónak adtak át,¹²²³ amit mindig a havonként tartott üléseken osztották ki. A tagok levélben, vagy az üléseken referáltak tapasztalataikról, és előterjesztették javaslataikat. Anyagi segélyezés keretében a rászoruló letartóztatott szabadulásakor pénzüsszeget kapott, amelyet a Kör valamely jótékony intézettől, többnyire a Rabsegélyző Egyesülettől szerzett be. Az odaítélt összeget azonban nem bocsátották a szabadult kezébe, hanem a pártfogó közvetítésével használták fel, elsősorban a szükséges ruhaneműre, a nélkülözhetetlen élelmiszerekre, a tüzelőanyagra, a munkaeszközökre. A vidéken lakókat pártfogójuk elkísérte a vasútállomásra, megváltotta menetjegyüket.¹²²⁴

A pécsi egyesület alapításától számítva összesen 226 letartóztatott részesült erkölcsi és részben anyagi támogatásban. A legtöbb nehézséggel a munkaközvetítés terén küzdöttek, mivel aránylag kevés szabadultnak tudtak munkát szerezni. Előfordult, hogy kórházi szolgának ajánlották be, néhányat iparosnál, illetve vidéki mezőgazdaságban helyeztek el. A *család-támogatás* terén elég szép eredményeket értek el. Itt is jelentkezett probléma, mivel a vidéki pártfogók száma még csekély, ezért többnyire csak azokat a családokat gondozhatták, melyek Pécssett laktak. Angyal Pál a Kör eljárásának folyamatát is részletezte. A felkért pártfogó többször ellátogatott az illető családhoz,

¹²²² A Pécsi Patronage-Kör tagjai a királyi ügyész aláírásával és hivatalos pecséttel ellátott következő szövegű állandó igazoló jegyet kaptak: „N. N. ur (urnő) feljogosittatik a pécsi kir. törvényszéki fogházban levő férfi (nő) letartóztatottakat, a vizsgálati foglyok és előzetes letartóztatottak kivételével vasár- és ünnepnapokon délután 2-5 óra között meglátogatni és velük beszélni”. ANGYAL, 1909./a., 320.

¹²²³ Angyal Pál tájékoztatásul közölt egy egyéni lapot: „sz. M. András, született 1871. évi július hó 25-én Budapesten, ró n. kath. háziszolga, vagyontalan, nőtlen, legutóbbi lakóhelye: Mohács. Lopás büntette miatt két évi fegyházra Ítéltetett. Előzőleg büntetve volt: 1898. évben három évre, 1907. évben hét napra. Szabadul: 1910. évi augusztus hó 10-én.” ANGYAL, 1909./a., 320.

¹²²⁴ ANGYAL, 1909./a., 320.

buzdította, bátorította a gyermekeivel magára maradt nőt. Munkájuk során reábeszéléssel, ellenőrzéssel, irányítással arra is törekedtek, hogy meggyőzzék a nőt, férje iránti házassági hűségét meg ne szegje, illetve gyermekeit gonddal nevelje, a meglevő kis vagyont a férj szabadulásáig megtartsa. Igyekeztek a nőnek munkát szerezni, a gyermekeket szükség esetén az állami gyermekmenhelyben helyezték el.¹²²⁵

A Kör működése alatt összesen 35 családot vett pártfogásba, és 83 gyermeknél gyakorolt ellenőrzést. A pártfogók kérdőívek kitöltésével segítették az eredményes munkát. Háromféle kérdőív kibocsátását tervezték, az egyiket a letartóztatottaknak, a másikat a szabadultaknak, amennyiben Pécsen maradtak, a harmadikat a család pártfogóinak adták át. A szerzett információkat feldolgozva terjesztették be a javaslatokat a vezetőség, illetve az ülés elé.

Másodsorban Angyal a *Pécs-Baranyai Gyermekvédelmi Bizottságot* ismertette. Néhány lelkes emberbarát kezdeményezésére és részvételével 1908. február 8-án jött létre, feladatául tűzte ki, hogy a züllésnek indult és az erkölcsi romlás veszélyének kitett fiatalok közül különösen azokat veszik pártfogásba, akik a büntetőtörvénykönyvvel összeütközésbe kerültek. Legtöbb esetben ezek az ifjak a letartóztatási intézetbe kerültek. A védelmi működést a bizottság védelmi osztálya, a patronázs-tevékenységet pedig annak pártfogó osztálya végezte. Félévi működést követően 93 tagból állt a szervezet, akik közül 40 a védelmi osztályban, 53 pedig a pártfogó osztályban tevékenykedett. Tagjaik között 28 vidéki volt és 12 hölgy.¹²²⁶

A bűnösség elleni küzdelemben a figyelem egyre inkább a fiatalok felé fordult. Keresni kezdték az okokat, amelyek a gyermeket a bűn lejtőjére sodorták. Hamar felismerték, hogy bűnösségük okai többnyire, nem egyéniségükben, hanem a romlott környezetben lelhető fel. Vizsgálták az ilyen korban lévő elkövetőkkel szemben alkalmazott büntetések vagy egyéb eljárási módok hatását. Megállapították, hogy a büntetési eszközök a büntettes

¹²²⁵ ANGYAL, 1909./a., 320.

¹²²⁶ ANGYAL, 1909./a., 320.

fiatalkorúak számára nemcsak hatástalanok, hanem egyenesen károsak, mert kevésbé használják fel a javító nevelés eszközeit. Általában rövid idő után ismét visszabocsátották az elítéltet a régi környezetébe, ahol tovább züllött a valódi büntetésekkel együtt.¹²²⁷

Mindezek alapján kötelességükké tették, hogy a törvényes keretek között mindent megtegyenek a fiatalkorú büntetések megmentése érdekében. A bizottság ezt a nemes célt igyekezett megvalósítani. Védőt kért fel a bíróság vagy rendőri hatóság elé idézett fiatalkorú mellé, azért, hogy a büntetés alól lehetőleg felmentsék, illetve a büntetés kiállása után pártfogó kezelésnek vessék alá. Megszervezésétől kezdődően összesen 14 fiatalkorút, közöttük két leánygyermeket vettek pártfogásba. Működésüket egy eset kivételével mindig hivatalos értesítés alapján kezdték meg, amelyek a pécsi királyi ügyészségtől, az ügyészi megbízottól, a járásbíróságoktól, és a rendőrfőkapitánytól érkeztek. Felkért védők közreműködése négy esetben felmentésre, illetve az eljárás megszüntetésére vezetett, tíz esetben rövidebb büntetés volt az eredmény.¹²²⁸

A bizottság tervezte, hogy záros határidőn belül a pécsi királyi főügyészség területén levő többi királyi ügyészségekkel kapcsolatban is megalakítja ezeket a bizottságokat. Ennek fejleményeként 1908. március 13-án a Szekszárd-Tolna megyei, május 19-én pedig a Kaposvár-Somogy megyei Gyermekvédelmi Bizottságokat állították fel. Hasonló céllal és szervezettel működtek, mint a pécsi. Ezt követően Nagy-Kanizsán hasonló törekvést indítottak el. Angyal Pál szerint a főváros után a pécsi királyi tábla területén volt a talaj legjobban előkészítve ahhoz, hogy a büntető novellának¹²²⁹ a

¹²²⁷ ANGYAL, 1909./a., 320.

¹²²⁸ Angyal Pál a pártfogó osztály működését is összefoglalta, az alábbi statisztikai adatok alapján. Az összes pártfogásba vett fiatalkorúak közül háromnál nem volt szükség semmiféle beavatkozásra, mert megállapították, hogy gyermekcsínyt követek el, és pártfogolt jó környezetben nevelkedett. Öt gyermek szintén a családjában maradhatott, illetve a munkaadónál, de egy ideig felügyelet alatt tartották, és bizonyos erkölcsgyámi gondozásban részesültek. Kettőt más családnál, illetve munkaadónál helyeztek el, ezeket állandó ellenőrzés alatt tartották. Hármát a pécsi állami gyermekmenhely kötelékébe vettek fel, akiket vidéki telepen helyeztek el. Egy ifjút a székesfehérvári javítóintézetbe utaltak be. ANGYAL, 1909./a., 320.

¹²²⁹ FELEKI, 1911, 23.

fiatalkorúakra vonatkozó része zökkenőmentesen 1910. évi január elsején életbe léphessen.¹²³⁰

C) A második kongresszus

Az első Kongresszus meghozta az előrelépést, a megszervezett egyesületek 1908. év végén megalakították a *Patronage Egyesületek Országos Szövetségét* Budapesten, az Igazságügy minisztérium épületében. Alapszabályának 2.§-a meghatározta célját és feladatát: „A Szövetség célja előmozdítani a patronázsügy fejlődését; feladata: biztosítani a Szövetséghez tartozó rabsegélyező és patronázs kérdéseivel foglalkozó más egyesületek¹²³¹ kölcsönös együttműködését; szorgalmazni és elősegíteni új egyesületek alapítását; képviselni a patronázs érdekeket a közvélemény és közhatalom előtt.”¹²³² Központi feladatává tették a patronázs-ügy országos szervezését, emellett megszövegezte az Országos Patronage-Tanács szabályzatának tervezetét, amelyet az igazságügyi és belügyi minisztereknek mutattak be.¹²³³

Az Országos Szövetség bebizonyította, hogy minden vonatkozásban megfelelt alapítói célzatának, rövid időn belül megrendezte az első országos rendezvényét. Az előkészítő munkálatok után a *II. Országos Patronage-kongresszust* 1909. szeptember 10. és 11-ére hívták össze, a Magyar Tudományos Akadémia székházába.¹²³⁴ Mint tanácskozó és határozó fórum megvizsgálta, hogy az erkölcsi veszedelemben forgó egyének oltalmán és támogatásán fáradozó egyesületek és intézetek működése helyes irányban és a megfelelő eszközökkel fejlődött, valamint biztosította közöttük az együttműködést. A pécsi rabsegélyező-kongresszuson felmerült kérdések is hatottak a tanácskozásra. Számos reformeszmét indítottak útjára és a meghozott határozatok nyomán újabb egyesületeket¹²³⁵ alakítottak, amelyek már részt vettek a második kongresszuson. Az első alkalommal összegyűlt

¹²³⁰ VARGA, 1909, 376-377.

¹²³¹ HORVÁTH, 1914, 264.

¹²³² ÍRK, 1913, 130.

¹²³³ ANGYAL, 1909./a., 320.

¹²³⁴ BALOGH, 1909./b., 317.

¹²³⁵ WILDNER, 1914, 410.

egyesületek által elfogadott határozatok segítették, hogy hazánkban helyesebb mederbe tereljék a patronázs-munkásságot, majd a második összejevetel napirendi pontjai között elsősorban a szervezeti problémák legsarkalatosabbjai szerepeltek.¹²³⁶ Ennek értelmében az országos fórumon először került megvitatásra az a javaslat, amely a rabsegélyező-egyesületek működési körét kiterjesztette.¹²³⁷ Különösen azért, mert a büntetőnovella az államra és a társadalomra új karitatív feladatok megoldását helyezte, amelyek megvalósítását a második kongresszuson tárgyalhatták meg. Az új módszerek alkalmazásának kérdése azonban szembe került a régi rendszer híveinek álláspontjával.¹²³⁸

Sok reményt fűztek a második kongresszushoz. A napirendre tűzött kérdések gyakorlatiasak voltak. Bízta abban, hogy az első összejevetelen meghozott határozatok a patronázs-ügy fejlődését eredményezik, hogy az önvédelmi munka lényegéről, feladatairól¹²³⁹ a társadalom széles rétege tudomást szerzett. Angyal Pál szerint a társadalom nem tarthatta távol magát a bűnösség tényezőivel szemben folytatott küzdelemtől és a patronázs körében is közre kellett működnie.¹²⁴⁰ A patronázs-tevékenység ugyanis magában foglalta a szabadultak és a züllött fiatalok megmentését, bűnözéstől való megóvását. Jelentős eredményt könyvelhetett el a kongresszus, mert nagy érdeklődés fogadta hivatalos, és társadalmi körökben egyaránt az újra összeülő egyesületek tevékenységét, döntéseit. Az országos gyűlés jelentőségét fokozta, hogy királyi védnökség alatt folyt le és különösen kiemelték a király képviselőjében József főherceg kongresszust bevezető beszédét, amely messze meghaladta a szokásos megnyitóbeszéd sablonjait. Azokat az elveket hirdette, amelyeket a modern büntető jogtudomány megvalósítani törekedett, és amelyeknek Magyarországon első előfutára a büntető novella volt.¹²⁴¹ Rickl Gyula, elnöki megnyitó beszédében megállapította azt a sajnálatos tényt, hogy

¹²³⁶ VARGA, 1913./a., 329.

¹²³⁷ HANÁK, 1978, 25.

¹²³⁸ A II. Országos Patronage-Kongresszus. Jogtudományi Közlöny, 1909. 38. sz. 329.

¹²³⁹ HORVÁTH, 1914, 269.

¹²⁴⁰ ANGYAL, 1909./a., 320. valamint ANGYAL, 1909./c., 488.

¹²⁴¹ A II. Országos Patronage-Kongresszus. Jogtudományi Közlöny, 1909. 38. sz. 330.

a bűnözés nem csökkent, sőt különösen a fiatalok elzülloztek és büntetettek száma szaporodott nagymértékben. Rámutatott a preventív tevékenység nagyon nagy fontosságára. Elsősorban kiemelte a megelőzés jelentőségét a fiataloknál, ennek keretében javasolta a romlott környezetből eltávolításukat, esetleg gyógypedagógiai intézetbe utalásukat. Hangsúlyozta felszólalásában, hogy a legtöbb esetben a bűncselekmények elkövetőivel szemben nem csak büntetés alkalmazásával érhetnek el eredményt, hanem enyhébb eszközökkel is javulást biztosíthatnak.¹²⁴²

Balogh Jenő a magyar társadalom számára hangsúlyozta, hogy a patronázs munka iránt senki sem lehet közömbös, különösen azért sem, mert „Ő Felsége a király kegyes volt a kongresszus legfőbb védőségét elvállalni. Ő Felségének helyettese, József főherceg és utána az igazságügy miniszter, mint tiszteletbeli elnök megnyitó beszédekkel külsőleg is kifejezésre juttatták azt a jelentőséget, amelyet a legelső magyar ember és a kormány ez ügynek nemzeti művelődési és emberbaráti szempontból is tulajdonítanak”.¹²⁴³ Meghívták a kongresszusra a kormány, az érdekelt polgári és katonai hatóságok küldötteit, több mint kétszáz egyesület képviselőit és a kongresszusnak több száz működő tagját. A legkülönbözőbb társadalmi rétegek képviseltették magukat, ami arra engedett következtetni, hogy nemcsak a rabsegélyező-egyletek vezetőségei, de a legkülönbözőbb körök, olyanok is, amelyek a hivatalos élettel semmiféle összeköttetésben nem voltak, felkarolták a patronázs-tevékenységet,¹²⁴⁴ és készséggel álltak a nemes eszme szolgálatába. A kimagasló számú részvétel miatt Balogh remélte, hogy az elfogadásra kerülő határozatok és a büntető novellának a fiatalokra vonatkozó szabályainak hatályba lépése a hazai patronázs-ügy fejlődésében új korszakot fog nyitni. Az országos ülés továbbra is a legfontosabb feladatok megvalósítását a rabsegélyező-egyletektől várta. A kongresszus vállalta, hogy a rabsegélyező-egyletek működését átalakítja annak érdekében, hogy az eddigi munkásságot a patronázs szélesebb köreire ki tudják terjeszteni. A patronázs-tevékenységet továbbra is állami feladatnak

¹²⁴² A II. Országos Patronage-Kongresszus. Jogtudományi Közlöny, 1909. 38. sz. 330.

¹²⁴³ BALOGH, 1909./b., 317.

¹²⁴⁴ HORVÁTH, 1914, 265.

tekintették, de a társadalom tagjaira is fontos szerep jutott, elsősorban annak megoldására, hogy a letartóztatási intézetekből szabadultak kellő munkahelyet találjanak.¹²⁴⁵

A kongresszuson felmerült eszmék elegendő anyagot szolgáltatottak a patronázs-ügy művelőinek, elősegítve, hogy munkájuk új irányokban folytatódjék. A kongresszusi napló közölte az elhangzott felszólalásokat. A kongresszus élén, mint a legfőbb mozgató erők, Rickl Gyula és Balogh Jenő fáradoztak.¹²⁴⁶ A kongresszus központi kérdéseit többen igyekeztek meghatározni. Balogh és a nézeteit követők a patronázs szó értelmében az egyesületek tevékenységi körét tágabban jelölték meg. Az elbocsátott rabok mellett, akiknek érdekében a rabsegélyezést végezték, másokra is ki akarták terjeszteni a mentő és felemelő tevékenységet. Így az elítéltek családtagjaira, akiknek támogatását szintén nem lehetett a rabsegélyezés fogalma alá vonni, főleg pedig züllés veszélyének kitett vagy bűncselekményt elkövetett fiatalok számára, akiknek támogatására a legnagyobb súlyt helyezték. A kongresszus legfontosabb feladatává tűzték ki, hogy megtalálják a módját és eszközeit annak, miképp lehet az addigi rabsegélyező egyesületek szűkebb körű munkásságát a patronázs-működés szélesebb köreire kiterjeszteni.¹²⁴⁷ A fiatalok bűncselekményeinek új büntetőjogi megítélése érdekében, ezért több vidéki egyesület alapszabályát és működésének körét meg akarták változtatni. Különösen azokon a helyeken, ahol a fiatalok bíróságai előtt nagyobb számban tartottak tárgyalásokat, illetőleg a fiatalok külön fogházából több kísérletileg kihelyezettnek vagy feltételes szabadságra bocsátottnak elhelyezése merült fel. Az egyesületek olyan tagokkal tevékenykedjenek, akik felvállalták az erkölcsi romlás veszélyének kitett fiatalok megmentésének munkáját. Ezt a tevékenységet Budapesten, a fiatalabb működő tagok, és a kerületi elöljáróságok útján jelentkezett tagok is végezték, már több mint féléve.¹²⁴⁸

¹²⁴⁵ NOVÁK, 1917, 18-20.

¹²⁴⁶ A II. Országos Patronage-Kongresszus. Jogtudományi Közlöny, 1909. 38. sz. 330.

¹²⁴⁷ WILDNER, 1914, 410..

¹²⁴⁸ BALOGH, 1909./a., 265-271.

Fontos feladattá vált, hogy a javító nevelésnek és a szabadságvesztés büntetésnek a fő célját is meghatározzák a budapesti kongresszuson, annak érdekében, hogy az illetőt társadalmilag hasznossá tudják tenni. Felismerték, hogy ezt csak úgy érhetik el, ha szabadulás után képes tisztességes munkával önmagát fenntartani. Herczeg Ferencz A kivándorló című művében jellemezte, hogy a munka útján kell az illetővel megismertetni a benne rejlő legnagyobb értéket, az ember munkaerejét és ez által „felidézni azt az átváltoztatást, amelyet korábban csak az erkölcsi oktatástól vártak.” Balogh Jenő éppen ezek miatt úgy foglalta össze a második, budapesti kongresszus feladatainak jelentőségét, hogy „a gyengéknek, elhagyatottaknak támogatása korunk állami és társadalmi életének egyik felemelő jelensége.”¹²⁴⁹ Hangsúlyozta a budapesti állami munkaközvetítő intézet igazgatója, Létay miniszteri tanácsos, dr. Gáll Endre királyi ügyész és dr. Horváth Dániel,¹²⁵⁰ a kongresszus titkára, hogy a szabadultak legtöbbször egyáltalán nem veszélyeztetik a munkaadó érdekeit. Olyan munkavégzési helyeket kerestek, amelyek biztosították a szabadultak a saját fenntartását. A kérdéskörök megoldása érdekében a kongresszus előkészítő bizottsága meghívta a munkaadók szervezeteinek vezetőseit, és érintkezésbe lépett több mint száz ipartestület, iparos egyesület és a munkaadók szövetségeinek képviselőivel és közvetítőjével. dr. Márkus Dezső a legsürgősebb feladatok egyikének a *foglalkoztató műhelyek* felállítását tartotta. Jentőségét abban látta, hogy azokban munkát kaptak a szabadultak mindaddig, amíg a végleges elhelyezésük meg nem történt.¹²⁵¹ Munkavégzés megszervezése végett kapcsolatba léptek a földművelésügyi minisztérium munkásügyi osztályában működő munkaközvetítővel. Az el nem helyezhető mezőgazdasági munkásokat pedig közmunkáknál alkalmazták. Helyesen ismerték fel, hogy elsősorban az államnak, a törvényhatóságnak és a nyilvános üzemeknek az együttműködése segíthette, hogy a büntetett előélet ne legyen kizáró ok az

¹²⁴⁹ BALOGH, 1909./b., 318.

¹²⁵⁰ HORVÁTH, 1914, 263-323.

¹²⁵¹ A II. Országos Patronage-Kongresszus. Jogtudományi Közlöny, 1909. 38. sz. 329.

olyan foglalkozások körében, amelyek nem bizalmi jellegűek. A munkaadás gyakran könnyebben történt a szabadult rendes lakóhelyén kívül.¹²⁵²

Varga Nagy István Baloghhoz hasonlóan összegyűjtötte az 1909. évi kongresszus feladatait. Legelső helyre tette a még Pécsett megfogalmazott feladatot, hogy állítsa fel a központi szervezetet a kormány, hogy az irányítás és a munka összehangolt legyen. Ezt a munkát Balogh Jenő egyetemi tanár kezébe tették, aki Varga szerint a „magyar patronage-ügy legkiválóbb előharcosa, nagy tudása, és egyénisége”¹²⁵³ miatt legalkalmasabb arra, hogy az ellentéteket elsimítsa. A második feladatul a „gyermek-patronage és rab-patronage”¹²⁵⁴ vezetői közötti összhang helyreállítását jelölte meg. Ennek elérése érdekében Varga szerint az országos szövetségi bizottságban megüresedett helyeket a régi rabsegélyező-egyletek munkásaiból kell betölteni. A kongresszusnak mindenki számára egyértelművé és elfogadhatóvá kellett tennie, hogy a kriminalitás ellen való védekezés épp annyira szükséges a nagykorúaknál, mint a gyermek bűnösöknél. A gyermek-patronázs egyes képviselői azonban a rab-patronázs és a rabsegélyező egyletek érdemeit nem ismerték el.¹²⁵⁵ Varga mindezt azzal magyarázta, hogy a gyermek-patronázsnak és támogatóinak szembesülniük kellett az angol-amerikai mintára bevezetett új jogintézménnyel, a fiatalok bíróságaival. Ezek a fővárosban már életbe léptek, országszerte pedig 1910. január 1-én kezdték meg működésüket. A törvény megfogalmazói azonban maguk is elismerték, hogy ezeket csak ott tudták sikeresen kiépíteni, ahol felügyelő (pártfogó) tisztviselők működtek.¹²⁵⁶

Varga megítélése, hogy elfelejtették a törvényhez a talajt a társadalomban előkészíteni, ugyanakkor nem akarták az életbeléptetést úgy, egy-két évre elhalasztani, mint Hollandiában. Negatívumként kiemelte, hogy a novellának a fiatalokra vonatkozó rendelkezéseit szélesebb körben nem ismerhették meg, míg a lopásra, csalásra, kerítésre, feltételes elítélésre

¹²⁵² A II. Országos Patronage-Kongresszus. Jogtudományi Közlöny, 1909. 38. sz. 329.

¹²⁵³ VARGA, 1909, 321- 324.

¹²⁵⁴ VARGA, 1909, 321- 324.

¹²⁵⁵ HORVÁTH, 1914, 265.

¹²⁵⁶ VARGA, 1909, 321- 324.

vonatkozó intézkedések a napi sajtóban nagy gyakorisággal megjelentek. Nem ment át a köztudatba, a jogászok közül is elsősorban csak a büntető jogászok érdeklődtek iránta. Nem ismerték a törvényt a bíróságok, a fiatalabb jogásznemzedék sem.¹²⁵⁷

A Patronage Egyesületek Országos Szövetsége az ország 32 helyén, ahol még azelőtt nem működött rabsegélyező-egylet, megalakították az új patronázs-egyesületeket. A korábban felállított rabsegélyező-egyleteket, pedig átformálták azért, hogy a gyermek- patronázs-munkát is elvégezzék.¹²⁵⁸ A kongresszuson az is megoldásra várt, hogy a létesítendő alapszabályokban az egyletek munkáinak korlátot és keretet szabjanak, hogy az állami gyermekmenhelyek és a gyermekvédő liga tevékenységeit ne vonják el. A kongresszusnak biztosítania kellett a szövetséghez tartozó rabsegélyező, és a patronázs kérdéseivel foglalkozó más egyesületek kölcsönös együttműködését.

D) A harmadik kongresszus

A patronázs-intézménynél a felekezetek hatása erősödött. Schell Antal, egerági római katolikus esperes-plébános a paptársainak a javító rendszerről és a patronázsról írt tanulmányában, a papság részére követelte az „összes patronage-teendőt mint karitatív munkát, és külön választotta a világi és az egyházi patronage-t”.¹²⁵⁹ Az irányzat azonban a világiak körében ellenvetést hozott, mivel nem támogatták, hogy a felekezeti tér hódítson ebben a tevékenységben. Elképzelhetetlennek tartották, hogy a „papság feltételekhez kötné a segélyüket, és csak saját híveiknek nyújtanának szolgáltatást,” gondoskodást.¹²⁶⁰ Bernolák Nándor¹²⁶¹ azonban úgy vélekedett, hogy a sokoldalú és mélyreható patronázs munkához az előfeltételeket csak a

¹²⁵⁷ VARGA, 1909, 321- 324.

¹²⁵⁸ VARGA, 1909, 321- 324.

¹²⁵⁹ A pécsi rabsegélyező-egylet évkönyve 1906-ból. Pécs, 1907. 5-6.

¹²⁶⁰ VARGA, 1909, 321- 324.

¹²⁶¹ SZABÓ – MADAI, 2004. Kassán az oktatási feladatok mellett rendbe szedte a jogakadémia 30 ezer kötetes könyvtárát, illetve nagy figyelmet fordított a diákság szociális ügyeire és önképzésére. Igen tevékenyen kivette a részét azokból a mozgalmakból, amelyek a nyomor leküzdése révén kívánták a bűnözés megelőzését biztosítani. A fiatalok bűnözés egyik legjelesebb szakértőjeként, ekkor kapcsolódott be az ún. patronage-mozgalom irányításába is, amelynek szellemi atyja Balogh Jenő volt. In: A Kassán, 1911. szeptember hó 17–19. napján tartandó III. Országos Patronage-Kongresszus iratai. 1911. július 2., Kassa, 1911. 93.

vallásfelekezeti alapon szervezett, és az egyházakra támaszkodó egyletekben találhatták meg. Alapító tagja volt a *Kassai Katolikus Patronage-Egyesületek*,¹²⁶² amely 1908. decemberben alakult meg.¹²⁶³ Az Egyesület preventív tevékenységet fejtett ki annak érdekében, hogy elkerüljék a gyermekek züllését és iskolakerülését, gondoskodott a fiatalok terheltek felügyeletéről, tagjai fogházmissziós tevékenységet folytattak, valamint gondoskodtak a szabaduló fiatalok elhelyezéséről. A patronázs fokozatosan, mint gyűjtő fogalom jelentkezett, az összes társadalom-védelmi intézmény és intézkedés megjelölésére használták. A már érintett gyermekvédelem egyik része szintén a patronázs körébe esett.¹²⁶⁴ Az arra szoruló gyermek, illetve fiatalok pártfogót kapott, aki megállapította a fiatal erkölcsi állapotát és életviszonyait, gondoskodott annak megmentéséről; más családba, menhelybe vagy javítóintézetbe való elhelyezésével.¹²⁶⁵ A fiatalok büntetést védője, és pártfogója együtt igyekezett a tisztességes élet útjára visszavezetni. A szabadult vagy kihelyezett állandóan pártfogójának felügyelete alatt állt. A patronázs-tevékenység még kiterjedt a börtönlakók istápolására, mint börtön-misszió, a letartóztatottak családtagjainak, valamint a börtönviselt rabok tényleges segélyezésére, például pénz, ruhanemű, szerszámok kiosztása, úti jegy megváltása, stb.¹²⁶⁶

A patronázs-tevékenység körének kitágítására irányuló törekvés egyre nagyobb lendületet vett. A munkálkodásuk révén kibontakozott megelőzési eszmékör egyre fokozódott.¹²⁶⁷ Bernolák és az Egyesület ebbe az irányba ható aktivitását mutatta, hogy a III. Országos *Patronage-Kongresszust* 1911. szeptember 17. és 19. között Kassán rendezték meg, és az előkészítő

¹²⁶² BERNOLÁK, 1909. 144-149.

¹²⁶³ Katolikus Patronage-Egyesület vezetőségét gróf Pálffy Sándor csász és kir. kamarás világi, dr. Giesswein Sándor praelátus-kanonok egyházi elnök, dr. Rottenbiller Fülöp főtitkár, dr. Erődi Tihámér titkár alkotta. Az egyesület székhelye Budapest volt. Működési köre kiterjedt a magyar állam egész területére, Horvát- Szlavonországok kivételével. Az egyesület célja: hogy megelőzze a bűncselekmények elkövetését. Foglalkozott: a züllésnek indult és az erkölcsi romlás veszélyének kitétt katolikus gyermekek és fiatalok védelmével, a föltételesen elítélt és a próbára bocsátott fiatalok felett felügyelet gyakorlásával. RÉVAI, 1911, 677.

¹²⁶⁴ HORVÁTH, 1914, 269.

¹²⁶⁵ Fáyér a fiatalok előzetes letartóztatását és vizsgálati fogságba helyezését háttérbe szorította, „javító illetve gyermekvédő intézetbe” történő elhelyezésüket szorgalmazta. HEVESI, 1906, 402.

¹²⁶⁶ HORVÁTH, 1915, 323.

¹²⁶⁷ VARGA, 1913./b., 386.

bizottságnak a fiatal jogakadémiai tanár is tagja volt.¹²⁶⁸ Bernolák a mozgalmon belül nagy tekintélyt vívott ki magának, több külföldi konferencián képviselte Magyarországot. Részt vett a fiataikorúak bíróságainak első nemzetközi kongresszusán Párizsban (1911. június 29.–július 1.), valamint az V. nemzetközi patronage-kongresszuson Antwerpenben (1911. július 16–21.). Ezeken a kongresszusokon több önálló és kollektív indítványából lett határozat. Javasolta például a párizsi ülésen annak szorgalmazását, hogy „az illetékes hatóságok főleg a tanítókat és a tanítónőket nyerjék meg a patronage ügyének, s azokat e téren szerzett érdemeikért erkölcsi elismerésben és anyagi jutalmazásban részesítsék.”¹²⁶⁹ A magyar küldöttek Antwerpenben kezdeményezték egy negyedéves nemzetközi folyóirat kiadását is a fiataikorúak bíróságait illetően felmerülő kérdések tárgyalására.¹²⁷⁰

A kongresszus kimondta a feladatkör hivatásos büntetésekre való kiterjesztésének szükségességét. Irk Albert véleménye, hogy a kriminálpolitika fokozatos kiépülése szükségképpen maga után vonta a patronázs-tevékenység határainak kibővítését. Ez által a kriminalitás elleni célszerű küzdelem egységes rendszerébe harmonikusan illeszthették bele a patronázst.¹²⁷¹ A modern kriminálpolitika az osztályozás minél tökéletesebb megvalósítására törekedett. Keresztülvinni csak úgy tudták, ha a hatóság elé került „gyermek vagy fiataikorú elzüllésének, csavargásának, bűnözésének vagy prostitúciójának okait először tüzetesen megállapították”.¹²⁷² A fiataikorúak és gyermekek megmentésére, illetve átalakítására irányuló erőfeszítés legnehezebb és egyúttal legfontosabb mozzanatának tekintették a fiatal elkövetők személyiségének feltárását. Ennek elérése érdekében elkülönítéssel, majd kísérleti családba való helyezéssel, illetve felügyelet

¹²⁶⁸ A Kassán, 1911. szeptember hó 17–19. napján tartandó III. Országos Patronage-Kongresszus iratai. 1911. július 2., Kassa. 1911. 93.

¹²⁶⁹ A Kassán, 1911. szeptember hó 17–19. napján tartandó III. Országos Patronage-Kongresszus iratai. 1911. július 2., Kassa. 1911. 102., 107.

¹²⁷⁰ FELEKI, 1911, 59.

¹²⁷¹ ÍRK, 1915, 25.

¹²⁷² ÍRK, 1915, 25.

melletti próbára bocsátással igyekeztek eljárni.¹²⁷³ Angyal – a III. patronage kongresszuson – már ezeknek a tevékenységeknek állami feladatként történő ellátása mellett érvelt.¹²⁷⁴ Irk Albert úgy vélekedett, hogy abból a nemzetközi tevékenységből, amelyet a patronázs kiépítését szolgáló eszme kibontakozása érdekében fejtettek ki, méltó szerep jutott a magyar államnak és hazánk társadalmának. Ez a felfogás termékenyítően hatott a fiatalok büntetőjogi helyzetének szabályozására, valamint a *modern gyermek- és ifjúságvédelmi rendszer kialakítására*.¹²⁷⁵ Angyal Pál a Jogtudományi Közlöny hasábjain mutatta be az 1911. július 16 – 21 között megrendezett anvers-i V. nemzetközi Patronage-Kongresszus eredményeit – elsősorban a magyar patronázs fejlődési útjának kijelölése végett. Méltatta, hogy huszonegy éven belül ötödik alkalommal¹²⁷⁶ szervezte meg Belgium ezt a kongresszust. A meghívottak között a külföldi államok hivatalos képviselői és küldöttei is szerepeltek. Jelentőségüket abban látta, hogy határozataik közül egyesek a gyakorlatban megvalósultak, így irányította a patronázs-munkásságot a kongresszus. A második szakosztálya tárgyalta a gyermekvédelem körébe eső kérdéseket. Közülük a következőket emelte ki Angyal Pál: a fiatalok büntetése, koldusok és csavargók végleges vagy ideiglenes elhelyezésére szolgáló intézeteket akartak felállítani, és ezek szervezésénél a gyermekek fiziológiai és pszichológiai jellemvonásait vették figyelembe. A kongresszuson elhangzott, hogy a patronázsnak a jövőben az a feladata, hogy a nyomor és bűnözés ellen vegye fel a küzdelmet. A fiatalok bíróságainak a jelentőségét is kiemelték a felszólalók. A patronázs eszme megvalósítójának tekintették. Angyal szerint az erkölcsileg elhagyott és züllésnek kitett gyermekek érdekében hozott határozatokkal hatalmas lépéssel vitték előbbre a patronázs-ügyet.¹²⁷⁷

¹²⁷³ HANÁK, 1978, 26.

¹²⁷⁴ VARGA, 1913, 275.

¹²⁷⁵ IRK, 1915, 131.

¹²⁷⁶ Belgium először 1890-ben, majd 1894-ben és 1898-ban is Anvers-ben, végül 1905-ben Liège-ben rendezte meg a nemzetközi patronage-kongresszust. Az ötödik kongresszuson 17 állam képviseltette magát hivatalos küldöttek által. Hazánkban az igazságügyi kormány képviselőjében dr. Szilágyi Arthur Károly és dr. Bernolák Nándor, a Patronage-Egyesületek Országos Szövetsége részéről dr. Horváth Dániel, a vallás- és közoktatásügyi, valamint a belügyi minisztérium hivatalos képviselőjeként pedig Angyal Pál. ANGYAL, 1911, 290.

¹²⁷⁷ ANGYAL, 1911./a., 291.

1911-ben Edelsheim lemondott az Országos Gyermekvédő Bizottság elnöki posztjáról. Ez a bizottság a Szabályzat szerint a belügyminisztérium keretein belül működött. Lemondásának okait az alábbiakban foglalta össze:

1. nem kapott végrehajtási jogkört,
2. az előterjesztések végrehajtását nem tudta befolyásolni,
3. sérelmezte, hogy a költségvetés gyermekvédelmi tételeinek takarékoság címén történt csökkentése, ellentétben állt a társadalmi gyermekvédelemmel kapcsolatos álláspontjával.¹²⁷⁸

A Liga vezetői egyértelműen tudták, hogy az állam mindennemű támogatása nélkül nem képesek a vállalt feladat teljesítésére, ennek ellenére a belügyminisztériumtól nem akartak függő helyzetbe kerülni. Az önállóságuk megőrzése érdekében célkitűzéseiket nem adták fel, a társadalmi erők összefogását, aktuális problémák megoldását, egy központ megteremtését továbbra is szorgalmazták.¹²⁷⁹

Az első világháború megtörte a patronázs-munka fejlődési ívét, különösen azáltal, hogy a hadi állapot megakadályozta a negyedik kongresszus összehívását, amelyet 1914 szeptemberére, Kolozsvárra terveztek. Ennek célja már a pártfogó tisztviselői létszám emelése, és a pártfogók képzése lett volna.¹²⁸⁰ A világháború hosszú időre megbénította a törvényhozást, valamint a hatóság és a társadalom intenzív tevékenységét. Mindezeket tetőzte, hogy a gyermeknyomor és gyermekbűnözés hullámai a legmagasabbra csaptak fel.¹²⁸¹ A háború négy éve és az azt követő néhány év alatt pár rendelettel eltekintve nem alkottak a gyermekvédelemre vonatkozó új jogszabályt.¹²⁸² Az Országos Gyermekvédő Liga, a Magyar Vöröskereszt Egyesület és a Stefánia Szövetség 1921-ben megalapították a *Nemzetközi Gyermekvédelmi Egyesület* magyar csoportját az ún. „Magyar Gyermekvédelmi Szövetséget” és egymás közt felosztották a végrehajtani szándékolt feladatokat.¹²⁸³

¹²⁷⁸ Gyermekvédelmi Lap, 1911. 8. sz. 32-33.

¹²⁷⁹ VARGA, 1913./b., 389.

¹²⁸⁰ FINKEY, 1915, 385.

¹²⁸¹ HORVÁTH, 1915, 282-287.

¹²⁸² CSORNA, 1929, 152.

¹²⁸³ CSORNA, 1929, 226.

ÖSSZEGZÉS

Az értekezésben jogtörténeti visszatekintést adtam az 1900-as évektől az 1910-es évek elejéig tartó időszakról. Rávilágítottam, hogy ez a kor, miért nevezhető a bűnügyi tudományok fénykorának. Büntetőjogásaink és a képviselőház tagjai jogszabályok megalkotásával igyekeztek a fiatalok bűnelkövetők helyzetén jobbitani. Figyelembe kellett venni, hogy ezen elkövetők személyisége érésben van, értelmi-érzelmi- akarati képessége formálódott. Kutatásom során az a cél vezérelt, hogy alátámasszam, hogy egymagában a büntetőjog nem képes a fiatalok megmentésén munkálkodni. Megerősítésre várt annak bemutatása, hogy az elhivatott szakemberek a törvényhozási és kormányzati úton létrehozott normák, valamint a társadalmi tevékenység által segíthettek a fiatalok kriminalitásának leküzdésében.

Fordulatot jelentett, hogy akik a jogalkotói munkában részt vállaltak, felismerték, büntetési rendszer eszközei önmagukban alkalmatlanok. Az új elveknek megfelelő módszerrel érheték el a fiatalok erkölcsi átalakítását, megmentését, a nagyszabású gyermekvédelmi munkával kiegészítve azt. Rávilágítottam, hogy a vizsgált időszakban a büntető törvényhozás a fiatalok bűnügyeiben teljesen szakított a régi jogrendszerekkel. Közvetlen összehasonlítást a jelenkor büntető anyagi és eljárásjogi szabályok rendszerével mellőznöm kellett. Az adott jogszabályok elemzése és a korabeli joggyakorlat vizsgálata eddig észre nem vett tényekkel gazdagítja a korszakról alkotott elemzést.

A 20. század elején alkotott fiatalokra vonatkozó magyar büntető jogszabályok vizsgálata során megállapítható, hogy a századfordulóra ezen elkövetők addigi bánásmódját helytelenítették a büntető jogászok. Hazánkban is új szociálpolitikát építettek ki, különösen a nemzetközi kongresszusok, börtönügyi egyesületek megállapodásai, valamint az amerikai, angliai és németalföldi tapasztalatok alapján. Általános tételként fogalmazták meg, hogy a fiatalokkal szemben a megtorlás szempontjait nem érvényesíthetik. A

büntetőjogi beszámítás alá nem eső 12 éven aluli erkölcsi romlásnak, vagy züllésnek indult gyermek megmentésére helyezték a hangsúlyt. Elismerték a vizsgált korszak büntetőjogászai a tudomány azon álláspontját, hogy a fiatal elkövetők sajátos társadalmi helyzete és életkori-pszichikus tulajdonságai okot adnak a különleges büntetőjogi elbírálásra. Hiszen a bűntetteket olyan életszakaszban követik el, amikor még nem képesek teljes mértékben felismerni cselekményük társadalomra veszélyes következményeit. Nyilvánvaló, hogy a büntető anyagi jogszabályok a fiatalkorú személyiségére, egyéniségére, értelmi és erkölcsi fejlettségének fokára tekintettel kerültek megalkotásra. A törvények megalkotói és gyakorlati jogalkalmazói igyekeztek a korszaknak megfelelő, hatékonyabb és humánusabb megoldásokat találni. Ezeket a szempontokat figyelembe véve fejlesztették a fiatalkorúakra vonatkozó büntető joganyagot. Az általánostól eltérő törvényi szabályozást vezettek be erre a jogterületre, ami sok tekintetben enyhébb intézkedést, enyhébb megítélést írt elő.

Az új anyagi jogi intézmények új eljárási szabályokat követeltek. Ezek jól érzékelhetőek a fiatalkorúak bíróságának történetében. A magyar büntetőjog jeles művelői sorából elsősorban Balogh Jenő valamint Finkey Ferenc emelkedett ki, akik a hazai jogászközönsséggel megismertették a fiatalkorú tettesek és elhagyott gyermekek megmentésére és javító nevelésére hivatott új jogintézményeket. Munkáságukat egyértelműen támogatta a – legújabb büntetőjogi eredmények részletes bemutatását, azok nemzetközi szintű megismertetését segítő, valamint minden nemzet jogalkotására és joggyakorlatára befolyást gyakoroló – nemzetközi börtönügyi kongresszusok tevékenysége. A börtönügyi kérdéseken túl a büntetőjoggal és a megelőzés kérdésével is foglalkozó, ötévente megszervezett kongresszusok sorából már az 1890. évi Szent-Pétrevárott megszervezett kiemelkedett. Itt rendelkeztek először arról, hogy a jövőben a négy szakosztály egyike a fiatalkorúakra és gyermekekre vonatkozó kérdésekről tanácskozzon. E tárgykörrel kapcsolatosan is a Bulletin de la Commission Pénitentiaire Internationale elnevezésű hivatalos kiadványában tették közzé a javaslatokat,

határozatokat. Balogh Jenő már 1905-ben a Jogtudományi Közlöny hasábjain ismertette a büntető törvényhozás terén – az azt megelőző öt évben – nemzetközi viszonylatban elért eredményeket. E munkájában elsősorban a Budapesten, 1905-ben megszervezett kongresszuson az Egyesült–Államok hivatalos küldöttjének – Barrowsnak – az amerikai büntetőjogban, a fiatalokú elkövetőkkel szembeni bánásmódot és büntető eljárást bemutató jelentése segítette. A fiatalokúakra vonatkozó büntető anyagi jog, így különösen a büntetési rendszerben a nevelés elvének kidomborítását, valamint a gyermekvédelem kérdését tárgyalta az 1907-ben megjelent művében. A fiatalokúak büntetőjogának kialakulását nem lehetett volna összefüggésében vizsgálni Balogh Jenő 1909-ben megjelent a *Fiatalokúak és büntetőjog* című, mesterműnek tekinthető kötetének hiányában. Rámutatott a *Büntető novellában* megfogalmazott álláspontokra és az észak-amerikai jogintézmények sajátosságaira.

A magyar büntetőjogászok közül – Balogh Jenő mellett – Finkey Ferenc munkássága volt az, amely lényegesen jelentős hatást gyakorolt a magyar büntető eljárásjog fejlődési irányára. Az észak-amerikai tanulmányútja során részletesen tanulmányozta a fiatal elkövetőkre vonatkozó jogintézmények eredetét, működését. Az igazságügyi minisztérium kiküldte Washingtonba, az 1910. október 2-8. napja között megrendezésre került nemzetközi börtönügyi kongresszusra. Finkey Ferenc a magyar jogrendszerbe beépített amerikai jogintézmények működésébe részletes betekintést nyújtott. Angyal Pál és Vámbéry Ruzstem tankönyvei a fiatalokúak ügyeiben követendő eljárás első rendszerezett összefoglalása. A részletkérdések és a monografikus feldolgozás még más munkákra várt.

A tudományos kutatás eredményeinek áttekintése során általános megállapításként az alábbiak foglalhatóak össze:

1. A modern büntető perjog kialakulásában első lépést jelentett az életkor alapján speciális elkövetői kör különleges büntetőjogi elbírálásának elismerése. A fiatalokúak ügyeiben ítélező külön bíróság megszületése,

megszilárdulása és európai joggyakorlatban elterjedése a 20. század elején nagy lendülettel végbement.

2. A vizsgált korszakban létrejött egy sajátos igazságügyi és társadalompolitikai szervezetet, amely azért minősült egyedülállónak, mert meghatározott elkövetői körrel szemben érvényesíthette az állam büntetőhatalmát. Az új büntetőjogi eszmék követői elhatárolták a felnőtt bűnözőktől a bűncselekményt elkövetett, züllésnek indult, elhagyatott, és erkölcsileg veszélyeztetett fiatalkorúakat. A büntetőjog ez utóbbi alanyával szemben járt el a fiatalkorúak bírósága. Ezzel összefüggésben kerülhetett sor feladatkörének meghatározására: bűnelkövetés útjára tévedt fiatalok erkölcsi átalakítása, nevelése, megmentése. Jelentősége, hogy az előtte folyó eljárásban a fiatalkorúakat különleges elbírálásban részesítette.

3. Szükségesnek láttam a 2. pontban foglaltak alátámasztása érdekében a 19. század büntető törvénykönyveiben uralkodó elvek vizsgálatát. Elsősorban a megelőző korszak büntetési rendszerét módosították: a halálbüntetés és a testi büntetések helyébe beiktatták a szabadságvesztést vagy pénzbüntetést, ugyanakkor az elkövetők között nem tettek különbséget – különösen még életkorukat tekintve sem. A tettesek egyéniségére nem helyeztek hangsúlyt, a fiatalkorúak által elkövetett bűncselekmények elbírálásakor. A gyermekkorú és fiatal elkövetők értelmi fejlődését ugyan vizsgálat tárgyává tették, azonban mégis egyes államokban akár 7. vagy akár 9. életévét betöltötték büntetőjogi felelősségét is megállapíthatták. Ennek alátámasztására az alábbi érvek szolgálnak. Egyrészt a rendes büntető bíróság elé állítottakkal szemben ugyanazon büntetési nemeket alkalmazhatták, mint a felnőttekre. A kor haladó szellemű jogászai körében különösen az keltett felháborodást, hogy halálbüntetést is kiszabtak a 18. életévét be nem töltöttekkel szemben is. Másrészt a jogi szabályozás hiányosságának tudható be, hogy a legtöbb ország büntetőjogában a fiatal életkort esetleg enyhítő körülménynek tekintették.

4. A 19. század végén elindult reformmozgalmak elismerték a bűncselekményt elkövetett fiatalkorú javítható, jelleme átalakítható. Ez a

felismerés a megtorlást háttérbe szorította, különösen látva a bűnügyi statisztika elkéserítő adatait. A századfordulón a fiatalok elkövetők száma ugrásszerűen megnőtt. Gyors megoldásra volt szükség a büntetési célok elérése érdekében. A büntetőjog-tudomány jeles képviselői reformokat vívtak ki, elismerték az egyéniesítés eszméjét is. A bűnelkövetőket osztályokba való besorolás által megfelelő elbánásban részesítették.

5. Az állam és a társadalom egy védekező mechanizmust dolgozott ki a meghatározott életkorú egyének kriminalitásával szemben. A büntetőjoggal együtt a gyermekvédelem is az elkövetők megmentését célozta: elhagyott, erkölcsileg veszélyeztetett gyermekek és fiatalok védelmében gyakorolta a feladatát.

6. A fiatalok bíróságának történelmi gyökereit, és magyar jogba történő beültetését összefüggésben elemezve a kutatások arra világítottak rá, hogy az általánosságban meghonosodott reformeszmék gyakorlati érvényesülése által szervezték meg a büntetőjog sajátos szervét. A társadalomvédelmi mozgalmak egymásra gyakorolt hatását nem hagyhatjuk figyelmen kívül, mivel megállapítható, hogy a fiatalok büntetőjoga kapcsolódott a gyermekvédelem feladatköréhez.

7. A kontinentális államok büntető jogfejlődése elmaradt a rövid történelmi múlttal és hagyománnyal rendelkező észak-amerikaitól. Ez utóbbi állam a gyakorlatra orientált, valamint a gyermekvédelmet állította a középpontba, amikor a fiatal bűnözők megmentésén fáradozott. E törekvés meghozta a várt eredményt, vitathatatlanul vált, hogy a neveléssel a veszélyeztetett, elhanyagolt, bűnelkövető fiatalokat felkarolta, és eredményesség érdekében új jogintézményt vezetett be. Amerikai vívmányként jelent meg a jogéletben a próbára bocsátás, a pártfogói tisztség, reformatory és a fiatalok bírósága. Észak-amerikai jogalkotást követően európai joggyakorlatban is elfogadták azt a vezéreszmét, hogy a fiatalok még bűncselekmény elkövetésekor sem tekinthették, és nem kezelhették büntettesként. A gyermek és fiatalok elkövetők védelmezéséért speciális törvényeket alkottak.

8. A hazai modern szellemű jogászság - annak ellenére, hogy már az 1890-es években elkezdte a harcot a büntetőtörvénykönyv fiatakorúakra vonatkozó elavult szabályainak felülvizsgálataért – folyamatosan elodázta a fiatakorúak bíróságáról rendelkező külön önálló törvény megalkotását. Erre kettős magyarázat adható. Egyrészt a Büntető Novellában elsősorban az anyagi büntetőtörvénykönyv legégetőbb hiányait akarták pótolni, valamint a javaslat tervezői nem bővítették azt az eljárási reformintézményekkel. Felismerték, hogy az eljárási joganyag beépítésével késleltették volna a hatályba lépést. Ennek a reális esélyét azzal támasztom alá, hogy csak a novella megalkotására már 20 éve törekedtek. Másrészt *Balogh Jenő*, a Büntető novella II. fejezetének értelmi szerzője hatást gyakorolt az eljárásjogi normák kodifikációjára. Erre az engedett következtetni, hogy 1905-ben, amikor az új észak-amerikai intézményt ismertette a Jogtudományi Közlöny hasábjain, kifejtette nézetét. A fiatakorúak ügyeire külön bíróság megszervezése helyett elegendőnek tartotta az ügyviteli úton tett intézkedés megtételét. Álláspontja szerint ez is megteremtette volna a feltételt ahhoz, hogy külön állandó előadó tárgyalja a 16 éven aluli terheltek ügyét az elsőfokú bíróságoknál.

Összefüggésében vizsgálva a kérdést, arra a következtetésre jutottam, hogy az igazságügyi minisztérium 1908-ban Balogh Jenő nézetét fogadta el. A törvényhozásunk nem pótolta azt a mulasztását, hogy a Büntető novellában vagy azzal egyidejűleg külön törvényben gondoskodott volna az új anyagi szabályoknak megfelelő eljárási és szervezeti normáról. A fentiek ellenére már a Bn. indoklásában megjelent egy alapvető ellentmondás. Kifejezetten rögzítették, hogy szükséges az anyagi normák mellé olyan törvényjavaslat kidolgozása, amely a megfelelő bírói szervezetet és annak eljárását az új alapelvekkel összhangban szabályozza.

9. A magyar jogalkotás terméke a magyar jogélet hagyományaihoz képest minél jobban igyekezett közelíteni az eredeti amerikai jogintézményhez. Illeszkedett a fiatakorúak bíróságáról és ezen elkövetők ellen lefolytatandó eljárásról szóló törvény a kontinensen megalkotott hasonló

tárgyú normák sorába. Az új jogintézményt elemezve arra a következtetésre jutottam, hogy a fiatakorúakat kivették a rendes büntetőjogi szabályok hatálya alól, azokat a normákat csak a felnőtt emberekre alkalmazták. A fiatalokkal szemben lefolytatott eljárás során a vádképviselőt ellátó ügyészt és a külön védőt mellőzték, az ún. nyomozó elv érvényesült. Ennek a továbbgondolása nyomán felvetődött az az elképzelés, hogy a fiatakorúak büntető ügyét a bíróságok helyett, külön közigazgatási szervre bízzák. A magyarázatot abban látták, hogy az amerikai gyermekbíró nem a bűnvádi perrendtartás rendelkezései nyomán járt el, hanem mint egy tejhatalmú vizsgáló és intézkedő hatóság. Eltérés mutatkozott az angol és amerikai új jogintézmény között. A két, azonos jogcsaládba tartozó jogrendszer más-más vezérlőelvek alapján szervezte meg a fiatakorúak ügyében eljáró jogintézményt. Az angol gyermekbíró tisztán büntetőbíró, amely nélkülözötte az amerikai mintát jellemző gyámhatósági jelleget.

10. Az ún. kontinentális gyermekbírók három elv alapján szerveződtek. Egyrészt a specializált bíráskodásra való törekvés, másrészt a fiatakorúaknak a bíróságok előtti eljárás során felmerülhető rontó befolyásoktól való megóvására irányuló törekvés, harmadrészt a nevelési szempontnak előtérbe helyezése, a szabadságvesztés-büntetések és az előzetes letartóztatás valamint vizsgálati fogság lehető mellőzése az utólagos (kényszer) nevelés vagy feltételes elítélés (vagy próbára bocsátás) alkalmazása által.

11. A képviselők között voltak neves politikusok, jogászok, akik a nyugat-európai valamint az észak-amerikai büntetőjogi fejlődés irányát képviselve tartották meg beszédeiket. Több esetben idéztem álláspontjaikat, érzékeltetve az értekezés tárgyát érintő, olykor heves előadásaikat. Kiemelem Bródy Ernő és Bakonyi Samu képviselőket, akik hangsúlyozták a bűncselekmény elkövetésének megállapíthatóságához a fiatal bűnözők értelmi és erkölcsi fejlődésének figyelembevételét. Bakonyi Samu a parlament plénuma előtt kiemelte, hogy a törvény előtti egyenlőség elvének érvényesülése miatt a fiatalok fejlődésére hátrányosan hatott, hogy botlásukat

követően a bíróság olyan vádlottak társaságába juttatta, akiktől csak rosszat tanulhattak. Nagy György és Bródy Ernő emelhető ki, akik a büntetethőség alsó korhatárának a 14. életévre történő felemeléséért szálltak síkra. Bakonyi és Bródy gyermekvédelem, a patronage, a rabsegélyezés, a javító nevelés intézményesítésének jelentőségét abban látta, hogy azok a kiskorúak megmentése érdekében fejtették ki áldásos tevékenységüket. A pécsi rabsegélyező kongresszuson is részt vett Nagy Sándor és Fenyvesi Soma a társadalom munkásságát minden oldalról támogatták. Nagy Dezső az állami gyermekmenhelyek érdemeit emelte ki a képviselőházi felszólalásában.

Bakonyi Samu túlmutatót képviselőtársai álláspontján, amikor hangsúlyozta, hogy a társadalom, a végrehajtó hatalom és a törvényhozás közös feladatává kell tenni a züllött fiatalok megmentését. Eszerint a szociális, a törvényhozási, a kormányzati és a társadalmi intézmények megszervezése által, és azok együttműködése útján biztosítható a fiatalok nevelése.

Kenedi Géza az új eljárásjogi jogintézményben tevékenykedő bírák jogállását elemezte. Balogh Jenő számot adott arról, hogy a nehéz tisztük betöltéséhez szükséges ismeretek gyakorlati alkalmazása érdekében a miniszter külön tanfolyamot indított. Blanár Béla képviselő csatlakozva Balogh álláspontjához, kiemelte, hogy az új bírói kar nevelése szükséges, mert ők tevékenykedtek a terhelt jövője érdekében. Azonban hangsúlyozta, hogy a bíróság helyes eljárása a patronázs intézmény fejlődése nélkül elképzelhetetlen. Popovics Vazul István felszólalása azért emlékezetes, mert mindezek mellett az egyházak támogatását is fontosnak tartotta, amelyek – megítélése szerint – a javító- és nevelőházak működtetésével a bíróságok feladatát könnyebbé teheték. Kenedi Géza képviselő a fiatalok bíróságait a törvényjavaslat tárgyalásakor a királyi bíróságok szervezetébe illeszkedő és a már meglévő ún. elsőbíróságok keretéből hatáskörileg elválasztott ügybíróságoknak nevezte.

12. Az új joganyag életbeléptetését követően a korszak kiemelkedő szakemberei az általuk szerzett tapasztalatokból azt a konklúziót vonták le, hogy a rendelkezések közül legnagyobb jelentőségű a fiatalokra

vonatkozó fejezet. Elsősorban Angyal Pált, Ujfalussy Bélát emelhetjük ki – büntetőjogi jártasságuk alapján – az ellentmondó rendelkezések gyakorlatban történő feloldására törekedtek.

13. A gyermekvédelem történeti fejlődését kutattam a vizsgált időszakban. Az 1901. évi VIII. tv. alkotását megelőzően jótékony egyesületek és más gyermekbarát szervezetek jártak el a veszélyeztetett gyerekek védelmében. Az állam csak a 19-20. század fordulóján kezdte meg kiépíteni a korszerűbb, szociális gyermekvédelem alapjait. Természetesen még ekkor is a korábbi karitatív gyermekvédelemmel párhuzamosan látta el a feladatot. Az 1901. évi XXI. törvénycikk annyiban jelentett előrelépést, hogy kiterjesztette az állami gyermekvédelmet azokra a héttől tizenöt évesekre, akiket árvaházba vagy más hasonló intézetbe nem helyezhettek el, menhelyeken vagy megbízható gondviselőknél tartották. Az az álláspontom, hogy a gyermekvédelemnek kizárólag az állami feladatkörbe kellett volna tartozni, mint például az ún. véderő intézménye, vagy az iskoláztatás kérdése.

Fontos előrelépésnek tekinthetjük, hogy kiépült a gyermekvédelem intézményrendszere: a Belügyminisztériumon belül külön gyermekvédelmi osztályt szerveztek, és 1903-ban orvosok és pedagógusokkal együtt felállították a Gyermektanulmányi Bizottságot, Országos Gyermekvédő Liga, valamint az Országos Gyermekvédő-egyesület munkásságához pedig 60 patronage egyesület tevékenysége csatlakozott.

14. Részletesen vizsgáltam a magyar patronázs-tevékenységet. Írk Albert álláspontját elfogadva ismertettem a patronázs definícióját. Véleménye szerint – Balogh Jenő fogalom-meghatározását követve – hazánkban a társadalmi gyermekvédelmet, és csak a rabsegélyezést értették alatta. Angyal Pál munkássága mutatott rá az 1907. szeptember 6-án és 7-én Pécsen megtartott első országos rabsegélyező kongresszus eredményeire, valamint a Pécsi patronázs-intézmények, úgymint a Pécsi Patronage-Kör és a Pécs-Baranyai Gyermekvédelmi Bizottság jelentőségére. Bernolák Nándor e területen kifejtett tevékenysége különösen azért érdemel kiemelés, mert azt az álláspontot fogalmazta meg, hogy a sokoldalú és mélyreható patronázs-

munkához az előfeltételeket csak vallásfelekezeti alapon szervezett, és egyházakra támaszkodó egyletekben találhatták meg. Ennek megfelelően 1908 decemberében alapító tagja volt a Kassai Katolikus Patronage-Egyesületnek. Szükségesnek tartottam követni a patronage-kongresszusok fiatalkorúak védelme érdekében kifejtett szerepét. Az első világháború megtörte a patronázs-munka fejlődési ívét, különösen azért, hogy a hadi állapot megakadályozta a negyedik kongresszus 1914 szeptemberére, Kolozsvárra tervezett összehívását.

A PhD értekezés rávilágít arra, hogy a megváltozott életviszonyok új szabályozást igényeltek. A törvényhozásunk a Bn. II. fejezetének megalkotásával kezdeményezett reformot az 1913. évi VII. törvény elfogadásával tetőzte be. E norma jelentőségét az adta, hogy a fiatalkorúak ügyében eljáró bíró kezébe új, modern eljárási normákat nyújtott, míg azt megelőzően a bűnvádi perrendtartásnak (Bp.) teljesen eltérő szellemben megalkotott szabályai szerint ítélezhetett.

Munkám eredményei két területen hasznosíthatóak. A magyar büntetőjog történetének egy konkrét részét – a dualizmus korának egy meghatározott intervallumát – primer források által tártam fel. Elsősorban jogtörténeti érdeklődésre tarthat számot. A téma társadalom-tudományi szempontból újabb megválaszolásra váró kérdéseket vet fel. A sajtótörténeti kutatások is hasznosíthatják, mert a korabeli folyóiratokban tükröződött a fiatalkorúak bűnözésével kapcsolatos társadalmi vélemény. A választott jogi téma részletes feldolgozása felhívja a figyelmet a társadalmi kérdések filozófiai, etikai, vallási stb. szempontú elemzésére is. Ezeken a területeken is keresve a választ a fiatalkorúak bűnözésének megelőzésére.

A tudományos eredmények, a kifejtett gondolatok büntetőjogi, büntető eljárásjogi és kriminológiai kutatásokhoz is alapot nyújthatnak. A PhD értekezés megállapításai a jelenkor reformterveinek kidolgozásához is támpontot adhatnak. A fiatalkorúak felnőttektől elkülönülő büntetőjogának kialakulásakor uralkodó eszmék, elvek, jogalkotói megfontolások a hatályos normák módosításakor is irányadóak lehetnek. A vizsgált korszak példaértékű,

mert a mai jogalkalmazásban felmerült gyakorlati jogi kérdések megoldásához is segítséget adhat. Ösztönzőleg hathat, hogy a 19-20. század fordulóján szakmai és társadalmi összefogással került sor a jogszabályok megalkotására. Napjainkban is követendő példa lehet, hogy a büntetőjogi reformok elérése érdekében az európai, és Európán kívüli államok gyakorlatának elemzése nélkülözhetetlen. Jó példaként állhat a jövő törvényhozása előtt az a szakmai elismerés, megbecsülés, amely segítette a büntetőjogi jogalkotás eredményességét. Kutatásom azt is elősegítheti, hogy napjainkban hogyan lehet a társadalom és fiatalok bűnözése közötti kapcsolatot korrelációban vizsgálni. Egységes szemlélet kialakulását mozdíthatja elő, annak elfogadása, hogy a társadalom fejlettsége hatással van a fiatalok bűnözésével kapcsolatban a jobbíthatóság eszméjének terjedésére.

Az értekezés javasolja az igazságszolgáltatás nagy szervezeti keretén belül a fiatalok bírának elkülönítését, annak érdekében, hogy a fiatal egyéniségre vonatkozó adatok kinyomozásának tudjanak elsődlegesen teret engedni. Igazolhatja annak szükségességét, hogy a speciális elkövetői kör büntetőjogának igazi különállása az anyagi jogi, eljárásjogi és végrehajtási normák egyetlen jogszabályban történő összefoglalásával teremthető meg.

MAGYAR ÖSSZEFOGLALÓ

A PhD értekezés célkitűzése, hogy leíró jelleggel bemutassa a fiatalkorúak különleges büntetőjogi megítélésének Magyarországi kialakulását, jogtörténeti fejlődését. A klasszikus büntetőjogi elvek hanyatlása a reform eszmék elterjedése miatt következett be, ez pedig a fiatalkorú elkövetők esetében a nevelési eszme középpontba állítását, a speciális prevenció előtérbe helyezését jelentette.

Nem elszigetelten vizsgáltam a reformok megvalósítását, hanem párhuzamba állítva hasonlítottam össze az amerikai minta által megalkotott *nyugat-európai államok törvényeiben* megjelenő jogintézményeket. *Észak-Amerika egyes államaiban* kerültek először bevezetésre a fiatalkorúakra vonatkozó anyagi és eljárásjogi büntető jogszabályok. A kontinensen a 20. század első évtizedében az életkori-pszichikus tulajdonságai miatt speciális bűnelkövetőkre vonatkozó rendelkezéseket általában külön törvény szabályozta.

Önálló fejezetekben vizsgáltam a források egybevetésével az adott korszakban az anyagi és eljárásjogi büntető jogszabályokat – a külföldi joggyakorlatot követve – a magyar jogalkotók hogyan építették be a jogrendünkbe. Mindkét büntető norma esetében elemeztem az országgyűlés képviselőházában a törvénybeiktatás kapcsán lefolytatott vitát, annak érzékeltetésére, hogy a jogászaink hogyan képviselték a fiatalkorúak érdekeit felszólalásaikban, jogalkotói munkájuk során. Feltártam, hogy a Csemegi-kódex rendelkezésein túlmutató, 1910. január 1-jétől a büntethetőséghez szükséges értelmi és erkölcsi fejlettség követelményét bevezető Büntető novella a fiatalkorúak nevelésére és védelmére milyen szankciórendszer alkalmazását tette lehetővé.

Áttekintettem a fiatalkorúak bűnügyeiben az eljárás lefolytatásának szabályozását. A vizsgált időszakban az ún. egyes bíróság előtti eljárás a rendes eljárással szemben különleges, rendkívüli eljárási forma. Az a legfőbb vezérelnv érvényesült, amelyik a bűnelkövetők erkölcsi jobbítására és nem a

megtorlásra helyezte a hangsúlyt. A Büntető novellával együtt az Fb. alapgondolata az, hogy a fiatalkorúak bírója a fiatalkorú egyéniségét, értelmi és erkölcsi fejlettségét megismerve, felnőtt terheltek ügyeitől elkülönítve és elsősorban a nyilvánosság kizárása mellett lefolytatott eljárás során a kényszerítő intézkedések helyett védő- és óvó intézkedéseket alkalmazzon.

Az elméleti kérdések mellett a gyakorlatiak megválaszolását is felölelte a kutatás. Sorra vettem mind az anyagi jogi, mind az eljárásjogi törvény gyakorlati alkalmazásakor felmerült problémákra adott büntetőjogi megoldásokat. Több esetben az jelentett gondot, hogy nem volt még következetes gyakorlat arra, hogy a perjogi szabályok közül az Fb., vagy a Bp. szabályai szerint járjon-e el a bíró.

A PhD értekezésben különös figyelmet helyeztem a gyermekvédelem és patronage tevékenységére, hiszen a hazai szabályozásban a vizsgált időszaktól kezdődően a gyermekvédelem eszközei és a fiatalkorúak büntetőjoga szervesen összekapcsolódott.

A fiatalkorúak ügyeiben eljáró külön bíróságok felállítása iránti jogalkotói igény jelentkezése, valamint a gyermekvédelem és büntetőjog összhangjának a megteremtése nemcsak a 20. század elején, hanem napjainkban is megoldandó kérdéseket vet fel. A hatályos büntetőjogi rendelkezések elemzésével azonban nem foglalkoztam ezen értekezésben. A későbbi kutatásaim során kívánom majd vizsgálni, hogy a magyar büntető igazságszolgáltatás mennyit fejlődött, változott az I. Bn.-hez és a fiatalkorúak bíróságáról szóló törvény megalkotásához képest.

A hazai történeti fejlődés és szakirodalom áttekintése alapján levonhatjuk azt a következtetést, hogy hazánk büntetőjoga a vizsgált időszakban anyagi jogi szempontból követte az amerikai felfogást – bűnelkövetők egyéniségét, jövőjét alapul véve – valamint az eljárás tekintetében gyökeres reformokat tett a fiatalkorúak külön bírósága hatálybaléptetése érdekében.

IDEGEN NYELVŰ ÖSSZEFOGLALÓ

Summary

The goal of the PhD thesis is to show with the descriptive method the judgement of the special criminal law of the juvenils that developed in Hungary and the development of the history of law. Ideas of the declining of the criminal law took place because of the spreading of the reform ideas and in the case of juvenils it meant putting in the central place the educational idea and the special prevention.

I analysed the realization of the reform not isolated but parallely with the creating of the appearing institutions that were created in laws of Western-European countries by the American example. The financial and proceeding criminal rels concerning the juvenils were established first in some of the North-American countries. The rules concerning the special criminals because of their age and psychic features were regulated by a separate law on the continent in the first decades of the 20th century.

I studied in the separate part the financial and proceeding criminal laws in the given period with the comparing of the resources and how the Hungarian creators of law, following the foreign law practice, built it into the law and order. In both criminal norms I analysed the debates that took place in the House connecting the enacting of the laws to show how our lawyers represented the interests of the juvenils in thir speeches and during the law-creating work. I revealed that completing the regulations of the Csemegi-Code from January 1st.1910 what kind of punitive sanktion was made possible for the defence and education of the juvenils by the requirement of the Criminal Novel that introduce the necessary mental and moral development.

I reviewed the regulation of the conducting of the procedure in the crimes committed by the juvenils. In the examined period the procedures before some courts is the special form of procedure comparing with the normal one. The main leading idea was successful that did not make accent on the punishment but on the moral improving of the perpetrators. The main idea

of the Criminal Novel and the Juvenil Court is that the juvenil's judge having known the personality, mental and moral development of the juvenil person separately from the adult criminals and during the procedure with locking out the publicity instead of pressure measures should use the defence and saving measures. The research covers answering not only theoretical but also the practical questions. I took into consideration the criminal lawyers' solutions for the problems that occurred in the practical use of the financial and proceeding law. In more cases it was a problem that there was not an experience if the judge should have used the rules of the juvenil court or of the criminal court.

In the PhD thesis I paid special attention on the activity of the child-care and of the patronage because in the national regulation from the beginning of the analysed period the measures of the child-care and of the criminal law of the juvenils organically were connected.

Demand of the creators of the law to establish courts dealing only with the cases of the juvenils and creating agreement between the child-care and the criminal law raised questions that had to be solved not only in the beginning of the 20th century but in present as well. But I haven't analysed the existing criminal law regulations. I would like to analyse the developing of the Hungarian legislacy and changings in the comparison with the I. Criminal Novel and the creating of the law about the juvenil court during my future researches.

According to the review of the national historical development and the special literature we can make a conclusion that our national criminal law in the analysed period from the view of financial law followed the American opinion – taking as a basis the individuality and future of the criminals – and from the point of view of the procedure it made reforms for the sake of enacting the separate courts for the juvenils.

HIVATKOZOTT IRODALOM**Szakirodalom**

1. ALBEROLA – MOLINA, 2006. ALBEROLA, Rechea Cristina – MOLINA, Fernández Esther: *Continuity and Change in the Spanish Juvenile Justice System*. In: *Comparative Youth Justice, Critical Issues*, ed: SAGE Publications, London, 2006.
2. ALFÖLDY, 1943. ALFÖLDY Dezső: *Bíróság és patronázs*. Magyar Jogi Szemle, 1943/7. 200-209.
3. ANDRÁSSY, 1911. ANDRÁSSY Gyula gr.: *A gyermekvédelemről*. Gyermekvédelem Lapja, 1911. 6. sz. 97-99.
4. ANGYAL, 1903. ANGYAL Pál: *A biztosíték mellett való szabadlábba helyezés*. Budapest, 1903.
5. ANGYAL, 1908./a. ANGYAL Pál: *A patronage fejlődése Pécsen és vidékén*. Jogtudományi Közlöny, 1908. 47. sz. 376-378.
6. ANGYAL, 1908./b. ANGYAL Pál: *A fiatalok büntetése és a vizsgálati fogság*. Jogtudományi Közlöny, 1908. 27. sz. 235-237.
7. ANGYAL, 1909./a. ANGYAL Pál: *Két év a hazai patronage fejlődés történetében*. Jogtudományi Közlöny, 1909. 37. sz. 319-321.
8. ANGYAL, 1909./b. ANGYAL Pál: *A magyar büntetőjog tankönyve*, II. kiadás. Budapest, 1909.

9. ANGYAL, 1909./c. ANGYAL Pál: *A patronage*. Jogállam, 1909. 7. sz. 481-490.
10. ANGYAL, 1909./d. ANGYAL Pál: *Benyomások a második Országos Patronage Kongresszusról*. Jogállam, 1909. 8. sz. 604-612.
11. ANGYAL, 1910. ANGYAL Pál: *A büntetőnovella II. fejezete a gyakorlatban*. Jogtudományi Közlöny, 1910. 13. sz. 109-110.
12. ANGYAL, 1911. ANGYAL Pál: *A fiatalkorúakra vonatkozó büntető jogszabályok magyarázata*. Budapest, 1911.
13. ANGYAL, 1911./a. ANGYAL Pál: *Az anvers-i V. nemzetközi patronage-kongresszus eredményei*. Jogtudományi Közlöny, 1911. 34. sz. 290-291.
14. ANGYAL, 1912. ANGYAL Pál: *Fiatalkorúak és a büntetőnovella*. Athenaeum, Budapest, 1912.
15. ANGYAL – KUN, 1911. ANGYAL Pál – Kún Béla – Ládai István: *A fiatalkorúakra vonatkozó büntető jogszabályok magyarázata*. Budapest, 1911.
16. ANTAL, 2010. ANTAL Tamás: *Szilágyi Dezső igazságügyi miniszter emlékezete*. Jogtudományi Közlöny, 2010. 6. sz. 318-320.
17. AUDLER–MUELLER–LAUFER, 2000. AUDLER, F. – MUELLER, O. W. – LAUFER, W. S.: *Kriminológia*. Osiris Kiadó, Budapest, 2000.

18. BALOGH, 2010. BALOGH Ágnes: *A gyermekkor*. In: Balogh Ágnes – Gál István László – Hornyák Szabolcs – Köhalmi László – Nagy Zoltán – Tóth Mihály: *Magyar Büntetőjog – Általános Rész*. Osiris Kiadó, Budapest, 2010. 135.
19. BALOGH, 1987. BALOGH Elemér: *Országgyűlési választások Zala vármegyében — 1861-1872*. Zalai Gyűjtemény. Zalaegerszeg, 1987. 26. sz. 163–185.
20. BALOGH, 2001. BALOGH Elemér: *Az “első” magyar büntetőkódex-tervezet*. Jogtörténeti tanulmányok VII. Pécs, 2001. 45–51.
21. BALOGH, 1906. BALOGH Jenő: *Lombroso és a bűnügyi embertan jelen állása*. Budapesti Szemle, 1906. 127. k. 357.sz. 321-332.
22. BALOGH, 1907. BALOGH Jenő: *Gyermekvédelem és büntetőjog*. Budapest, 1907.
23. BALOGH, 1907./b. BALOGH Jenő: *Fayer László emlékezete*. (Akadémiai emlékbeszéd részletei.) Jogtudományi Közlöny, 1907. 44. 366-368.
24. BALOGH, 1908. BALOGH Jenő: *A fiatalkorúak bíróságai az Egyesült-Államokban*. Magyar Jogász-Újság, 1908.
25. BALOGH, 1909./a. BALOGH Jenő: *Fiatalkorúak és büntetőjog*. Athenaeum Kiadó, Budapest, 1909.

26. BALOGH, 1909./b. BALOGH Jenő: *A II. Országos Patronage kongresszus feladatai*. Jogtudományi Közlöny, 1909. 37. sz. 317-319.
27. BALOGH, 1909./c. BALOGH Jenő: *Északamerikai büntető jogszolgáltatás*. Budapesti Szemle, 1908. 135. kötet, 381. sz. 440 – 445.
28. BALOGH, 1909./d. BALOGH Jenő: *A patronage-egyesületek szervezésének irányelvei*. Jogállam, 1909. 8. sz. 587-603.
29. BALOGH, 1910. BALOGH Jenő: *A fiatalkorúak védelméről*. Ügyvédek Lapja, 1910. 5.
30. BALOGH, 1910./b. BALOGH Jenő: *Gyermekek és fiatalkorúak a bíróság előtt*. A Gyermek, 1910. 1-13.
31. BALOGH–BERNOLÁK, 1908. BALOGH Jenő – BERNOLÁK Nándor: *A büntető-törvénykönyvek és a büntető-novella*. Budapest, 1908.
32. BALOGH–ILLÉS–VARGHA, 1910. BALOGH Jenő – E. ILLÉS Károly – VARGHA Ferenc: *A BP. magyarázata*. II. kiadás. I-III. kötet. 1910.
33. BALOGH–VARGHA–LENGYEL, 1935. BALOGH Jenő – VARGHA Ferenc – LENGYEL Aurél: *Büntetőjogi döntvénytár* 1-27. kötet. 1907-1935.
34. BARABÁS, 1928. BARABÁS Zoltán: *A budapesti m. kir. Állami Gyermekmenhely története*. In: *A huszonöt éves állami gyermekvédelem emlékkönyve*. Szerk.:

Pettkó-Szandtner Aladár. M. Kir. Népjóléti és Munkaügyi Minisztérium, Budapest, 1928. 9-28.

35. BAUMGARTNER, 1905. BAUMGARTNER Izidor: *A törvényhozás művészetéről*. Jogállam, 1905.
36. BECCARIA, 1998. BECCARIA, Cesare: *A bűnökről és a büntetésekről* (ford.): Madarász Imre, Eötvös József Könyvkiadó, Budapest, 1998.
37. BECCARIA, 1998. BECCARIA, Cesare: *Büntett és büntetés. büntetésekről* (ford.): Sebestyén Pál. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1967.
38. BERKES, 1977. BERKES György: *A fiatalkorúak büntető jogának tovább fejlesztése*. Magyar Jog, 1977. 1. sz. 1-17.
39. BERKES, 1973./a. BERKES György: *A fiatalkorúak elleni büntető eljárás újdonságai*. Magyar Jog, 1973.
40. BERKES, 1973./b. BERKES György: *A fiatalkorúak elleni büntető eljárás új szabályai*. Magyar Jog és Külföldi Jogi Szemle, 1973.
41. BERKES, 1997. BERKES György (szerk.): *Magyar büntetőjog. Kommentár a gyakorlat számára*. Budapest, 1997.
42. BERNOLÁK, 1905. BERNOLÁK Nándor: *A büntető törvénykönyv novellája*. Magyar Jogászegyleti Értekezések, 1905. 248. sz.

43. BERNOLÁK, 1908./a. BERNOLÁK Nándor: *A modern büntető politika és a társadalom kötelességei*, Magyar Gazdák Szemléje, A Magyar Gazdaszövetség folyóirata, Budapest, 1908. 4. sz.
44. BERNOLÁK, 1908./b. BERNOLÁK Nándor: *A büntető törvények és a büntető novellája*. Budapest, 1908.
45. BERNOLÁK, 1909. BERNOLÁK Nándor: *Jelentés a Kassai Katholikus Patronage-Egyesület működéséről*. In: A Budapesten 1909. szeptember hó 10. és 11-én tartandó II. Országos Patronage Kongresszus iratai. Budapest, 1909.
46. BERNOLÁK, 1914, BERNOLÁK Nándor: *Újabb teendőink a bűncselekmények ellen folytatott küzdelemben,* Wessely és Horváth Könyvnyomda, Pécs, 1914.
47. BOIES, 1901. BOIES, Henry M.: *The science of penology*, New York – London, 1901.
48. BOSNYÁK – EDELSHEIM-GYULAY, 1909. BOSNYÁK Zoltán – EDELSHEIM-GYULAY Lipót gr.: *Le droit de l'enfant abandonné et le système hongrois de protection de l'enfance*. Budapest, 1909.
49. BOTTA, 1948. BOTTA István: *Wichern*. Evangélikus Theológia, 1948. 3. sz. 40-65.
50. CZIPÓTH, 1999. CZIPÓTH Edit: *A fiatalkorúak próbára bocsátása*. Büntetőjogi Tanulmányok, I.k. MTA Veszprémi Területi Bizottsága, Veszprém, 1999. 201-218.

51. CSEMÁNÉ, 2007. CSEMÁNÉ Váradi Erika: Életkor és belátási képesség- összefoglaló a Magyar Kriminológiai Társaság tudományos üléséről: Magyar Kriminológiai Társaság 2007. év január hó 26. napján tudományos ülésén elhangzott: *Életkor és belátási képesség* című előadás.
52. CSENDES, 1997. CSENDES László: *Az ifjúkori bűnözés helyzete.* Belügyi Szemle, 1997. 27-31.
53. CSIZMADIA, 1977. CSIZMADIA Andor: *A szociális gondoskodás változásai Magyarországon.* Magyar Tudományos Akadémia Állam- és Jogtudományi Intézet, Budapest, 1977.
54. CSORNA, 1929. CSORNA Kálmán: *A szociális gyermekvédelem rendszere.* Eggenberger – Könyvkereskedés, Budapest, 1929.
55. DÁRDAY, 1915. DÁRDAY Sándor: *Ötven év = Jogi dolgozatok a Jogtudományi Közlöny fennállásának ötvenéves évfordulójára. 1865-1915.* Frankl, Budapest, 1916. 112-122.
56. DAVOLA, 2006. DAVOLA József: *A francia büntetés-végrehajtási rendszer bemutatása* (1. rész). Börtönügyi Szemle, 2006. 2. sz. 91-100.
57. DEGRÉ, 1913. DEGRÉ Miklós: *Vámbéry Rusztem Büntetőjoga.* Jogtudományi Közlöny, 1913. 4. sz. 30-31.

58. DEGRÉ, 1938. DEGRÉ Miklós: *Angyal Pál breviárium*. Professzori működésének 40-ik évfordulója alkalmából. Jogállam, 1938. 9-10. sz. 380-381.
59. DÉNES, 1993. DÉNES Iván Zoltán: *Nemzet és szabadság*. Gondolat Kiadó, Budapest, 1993.
60. DIÓSZEGI, 1997. DIÓSZEGI István: *A hatalmi politika másfél évszázada. 1789-1939*. História, Budapest, 1997.
61. DOLESCHALL, 1903. DOLESCHALL, Alfréd: *A fiatalkorúak bírósága és a fiatalkorúak bűnügyeiben követendő eljárás*. 1-2. rész. Jogtudományi Közlöny, 1903. 6. sz. 45-46., 7. sz. 54-55.
62. DÜNKEL, 2006. DÜNKEL, Frieder: *Juvenile Justice in Germany. Between Welfare and Justice; Comparative Youth Justice, Critical Issues*, ed: SAGE Publications, London, 2006.
63. EDELSHEIM, 1906. EDELSHEIM-Gyulai Lipót báró: *A társadalmi gyermekvédelemről*. Budapest, 1906.
64. EGRESSI, 1928. EGRESSI Lajos: *Megemlékezés Széll Kálmánról és a gyermekvédelem elhunyt munkásairól*. In: *A huszonöt éves állami gyermekvédelem emlékkönyve*. Pettkó- Szandtner Aladár. M. Kir. Népjóléti és Munkaügyi Minisztérium, Budapest, 1928. 277-286.
65. ELMORE, 1884. ELMORE, A. E.: *Report of the Committee on Reformatories and Houses of Refuge*. Proceedings of the National Conference of Charities and

Correction, ed: Columbia University Press, New York, 1884.

66. ENGEL, 1918. ENGEL Zsigmond: *Gyermekvédelem*. Népszava kiadása, Budapest, 1918.
67. ENGELBERG, 1909. ENGELBERG: (ford. Bogsch Árpád): *A fiatalok bíróságairól*. Nemzetközi Büntetőjogi Egyesület magyar csoportja, Budapest, 1909.
68. EÖRDÖGH, 1915. EÖRDÖGH Árpád: *Beszámítható-e a fogházi őrizetben töltött idő a fogházbüntetésbe?* Jogtudományi Közlöny, 1915. 21. sz. 260-261.
69. ERŐDI, 1908. ERŐDI Tihamér: *Gyermekbíróság a budapesti büntetőtörvényszéknél és járásbíróságnál*. Jogtudományi Közlöny, 1908. 43. sz. 342-343.
70. ESTÓK, 2009. ESTÓK József: *A magyar börtönügy arcképcsarnoka: Balogh Jenő (1864- 1953)* Börtönügyi Szemle, 2009. 3. sz. 123-126.
71. ESTÓK, 2010. ESTÓK József: *A magyar börtönügy arcképcsarnoka: Kozma Sándor*. Börtönügyi Szemle, 2010. 1. sz. 71-77.
72. ESTERHÁZY, 1894. ESTERHÁZY Sándor: *Enyhébb irányzat a büntetőjogban*. Kassa, 1894.
73. FABRO-ÚJLAKI, 1906. FABRO Henrik – ÚJLAKI József (Szerk.): *Sturm-féle országgyűlési almanach 1906-1911*. Rövid életrajzi

adatok az országgyűlés tagjairól. II. rész
Képviselőház. Budapest, 1906.

74. FARKAS, 1973. FARKAS Ákos: *Fejlődési tendenciák a büntetőjogban, Európában.* Magyar Jog, 1994. 3. sz. 185-189.
75. FARKAS–RÓTH, 2004. FARKAS Ákos – RÓTH Erika: *A büntetőeljárás.* KJK-KERSZÖV Jogi és Üzleti Kiadó, Budapest, 2004.
76. FAYER, 1892. FAYER László: *Büntetőpolitikai követelések.* Budapest, 1892.
77. FAYER, 1893. FAYER László: *Determinizmus a büntetőjogban* Jogtudományi Közlöny, 1893. 40. sz. 314.
78. FAYER, 1895. FAYER László: *A magyar büntetőjog kézikönyve.* Franklin-társulat, Budapest, 1895.
79. FAYER, 1896. FAYER László: *Az 1843-i büntetőjogi javaslatok anyaggyűjteménye.* I. kötet. Budapest, 1896.
80. FAYER, 1902. FAYER László: *A magyar bűnvádi perrendtartás vezérfonala.* Budapest, 1902.
81. FAYER, 1905. FAYER László: *A magyar büntetőjog kézikönyve. I. kötet.* Franklin Kiadó, 1905.
82. FEHÉR, 1908. FEHÉR Dezső: *Néhány szó a francia kiskorúak büntetéséről.* Jogtudományi Közlöny, 1908. 27. sz. 237-238.

83. FEKETE, 1893. FEKETE Gyula: *Az elhagyott gyermekek és a fiatalok büntetése gondozása.* Budapest, 1893.
84. FELEKI, 1911. FELEKI Béla: *A pártfogó ügy.* (Patronázs.) *Az elhagyott és az erkölcsi veszélyben forgó gyermekek és fiatalok társadalmi és hatósági védelme.* Singer – Wolfner nyomda Budapest, 1911.
85. FICZERÉNÉ, 1994. FICZERÉNÉ Sirko Alexandra: *A gyermek jogai és a nemzetközi jog.* *Állam-és jogtudomány*, 1994. 3-4. sz. 315-332.
86. FINKEY, 1901./a. FINKEY Ferenc: *A fiatalok büntetési rendszerének reformja.* *Jogtudományi Közlöny*, 1901. 26. sz. 205-208.
87. FINKEY, 1901./b. FINKEY Ferenc: *A fiatalok büntetése és a modern törvényhozás.* *Jogállam. Jog-és Államtudományi Szemle*, 1901.
88. FINKEY, 1905./a. FINKEY Ferenc: *A magyar büntetőjog tankönyve.* IV. kiad. Politzer-féle Könyvkiadó Vállalat, Budapest, 1905.
89. FINKEY, 1905./b. FINKEY Ferenc: *A csavargás és koldulás szabályozása kriminal-politikai szempontból.* Budapest, 1905.
90. FINKEY, 1908. FINKEY Ferenc: *A magyar büntető eljárás tankönyve.* Budapest, 1908.

91. FINKEY, 1909/a. FINKEY Ferenc: *Fiatalkorúak és a büntetőjog*. Budapest, 1909.
92. FINKEY, 1909./b. FINKEY Ferenc: *Fiatalkorú büntettek és a modern törvényhozás*. Jogállam, 1909. 9. sz. 644-657.
93. FINKEY, 1909./c. FINKEY Ferenc: *A magyar büntetőjog tankönyve*. Budapest, 1909.
94. FINKEY, 1910./a. FINKEY Ferenc: *A fiatalkorú büntettek*. Jogállam. Jog-és Államtudományi Szemle, 1910. 1. sz. 34-50.
95. FINKEY, 1910./b. FINKEY Ferenc: *Vitás kérdések a Büntetőnovella II. fejezetének életbelépésénél*. Bjt. 59. kötet. 1910.
96. FINKEY, 1910./c. FINKEY Ferenc: *A magyar büntetőjog tankönyve*. III. kiadás. Budapest, 1910.
97. FINKEY, 1911. FINKEY Ferenc: *Az észak-amerikai büntetőjog mai vezéreszméi*. 1911.
98. FINKEY, 1913. FINKEY Ferenc: *A fiatalkorúak büntetőjoga Észak-Amerikában*. Athenaeum, Budapest, 1913.
99. FINKEY, 1914. FINKEY Ferenc: *A fiatalkorúak büntetőjoga Észak-Amerikában és Európában*. In.: Bochkor Mihály (szerk.): 1912/13. évi szakosztályi előadások. Az Erdélyi Múzeum-Egyesület Jog-és társadalomtudományi Szakosztályának kiadmányai V. füzet, Ajtai K. Albert Könyvnyomdája, Kolozsvár, 1914. 10-55.

100. FINKEY, 1915. FINKEY Ferenc: *A patronage a háború alatt és a háború után*. Bűnügyi Szemle, 1915. 9. sz. 385-397.
101. FINKEY, 1916. FINKEY Ferenc: *A magyar büntető perjog tankönyve*. Grill Károly Könyv-kiadó Vállalata, Budapest, 1916.
102. FINKEY, 1922. FINKEY Ferenc: *Büntetés és nevelés*. Magyar Tudományos Akadémia kiadványa, Budapest, 1922.
103. FINKEY, 1933. FINKEY Ferenc: *Adatok a magyar büntetettek jellemcsoportjainak megállapításához*. Magyar Tudományos Akadémia Vállalata, Budapest, 1933.
104. FINKEY, 1943. FINKEY Ferenc: *Patronázs-munka és a fiataikorúak felügyelő hatósága*. Magyar Jogi Szemle, 1943. 1. sz. 1-16.
105. FINKEY, 1943./b. FINKEY Ferenc: *Patronázs*. Magyar Szemle, 1943. 296-301.
106. FINKEY, 1948. FINKEY Ferenc: *A magyar büntetőperjogi tudomány háromszázados fejlődéstörténete 1619-1914*. Sárospatak, 1948.
107. FÖLDEVÁRI, 1980. FÖLDEVÁRI József (szerk.): *Magyar büntetőjog* Általános rész. Osiris Kiadó, Budapest, 1980.
108. FÖLDEVÁRI, 2006. FÖLDEVÁRI József (szerk.): *Magyar büntetőjog*. Általános rész. Osiris Kiadó, Budapest, 2006.

109. FÖLDVÁRI, 1987. FÖLDVÁRI József: *Kriminálpolitika*. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1987.
110. FRENCH–NEGREA, 2000. FRENCH Ágnes- NEGREA Vidia: *A fiatalokú bünelkövetési tendenciái és az ítélezési gyakorlat alakulása az 1995. XLI. törvény hatályba lépése óta*. Család, Gyermekek, Ifjúság, 2000.
111. FRIEDMANN, 1905. FRIEDMANN Ernő: *A magyar jogtudomány nagy hete*. Nemzetközi Börtönügyi Kongresszus Magyarországon. Jogtudományi közlöny, 1905. 35. sz. 285.
112. FRIEDMANN, 1910. FRIEDMANN Ernő: *Határozatlan tartamú ítéletek*. Budapest, 1910.
113. FROMMEL, 1985. FROMMEL, Monika: *Liszt, Franz Ritter von*. Neue Deutsche Biographie 14. 1985.
114. FÜZESI, 1994. FÜZESI Mónika: *A fiatalokúak bíróságáról*. Viski-émlékkönyv. 1908-1930. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1994. 121-132.
115. GAÁR, 1913. GAÁR Vilmos: *1913:7. törvénycikk a fiatalokúak bíróságáról*. Ráth, Budapest, 1913.
116. GÁL, 1972. GÁL István: *Amerika képe Széchenyi írásaiban*. Filológiai Közöly, 1972. 1-2.sz. 38-39.
117. GÁTHY, 1913. GÁTHY Bálint: *A Büntetőnovella és az élet*. Jogtudományi Közöly, 1913. 25. sz. 214-217.

118. GEGUS, é. n. GEGUS Dániel: *Gyermekvédelem és rendőrség*. Budapest, é. n.
119. GERGELY, 1997. GERGELY Ferenc: *A magyar gyermekvédelem története (1867-1991)*Püski Kiadó, Budapest, 1997.
120. GERZSENYI, 2001. GERZSENYI Gabriella: *A fiatalkorúak büntetőjogának kialakulása és fejlődése a magyar jogrendszerben*. Studia Collegii Bibó. 2001. 171-205.
121. GERŐCZ, 1912. GERŐCZ Kálmán: *A büntetőjogi új irányok hatása hazánkban*. Budapest, 1912.
122. GESZTI, 1914. GESZTI Andor: *Személyszaporítás nélkül*. Jogtudományi Közlöny, 1914. 6. sz. 49-51.
123. GIBICSÁR, 1994. GIBICSÁR Gyula: *A gyermek- és ifjúságvédelem helyzete és feladatai ügyészi szemmel*. Valóság, 1994. 11. sz.
124. GIBICSÁR–TEMESI, 1994. GIBICSÁR Gyula – TEMESI László: *Fiatalkorúak fogvatartása a büntetőeljárás során*. Rendészeti Szemle, 1994.
125. GIUSEPPE, 2001. GIUSEPPE, Milan: *Disagio giovanile e strategie educative*. Ed. Città Nuova, Roma, 2001.
126. GONDOSNÉ, 1997. GONDOSNÉ Szabó Anna: *Kármán Elemér*. In: Báthory Zoltán, Falus Iván. (Főszerk.): *Pedagógiai Lexikon*. 2. k. Keraban Könyvkiadó, Budapest, 1997.

127. GÖRGÉNYI, 1994. GÖRGÉNYI Ilona: *A bűncselekmények áldozatait segítő szervezetek Európában és szerepük a bűnmegelőzésben.* In: Gönczöl Katalin (Szerk.): Büntetőpolitika, bűnmegelőzés. Budapest, 1994. 74-104.
128. GRATZ, 1934. GRATZ Gusztáv: *A dualizmus kora.* I. kötet. Magyar Szemle Társaság, Budapest, 1934.
129. GRÓH, 1909. GRÓH József: *A gyámügyi közigazgatás reformja.* Jogtudományi Közlöny, 1909. 15. sz. 134-135.
130. GRÜNWARD, 1876. GRÜNWARD Béla: *Közigazgatásunk és a szabadság.* Budapest, 1876.
131. GYÖRGYI, 1984. GYÖRGYI Kálmán: *Büntetések és intézkedések.* Budapest, 1984.
132. HALASI, 1910. HALASI Albert: *A Bn. 15. §-ához.* Bjt. 59. kötet. 1910. 213-214.
133. HANÁK, 1978. HANÁK Katalin: *Társadalom és gyermekvédelem.* Akadémiai Kiadó, Budapest, 1978.
134. HELLER, 1912. HELLER Erik: *Bűnvádi perrendtartás a fiatalkorúak bűnügyeiben figyelemmel a törvényhozás feladataira.* Budapest, 1912.
135. HELLER, 1914. HELLER Erik: *A fiatalkorúak bíróságáról szóló életbelépéséhez.* Jogtudományi Közlöny, 1914. 1. sz. 8-9.

136. HERCZEG, é.n. HERCZEG Jenő: *Jótekyony magyar asszonyok a világháború előtt. Szokolay Kornélné feljegyzései.* Budapest, é.n.
137. HEVESI, 1906. HEVESI Illés: *Fayer és a gyermekvédelem.* Jogtudományi Közlöny, 1906. 47. sz. 402.
138. HOFFMAN, 2000. HOFFMAN, Dennis: *Criminal Justice*, ed: Cliffs Quick Review, IDG Books, Foster City(CA), 2000.
139. HORNYÁK, 2001. HORNYÁK Szabolcs: *A fiatalok és a büntetőnovella - anno.* Gondolatok a Csemegi-kódex 1908-as revíziójáról. Tóth M. – Herke Cs. (szerk.): Földvári József – jubileum, Pécs, 2001. 309-310.
140. HORVÁTH, 1914. HORVÁTH Dániel: *A patronázs intézmények szervezete és működése.* In: *A fiatalok bírái, ügyészei és a pártfogó tisztségviselők részére rendezett továbbképző tanfolyamon tartott előadások.* Budapest, 1914. 2. kötet. 263-323.
141. HORVÁTH, 2003. HORVÁTH Tibor (szerk.): *Büntetés végrehajtási jog.* Rejtjel Kiadó, Budapest, 2003.
142. HORVÁTH, 2006. HORVÁTH Tibor: *Finkey Ferenc emlékére.* Jogtörténeti Szemle, 2006. 2. sz. 77–81.
143. HORVÁTH, 2001. HORVÁTH Tibor: *Az első magyar büntető törvénykönyv és kodifikátora: Csemegi Károly.* In: Mezey Barna (szerk.): *A praxistól a kodifikációig. Csemegi Károly emlékére (1826-1899).* Osiris Kiadó, Budapest, 2001. 24-36.

144. HUSZÁR, 1964. HUSZÁR Tibor: *Fiatalkori bűnözők*. Tankönyvkiadó, Budapest, 1964.
145. ILLÉS, 1882. ILLÉS (Edvi) Károly: *A büntettekről, vétségekről és kihágásokról szóló Magyar Büntető- Törvénykönyvek magyarázata* I. k. Zilahy Sámuel, Kiadója, Budapest, 1882.
146. ILLÉS, 1909. ILLÉS (Edvi) Károly: *A magyar büntetőtörvénykönyv* I. kötet III. kiadás, Budapest, 1909. 546-584.
147. ILLÉS, 1910. ILLÉS (Edvi) Károly: *A büntetőnovella zsebkönyve*. IV. kiadás, Budapest, 1910.
148. ILLÉS, 1913./a. ILLÉS (Edvi) Károly: *A fiatalkorúak bíróságáról*. Jogállam: jog- és államtudományi szemle. 1913. 1. sz. 25-36.
149. ILLÉS, 1913./b. ILLÉS (Edvi) Károly: *A fiatalkorúak bíróságáról*. Jogállam: jog- és államtudományi szemle. 1913. 2. sz. 166-168.
150. ILLÉS, 1914. ILLÉS (Edvi) Károly: *A fiatalkorúak bíróságáról szóló törvény magyarázata*. Grill Kiadó, Budapest, 1914.
151. IRK, 1915. IRK Albert: *A büntetőjog átalakulása*. Kolozsvár Gombos Ferencz „Lyceum”-nyomda, 1915.
152. JÁSZAI, 1967. JÁSZAI Dezső (szerk.): *A büntetőeljárás kommentárja*. Közgazdasági és Könyvkiadó, Budapest, 1967.

153. JEKELFALUSSY, 1896. JEKELFALUSSY József (szerk.): *Magyar Statisztikai Évkönyv 1895.* Athenaeum Könyvnyomda, Budapest, 1896.
154. JENSEN, 2006. JENSEN, Erik: *An historical Overview of the American Juvenile Justice System*, ed: Juvenile Law Violators, Human Rights, and the Development of New Juvenile Justice Systems, Hart Publishing, Oxford and Portland, Oregon, 2006.
155. JESCHECK, 1987. JESCHECK, Hans- Heinrich: *A Nemzetközi Büntetőjogi Egyesület és a Nemzetközi Büntetőjogi Társaság, hatása a modern kriminálpolitika nemzetközi fejlődésére.* Büntetőjogi szakirodalom-gyűjtemény II. kötet. Szerk.: Horváth T.- Szűk L. Budapest, 1987. 260-265.
156. JUNGER-TAS, 2006. JUNGER-TAS, Josine: *Trends in International Juvenile Justice: What Conclusions Can be Drawn? Comparative Youth Justice: Critical Issues*, Ed. by: John Muncie, Barry Goldson; SAGE Publications, London, 2006.
157. KÁDÁR, 1927. KÁDÁR Levente: *Közegészségügyi Feladataink.* Budapest, 1927.
158. KAHN, 1953. KAHN, Alfred: *A court for children: A study of the New York City Children's Court.* Ed: Columbia University Press, New York, 1953.

159. KÁRMÁN, 1909. KÁRMÁN Elemér: *A királyi ügyész és a fiatakorúak bírósága.* Jogtudományi Közlöny, 1909. 15. sz. 131-135.
160. KÁRMÁN, 1913. KÁRMÁN Elemér: *Lombroso kriminálantropológiai tanainak maradványai.* Jogtudományi Közlöny, 1913. 21. sz. 181-183.
161. KÁRMÁN, 1916. KÁRMÁN Elemér: *Az Fb. VI. fejezete és a fiatakorúak bírái.* Jogtudományi Közlöny, 1916. 40. sz. 347-350.
162. KARSAI, 1903. KARSAI Sándor: *Az elhagyatott gyermekek védelme.* Budapest, 1903.
163. KEMÉNY–VERESS–BALPATAKY, 1914. KEMÉNY István – VERESS Béla – BALPATAKY József: *A fiatakorúak bíróságáról szóló törvény (Fb.) a gyakorlatban.* Jogtudományi Közlöny, 1914. 8. sz. 69-71.
164. KENYERES, 1967. KENYERES Ágnes. (Főszerk.): *Magyar életrajzi lexikon. I. (A–K).* Akadémiai Kiadó, Budapest, 1967.
165. KEREZSI, 1995. KEREZSI Klára: *A gyermek- és fiatakorúak bűnözése és a gyermekkorú sértettek Magyarországon.* Kriminológiai és Kriminálisztikai évkönyv, Kriminológiai és Kriminálisztikai Tanulmányok XXXII. IKVA, Budapest, 1995. 114-140.

166. KEREZSI, 1997. KEREZSI Klára: *A fiatalkori bűnözés kezelése és megelőzésének lehetőségei*. Belügyi Szemle, 1997. 7-13.
167. KEY, 1976. KEY, Ellen: *A gyermek évszázada*. Szilágyi Pál (ford.) Tankönyvkiadó, Budapest, 1976.
168. KIRÁLY–MÁTHÉ–MEZEY, 2003. KIRÁLY Tibor – MÁTHÉ Gábor – MEZEY Barna: *A polgári büntetőjog története*. In: Magyar jogtörténet. szerk.: Mezey Barna. Osiris Kiadó Budapest, 2003, 303-304.
169. KÓNYÁNÉ, 1997. KÓNYÁNÉ Kutrucz Katalin (szerk.): *Balogh Jenő Emlékkötet*. Kriminológiai közlemények 21. MTA Magyar Kriminológiai Társaság, Budapest, 1988.
170. KOPP, 1995. KOPP László: *Finkey Ferenc sárospataki évei*. In: Szathmáry Béla (szerk.): *Finkey Ferenc emlékkönyv*. Sárospatak: Jogászok a Kultúráért Alapítvány Sátoraljaújhely kiadványa, 1995.
171. KORINEK, 2010. KORINEK László: *Kriminológia II*. Magyar Közlöny Lap- és Könyvkiadó, Budapest, 2010.
172. KOVÁCS, 1915. KOVÁCS Lajos: *Az Fb. 50.§-ához*. Jogtudományi Közlöny, 1915. 35. sz. 381-382.
173. KOZÁRI, 2005. KOZÁRI Mónika: *A dualista rendszer*. In: Romsics Ignác (szerk.): *Modern magyar politikai rendszerek*. ISBN: 963-7319-12-3. Panonica Kiadó, Budapest, 2005.

174. KÖDÖBÖCZ, 1995. KÖDÖBÖCZ JÓZSEF: *Finkey Ferenc élete és munkássága*. Felsőmagyarország Kiadó, Miskolc, Sárospatak, 1995.
175. KÖHNE, 1906. KÖHNE, Paul: *Das Strafverfahren gegen Jugendliche*. Aschrott P. F.: Reform des Strafprozesses. Berlin, 1906.
176. KÖHALMI, 2000. KÖHALMI László: *Finkey Ferenc, a magyar magister juris criminalis*. Collega, 2000. 4. sz. 18-22.
177. KÖRTVÉLYESSY–BOROS–HAJDÚ, 1914. KÖRTVÉLYESSY Dezső – BOROS Ervin – HAJDÚ György: *A Fb. a gyakorlatban*. Jogtudományi Közlöny, 1914. 15. sz. 155-157.
178. KNÖRR, 1910. KNÖRR Ferenc: *A BN. hiányai*, Bjt. 59. 1910.
179. KRAJCSOVICS, 1975. KRAJCSOVICS Pál ifj.: *Gyermek- és ifjúságvédelem*. Tankönyvkiadó, Budapest, 1975.
180. KRYGIER, 2008. KRYGIER, Leora: *Juvenile Court. A Judge's Guide for Young Adults and Their Parents*. Rowman & Littlefield Publishers, 2008.
181. KUN – LÁDAY, 1905. KUN Béla – LÁDAY István: *A fiatalok kriminalitása ellen való küzdelem Magyarországon*. M. kir. Igazságügyminisztérium, Budapest, 1905.
182. KUN – MARSCHALKÓ, 1911. KUN Béla – MARSCHALKÓ János – ROTTENBILLER Fülöp: *A fiatalok támogatására hivatott jótékony célú intézmények*

- Magyarországon.* Budapest, 1911.
http://mtdaportal.extra.hu/books/a_fiatalkoruk_ta_mogatasara_hivatott_jotekonycelu_intezmenyek.pdf
pdf letöltés: 2013. november 15.
183. LÁSZLÓ, 1966. LÁSZLÓ Jenő: *A fiatalkorúakra vonatkozó különös anyagi rendelkezések.* In: *A fiatalkorúak bűnözéséről.* Cikkgyűjtemény. Szerk. Csomor Béla – Hajdú Károly, Budapest, 1966.
184. LÁSZLÓ, 1986. LÁSZLÓ Jenő (szerk.): *Az 1978. évi IV. törvény (Btk.) előkészítése.* VI. kötet. IM Tudományos és Tájékoztatási Főosztály, Budapest, 1986.
185. LÉDERER – TENCZER – ULICSKA, 1998. LÉDERER Pál – TENCZER Tamás – ULICSKA László: *A „tettetésnek minden mesterségeiben jártasak” koldusok, csavargók, veszélyeztetett gyerekek a modernkori Magyarországon.* Új Mandátum, Budapest, 1998.
186. LEHOCZKY, 1914. LEHOCZKY Sándor: *A fiatalkorúak bíróságáról.* Jogtudományi Közlöny, 1914. 4. sz. 30-31.
187. LENGYEL, 1909. LENGYEL Aurél: *A fiatalkorú büntettek reformált büntetési rendszere és a partonage.* Jogtudományi Közlöny, 1909. 22. sz. 193-194.
188. LENKOVICS, 2008. LENKOVICS Judit: *Adalékok az I. büntetőnovellához és a fiatalkorúak bíróságáról*

szóló törvényhez. Rendészeti szemle, 2008. 7-8.sz. 31-48.

189. LÉVAI, 1989. LÉVAI Miklós: *A fiatalok igazságszolgáltatási rendszerére vonatkozó ENSZ minimum szabályok: „Pekingi Szabályok”.* Jogtudományi Közlöny, 1989. 12. sz. 664-668.
190. LÉVAI, 1994. LÉVAI Miklós: *A fiatalok bűnelkövetőkkel szemben kiszabható büntetőszankciók reformja.* In: *Büntetőpolitika. Bűnmegelőzés.* Budapest, 1994.
191. LÉVAI, 1990. LÉVAI Miklós: *A Pekingi Szabályok.* Gyermek- és Ifjúságvédelem, 1990. 2. sz. 26-36.
192. LOMBROSO, 1876. LOMBROSO, Cesare: *L'Uomo delinquente.* (A bűnöző ember.) 1876.
193. LŐRINCZ, 1992. LŐRINCZ József: *Nemzetközi tendenciák a fiatalok büntetés végrehajtásában.* IM-BVOP, Budapest, 1992.
194. LŐRINCZ, 2002. LŐRINCZ József: *A fiatalok büntetés végrehajtása a XX. sz. első felében.* Börtönügyi Szemle, 2002. 2. sz. 57-66.
195. LŐRINCZ, 2004. LŐRINCZ József: *Büntetőpolitika és a büntetés-végrehajtás konzekvenciái az ezredfordulón.* In: *Györgyi Kálmán Ünnepi Kötet, Bibliotheca Iuridica,* Budapest, 2004.
196. LŐW, 1880. LŐW Tóbiás: *A magyar btk. teljes anyaggyűjteménye.* I. kötet. Budapest, 1880.

197. MADAI, 2008. MADAI Sándor: *A család tényállása a Csemegi-kódex és az I. Büntető novella tükrében.* Jogtörténeti Szemle, 2008. 4. sz. 21-28.
198. MAGYAR, 1900. MAGYAR István: *A magyar büntetőjog.* 1900.
199. MARKÓ, 2001. MARKÓ László: *Új magyar életrajzi lexikon.* Budapest, 2001.
200. MÁRKUS, 1904. MÁRKUS Dezső: *Magyar Jogi Lexikon. Hat kötetben.* Pallas Irodalmi Nyomdai Rt., Budapest, 1904.
201. MÁRKUS, 1905. MÁRKUS Dezső: *A kodifikáció szervezése.* Jogtudományi Közlöny, 1905. 39. sz.317-318.
202. MÁRKUS, 1909. MÁRKUS Dezső: *Corpus Juris Hungarici,* (a továbbiakban. CJH) Franklin társulat, Budapest, 1909.
203. MÁTHÉ, 1982. MÁTHÉ Gábor: *A magyar burzsoá igazságszolgáltatási szervezet kialakulása, 1867-1875.* Akadémiai Kiadó, Budapest, 1982. 126-132.
204. MENNEL, 1973. MENNEL, R. M: *Thorns and thistles: Juvenile delinquents in the United States 1825-1940.,* ed: University Press of New England, Hanover, 1973.
205. MEZEY, 1983. MEZEY Barna: *Törvény-előkészítés a dualista Magyarországon. A kormány szerepe a törvényalkotásban.* Jogtörténeti Tanulmányok V. Budapest, 1983. 169-179.

206. NAGY, 1911. NAGY Antal: *A fiatalkorúak elleni eljárásánál az ügyvédi kamarák választmánya által rendelt védőre a Bp. 485. §-a alkalmazható-e?* Jogtudományi Közlöny, 1911. 16. sz. 142-143.
207. NAGY, 1985. NAGY Ferenc: *Az utógondozás – pártfogó felügyelet hazai fejlődéséről (történeti és elméleti áttekintés).* In: Utógondozás. Pártfogó felügyelet. Budapest, 1985. 31-72.
208. NAGY, 1986. NAGY Ferenc: *Intézkedések a büntetőjog szankciórendszerében.* Budapest, 1986.
209. NAGY, 1994. NAGY Ferenc: *A fiatalkorúak büntetőjoga reformjának szükségességéről.* Magyar Jog, 1994. 5. sz. 285-293.
210. NAGY, 1998. NAGY Ferenc: *A magyar büntetőjog általános rész része.* Korona Kiadó, Budapest, 1988.
211. NAGYIVÁNYI, 1896. NAGYIVÁNYI Fekete Gyula: *A csavargó és a koldus gyermekek neveléséről.* Budapesti Szemle, 1896. 87. k. 236. sz. 215-240.
212. NEMÁK, 1911. NEMÁK Titusz: *A rendőri büntetőbíráskodás kézikönyve.* Körjegyzői Nyomda, Trencsén, 1911.
213. NÉMETH, 1935. NÉMETH Péter: *Fiatalkorúak védelme Angliában.* Magyar Szemle, 1935. 230-237.
214. NOVÁK, 1917. NOVÁK Lajos: *Keresztény gyermekvédelem Szt. István Társulat, Budapest, 1917.*

215. ORELL, 1996. ORELL Ferenc János: *A fiatalok büntetőjogi reformjáról ügyésszi szemmel.* Belügyi Szemle, 1996. 10. sz. 11-19.
216. PEIRCE, 1969. PEIRCE, B. K: *A half century with juvenile delinquents: The New York House of Refuge and its times.* Ed: Patterson Smith, Montclair, 1969.
217. PESTI, 1999. PESTI Sándor: *A törvény-előkészítés folyamatának fejlődése a dualizmuskori Magyarországon.* Századok, 1999. 3. sz. 579-592.
218. P. SZABÓ, 2011. P. SZABÓ Béla: *Bernolák Nándor (1880-1951), a Debreceni m. kir. Tudományegyetem második rektora. Gerundium egyetemtörténeti közlemények.* 2. vol. 1-2. no. /2011.13 31.
219. PUKÁNSZKY, 2000. PUKÁNSZKY Béla: *A gyermek évszázada.* Osiris Kiadó, Budapest, 2000.
220. PUSKÁS, 1878. PUSKÁS Lajos: *Az árva fiú-szeretetház.* Nemere, Politikai, társadalmi, szépirodalmi és közgazdászati lap. 1878. 16. sz. 63.
221. QUETELET, 1836. QUETELET: *Physique sociale.* 1836.
222. RANSCHBURG, 1905. RANSCHBURG Pál: *A gyermeki elme fejlődése és működése.* Budapest, 1905.
223. RÁTH, 1861. RÁTH György: *Az országbírói értekezés a törvénykezés tárgyában.* Pest, 1861. 32-36.

224. RÉVAI, 1911. RÉVAI *Nagy Lexikon*. Révai Testvérek Irodalmi Intézet Részvénytársaság, Budapest, 1911.
225. RÉZLER, 1910. RÉZLER Gyula: *Észrevételek a Bn. 15. §-ához*. Bjt. 59. k. 1910. 185-186.
226. ROSENBERG–FEISENBERG, 1908. ROSENBERG, Werner – FEISENBERG, Albert: *Die Reform der Untersuchungshaft*. Zeitschrift 26. k. Berlin, 1908.
227. RÓTH–VÁRADI, 1994. RÓTH Erika – VÁRADI Erika: *Problémák és reformtörekvések fiatalkorúak elleni büntetőeljárásban*. Viski-émlékkönyv, Jog és államtudomány, 5. KJK, Budapest, 1994.133-166.
228. ROTTENBBILLER, 1936. ROTTENBBILLER Fülöp: *Az Országos Gyermekvédő Liga harminc évi működése 1906-1936*. Fővárosi Nyomda Részvénytársaság, Budapest, 1936.
229. RUFFY, 1906. RUFFY Pál: *Állami gyermekvédelemről*. Franklin, Budapest, 1906.
230. RUFFY, 1906. RUFFY Pál: *L'Assistance publique de l'enfance en Hongrie, publié par le Ministre roy*. Budapest, 1906.
231. RUFFY, 1908. RUFFY Pál: *A gyermekvédelem*. Egyetértés, 1908. június 7. sz.
232. RUFFY, 1914. RUFFY Pál: *Az állami gyermekvédelem*. Továbbképző tanfolyamon tartott előadások. II. kötet. Budapest, 1914. 337-400.

233. RUFFY, 1915. RUFFY Pál: *Állami gyermekvédelem és a hadiárvák*. Különlenyomat a Szabad Lyceum kiadványai 1915-16. évi 3. sz.
234. RUFFY, 1928. RUFFY Pál: *A magyar állami gyermekvédelem kialakulása*. In: *A huszonöt éves állami gyermekvédelem emlékkönyve*. Szerk.: Pettkó-Szandtner Aladár. M. Kir. Népjóléti és Munkaügyi Minisztérium. Budapest, 1928. 227-266.
235. RUGGLES–BRIESE, 1921. RUGGLES–BRIESE, Evelyn: *The english prison system*. London, 1921.
236. RUHMANN, 1927. RUHMANN Emil: *Degré Miklós*. Magyar Jogászegyleti Szemle, 1927.
237. SALGÓ, 1895. SALGÓ Jakab: *A gyermekkorban lévő bűnösök*. Magyar Jogászegyleti Értekezések, XII. kötet. 4. füzet. Budapest, 1895.
238. SÁNDOR, 1900. SÁNDOR Aladár: *A reformok küszöbén*. Jogtudományi Közlöny, 1900. 24. sz. 186-187.
239. SÁRIK, 2001. SÁRIK Eszter: *A gyermek-és fiatalkori bűnözés napjainkban*. Belügyi Szemle, 2001. 2. sz. 48-60.
240. SCHERER, 1900. SCHERER István: *József császár és kir. Főherceg Ő Fensége védnöksége alatt 1899. évi szeptember hó 13-17. napjaiban tartott Nemzetközi Gyermekvédő Kongresszus Naplója*. Pesti Könyvnyomda, Budapest, 1900.

241. SCHULER, 1935. SCHULER DEZSŐ: *A hajléktalanság kérdése a székesfővárosban*. Stat. Közl. 76. Szföv. Házinyomda, Budapest, 1935.
242. SÖMJÉN, 1906. SÖMJÉN László: *Fayer és az 1843-iki büntetőjogi javaslatok*. Jogtudományi Közlöny, 1906. 50.sz. 426.
243. STEARNS, 1975. STEARNS, P.N.: *European Society in Upheaval: Social History since 1750*. 2nd ed: Macmillian, New York, 1975.
244. STIPTA, 1995. STIPTA István: *Szilágyi Dezső és a magyar igazságszolgáltatás reformja*. Publicationes Universitatis Miskolciensis. Sectio Juridica et Politica Tomus XI. Szerk.: Ruszoly József ISSN:0866-6032. Miskolci Egyetemi Kiadó, Miskolc, 1995.
245. STIPTA, 2004. STIPTA István: *Szilágyi Dezső és az igazságügyi modernizáció*. In: Csibi Norbert, Domaniczky Endre (Szerk.): *Deák és utódai. Magyar igazságügyi miniszterek 1848/49-ben és a dualizmus korában*. Pécs, 2004.
246. SZABÓ, 1911. SZABÓ Sándor: *Kimondható-e próbára bocsátó végzésben a fiatalokú vádlott bűnössége vagy sem?* Jogtudományi Közlöny, 1911. 8. sz. 72-73.
247. SZABÓ, 1961. SZABÓ András: *A fiatalokúak és a büntetőjog*. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1961.

248. SZABÓ, 1985. SZABÓ András: *Bűnmegelőzési stratégiák*. Belügyi Szemle, 1985. 6. sz. 316.
249. SZABÓ, 1910. SZABÓ György: *A fiatalok felügyelő hatóságai*. Jogtudományi Közlöny, 1910. 27. sz. 229-230.
250. SZABÓ – MADAI, 2004. SZABÓ Béla – MADAI Sándor: *A Debreceni Tudományegyetem jogtanárai (1914-1949)*. Debreceni Egyetem Állam- és Jogtudományi Kar, Debrecen, 2004. 264. (Historia Iuridicae Facultatis; 2.)1. köt. ISBN: 9634728588.
251. SZOKOLA, 1930. SZOKOLA Leo: *A gyermekbíróság jubileuma Amerikában*. Városi szemle, 1930. 1. sz. 207-208.
252. SZAKOLCZAY, 1897. SZAKOLCZAY Árpád: *Magyarország szociális törvényhozása*. Magyar Jogászegyleti Értekezések, Budapest, 125. XIV. k. 2. f. 1897. 1-17.
253. SZAKOLCZAY, 1900. SZAKOLCZAY Árpád: *A gyermekvédelemről*. Jogtudományi Közlöny, 1900. 12. sz. 95.
254. SZAKOLCZAY, 1900./b. SZAKOLCZAY Árpád: *A gyermekvédelem Magyarországon, tekintettel az 1898. XXI. törvénycikkre*. Magyar Jogászegyleti Értekezések, Budapest, 1900. 176. kötet 5. kötet. 1-22.
255. SZALAI, 2000. SZALAI Géza: *Angyal Pál [1873–1949.]* Collega, 2000. 4. 27-30.

256. SZALÁRDI, 2000. SZALÁRDI Mór: *A közárvaház és a gyermekhalandóság Magyarországon*. Budapest, 1879.
257. SZALAY, 1901. SZALAY Mihály: *A szegényügy*. Adatok és tervek Budapest székesfővárosa szegényügyének rendezéséhez. Singer és Wolfner, Budapest, 1901.
258. SZALÓKY, 2006. SZALÓKY Gergely: *A Csemegi kódex fiatalkorúakra vonatkozó szankciói*. Jogelméleti Szemle, 2006. 4. sz. jesz.ajk.elte.hu/2006_4.html
259. SZANA, 1903. SZANA Sándor: *Az állami gyermekvédelem fejlesztéséről*. Uhrmann Henrik Könyvnyomdája, Temesvár, 1903.
260. SZÁNTÓ – TÁBORI 1908. SZÁNTÓ I. Béla – TÁBORI Kornél: *Nyomor és bűn a gyermekvilágban*. Budapest, 1908.
261. SZIROTA, 2006. SZIROTA Szilvia: *A fiatalkorúak megkülönböztetett büntetőjogi elbírálása az 1908. évi Büntető Novellában*. Doktoranduszok Fóruma, Állam- és Jogtudományi Kar Szekciókiadványa. Miskolc, 2006. 241-245.
262. SZIROTA, 2007./a. SZIROTA Szilvia: *Juvenile probation supervision*. Doktoranduszok Fóruma, Állam- és Jogtudományi Kar Szekciókiadványa. Miskolc, 2007. 217-221.
263. SZIROTA, 2007./b. SZIROTA Szilvia: *A fiatalkorúak bíróságának megteremtéséhez vezető út*. Miskolci Doktoranduszok Jogtudományi Tanulmányai 8. Miskolc, 2007. 297-319.

264. SZIROTA, 2008. SZIROTA Szilvia: *Kora középkori törvényeink tükrében a magyar társadalom szerkezete*. In: Czövek István (szerk.): *Tanulmányok az egyetemes és magyar történelem köréből*. VI. Nyíregyháza, 2008. 17-27.
265. SZIROTA, 2009. SZIROTA Szilvia: *Történelem új megközelítésben: a fiatalkori bűnözés visszaszorításáért*. In: Czövek István (szerk.): *Tanulmányok az egyetemes és magyar történelem köréből*. VII. Nyíregyháza, 2009. 65-89.
266. SZIROTA, 2010./a. SZIROTA Szilvia: *Fiatalkorú bűnelkövetők reszocializációja*. In: Czövek István (szerk.): *Tanulmányok az egyetemes és magyar történelem köréből*. VIII. Nyíregyháza, 2010. 77-88.
267. SZIROTA, 2010./b. SZIROTA Szilvia: *Igazságszolgáltatás a századfordulón*. In: Cs. Jónás Erzsébet-Pethő József (szerk.): *Százéves századelő, Bölcsészet- és társadalomtudományi tanulmányok*, Bessenyei Könyvkiadó, Nyíregyháza, 2010. 121-130.
268. SZIROTA, 2011. SZIROTA Szilvia: *A dualizmus kori törvényhozás*. Doktoranduszok Fóruma, Állam- és Jogtudományi Kar Szekciókiadványa. Miskolc, 2011. 141-146.
269. SZIROTA, 2012. SZIROTA Szilvia: *Képviselőházi vélemények a Csemegi-kódex revíziójáról*. Collegium Doctorum Konferencia. Bíbor Kiadó, Miskolc, 2012. április 19. 1-6. ISBN 978-963-9988-50-7.

270. SZIROTA, 2013. SZIROTA Szilvia: *A fiatalkorúak bíróságáról szóló törvényjavaslat a parlamenti hozzászólások tükrében.* Publicationes Universitatis Miskolcensis Sectio Juridica et Politica, Tomus XXXI. (2013), pp. 151–162. ISSN 0866-6032.
271. SZIROTA, 2014. SZIROTA Szilvia: *A hazai gyermekvédelem kibontakozása a kriminalitás csökkentése érdekében.* Doktoranduszok Fóruma, Állam- és Jogtudományi Kar Szekciókiadványa. Miskolc, 2014. (megjelenés alatt)
272. SZIROTA, 2014. SZIROTA Szilvia: *Introduction of American juvenile court in Europe.* Kassa, 2014. (megjelenés alatt)
273. TÉRFI, 1914. TÉRFI Gyula: *1913. évi törvénycikkek.* Franklin-Társulat Kiadó, Budapest, 1914. 25-65.
274. TÖRÖK, 1906. TÖRÖK Aurél: *A Lombroso-fél bűnügyi embertan alapeszméjéről.* Természettudományi közlöny, 1906. 441. sz. 313-331.
275. TÖRÖKKANIZSAI, 1908. TÖRÖKKANIZSAI Schulpe György: *Munkásügyi reformok.* II. k. Pozsony, 1908.
276. TRAYTLER, 1960. TRAYTLER Endre: *A fiatalkorúak büntetőjoga.* Magyar Jog, 1960. 2.
277. TRÉPANIER, 1999. TRÉPANIER, J: *Juvenile Courts after 100 Years: Past and Present Orientations,* ed: European Journal on Criminal Policy and Resarch, 1999. 7.

278. TRINCZ, 1999. TRINCZ Andrea: *A fiatalkorúakra vonatkozó anyagi, eljárásjogi szabályok kialakulása, fejlődése, a fiatalkorúak bíróságának története.* Büntetőjogi Tanulmányok, I.k. MTA Veszprémi Területi Bizottsága, Veszprém, 1999. 219-232.
279. UJFALUSSY, 1910. UJFALUSSY Béla: *A BP. és BN. Egyes ellelmentmondó rendelkezéseiről.* Jogtudományi Közlöny, 1910. 20. sz. 168-169.
280. UJFALUSSY, 1915. UJFALUSSY Béla: *Perorvoslatokról fiatalkorúak bűnügyeiben.* Jogtudományi Közlöny, 1915. 4. sz. 48-49.
281. ÚJVÁRI, 1929. ÚJVÁRI Péter (szerk.): *Magyar Zsidó Lexikon.* Budapest, 1929.
282. VAHLBERG, 1869. VAHLBERG, Wilhelm Emil: *Das Princip der Individualisierung in der Strafrechtspflege,* C. Gerold's Sohn, Wien, 1869.
283. VARG(H)A, 1895. VARG(H)A Ferenc: *A gyermekkorban lévő bűnösök.* Magyar Jogászegyleti Értekezések, XII. kötet. 1. füzet. Budapest, 1895.
284. VARGA, 1909. VARGA Nagy István: *A második Országos Patronage-kongressus feladatairól.* Jogtudományi Közlöny, 1909. 37. sz. 321-324.
285. VARGA, 1913. VARGA Nagy István: *Régi rabsegélyező egyleteink és a modern patronázs munka.* (1. rész) Bűnügyi Szemle, 1913. 6. sz. 274-279.

286. VARGA, 1913./a. VARGA NAGY István: *Régi rabsegélyező egyleteink és a modern patronázs munka. (2. rész)* Bűnügyi Szemle, 1913. 7. sz. 327-335.
287. VARGA, 1913./b. VARGA NAGY István: *Régi rabsegélyező egyleteink és a modern patronázs munka. (3. rész)* Bűnügyi Szemle, 1913. 8. sz. 384-390.
288. VAVRÓ, 1998. VAVRÓ István: *Távlatból (Jogerősen elítélt fiatalok, 1991-1997.)* Börtönügyi Szemle, 3. sz. 1998.
289. VÁMBÉRY, 1900. VÁMBÉRY Ruzstem: *Kényszernevelés.* Jogtudományi Közlöny, 1900. 23. sz. 177-179.
290. VÁMBÉRY, 1900/a. VÁMBÉRY Ruzstem: *Büntető politikai követelések.* 1900.
291. VÁMBÉRY, 1904. VÁMBÉRY Ruzstem: *Tarde rendszere.* Huszadik Század, 1904. 7. sz. 1-13.
292. VÁMBÉRY, 1909. VÁMBÉRY Ruzstem: *A büntető perrendtartás rövid tankönyve.* Budapest, 1909.
293. VÁMBÉRY, 1910. VÁMBÉRY Ruzstem: *Biztosító intézmények az osztrák és a német javaslatba.* Jogtudományi Közlöny, 1910. 11. sz. 91-93.
294. VÁMBÉRY, 1910./a. VÁMBÉRY Ruzstem: *A bűnösség tana a német és az osztrák javaslatban.* Jogtudományi Közlöny, 1910. 17. sz. 143-145.

295. VÁMBÉRY, 1911. VÁMBÉRY Ruzstem: *A fiatalkorúak bűnvádi eljárásra vonatkozó külföldi törvények, törvényjavaslatok és vélemények.* Budapest, 1911.
296. VÁMBÉRY, 1914. VÁMBÉRY Ruzstem: *Jogirodalom. Büntetőjogi dolgozatok Balogh Jenő születése ötvenedik évfordulójának ünnepére.* Jogtudományi Közlöny, 1914. 30. sz. 324-325.
297. VÁMBÉRY, 1916. VÁMBÉRY Ruzstem: *A fiatalkorúak bírósága a háború alatt.* Budapest, 1916.
298. VÁMBÉRY, 1934. VÁMBÉRY Ruzstem: *Búcsú.* Jogtudományi Közlöny, 1934. 46. sz. 285-286.
299. VAN KALMTHOUT – TAK, 1996. VAN KALMTHOUT, Anton, M. – TAK, Peter, J. P.: *Sanctions-Systems in the Member-States of the Council of Europe. Part I.*, International Penal and Penitentiary Foundation, 1996.
300. VÁRADI, 2009. VÁRADI Erika, Csemáné: *Helyzetkép Magyarországon és a világban: kiskorú elkövetők és áldozatok.* In: Borbíró Andrea – Kerecsi Klára (Szerk.): *A kriminálpolitika és a társadalmi bűnmegelőzés kézikönyve I. Igazságügyi és Rendészeti Minisztérium, Budapest, 2009. 249-271.*
301. VÁRADI– LÉVAY, 2002. VÁRADI Erika, Csemáné – LÉVAY Miklós: *A fiatalkorúak büntetőjogának kodifikációs kérdéseiről – történeti és jogösszehasonlító*

szempontból. Büntetőjogi Kodifikáció, 2002. 1. sz. 12-27.

302. VASKUTI, 2005. VASKUTI András: *A kiskorúak a büntetőjogban.* In: Bogár Péter - Margitán Éva – Vaskuti András: *Kiskorúak a büntető igazság-szolgáltatásban.* KJK-KERSZÖV. Jogi- és Üzleti Kiadó Kft., Budapest, 2005.
303. VASS, 1993. VASS Lucia: *A fiatalkori bűnözés társadalmi jellemzői.* Statisztikai Szemle, 1993. 8-9. sz. 892-902.
304. VAVRÓ, 2001. VAVRÓ István: *A gyermek- és fiatalkori bűnözés.* Kriminológia Közlemények 59. 2001. 48-54.
305. VECZKÓ, 2007. VECZKÓ József: *Gyermekvédelem pszichológiai és pedagógiai nézőpontból.* Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest, 2007.
306. VERMES, 1982. VERMES Miklós: *Próbaidős büntetések, illetve intézkedések és a pártfogó felügyelet.* Magyar Jog, 1982. 7. sz. 597-605.
307. VERMES, 1982./b. VERMES Miklós: *A pártfogó felügyelet hatékonyságának vizsgálata.* Kriminológiai és Kriminológiai tanulmányok XIX. 1982. 114-152.
308. VÉGVÁRY–ZIMMER, 1910. VÉGVÁRY Ferenc – ZIMMER Ferenc (szerk.): *Sturm-féle országgyűlési almanach 1910-1915,* Rövid életrajzi adatok az országgyűlés tagjairól. II. rész. Képviselőház. Budapest, 1910.

309. VÍGH, 1964. VÍGH József: *A fiatalkori bűnözés és a társadalom*. Budapest, 1964.
310. VÍGH, 1984. VÍGH József: *A bűnmegelőzés elméleti és szervezeti problémái*. Ügyészségi Értesítő, 1984. 1. sz. 1-9.
311. VISZOKAY, 1985. VISZOKAY László: *A próbárabocsátás fejlődése és szabályozása*. Magyar Jog, 1985. 9. sz. 812-819.
312. VÓKÓ, 1999. VÓKÓ György: *Magyar büntetés végrehajtási jog*. Dialógus Campus, Budapest, 1999.
313. VÓKÓ, 2006. VÓKÓ György: *A pártfogó felügyelő szerepe a bűnügyi tudományokban*. Ügyészek Lapja, 2006. 6. sz. 63-71.
314. VOLENTICS, 1996. VOLENTICS Anna: *Gyermekvédelem és reszocializáció*. Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest, 1996.
315. VUCHETICH, 2007. VUCHETICH, Mátyás: *A magyar büntetőjog rendszere*. Gyakorlati Büntetőjog, II. Könyv. Magyar Királyi Egyetem nyomdája, Buda, 1819. Király Tibor (ford.) *A magyar jogtudomány klasszikusai*. Magyar Közlöny Lap- és Könyvkiadó, Budapest, 2007.
316. WAHLBERG, 1869. WAHLBERG: *Das Prinzip der Individualisierung*. 1869.

317. WERNER, 1898. WERNER E. Rezső: *A magyar büntetőjog kézikönyve*. Hornyánszky Viktor Bizománya, Budapest, 1898.
318. WILDNER, 1914. WILDNER Ödön: *Budapest székesfőváros gyermekvédelmi intézményei*. Továbbképző tanfolyamon tartott előadások. II. kötet. Budapest, 1914. 409-418.
319. WLASSICS, 1892. WLASSICS Gyula: *Új irányok a büntetőjogban*. Budapesti Szemle, 1892. 69. kötet. 181. sz. 26 – 40.
320. WLASSICS, 1909. WLASSICS Gyula: *Fiatalkorúak és büntetőjog*. Budapesti Szemle, 1909. 140. kötet. 396. sz. 357-370.
321. WOLFGANG, 1982. WOLFGANG, M. E.: *Abolish the Juvenile Court System*. California Lawyer, 1982. No.11. 12-13.
322. WYVEKENS, 1982. WYVEKENS, Anne: *The French Juvenile Justice System*. Comparative Youth Justice, Critical Issues, ed: SAGE Publications, London, 2006.
323. ZSITVAY, 1905. ZSITVAY Leó: *A Büntetőtörvénykönyv Novellája*. Budapest, 1905.

Országgyűlési nyomtatványok

1. KI 1907. XIV.: *A büntető törvénykönyvnek és bűnvádi perrendtartás kiegészítéséről és módosításáról szóló 566. számú törvényjavaslat tárgyában.* Második fejezet. A fiatakorúakra vonatkozó rendelkezések. In: Az 1906. évi május hó 19-ére meghirdetett országgyűlés nyomtatványai. Képviselőház – Irományok. XIV. kötet. Pesti Könyvnyomda részvénytársaság, Budapest, 1907. 531-578. sz. 449-484.
2. KI 1908. XIV.: *Melléklet az 566. számú irományhoz: Indokolás a büntető törvénykönyvek és a bűnvádi perrendtartás kiegészítéséről és módosításáról szóló törvényjavaslathoz, Általános indokolás.* In: Az 1906. évi május hó 19-ére meghirdetett országgyűlés nyomtatványai. Képviselőház – Irományok. XIV. kötet. Pesti Könyvnyomda részvénytársaság, Budapest, 1908. 419-420.
3. KN 1908. XIX.: *Az 1906. évi május hó 19-ére meghirdetett országgyűlés nyomtatványai.* Képviselőház – Napló. XIX. kötet. Athenaeum irodalmi és nyomdai részvénytársulat könyvnyomdája, Budapest, 1908.
4. KI 1908. XX.: *Igazságügyi bizottság 694. számú jelentése a büntető törvénykönyvnek és a bűnvádi perrendtartás kiegészítéséről és módosításáról szóló 566. számú törvényjavaslat tárgyában.* In: Az 1906. évi május hó 19-ére meghirdetett országgyűlés nyomtatványai. Képviselőház – Irományok. XX. kötet. Pesti Könyvnyomda részvénytársaság, Budapest, 1908. 684-694. sz. 427- 439.
5. KI 1908. XXIV.: *Igazságügyi bizottság 823. számú jelentése a büntető törvénykönyvnek és a bűnvádi perrendtartás kiegészítéséről és módosításáról szóló 566. számú törvényjavaslat tárgyában.* In: Az 1906. évi május hó 19-ére meghirdetett országgyűlés nyomtatványai. Képviselőház – Irományok. XXIV. kötet. Pesti Könyvnyomda részvénytársaság, Budapest, 1908. 821-856. sz. 181- 188.

6. FN 1910. III.: *Az 1906. évi május hó 19-ére meghirdetett országgyűlés nyomtatványai.* Főrendiház – Napló. III. kötet. Athenaeum Irodalmi és Nyomdai Részvénytársaság, Budapest, 1910.
7. FI 1910. XVI. *Az 1906. évi május hó 19-ére meghirdetett országgyűlés nyomtatványai.* Főrendiház - Irományok. XVI. Kötet. Athenaeum Irodalmi és Nyomdai Részvénytársaság, Budapest, 1910. 686-721.sz. 696. szám.
8. KN 1913. XVIII.: *Az 1910 - 1915 évi országgyűlés képviselőházának naplója.* XVIII. kötet. 1913. január 22. – március 15. Pesti Könyvnyomda – részvénytársaság, Budapest, 1913.
9. KI 1913. XXIV.: *Törvényjavaslat a fiatalkorúak bíróságáról és a fiatalkorúak bűnügyeiben követendő eljárásról.* 732. számú iromány. In: *Az 1910. június hó 21-ére hirdetett országgyűlés nyomtatványai.* Képviselőház - Irományok. XXIV. kötet. Pesti Könyvnyomda - részvénytársaság, Budapest, 1913. 728-746. sz. 73-93.
10. KI 1913. XXIV.: *Melléklet a 732. számú irományhoz. Indokolás a fiatalkorúak bíróságáról és a fiatalkorúak bűnügyeiben követendő eljárásról szóló törvényjavaslathoz.* In: *Az 1910. június hó 21-ére hirdetett országgyűlés nyomtatványai.* Képviselőház - Irományok. XXIV. kötet. Pesti Könyvnyomda- részvénytársaság, Budapest, 1913. 728-746. sz. 94-182.
11. KI 1913. XXIV.: *Az igazságügyi bizottság jelentése a fiatalkorúak bíróságáról és a fiatalkorúak bűnügyeiben követendő eljárásról szóló 732. számú törvényjavaslat tárgyában.* In: *Az 1910. június hó 21-ére hirdetett országgyűlés nyomtatványai,* Képviselőház - Irományok. XXIV. kötet. Pesti Könyvnyomda-részvénytársaság, Budapest, 1913. 728-746. sz. 183-198.

Folyóiratok, évkönyvek és egyéb felhasznált dokumentumok

1. A Budapesten 1909. szeptember hó 10. és 11-én tartott II. Országos Patronage Kongresszus iratai. Budapest, 1909.
2. A fiatalok büntetési rendszere Oroszországban. Nemzetközi Szemle. Jogtudományi Közlöny, 1902. 42. sz. 352.
3. A fiatalok bírái, ügyészei és a pártfogó tisztviselők részére rendezett továbbképző tanfolyamon tartott előadások. Patronázs Egyesületek Országos Szövetsége, Pesti könyvnyomda, Budapest, 1913-1914. 1-2. kötet.
4. A fiatalok kriminalitása elleni küzdelem Plósz Sándor minisztersége alatt. Jogtudományi Közlöny, 1905. 25. sz. 206.
5. A francia bűnügyi statisztika. Jogtudományi Közlöny, 1896. 28. sz. 214.
6. A gyermek személyére vonatkozó szülői jog a polgári törvénykönyv tervezetében. Jogtudományi Közlöny, 1900. 11. sz. 84.
7. A Kassán, 1911. szeptember hó 17–19. napján tartandó III. Országos Patronage-Kongresszus iratai. 1911. július 2., Kassa, 1911.
8. A II. Országos Patronage-Kongresszus. Jogtudományi Közlöny, 1909. 38. sz. 329-330.
9. Az állami gyermekmenhelyek országos felügyelőjének jelentése az 1903-1910. évről. Budapest, 1910.
10. A magyar királyi kormány jelentése az 1906. évről. Budapest, 1906.
11. A nemzetközi büntetőjogi egyesület. Jogtudományi Közlöny, 1908. 27. sz. 241.
12. Az első kongresszus iratai és naplója. Pécs, 1907.
13. Az első Országos Rabsegélyező Kongresszus iratai és Naplója, Pécs, 1907.
14. A pécsi rabsegélyező egyesület évkönyve 1906-ból. Pécs, 1907.
15. Gyermekbíróság- Különlélek. Jogtudományi Közlöny, 1908. 27. sz. 240.
16. Gyermekvédelem. Jogtudományi Közlöny, 1901. 26. sz. 205.

17. Gyermekvédelmi Lap, 1906. 3. sz. 42-43.
18. Gyermekvédelmi Lap, 1907. 1. sz. 10-11.
19. Gyermekvédelmi Lap, 1907. 11. sz. 150-156.
20. Gyermekvédelmi Lap, 1909. 1. sz. 11.
21. Gyermekvédelmi Lap, 1909. 2. sz. 17-21.
22. Gyermekvédelmi Lap, 1910. 7. sz. 115-117.
23. Gyermekvédelmi Lap, 1911. 5. sz. 80-81.
24. Gyermekvédelmi Lap, 1911. 8. sz. 32-33.
25. Gyermekvédelem Lapja, 1912. 2. sz. 24.
26. Gyermekvédelem Lapja, 1913. 11. sz. 282.
27. Gyermekvédelem. In: Battonya és környéke társadalmi és közgazdasági hetilap, Battonya, 1907. 29. sz. 1-2.
28. Gyermekvédő intézetek Magyarországon. A Budapesten 1899-ben tartott gyermekvédő kongresszus alkalmából szerkeszti és kiadja a kongresszust előkészítő bizottság. Pesti nyomda, Budapest, 1899.
29. Henry Joly. Le Figaro, 1895. április 19. száma.
30. Igazságügyi Javaslatok Tára, Az Igazságügyi Közlöny Melléklapja VII. évfolyam, Budapest, 1907. 608-609.
31. Igazságügyi Javaslatok Tára, Az Igazságügyi Közlöny Melléklapja VIII. évfolyam, Budapest, 1908. 805.
32. Jogtudományi Közlöny, 1900. 07. sz. 55-56.
33. Jogtudományi Közlöny, 1901. 09. sz. 72.
34. Jogtudományi Közlöny, 1900. 13. sz. 104.
35. Jogtudományi Közlöny, 1900. 15. sz. 119.
36. Monatschrift für Kriminalpsychologie, IV. évf. 1908. 626.
37. Néptanítók lapja, 1909. 12. sz. 1-2.
38. Staatsanwalt und Jugendgericht. 1908. 615-620.
39. Revue pénitentiaire. 1893. 3. száma.
40. 18-th. Yearbook of the New-York State reformatory at Elmira. 1893.
41. 19-th. Yearbook, Elmira, 1894.
42. 43-th. Annual Report. New-York juvenile Asylum. 1908.

Jogforrások

40/33. (1985) ENSZ - minimumkövetelmény szabályai a fiatalkorúak igazságszolgáltatási rendszeréről („A Pekingi szabályok”) ENSZ-iránymutatások

A) Törvények¹²⁸⁴

1. 1878. évi V. törvénycikk *a büntető törvénykönyvről.*
2. 1879. évi XL. törvénycikk *a magyar büntető törvénykönyv a kihágásokról.*
3. 1896. évi XXXIII. törvénycikk *a bűnvádi perrendtartásról.*
4. 1901. évi VIII. törvénycikk *az állami gyermekmenhelyekről.*
5. 1908. évi XXXVI. törvénycikk *a büntetőtörvénykönyvek és a bűnvádi perrendtartás kiegészítéséről és módosításáról.*
6. 1913. évi VII. törvény *a fiatalkorúak bíróságáról.*
7. 1973. évi I. törvény *a büntetőeljárásról.*
8. 1978. évi IV. törvény *a büntető törvénykönyvről.*
9. 1993. évi XXXII. törvény *a büntetések és intézkedések végrehajtásáról szóló 1979. évi 11. törvényerejű rendelet módosításáról.*
10. 1995. évi XLI. törvény *a büntető jogszabályok módosításáról.*

B) Törvényerejű rendelet

1. 1954. évi 23. törvényerejű rendelettel módosított 1951. évi 34. törvényerejű rendelet *a fiatalkorúakra vonatkozó büntetőjogi és büntető eljárási rendelkezésekről.*
2. 1966. évi 21. törvényerejű rendelet *a büntetések és intézkedések végrehajtásáról.*
3. 1979. évi 11. törvényerejű rendelet *a büntetések és intézkedések végrehajtásáról.*

¹²⁸⁴ Márkus Dezső (szerk.): *Corpus Juris Hungarici*. Franklin-Társulat, Budapest, 1896., *Corpus Juris Hungarici (CD-ROM)*. KJK Kerszöv, Budapest, 2000., *Törvények és rendeletek hivatalos gyűjteménye*. Közgazdasági és Jogi Kiadó, Budapest, 1958.

C) Miniszteri rendeletek

1. 102.100/1908. sz. BM. rend. (*A büntető törvénykönyvek és a bűnvádi perrendtartás kiegészítéséről és módosításáról szóló 1908. XXXVI. tc. végrehajtása tárgyában*) Magyarországi Rendeleték Tára, Pesti Könyvnyomda- részvénytársaság, Budapest, 1908. 42. 1098-1100.
2. 120.101/1908. sz. BM. rend. (*A büntető novella, 1908. XXXVI. tc. alkalmazására vonatkozó adatgyűjtés szabályozásáról*) Magyarországi Rendeleték Tára, Pesti Könyvnyomda- részvénytársaság, Budapest, 1908. 42. 1625-1626.
3. 20.001/1908. sz. IM. rend. (*A büntető törvénykönyvek és a bűnvádi perrendtartás kiegészítéséről és módosításáról szóló 1908. XXXVI. tc. hatálybaléptetése és végrehajtása tárgyában*) Magyarországi Rendeleték Tára, Pesti Könyvnyomda- részvénytársaság, Budapest, 1908. 42. 1116-1127.
4. 20.003/1908. sz. IM. rend. (*A fiatalkorú terheltek bűnügyeinek ellátása tárgyában*) Magyarországi Rendeleték Tára, Pesti Könyvnyomda- részvénytársaság, Budapest, 1908. 42. 1136-1140.
5. 160.000/1909. sz. BM rend. (*A büntető törvénykönyvek és a bűnvádi perrendtartás kiegészítéséről és módosításáról szóló 1908. XXXVI. tc.- nek a fiatalkorúakra vonatkozó második fejezetében foglalt rendelkezések végrehajtása tárgyában*) Magyarországi Rendeleték Tára, Pesti Könyvnyomda- részvénytársaság, Budapest, 1909. 43. 2226-2260.
6. 27.100/1909. sz. IM rend. (*A büntető törvénykönyvek és a bűnvádi perrendtartás kiegészítéséről és módosításáról szóló 1908. XXXVI. tc.- nek a fiatalkorúakra vonatkozó második fejezetében foglalt rendelkezések végrehajtásáról*) Magyarországi Rendeleték Tára, Pesti Könyvnyomda- részvénytársaság, Budapest, 1909. 43. 2346-2384.
7. 27.200/1909. sz. IM rend. (*A javító nevelés szabályozásáról*) Magyarországi Rendeleték Tára, Pesti Könyvnyomda- részvénytársaság, Budapest, 1909. 43. folyam. 2384-2421.

8. 27.300/1909. sz. IM rend. (*A fiatalokúak fogház-, államfogház és elzárásbüntetésének végrehajtásáról*) Magyarországi Rendeleték Tára, 1909. 43. 2421-2444.
9. 27.400/1909. sz. IM. rend. (*A fiatalokúak felügyelő hatóságáról*) Magyarországi Rendeleték Tára, Pesti Könyvnyomda-részvénytársaság, Budapest, 1909. 43. folyam. 2444-2472.
10. 27.500/1909. sz. IM. rend. (*A fiatalokúakra vonatkozó bünygyi statisztikai adatok szolgáltatásáról*) Magyarországi Rendeleték Tára, Pesti Könyvnyomda-részvénytársaság, Budapest, 1909. 43. 2472-2476.
11. 27.600/1909. sz. IM. rend. (*A javító nevelő intézetekbe beutalt növendékekre vonatkozó statisztikai adatok szolgáltatásáról*) Magyarországi Rendeleték Tára, Pesti Könyvnyomda-részvénytársaság, Budapest, 1909. 43. 2472-2476.
12. 160.000/1909. sz. BM. rend. (*A büntető törvénykönyvek és a bünyvádi perrendtartás kiegészítéséről és módosításáról szóló 1908. XXXVI. tc.-nek a fiatalokúakra vonatkozó második fejezetében foglalt rendelkezések folytán az állami, községi, egyesületi (társulati), magán és izraelita hitfelekezeti elemi-, felső-, nép-, polgári-, iparos- és kereskedő-tanonciskolákra háruló feladatok tárgyában*) Magyarországi Rendeleték Tára, Pesti Könyvnyomda-részvénytársaság, Budapest, 1909. 43. 2597-.
13. 35.167/1910. sz. BM. körrend. (*A gyámhatóságokhoz intézett megkeresésekben a fiatalokúakra vonatkozó adatok közlése.*) Belügyei Közlöny, 1910. XV. évfolyam, 13. sz. 75.
14. 212.000/1913. sz. BM. rend. (*A fiatalokúak bíróságairól szóló 1913. VII. tc. végrehajtásáról*) Magyarországi Rendeleték Tára, Pesti Könyvnyomda-részvénytársaság, Budapest, 1913. 47. 1811-1854.

RÖVIDÍTÉSEK JEGYZÉKE

- Btk.* = 1878. V. tc. a büntettekről és vétségekről.
- Bp.* = 1896. évi XXXIII. tc. a bűnvádi perrendtartásról.
- Bn.* = A Büntető Novellának nevezett 1908. évi XXXVI. tc.
- Bpn.* = 1914. évi VIII. tc. az esküdtbíróság előtti eljárásra és semmiségi panaszra vonatkozó rendelkezések módosításáról.
- Bjt.* = Büntető Jog Tára.
- CJH* = Corpus Juris Hungarici- Magyar Törvénytár Milleniumi Emlékkiadás sorozat. Szerk.: Márkus Dezső.
- Fb.* = 1913. évi VII. tc. a fiataikorúak bíróságáról.
- Kbtk.* = 1879. évi XL. tc. a kihágásokról.
- KI* = Képviselőházi Irományok.
- KN* = Képviselőházi Napló.
- M.I.* = Miniszteri Indokolás.
- NBE* = Nemzetközi Büntetőjogi Egyesület.

NYILATKOZAT

Alulírott dr. Szirota Szilvia nyilatkozom, hogy más tudományágban nincs folyamatban fokozatszerzési eljárásom, illetve fokozatszerzési eljárásra való jelentkezésemet két éven belül nem utasították el, továbbá két éven belül nem volt sikertelenül zárult doktori védésem.

Nyilatkozom továbbá, hogy nem állok doktori fokozat visszavonására irányuló eljárás alatt, illetve öt éven belül nem vontak vissza tőlem korábban odaítélt doktori fokozatot.

Dátum: Nyírmada, 2014. március 26.

.....
dr. Szirota Szilvia - aláírás

NYILATKOZAT

Alulírott dr. Szirota Szilvia büntetőjogi felelősségem tudatában kijelentem, hogy a Miskolci Egyetem Állam- és Jogtudományi Kar Deák Ferenc Állam- és Jogtudományi Doktori Iskolába beadott PhD értekezés önálló munkám eredménye, az irodalmi hivatkozások egyértelműek és teljeseek.

Dátum: Nyírmada, 2014. március 26.

.....
dr. Szirota Szilvia - aláírás